

Młodzież 2021

raport z badań ilościowych
zrealizowanych przez Fundację CBOS

Luty 2022

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku na rok 2022 roku

SPIS TREŚCI

Metodologia.....	7
-------------------------	----------

Beata Roguska

Dom rodzinny, rodzice i rówieśnicy w opiniach młodego pokolenia Polaków	8
--	----------

Sytuacja rodzinna.....	8
Znaczący inni – rodzice, rodzeństwo, rówieśnicy.....	11
Spędzanie czasu ze znajomymi – w realu czy w internecie?.....	16
Tematy rozmów z rodzicami	17
Wpływ rodziców na różne sfery aktywności młodzieży	20

Małgorzata Omyła-Rudzka

Warunki materialne młodzieży	23
---	-----------

Ocena warunków materialnych własnych rodzin	23
Stan posiadania młodych ludzi	25
Dochody i wydatki na własne potrzeby	27

Beata Roguska

Samopoczucie psychiczne	31
--------------------------------------	-----------

Jonathan Scovil

Życie szkolne	38
----------------------------	-----------

Stres i poczucie satysfakcji	38
Relacje z nauczycielami oraz koleżankami i kolegami	41
Przemoc w szkole	44
Przemoc uczniów wobec nauczycieli	47
Konsumpcja substancji psychoaktywnych na terenie szkoły	49
Edukacja zdalna	54

Rafał Boguszewski

Aspiracje, dążenia i plany życiowe młodzieży	62
---	-----------

Cele i dążenia życiowe	62
Ukończenie szkoły ponadpodstawowej i co dalej?	68
Ocena rynku pracy i własnych szans na nim	71
Przedsiębiorczość	79

Barbara Badora

Młodzież o polityce i demokracji	83
Zainteresowanie polityką	83
Stosunek do demokracji jako formy rządów	89
Ocena funkcjonowania demokracji w Polsce	92
Opinie na temat aktualnej sytuacji w kraju.....	103
Ocena efektów integracji Polski z Unią Europejską.....	106
Deklarowane poglądy polityczne	110
Sympatie partyjne	116
Uczestnictwo w protestach społecznych	122

Rafał Boguszewski

Religijność młodzieży	126
Deklaracje wiary i niewiary.....	126
Udział w praktykach religijnych.....	129
Wiara i praktyki	131
Społeczno-demograficzne zróżnicowania religijności	134
Przyczyny odchodzenia od praktyk religijnych.....	135
Stosunek do Kościoła katolickiego.....	138

Magdalena Gwiazda

Religia w szkole – uczestnictwo i ocena	141
Udział w lekcjach religii.....	141
Ocena lekcji religii i preferencje dotyczące miejsca ich przeprowadzania	146

Ilona Kawalec

Stosunek do aborcji.....	150
Kiedy można przerwać ciążę?	150
Stosunek do aborcji – zmiany w czasie	152
Stosunek do aborcji – zmiany pokoleniowe	155

Ilona Kawalec

Stosunek do osób LGBT+	158
Akceptacja osób LGBT+	158
Kontakt z osobami LGBT+ a poziom ich akceptacji.....	160

Ilona Kawalec

Stosunek do zmian klimatu	163
Postrzeganie zmian klimatu.....	163
Neutralność klimatyczna	165

Michał Feliksiak, Małgorzata Omyła-Rudzka

Zainteresowania i aktywności	167
Przynależność do grup, stowarzyszeń i organizacji	167
Udział w zajęciach pozalekcyjnych.....	170
Sposoby spędzania czasu wolnego	173
Aktywność fizyczna młodzieży	177
Aktywność online	181

Magdalena Gwiazda

Uczestnictwo w grach o charakterze hazardowym	200
Rodzaj podejmowanej gry	200
Deklarowany koszt gry	202
Zagrożenie uzależnieniem od hazardu.....	204

Artur Malczewski

Młodzież a substancje psychoaktywne	208
Palenie papierosów	209
Picie alkoholu	210
Zastosowanie konopi w leczeniu	212
Dostępność narkotyków.....	213
Używanie narkotyków	218
Rodzaje narkotyków	219
„Dopalacze” czyli nowe substancje psychoaktywne	222

METODOLOGIA

Wykonawca	Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
Termin realizacji badania	01.10 – 5.11. 2021 r.
Próba	Losowa ogólnopolska (operat losowania – System Informacji Oświatowej) 80 szkół ponadpodstawowych wszystkich typów szkół dziennych (licea ogólnokształcące, technika, szkoły branżowe); uczniowie jednego oddziału wylosowanego spośród ostatnich klas
Metoda badawcza	Badanie audytoryjne – ankieta wypełniana samodzielnie przez respondentów podczas jednej godziny lekcyjnej
Poziom realizacji próby zasadniczej	65,0%
Liczba zrealizowanych wywiadów	N=1531

Beata Roguska

DOM RODZINNY, RODZICE I RÓWIEŚNICY W OPINIACH MŁODEGO POKOLENIA POLAKÓW

Sytuacja rodzinna

Nadal zdecydowana większość badanych uczniów mieszka z obojgiem rodziców, jednak z biegiem czasu przybywa młodych ludzi wychowujących się w niepełnych rodzinach, a więc tylko z jednym z rodziców. W 2003 roku tacy uczniowie stanowili 13% ogółu badanych, obecnie 22%. Większość uczniów wychowujących się w rodzinach niepełnych mieszka tylko z matką. Dość rzadko zdarza się, aby faktycznym opiekunem był tylko ojciec. Nieliczni uczniowie mieszkają z kimś z dalszej rodziny, np. z babcią.

Tabela 1

Czy na stałe mieszkasz:	Wskazania respondentów według terminów badań						
	2003	2008	2010	2013	2016	2018	2021
	w procentach						
– z obojgiem rodziców	82	81	81	77	75	75	71
– tylko z matką	12	13	12	15	15	17	19
– tylko z ojcem	1	1	2	2	3	2	3
– z kimś z dalszej rodziny (np. z babcią)	2	2	1	2	2	1	2
Inna sytuacja	3	3	4	4	5	5	5

Badania KBPN

Z obojgiem rodziców częściej wychowują się uczniowie na wsi (76%) niż w mieście, szczególnie mieszkający w największych miastach (63%). Mniej wychowujących się w pełnych rodzinach jest wśród uczniów, których rodzice mają

wykształcenie podstawowe lub zasadnicze zawodowe niż średnie i – przede wszystkim – wyższe.

Dorastanie w niepełnej rodzinie często wiąże się z gorszymi materialnymi warunkami życia. Uczniowie wychowujący się z obojgiem rodziców lepiej oceniają swoje warunki niż mieszkający z jednym z rodziców. Jako dobre określa je 78% badanych z rodzin pełnych, 65% uczniów mieszkających tylko z ojcem, 56% mieszkających z matką.

Sytuacja rodzinna wiąże się także z religijnością uczniów (i – zapewne – ich rodzin). Mieszkanie z obojgiem rodziców sprzyja praktykom religijnym: przynajmniej raz w tygodniu uczestniczy w nabożeństwach 28% z nich, w ogóle nie praktykuje 44%. Wśród mieszkających z jednym z rodziców odsetek niepraktykujących jest znacznie wyższy i przekracza 60% (sięga 62% wśród mieszkających wyłącznie z matką i 61% wśród wychowujących się tylko z ojcem).

Jednym z istotnych zjawisk społecznych mających wpływ na sytuację rodzinną i wychowawczą dzieci i młodzieży w Polsce jest migracja zarobkowa.

Problem migracji zarobkowej rodziców w istotnym stopniu dotyczy młodych ludzi. Z deklaracji wynika, że w ciągu dwunastu miesięcy poprzedzających badanie ogółem więcej niż co szósty ankietowany (17%) miał osobiste doświadczenia związane z wyjazdem zarobkowym za granicę przynajmniej jednego z rodziców, a co dziesiąty deklaruje, że przynajmniej jedno z rodziców przez ostatnie dwanaście miesięcy przed badaniem stale pracowało za granicą.

Z reguły do pracy za granicę wyjeżdżają mężczyźni. Więcej niż co ósmy uczeń (13%) deklaruje, że w ciągu ostatniego roku jego ojciec stale lub przynajmniej przez jakiś czas, np. sezonowo, pracował za granicą. W przypadku 2% uczniów pracę poza Polską podejmowała matka. Bywały też sytuacje, że w ciągu ostatniego roku za granicą pracowali oboje rodzice (2%).

Deklaracje młodzieży dotyczące zagranicznych migracji zarobkowych rodziców kształtują się podobnie jak w latach ubiegłych. W porównaniu z rokiem 2018 nieco więcej (o 2 punkty procentowe) jest deklarujących stałą pracę ojca za granicą.

Tabela 2

Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy Twoi rodzice pracowali za granicą?	Wskazania respondentów według terminów badań					
	2008	2010	2013	2016	2018	2021
	w procentach					
Oboje rodzice przez ostatnie 12 miesięcy stale pracowali za granicą	1	2	1	2	1	1
Ojciec przez ostatnie 12 miesięcy stale pracował za granicą	4	6	6	7	6	8
Matka przez ostatnie 12 miesięcy stale pracowała za granicą	1	2	2	1	1	1
Oboje rodzice w ciągu ostatnich 12 miesięcy przez jakiś czas pracowali za granicą (np. sezonowo)	1	1	1	1	1	1
Ojciec w ciągu ostatnich 12 miesięcy przez jakiś czas pracował za granicą (np. sezonowo)	5	4	5	4	6	5
Matka w ciągu ostatnich 12 miesięcy przez jakiś czas pracowała za granicą (np. sezonowo)	2	4	2	2	2	1
Żadne z rodziców nie pracowało w ciągu ostatnich 12 miesięcy za granicą	83	77	80	78	76	77
Nie dotyczy – nie mam rodziców	2	4	3	5	7	6

Badania KBPN

Uczniowie deklarujący, że mieszkają z jednym z rodziców lub z kimś z dalszej rodziny, stosunkowo często mówią o stałej pracy za granicą przynajmniej jednego rodzica. O stałej pracy ojca za granicą w ciągu roku poprzedzającego badanie mówiło 15% mieszkających z matką (wśród ogółu 8%). Stałe zatrudnienie matki za granicą deklarowało 10% uczniów mieszkających wyłącznie z ojcem (wśród ogółu tylko 1%). Dodatkowo pracę za granicą obojga rodziców deklarowało 8% mieszkających z kimś z dalszej rodziny, a pracę jednego z rodziców – ogółem 19% z nich.

Wyniki badania potwierdzają, że podejmowanie pracy zarobkowej za granicą przez rodziców dorastających dzieci w większym stopniu dotyczy środowisk słabszych ekonomicznie i społecznie. Wśród uczniów źle oceniających materialną sytuację swojej rodziny odsetek deklarujących pracę przynajmniej jednego z rodziców za granicą w ciągu dwunastu miesięcy poprzedzających badanie jest nieco wyższy niż wśród lepiej sytuowanych – oceniających swoje warunki materialne jako średnie lub dobre (28% do 17%). Ponadto pewne znaczenie dla wyjazdów zarobkowych rodziców za granicę ma wykształcenie ojca: z deklaracji uczniów wynika, że najczęściej pracę poza Polską podejmowali ojcowie mający średnie wykształcenie (ogółem 18% z nich).

Znaczący inni – rodzice, rodzeństwo, rówieśnicy

Ostatnie badanie pokazuje, że pandemia nie wpłynęła w zasadniczy sposób na przewartościowanie znaczenia poszczególnych grup odniesienia w życiu młodych ludzi, ale utrwaliła obserwowane wcześniej trendy: wzrost roli przyjaciół i – jednocześnie – spadek znaczenia szerszej grupy rówieśniczej. Można powiedzieć, że relacje rówieśnicze uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych (kiedyś ponadgimnazjalnych) jeszcze nigdy nie były tak słabe jak obecnie.

Uwzględniając zmiany dotyczące zmniejszenia roli szerszej grupy rówieśniczej na rzecz ściślejszych (ale z pewnością mniej licznych) relacji przyjacielskich, można ogólnie powiedzieć, że dom to miejsce, gdzie szuka się bezpieczeństwa, oparcia i autorytetu, zaś wyselekcjonowana grupa rówieśnicza, grono przyjaciół jest miejscem spędzania wolnego czasu, rozwijania zainteresowań, wymiany poglądów.

Uczniowie zdecydowanie najchętniej spędzają swój wolny czas z przyjaciółmi (59%). W drugiej kolejności preferują spędzanie czasu z chłopakiem lub dziewczyną (37%). Na kolejnych miejscach znajdują się: matka (27%), rodzeństwo (16%), koledzy (14%) i dopiero na ostatniej pozycji ojciec (10%).

Partnerem do rozmów i dyskusji zdecydowanie najczęściej są приятели (59%). Zbliżone odsetki uczniów zadeklarowały, że najchętniej rozmawiają i dyskutują z matką (32%) oraz z chłopakiem lub dziewczyną (29%). Na dalszych miejscach znalazło się rodzeństwo (15%), ojciec (14%), koledzy i koleżanki (12%).

Autorytetami dla uczniów, a więc osobami, o których uznanie zabiegają, są najczęściej rodzice, przede wszystkim matka (54% wskazań), rzadziej ojciec (37%). W mniejszym stopniu zależy im na aprobachie ze strony chłopaka lub dziewczyny (24%) oraz przyjaciół (23%). Najrzadziej autorytetem jest rodzeństwo (9%) lub koledzy i koleżanki (5%).

Źródłem wsparcia dla młodych ludzi jest przede wszystkim matka (57%). Zdecydowanie rzadziej mają poczucie, że w trudnych chwilach mogą liczyć na pomoc ojca (24%). Częściej niż ojca uczniowie wymieniają w tym kontekście przyjaciół (37%) oraz chłopaka lub dziewczynę (30%). Zdecydowanie rzadziej szukają oparcia w rodzeństwie (12%), a tylko nieliczni w gronie kolegów i koleżanek (2%).

Badania uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych po raz kolejny pokazują, że matka jest w ich życiu osobą bardziej znaczącą niż ojciec. To przede wszystkim na jej wsparcie mogą liczyć w trudnych chwilach, ona jest także autorytetem, na uznaniu którego najbardziej im zależy. To z nią chętniej niż z ojcem spędzają swój wolny czas i rozmawiają.

Tabela 3

Wskaź nie więcej niż dwie osoby:	Matka									
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018	2021
	w procentach									
z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	24	21	17	17	17	17	25	25	24	27
z którymi najchętniej rozmawiasz, dyskutujesz	34	33	30	27	32	29	33	-	31	32
na których uznaniu najbardziej ci zależy	51	57	47	50	54	48	47	59	57	54
na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	64	71	63	63	63	57	60	60	59	57

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Tabela 4

Wskaź nie więcej niż dwie osoby:	Ojciec									
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018	2021
	w procentach									
z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	7	7	6	6	6	8	9	10	10	10
z którymi najchętniej rozmawiasz, dyskutujesz	12	12	12	12	13	15	14	-	16	14
na których uznaniu najbardziej ci zależy	36	38	31	34	38	38	33	47	42	37
na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	27	38	34	33	30	29	28	29	29	24

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Tabela 5

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Rodzeństwo									
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018	2021
	w procentach									
z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	17	17	15	17	17	18	18	19	18	16
z którymi najchętniej rozmawiasz, dyskutujesz	18	16	16	18	18	16	16	-	14	15
na których uznaniu najbardziej ci zależy	6	7	6	7	6	7	8	9	8	9
na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	14	12	13	15	17	14	16	14	13	12

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Tabela 6

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Przyjaciół(e)									
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018	2021
	w procentach									
z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	41	42	51	56	57	50	54	56	57	59
z którymi najchętniej rozmawiasz, dyskutujesz	43	45	47	56	52	51	54	-	57	59
na których uznaniu najbardziej ci zależy	20	23	26	28	24	24	23	19	21	23
na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	27	24	25	32	34	32	36	34	34	37

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Tabela 7

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Mój chłopak/moja dziewczyna									
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018	2021
	w procentach									
z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	41	41	43	42	49	42	41	38	40	37
z którymi najchętniej rozmawiasz, dyskutujesz	26	28	26	29	33	28	29	-	29	29
na których uznaniu najbardziej ci zależy	30	30	29	29	32	28	29	21	27	24
na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	23	23	25	27	33	29	29	27	30	30

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Tabela 8

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Koledzy, koleżanki									
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018	2021
	w procentach									
z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	35	45	33	34	29	32	24	17	15	14
z którymi najchętniej rozmawiasz, dyskutujesz	31	36	32	29	27	28	23	-	18	12
na których uznaniu najbardziej ci zależy	15	15	12	12	9	9	9	4	6	5
na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	5	6	5	5	3	5	4	3	3	2

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Struktura relacji międzyludzkich wygląda nieco inaczej w zależności od płci uczniów. Matka odgrywa ważniejszą rolę niż ojciec zarówno w życiu dziewcząt, jak i chłopców. Ogólnie można jednak powiedzieć, że matka jest bardziej znaczącą postacią dla dziewcząt niż dla chłopców, natomiast ojciec – odwrotnie. Mimo to chłopcy równie często co dziewczęta wskazują na matkę jako na osobę, na którą mogą liczyć w trudnych chwilach, natomiast dziewczęta niemal równie często jak chłopcy deklarują, że zależy im na uznaniu ze strony ojców. Więzi przyjaźni są ważne zarówno dla dziewcząt, jak i dla chłopców. Ponadto dziewczęta przywiązują większą wagę niż chłopcy do relacji ze swoimi sympatiami. W życiu chłopców większą rolę niż w przypadku dziewcząt odgrywa natomiast szersza grupa rówieśnicza.

Tabela 9

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Odpowiedzi dziewcząt						
	Matka	Ojciec	Rodzeństwo	Przyjaciele	Mój chłopak, moja dziewczyna	Koledzy, koleżanki	Nie ma takiej osoby
	w procentach						
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	31	7	18	59	42	10	3
– z którymi najchętniej rozmawiasz, dyskutujesz	35	12	15	59	33	9	2
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	59	36	9	21	25	4	10
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	58	19	13	38	34	1	6

Badanie KBPN 2021

Tabela 10

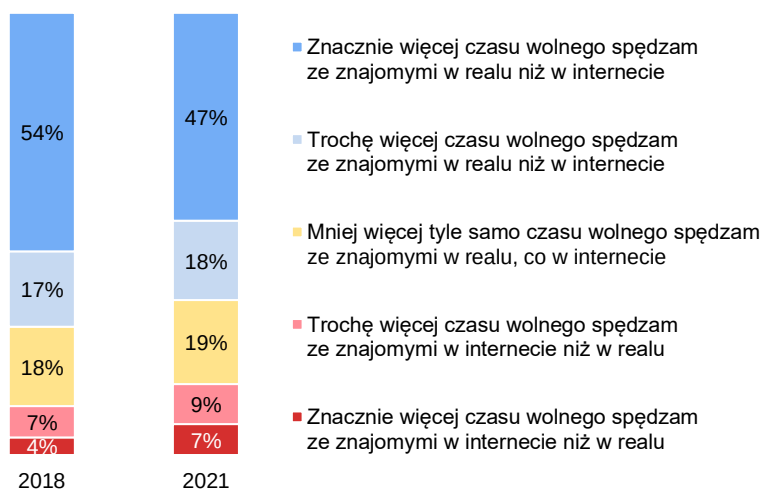
Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Odpowiedzi chłopców						
	Matka	Ojciec	Rodzeństwo	Przyjaciele	Mój chłopak, moja dziewczyna	Koledzy, koleżanki	Nie ma takiej osoby
	w procentach						
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	22	13	14	59	30	18	4
– z którymi najchętniej rozmawiasz, dyskutujesz	29	16	14	60	25	15	2
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	48	38	9	25	22	6	13
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	58	30	11	36	25	3	6

Badanie KBPN 2021

Spędzanie czasu ze znajomymi – w realu czy w internecie?

Pandemia SARS-CoV-2 sprawiła, że część relacji międzyludzkich przeniosła się do internetu. Zjawisko to w pewnym zakresie uwidacznia się także w odpowiedziach uczniów dotyczących sposobu spędzania czasu wolnego ze znajomymi. Obecnie blisko połowa uczniów (47%, o 7 punktów mniej niż w 2018 roku) deklaruje, że znacznie więcej czasu spędza ze znajomymi w realu niż w internecie. Kolejne 18%, według deklaracji, nieco częściej spędza czas ze znajomymi w realu niż online. Mniej niż co piąty (19%) tyle samo czasu poświęca na spotkania w realu co w internecie. Ogółem 16% (o 5 punktów więcej niż przy poprzednim pomiarze) deklaruje, że więcej czasu spędza ze znajomymi w internecie.

Rys. 1. **Czy więcej swojego czasu wolnego spędzasz ze znajomymi w realu czy w internecie?**

Badania KBPN

Im więcej czasu spędzanego ze znajomymi w internecie, tym większa ogólna liczba godzin online. O ile osoby znacznie częściej spędzające czas ze znajomymi w realu korzystają z internetu mniej niż 5 godzin na dobę, o tyle kontaktujący się ze znajomymi głównie online korzystają z niego ponad 6 godzin na dobę.

Im więcej czasu spędzanego ze znajomymi w internecie, tym mniejsza deklarowana liczba przyjaciół w klasie. Uczniowie znacznie częściej spędzający czas ze znajomymi w realu zaliczają do przyjaciół średnio 3,8 osób ze swojej klasy, nieco częściej spotykający się ze znajomymi bezpośrednio niż przez internet – 3,6; tyle

samo czasu poświęcający na kontakty bezpośrednie, co online – 3,3; trochę częściej spędzający czas ze znajomymi w internecie niż na żywo – 3,0, znacznie częściej spędzający czas w internecie niż w realu – 2,6.

Osoby deklarujące, że zdecydowanie więcej czasu spędzają ze znajomymi w internecie niż w realu, to wprawdzie nieduża grupa, ale warta uwagi. Młodzi ludzie zdecydowanie więcej czasu poświęcający na kontakty za pośrednictwem internetu niż na spotkania bezpośrednie rzadziej niż pozostali wśród osób, z którymi chętnie spędzają wolny czas, wymieniają przyjaciół (38%) oraz chłopaka lub dziewczynę (21%), częściej natomiast wskazują kolegów i koleżanki (20%) oraz przyznają, że nie ma osoby lub osób, których towarzystwo preferują (13%).

Osoby te generalnie są w słabszej kondycji psychicznej niż pozostali. Rzadziej doświadczają poczucia zadowolenia, że coś się udało (rzadko lub wcale – 61%, ogół uczniów – 43%), dumy z własnych osiągnięć (rzadko lub wcale – 69%, ogół uczniów – 53%); częściej czują się nieszczęśliwe (67% często i bardzo często, ogół – 51%) i – przede wszystkim – częściej mają myśli samobójcze (35% często i bardzo często, ogół – 16%).

Tematy rozmów z rodzicami

Z deklaracji wynika, że uczniowie szkół ponadpodstawowych rozmawiają z rodzicami przede wszystkim o szkole i nauce oraz o planach na przyszłość. Rzadziej tematem rozmów są problemy osobiste i kwestie polityczne. Najrzadziej rozmowy dotyczą seksu. W kontekście wcześniej przytaczanych danych, wskazujących na istotne znaczenie relacji z matką w życiu młodych ludzi, nie może dziwić fakt, że zdecydowanie częściej rozmawiają oni z matką niż z ojcem. O szkole często rozmawia z matką 65% badanych uczniów, a z ojcem – jedynie 24%. O planach życiowych z matką często rozmawia 48% badanych, z ojcem – 27%. Z osobistych problemów często zwierza się matce 25% uczniów, a ojcu jedynie 8%. Nigdy nie poruszało kwestii dotyczących seksu w rozmowach z matką 54% uczniów, w rozmowach z ojcem 65%. Jedynym tematem, jaki młodzi ludzie mniej więcej równie często poruszają w rozmowach z ojcem co z matką, jest polityka. Co ciekawe, od ostatniego badania przybyło uczniów rozmawiających o polityce z matką. Odsetek deklarujących, że przynajmniej czasami dyskutują na ten temat z matką jest obecnie wyższy niż we wszystkich poprzednich edycjach badania.

Tabela 11

Jak często rozmawiasz z matką :	Często								Czasami							
	'98	'03	'08	'10	'13	'16	'18	'21	'98	'03	'08	'10	'13	'16	'18	'21
	w procentach															
– o polityce	4	5	3	5	4	7	8	9	21	18	19	20	17	19	19	23
– o szkole, nauce	59	57	60	55	60	60	61	65	30	30	29	32	28	28	26	24
– o planach na przyszłość	45	43	47	44	48	48	50	48	37	37	36	38	35	36	31	35
– o swoich problemach osobistych	26	23	27	25	25	25	27	25	30	27	31	31	30	30	28	28
– o seksie	5	5	5	5	5	4	5	4	16	15	15	13	14	12	12	12

Jak często rozmawiasz z matką :	Rzadko								Nigdy							
	'98	'03	'08	'10	'13	'16	'18	'21	'98	'03	'08	'10	'13	'16	'18	'21
	w procentach															
– o polityce	34	33	34	36	33	35	32	34	38	42	41	37	44	37	39	32
– o szkole, nauce	8	8	7	9	7	8	8	7	1	2	2	3	2	2	3	2
– o planach na przyszłość	13	13	11	12	10	10	12	12	4	5	4	5	4	4	5	4
– o swoich problemach osobistych	24	27	24	24	25	26	24	25	18	20	16	18	17	17	18	20
– o seksie	27	24	27	23	25	27	26	27	50	54	51	58	53	54	54	54

Pominięto odpowiedzi uczniów, którzy nie mają matki

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Tabela 12

Jak często rozmawiasz z ojcem :	Często								Czasami							
	'98	'03	'08	'10	'13	'16	'18	'21	'98	'03	'08	'10	'13	'16	'18	'21
	w procentach															
– o polityce	8	10	7	9	7	11	11	11	23	21	20	20	18	21	20	20
– o szkole, nauce	22	22	24	21	25	28	26	24	38	35	35	39	35	34	34	35
– o planach na przyszłość	24	21	23	22	24	28	27	27	31	31	33	37	35	33	32	28
– o swoich problemach osobistych	6	5	6	7	6	8	8	8	14	16	19	20	18	18	17	15
– o seksie	3	3	3	3	2	3	3	2	8	8	9	7	8	8	7	6

Jak często rozmawiasz z ojcem :	Rzadko								Nigdy							
	'98	'03	'08	'10	'13	'16	'18	'21	'98	'03	'08	'10	'13	'16	'18	'21
– o polityce	30	27	30	33	29	28	27	29	31	35	36	33	37	33	33	30
– o szkole, nauce	24	25	23	25	22	23	21	21	9	11	9	9	8	8	9	9
– o planach na przyszłość	23	24	22	23	21	20	20	21	15	17	14	12	10	11	11	13
– o swoich problemach osobistych	30	29	32	31	33	31	32	30	42	42	36	36	34	36	34	37
– o seksie	18	18	17	18	17	19	18	17	63	64	64	66	64	62	63	65

Pominięto odpowiedzi uczniów, którzy nie mają ojca

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Okazuje się, że częstość rozmów jest istotnie zróżnicowana w zależności od płci rodzica, ale w jakiejś mierze także od płci dziecka. Najczęściej rozmawiają ze sobą matka i córka. Dziewczęta częściej niż chłopcy rozmawiają z matkami o szkole, planach na przyszłość, problemach osobistych, seksie, a ostatnio minimalnie częściej niż chłopcy dyskutują nawet o polityce. W 2018 roku ponad dwie piąte dziewcząt (41%) deklarowało, że nigdy nie rozmawia z matką o polityce. Obecnie takie deklaracje składa mniej niż co trzecia dziewczyna (32%). Zmiany te korespondują z odnotowanym w badaniach CBOS wzrostem zainteresowania kobiet (w tym także młodych kobiet) polityką i procesem krystalizacji ich poglądów politycznych.

Częstość rozmów z ojcem w mniejszym stopniu zależy od płci dziecka. Dziewczęta nieco częściej niż chłopcy rozmawiają z ojcami o szkole i nauce, natomiast wyraźnie częściej w ogóle unikają rozmów o seksie.

Generalnie dziewczęta na każdy temat (z wyjątkiem polityki) wyraźnie częściej rozmawiają z matkami niż z ojcami, natomiast chłopcy kwestie dotyczące szkoły

i nauki, planów na przyszłość oraz problemów osobistych częściej omawiają z matką, zaś o polityce i o seksie mniej więcej równie często rozmawiają z ojcem.

Tabela 13

Jak często rozmawiasz z matką:	Często		Czasami		Rzadko		Nigdy	
	chłopcy	dziewczęta	chłopcy	dziewczęta	chłopcy	dziewczęta	chłopcy	dziewczęta
	w procentach							
– o polityce	9	10	22	24	36	33	32	32
– o szkole, nauce	59	71	29	21	8	6	2	1
– o planach na przyszłość	40	55	41	30	13	11	4	3
– o swoich problemach osobistych	17	32	30	27	28	23	23	16
– o seksie	3	6	9	15	24	29	62	49

Pominięto odpowiedzi uczniów, którzy nie mają matki

Badanie KBPN 2021

Tabela 14

Jak często rozmawiasz z ojcem:	Często		Czasami		Rzadko		Nigdy	
	chłopcy	dziewczęta	chłopcy	dziewczęta	chłopcy	dziewczęta	chłopcy	dziewczęta
	w procentach							
– o polityce	12	10	19	21	30	28	29	31
– o szkole, nauce	20	28	36	34	24	19	10	9
– o planach na przyszłość	29	26	31	26	19	23	10	15
– o swoich problemach osobistych	7	9	17	14	33	27	34	39
– o seksie	3	1	8	4	23	12	57	73

Pominięto odpowiedzi uczniów, którzy nie mają ojca

Badanie KBPN 2021

Wpływ rodziców na różne sfery aktywności młodzieży

Realizowane od wielu lat badania CBOS pokazują, jak zmieniają się oczekiwania rodziców wobec dorastających dzieci. W 2021 roku obserwowaliśmy zarówno kontynuację dotychczasowych trendów, jak i wpływ pandemii oraz związanych z nią ograniczeń na tę kwestię.

Z biegiem czasu maleje nacisk rodziców na kontynuację edukacji przez dzieci po ukończeniu szkoły ponadpodstawowej. Obecnie 72% uczniów deklaruje, że ich rodzicom zależy na tym, aby kontynuowali naukę po ukończeniu szkoły – tj. o 4 punkty procentowe mniej niż w roku 2018 i o 16 punktów mniej niż w 2003 roku. Na tym, aby ich dzieci dalej się uczyły, zależy przede wszystkim rodzicom, którzy mają wyższe wykształcenie. Oczekiwania takie dotyczą najczęściej uczniów liceów ogólnokształcących (85%), natomiast stosunkowo najrzadziej uczących się w szkołach branżowych (zasadniczych szkołach zawodowych – 48%). Ponadto – im lepsze oceny uczniów, tym częstszy nacisk rodziców na kontynuowanie nauki (spotyka się z nim 82% uczniów piątkowych/szóstkowych i 64% uczniów dwójkowych/trójkowych). Oczekiwania dotyczące dalszej nauki częściej są formułowane pod adresem dziewcząt (76%) niż chłopców (66%).

Dynamicznie maleje w naszych badaniach odsetek uczniów deklarujących, że rodzice wymagają od nich chodzenia do kościoła. Od ostatniego badania odsetek ten zmniejszył się aż o 10 punktów procentowych: z 30% do 20%. Skalę zmian z dłuższej perspektywy pokazuje fakt, że jeszcze w 2008 roku blisko połowa badanych uczniów deklarowała, że rodzice oczekują od nich chodzenia do kościoła. Zdecydowanie częściej chodzenia do kościoła wymagają od dzieci rodzice na wsi (27%) niż w miastach, szczególnie największych – liczących co najmniej pół miliona ludności (tylko 8%). Częściej też o oczekiwaniach rodziców dotyczących chodzenia do kościoła mówią uczniowie żyjący w pełnych rodzinach (23%) niż mieszkający z jednym z rodziców (10%). Wyniki badań pokazujące malejącą presję rodziców na uczestniczenie przez dorastające dzieci w praktykach religijnych korespondują z danymi świadczącymi o spadku religijności w całym społeczeństwie – najbardziej gwałtownym wśród młodych¹. Ograniczaniu praktyk religijnych i przyspieszeniu procesu przemian religijności bez wątpienia sprzyjała pandemia.

Dość stabilny w czasie pozostaje odsetek deklarujących, że rodzice wymagają od nich pomocy w prowadzeniu domu lub w gospodarstwie. W 2021 roku o tego rodzaju oczekiwaniach mówiło 77% uczniów, w tym 80% mieszkających na wsi i 71% uczniów z największych miast.

O ile oczekiwanie pomocy w gospodarstwie domowym jest dość powszechne, o tyle uczniowie rzadziej są motywowani do pracy zarobkowej poza domem. Od poprzedniego pomiaru o 4 punkty procentowe zmniejszył się (do 44%) odsetek uczniów deklarujących, że rodzice zachęcają ich do podejmowania dorywczej pracy

¹ Zob. komunikat CBOS „Religijność młodych na tle ogółu społeczeństwa”, listopad 2021 (oprac. M. Grabowska).

zarobkowej. Być może na spadek tego rodzaju deklaracji wpłynęła pandemia i obawy przed zakażeniem koronawirusem. Do podejmowania pracy zarobkowej poza domem częściej namawiani są chłopcy (50%) niż dziewczęta (39%), uczniowie technik i szkół branżowych (50%) niż uczący się w liceach ogólnokształcących (38%).

Tabela 15

Oto kilka stwierdzeń. O każdym z nich powiedz, czy trafnie opisuje ono działania Twoich rodziców wobec Ciebie	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018	2021
	odsetki odpowiedzi twierdzących								
Rodzice wymagają ode mnie pomocy w prowadzeniu domu, w gospodarstwie	75	74	73	79	79	81	76	78	77
Rodzicom zależy, abym po ukończeniu szkoły uczył(a) się dalej	-	88	88	85	82	77	75	76	72
Rodzice wymagają ode mnie, bym chodził(a) do kościoła	49	52	47	48	44	39	30	30	20
Rodzice starają się rozwijać moje zainteresowania kulturalne – chcą, żebym chodził(a) do teatru, do kina, czytał(a) dobre książki, zwiedzał(a)	53	47	44	47	41	44	50	49	44
Rodzice zachęcają mnie do podejmowania dorywczej pracy zarobkowej	47	38	42	43	44	44	47	48	44

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Rzadziej niż w 2018 roku uczniowie deklarują, że rodzice starają się rozwijać ich zainteresowania kulturalne (44%, spadek o 5 punktów). Deklaracje takie częściej składają uczniowie liceów (52%) niż uczący się w technikach (39%) i szkołach branżowych (29%). Im lepiej wykształceni i sytuowani są rodzice, tym częściej wspierają potrzeby i aspiracje kulturalne dzieci. I tak na przykład o wspieraniu rozwoju kulturalnego przez rodziców mówi 24% uczniów, których matki mają wykształcenie podstawowe i 58% tych, których matki legitymują się wykształceniem wyższym. Mniej wyraźny i mniej oczywisty jest związek między dbaniem o rozwój kulturalny dzieci a religijnością. Troskę rodziców w tym względzie dostrzegają przede wszystkim uczniowie raz w tygodniu (52%) lub częściej (55%) uczestniczący w praktykach religijnych. Ponadto z deklaracji uczniów wynika, że rodzice bardziej wspierają aspiracje i potrzeby kulturalne dziewcząt (48%) niż chłopców (40%).

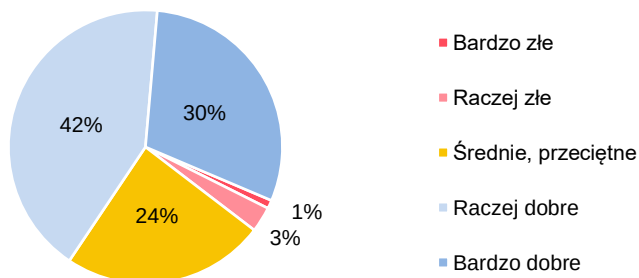
Małgorzata Omyła-Rudzka

WARUNKI MATERIALNE MŁODZIEŻY

Ocena warunków materialnych własnych rodzin

Obecnie zdecydowana większość (72%) młodych ludzi określa sytuację materialną swojej rodziny jako dobrą lub bardzo dobrą, co czwarty (24%) jako przeciętną, a jedynie nieliczni (4%) – jako złą.

Rys. 2. **Jak oceniasz obecne warunki materialne Twojej rodziny?**

Badanie KBPN 2021

Z analizy zróżnicowań społeczno-demograficznych wynika, że ocena położenia materialnego w dużym stopniu zależy od sytuacji rodzinnej – wyraźnie lepiej niż inni postrzegają ją uczniowie mieszkający z obojgiem rodziców. Pewne znaczenie w tym kontekście odgrywa również wykształcenie rodziców. Najczęściej zadowolone z sytuacji materialnej wyrażają dzieci rodziców najlepiej wykształconych.

Tabela 16

		Jak oceniasz obecne warunki materialne Twojej rodziny?			Liczba osób
		Złe	Średnie	Dobre	
		w procentach			
Wykształcenie matki	podstawowe/ gimnazjalne	10	28	62	99
	zasadnicze zawodowe	5	34	61	212
	średnie	3	25	71	634
	wyższe	3	16	81	468
Wykształcenie ojca	podstawowe/ gimnazjalne	8	30	62	98
	zasadnicze zawodowe	5	31	64	279
	średnie	4	23	74	681
	wyższe	2	16	82	325
Czy na stałe mieszkasz:	z obojgiem rodziców	2	20	78	1070
	z jednym rodzicem	7	36	57	328
	inna sytuacja	11	30	59	106

Badanie KBPN 2021

Od 2018 roku postrzeganie warunków materialnych minimalnie poprawiło się. Zwiększył się odsetek badanych dobrze lub bardzo dobrze postrzegających położenie materialne swojej rodziny (o 3 punkty procentowe), a zmniejszył oceniających je średnio (o 2 punkty) oraz nieznacznie – źle lub bardzo źle (o 1 punkt). Uwzględniając dłuższą perspektywę, można zauważyć bardzo wyraźną poprawę ocen położenia materialnego. Od początku lat 90. aż do roku 2003 warunki materialne rodzin najczęściej określane były jako przeciętne. W roku 2008 kondycja finansowa rodzin poprawiła się i od tego czasu najczęściej określana jest ona jako dobra lub bardzo dobra. W latach 2008–2013 mniej więcej połowa młodych ludzi pozytywnie oceniała kondycję materialną swoich gospodarstw domowych (50%–55% wskazań „bardzo dobre” lub „raczej dobre”), natomiast w roku 2016 zarejestrowaliśmy wzrost odsetka zadowolonych z położenia materialnego i od tego czasu zdecydowana większość młodzieży postrzega je w ten sposób. Obecne wyniki są najlepsze z odnotowanych do tej pory.

Tabela 17

Jak oceniasz obecne warunki materialne swojej rodziny?	1990	1992	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018	2021
	w procentach											
Bardzo złe lub raczej złe	14	35	21	18	12	16	8	9	11	6	5	4
Średnie, przeciętne	52	48	52	48	46	47	42	36	36	30	26	24
Bardzo dobre lub raczej dobre	33	17	27	35	41	37	50	55	53	64	69	72

Badania statutowe CBOS: 1990, 1992, 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Stan posiadania młodych ludzi

Pytając młodych ludzi o posiadanie wybranych sprzętów – podobnie jak poprzednio – skoncentrowaliśmy się na tych związanych z dostępem do nowoczesnych technologii, których posiadanie można traktować jako pewien wskaźnik położenia materialnego. Praktycznie wszyscy młodzi ludzie mają na swój wyłączny użytek smartfony (99%, a 1% korzysta, ale nie ma go na własność). O posiadanie smartfonów pytamy od 2016 roku i już wówczas niemal wszyscy mieli własne smartfony (92%) – od tego czasu odsetek ten jeszcze wzrósł.

Zdecydowana większość uczniów ma na własność komputery lub laptopy (81%), dalsze 16% użytkuje je wspólnie z innymi domownikami, a jedynie 3% nie ma komputera w domu. Od 2018 roku zwiększył się odsetek uczniów mających na własność komputer stacjonarny lub laptop i obecnie jest on najwyższy w historii naszych badań. W ciągu ostatnich dwudziestu pięciu lat, od kiedy pytamy o tę kwestię, nastąpiła w tym obszarze ogromna poprawa. W drugiej połowie lat 90. mniej więcej jedna trzecia młodych ludzi miała w swoim domu komputer stacjonarny lub laptop (31%–37%), w roku 2003 – już zdecydowana większość, a począwszy od 2008 roku – niemal wszyscy. W roku 1996, gdy pierwszy raz pytaliśmy o tę kwestię, przewaga posiadających na swój wyłączny użytek komputery i laptopy nad dzielącymi te sprzęty z innymi domownikami była mniej więcej dwukrotna, w kolejnych latach przewaga ta powiększała się, a obecnie jest pięciokrotna.

Z analizy zróżnicowań społeczno-demograficznych wynika, że brak komputera lub laptopa w domu częściej deklarują uczniowie mniej zadowoleni z warunków materialnych swoich gospodarstw domowych, mający gorzej wykształconych

rodziców, a uwzględniając typ szkoły – uczniowie szkół branżowych. Natomiast posiadanie komputera na własność częściej niż inni deklarują uczniowie najbardziej zadowoleni z warunków materialnych swojej rodziny, których rodzice mają wyższe wykształcenie, a uwzględniając płeć – częściej chłopcy niż dziewczęta. Dziewczęta natomiast częściej niż chłopcy dzielą ten sprzęt z innymi domownikami.

Od roku 2013 pytamy również o posiadanie tabletów. Obecnie ponad dwie piąte młodych ludzi posiada tablety (44%), w tym 28% ma ten sprzęt na własność. W stosunku do 2018 roku odsetek mających w domu tablety zmniejszył się (z 56% do 44%), choć jest nadal wyższy niż w roku 2013, gdy pierwszy raz pytaliśmy o tę kwestię.

Posiadanie tabletu w domu, a przede wszystkim posiadanie go na własność, częściej deklarują uczniowie zadowoleni z warunków materialnych swoich rodzin.

Tabela 18

Czy masz na własność, na swój wyłączny użytek, lub korzystasz z posiadanego przez rodziców (opiekunów), rodzeństwo:									
	Mam na własność								
	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018	2021
	w procentach								
– smartfon	-	-	-	-	-	-	92	95	99
– komputer stacjonarny lub laptop	21	24	52	73	73	78	80	78	81
– tablet	-	-	-	-	-	21	32	33	28
	Korzystam, ale nie mam na własność								
	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018	2021
	w procentach								
– smartfon	-	-	-	-	-	-	2	2	1
– komputer stacjonarny lub laptop	10	13	18	21	23	20	19	20	16
– tablet	-	-	-	-	-	14	25	23	16
	Nie mam w domu								
	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018	2021
	w procentach								
– smartfon	-	-	-	-	-	-	6	3	0
– komputer stacjonarny lub laptop	69	63	30	5	2	2	1	2	3
– tablet	-	-	-	-	-	65	43	44	56

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Dochody i wydatki na własne potrzeby

Pieniądze na swoje wydatki młodzi ludzie uzyskują z rozmaitych źródeł, wśród których ważną rolę odgrywa praca zarobkowa. Ponad połowa badanych pieniędzy na swoje wydatki uzyskuje z pracy wakacyjnej (54%, spadek o 8 punktów procentowych w stosunku do roku 2018), blisko dwie piąte z pracy dorywczej (38%, spadek o 9 punktów), co szósty z handlu w internecie (17%, wzrost o 3 punkty) i trochę mniejszy odsetek ankietowanych – z praktyk zawodowych (11%, spadek o 2 punkty). Relatywnie niewielu ma stałą pracę (9%, wzrost o 2 punkty).

Znaczna część młodych ludzi otrzymuje pieniądze na swoje wydatki od rodziców lub innych członków rodziny – nieco mniej niż połowa otrzymuje je w postaci regularnego kieszonkowego (47%, wzrost o 4 punkty procentowe), zbliżona liczba uczniów otrzymuje je nieregularnie (46%, spadek o 5 punktów).

Relatywnie niewielu otrzymuje pieniądze ze stypendiów szkolnych (7%) oraz z innych źródeł (5%), wśród których wymieniane były: renta, alimenty, świadczenia z tytułu niepełnosprawności, stypendia pozaszkolne oraz zakłady bukmacherskie.

Tabela 19

Skąd masz pieniądze na swoje wydatki?	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018	2021
	odsetki odpowiedzi twierdzących									
Pracuję podczas wakacji	-	-	-	-	-	-	-	59	62	54
Nie mam stałego kieszonkowego, ale nieregularnie dostaję pieniądze od rodziców lub innych członków rodziny	70	64	62	55	51	53	56	55	51	46
Mam stałe miesięczne kieszonkowe, które dostaję od rodziców lub innych członków rodziny	26	30	34	37	38	38	38	39	43	47
Pracuję nieregularnie, dorywczo	24	31	30	34	39	41	38	38	47	38
Dostaję pieniądze za praktyki zawodowe	24	19	11	12	10	12	9	13	13	11
Z handlu w internecie	-	-	-	-	-	-	10	12	14	17
Mam stałą pracę zarobkową (ale nie praktyki zawodowe)	2	2	3	2	4	4	4	8	11	9
Dostaję stypendium w szkole	4	2	4	9	6	5	6	6	7	7
Mam inne źródła dochodów	12	13	11	13	14	12	10	7	3	5

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

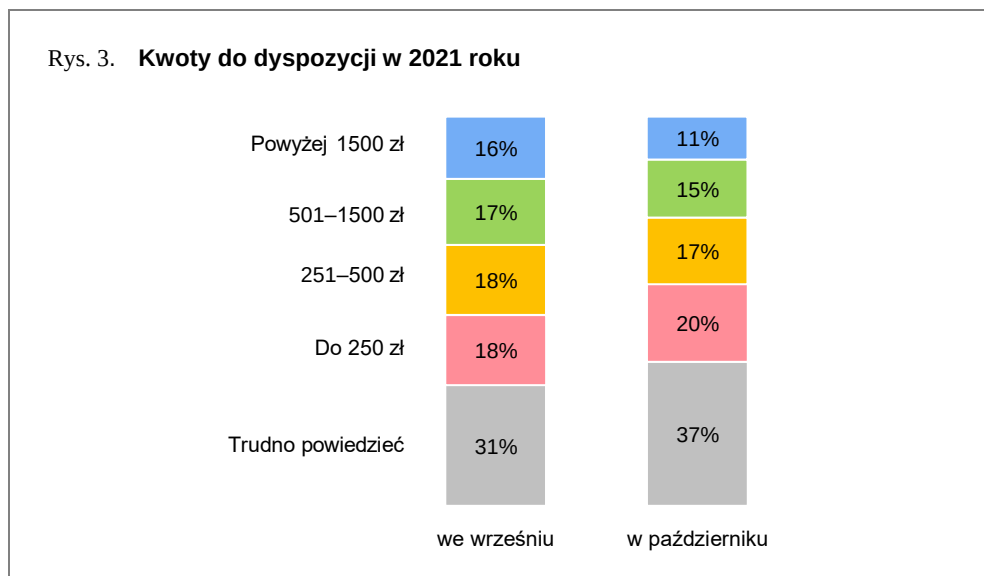
Patrząc z dłuższej perspektywy, zauważyć można, że młodzi ludzie obecnie częściej niż w latach 90. otrzymują fundusze od rodziny w formie regularnego, a rzadziej – nieregularnego kieszonkowego. Częściej też niż wówczas pracują zarówno nieregularnie, dorywczo, jak i podejmują stałą pracę. Zaznaczyć jednak należy, że w porównaniu z rokiem 2018, czyli okresem sprzed pandemii, podejmowanie pracy zarobkowej spadło (z wyjątkiem handlu w internecie).

Z analiz wynika, że regularne kieszonkowe częściej niż pozostali otrzymują uczniowie dobrze oceniający warunki materialne swojej rodziny, których matka lub ojciec mają wyższe wykształcenie, a także młodzi ludzie mieszkający w dużych i największych miastach. Uwzględniając typ szkoły, są to najczęściej uczniowie liceów ogólnokształcących. Z kolei fundusze od rodziny w formie nieregularnego kieszonkowego częściej niż inni otrzymują uczniowie przeciętnie lub źle oceniający warunki materialne swojej rodziny oraz mieszkańcy wsi. Relatywnie rzadko na taką nieregularną formę finansowego wsparcia mogą liczyć dzieci najlepiej wykształconych rodziców.

Pieniądze na swoje wydatki z pracy zarobkowej (zarówno tej wakacyjnej, stałej, jak i dorywczej, handlu w internecie oraz praktyk zawodowych) częściej uzyskują chłopcy niż dziewczęta. Ponadto zauważyć można, że pracę wakacyjną częściej niż inni podejmują mieszkańcy wsi i małych miast (poniżej 20 000 mieszkańców), a uwzględniając typ szkoły – uczniowie techników i szkół branżowych. Pracę dorywczą częściej podejmują uczniowie bardziej zadowoleni z warunków materialnych życia rodziny, a biorąc pod uwagę rodzaj szkoły, podobnie jak w przypadku pracy wakacyjnej – uczniowie techników i szkół branżowych. Natomiast stałą pracę zarobkową najczęściej podejmują uczniowie źle oceniający warunki materialne swojej rodziny, najczęściej uczący się w technikach. Handel w internecie jest słabiej zróżnicowany społecznie. Nieco częściej na tę formę aktywności decydują się uczniowie publicznych liceów ogólnokształcących. Natomiast dochody z praktyk zawodowych stanowią domenę uczniów szkół branżowych. Z kolei stypendia szkolne, co naturalne, zdecydowanie częściej niż inni otrzymują uczniowie piątkowi lub szóstkowi. Zauważyć można również, że częściej otrzymują je dziewczęta niż chłopcy.

Uczniowie zapytani, ile pieniędzy mieli na swoje wydatki we wrześniu 2021 roku oraz, jak im się wydaje, ile pieniędzy będą mieli w październiku tego samego roku, podawali bardzo różne kwoty – różnice sięgały prawie 10 000 zł. Zarówno we wrześniu, jak i w październiku nieco więcej niż co trzeci uczeń dysponował kwotą nieprzekraczającą 500 zł. Natomiast we wrześniu nieco większa grupa uczniów dysponowała większymi kwotami powyżej 500 zł (33% wobec 26%). Warto też

zauważyć, że we wrześniu więcej uczniów niż w październiku dysponowało kwotami przekraczającymi nawet 1500 zł (16% wobec 11%), co może wynikać z oszczędności zgromadzonych podczas pracy wakacyjnej oraz z dodatkowych funduszy otrzymywanych od rodziców na wydatki związane z początkiem roku szkolnego.

Badanie KBPN 2021

Mediany kwot, jakimi dysponowali uczniowie we wrześniu i w październiku 2021 roku, wynoszą 500 zł, natomiast we wrześniu średnia kwota do dyspozycji była wyższa i wynosiła 980 zł wobec 744 zł w październiku.

Z analiz różnicowań społeczno-demograficznych wynika, że przeciętnie większymi kwotami dysponowali chłopcy niż dziewczęta, co należy wiązać z faktem, iż częściej niż dziewczęta podejmowali oni pracę zarobkową. Jeśli chodzi o kwoty uzyskiwane na swoje wydatki w październiku, to istotną rolę odgrywa położenie materialne. Postrzegający je lepiej w październiku dysponowali większymi kwotami.

Tabela 20

	Ile pieniędzy miał(a)ś na swoje wydatki we wrześniu 2021 roku?	Ile pieniędzy będziesz miał(a) na swoje wydatki w październiku 2021 roku?
	mediany w złotych	
Ogółem	500	500
Płeć		
Chłopcy	700	500
Dziewczęta	500	400
Ocena materialnych warunków życia rodziny		
Złe	500	300
Średnie	500	400
Dobre	500	500

Badanie KBPN 2021

Kwoty, jakimi dysponowali uczniowie, w znacznej mierze zależą od źródła ich pozyskiwania. Generalnie można zauważyć, że ponadprzeciętnie dużymi kwotami, zarówno we wrześniu, jak i w październiku dysponowali uczniowie pracujący zarobkowo (najwyższymi – mający stałą pracę) oraz mający inne, nieuwzględnione w ankiecie, źródła dochodów. Zaznaczyć należy, że uczniowie pracujący w czasie wakacji ponadprzeciętnie dużymi kwotami dysponowali jedynie we wrześniu.

Tabela 21

Skąd masz pieniądze na swoje wydatki?	Ile pieniędzy miał(a)ś na swoje wydatki we wrześniu 2021 roku?	Ile pieniędzy będziesz miał(a) na swoje wydatki w październiku 2021 roku?
	mediany w złotych	
Mam stałe miesięczne kieszonkowe, które dostaję od rodziców lub innych członków rodziny	500	400
Nie mam stałego kieszonkowego, ale nieregularnie dostaję pieniądze od rodziców lub innych członków rodziny	500	500
Dostaję stypendium w szkole	420	500
Dostaję pieniądze za praktyki zawodowe	710	465
Mam stałą pracę zarobkową (ale nie praktyki zawodowe)	1500	1000
Pracuję nieregularnie, dorywczo	900	600
Pracuję podczas wakacji	800	500
Z handlu w internecie	800	600
Mam inne źródła dochodów	1000	1000

Badanie KBPN 2021

Beata Roguska

SAMOPOCZUCIE PSYCHICZNE

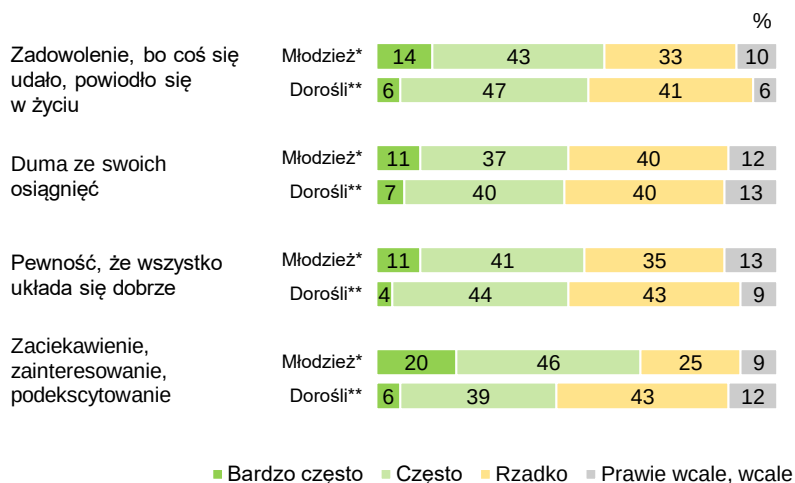
Od roku 1990 CBOS na ogólnopolskich próbach dorosłych regularnie bada samopoczucie psychiczne. Ankietowani mają za zadanie określić częstość doznawania różnych stanów emocjonalnych – pozytywnych (przyjemnych) jak i negatywnych (nieprzyjemnych). Badanie z grudnia 2020 roku pokazało istotne pogorszenie samopoczucia Polaków, w tym ludzi młodych, mających od 18 do 24 lat, co można wiązać z pandemią: doświadczeniem domowej izolacji, zdalnej nauki i pracy oraz ograniczeniem kontaktów międzyludzkich. Częstość odczuwania depresji, bezradności i zniechęcenia osiągnęła wówczas wśród ludzi młodych najwyższy poziom od dwóch dekad². Jak pokazują kolejne badania z grudnia 2021, miniony rok był już dla młodych ludzi (w wieku 18–24 lata) znacząco lepszy³.

W związku z doświadczeniem pandemii o samopoczucie psychiczne w 2021 roku zapytaliśmy także uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych. Jak wynika z deklaracji, uczniowie zdecydowanie częściej niż ogół populacji doświadczają negatywnych emocji. Prawie trzy czwarte badanych (72%) deklaruje, że w minionym roku często lub bardzo często odczuwało zdenerwowanie, rozdrażnienie – jest to najczęściej rozpoznawany stan emocjonalny. Ponadto większość uczniów często lub bardzo często odczuwała zniechęcenie, zmęczenie (ogółem 62%) oraz bezradność (57%). Mniej więcej połowa przyznaje, że w mienionym roku często lub bardzo często czuła się nieszczęśliwa (51%) lub była wściekła, „miała ochotę wszystko rozwalić” (47%). Aż 16% młodych deklaruje, że w 2021 roku często lub bardzo często miało myśli samobójcze.

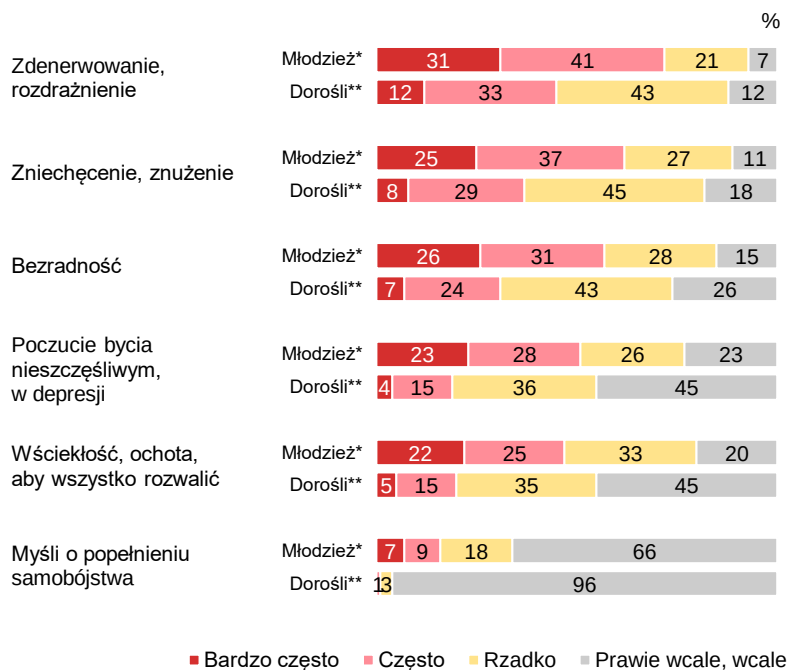
² Zob. komunikat CBOS „Samopoczucie Polaków w roku 2020”, styczeń 2021 (oprac. J. Scovil).

³ Zob. komunikat CBOS „Samopoczucie Polaków w roku 2021”, styczeń 2022 (oprac. M. Omyła-Rudzka).

Rys. 4. **Częstość doznawania emocji pozytywnych**

Częstość doznawania emocji negatywnych

* Badanie KBPN 2021

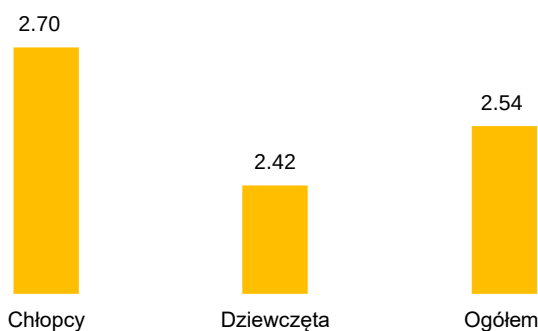
** Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (grudzień 2021)

Najczęściej doznawaną emocją pozytywną jest – według deklaracji – zaniepokojenie, podekscytowanie: w minionym roku często lub bardzo często odczuwało je dwie trzecie uczniów (66%). Odsetek ten jest wyraźnie wyższy niż wśród ogółu dorosłych ankietowanych w podobnym czasie. Deklaracje uczniów dotyczące doznawania pozostałych spośród uwzględnionych w badaniu pozytywnych emocji nie odbiegają już tak wyraźnie od deklaracji ogółu. Ponad połowa często lub bardzo często odczuwała zadowolenie, bo coś się udało, powiodło w życiu (57%) oraz miała poczucie, że wszystko dobrze się układa (52%). Mniej niż połowa (48%) często lub bardzo często odczuwała dumę ze swoich osiągnięć.

Na podstawie omawianych danych utworzono syntetyczny wskaźnik samopoczucia uczniów. Jest to średnia nasilenia wszystkich omawianych emocji mierzona na skali od 1 do 4, gdzie 1 oznacza dyskomfort psychiczny, definiowany jako deklarowanie bardzo częstych doznań negatywnych i brak emocji pozytywnych, a 4 – komfort psychiczny, określony przez bardzo częste występowanie uczuć pozytywnych przy braku występowania uczuć negatywnych. Średnia wartość wskaźnika samopoczucia uczniów wyniosła 2,54.

Samopoczucie psychiczne uczniów istotnie różnicuje płeć. Wartości wskaźnika samopoczucia pokazują, że w istotnie lepszej kondycji psychicznej są chłopcy niż dziewczęta.

Rys. 5. **Średnia wartość wskaźnika samopoczucia uczniów na skali od 1 (dyskomfort psychiczny) do 4 (komfort psychiczny)**

Badanie KBPN 2021

Tabela 22

Wartość wskaźnika samopoczucia uczniów	Ogół uczniów	Chłopcy	Dziewczęta
	w procentach		
Do 2,00	20	11	27
Od 2,01 do 2,50	27	22	31
Od 2,51 do 3,00	36	43	30
Powyżej 3,00	17	24	12

Badanie KBPN 2021

Różnice te wynikają w głównej mierze stąd, że dziewczęta częściej przeżywają emocje negatywne. Dotyczy to głównie takich emocji jak: bezradność (często lub bardzo często przeżywanej przez 70% dziewcząt i 41% chłopców), zdenerwowanie, rozdrażnienie (często lub bardzo często odczuwane przez 82% dziewcząt i 60% chłopców), poczucie bycia nieszczęśliwym (deklarowanego przez 63% dziewcząt i 37% chłopców) oraz zniechęcenie i rozdrażnienie (deklarowanego przez 72% dziewcząt i 51% chłopców). W mniejszym stopniu różnice odnoszą się do odczuwania wściekłości (deklarowanego przez 55% dziewcząt i 38% chłopców) oraz do myśli samobójczych (odczuwanych przez 18% dziewcząt i 12% chłopców).

Tabela 23

	Odsetki często lub bardzo często doświadczających poszczególnych odczuć:	
	chłopców	dziewcząt
Zadowolenie, bo coś się udało, powiodło się w życiu	41 (13)	44 (8)
Duma ze swoich osiągnięć	46 (13)	56 (10)
Pewność, że wszystko układa się dobrze	45 (13)	50 (13)
Zaciekawienie, zainteresowanie, podekscytowanie	35 (12)	33 (7)
Zdenerwowanie, rozdrażnienie	60 (19)	82 (41)
Zniechęcenie, znużenie	51 (16)	72 (32)
Bezradność	41 (13)	70 (35)
Poczucie bycia nieszczęśliwym, w depresji	37 (14)	63 (30)
Wściekłość, ochota, aby wszystko rozwalić	38 (15)	55 (28)
Myśli o popełnieniu samobójstwa	12 (8)	18 (8)

W nawiasach podano odsetki udzielających odpowiedzi „Bardzo często”

Badanie KBPN 2021

Spośród podstawowych cech społeczno-demograficznych duże znaczenie dla kondycji psychicznej ma także sytuacja bytowa. Im lepsze oceny materialnych warunków życia rodziny, tym lepsze samopoczucie. Zależność ta dotyczy przede

wszystkim dziewcząt. W najgorszej kondycji psychicznej są dziewczęta źle oceniające warunki materialne życia swojej rodziny.

Tabela 24

Ocena materialnych warunków życia rodziny	Średnia wartość wskaźnika samopoczucia		
	ogół uczniów	chłopcy	dziewczęta
Złe	2,24	2,55	1,99
Średnie	2,40	2,59	2,26
Dobre	2,60	2,74	2,48

Badanie KBPN 2021

Samopoczucie psychiczne mierzone częstością odczuwania zarówno przyjemnych, jak i nieprzyjemnych emocji różnicuje także wiara, udział w praktykach religijnych, a także szerzej – identyfikacja polityczna. Wyraźnie niższe niż przeciętne wartości wskaźnika uzyskują osoby określające się jako niewierzące, niepraktykujące oraz deklarujące lewicowe poglądy polityczne. Dotyczy to zarówno dziewcząt, jak i chłopców. Biorąc pod uwagę jednocześnie płeć oraz orientację światopoglądową, można zauważyć, że w najgorszej kondycji psychicznej są niewierzące, nieuczestniczące w praktykach religijnych oraz deklarujące lewicowe przekonania polityczne dziewczęta.

Tabela 25

		Średnia wartość wskaźnika samopoczucia uczniów		
		ogół uczniów	chłopcy	dziewczęta
Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:	głęboko wierzącą	2,63	2,75	2,50
	wierzącą	2,66	2,84	2,52
	niezdecydowaną	2,48	2,61	2,40
	niewierzącą	2,30	2,50	2,13
Udział w praktykach religijnych	kilka razy w tygodniu	2,68	2,78	2,59
	raz w tygodniu	2,62	2,78	2,50
	1–2 razy w miesiącu	2,65	2,93	2,47
	kilka razy w roku	2,58	2,74	2,47
	w ogóle nie uczestniczy	2,45	2,62	2,31
Poglądy polityczne	lewica	2,33	2,53	2,26
	centrum	2,55	2,66	2,42
	prawica	2,62	2,65	2,52
	trudno powiedzieć	2,61	2,80	2,48

Badanie KBPN 2021

Na samopoczucie psychiczne istotny wpływ mają takie czynniki jak relacje z ludźmi, styl życia: m.in sposób korzystania z internetu, aktywność fizyczna. Jeśli wziąć pod uwagę wartość stworzonego przez nas wskaźnika, to widać, że w lepszej niż inni kondycji psychicznej są osoby mające dużo przyjaciół, nienadużywające internetu, codziennie podejmujące aktywność fizyczną. Spośród tych trzech czynników najsilniej na samopoczucie rzutuje nadużywanie internetu – istotny i silny związek między nadużywaniem internetu a kondycją psychiczną notujemy wśród chłopców i – w nieco tylko mniejszym stopniu – wśród dziewcząt. Na drugim miejscu jest liczba przyjaciół w klasie, przy czym posiadanie przyjaciół jest nieco ważniejsze dla dziewcząt niż dla chłopców. Sport odgrywa mniejszą rolę i ma istotne znaczenie dla samopoczucia chłopców.

Tabela 26

		Średnia wartość wskaźnika samopoczucia		
		ogół uczniów	chłopcy	dziewczęta
Wskaźnik nadużywania internetu*	poniżej 2	2,62	2,79	2,50
	2 do poniżej 3	2,38	2,59	2,21
	3 i więcej	2,17	2,24	2,09
Liczba przyjaciół w klasie	0	2,40	2,53	2,22
	1	2,39	2,60	2,29
	2–3	2,52	2,74	2,39
	4 i więcej	2,68	2,77	2,58
Jak często uprawiasz jakiś sport bądź podejmujesz aktywność fizyczną – poza lekcjami WF?	Codziennie	2,67	2,82	2,42
	Kilka razy w tygodniu	2,59	2,71	2,45
	1–2 razy w tygodniu	2,55	2,71	2,46
	2–3 razy w miesiącu	2,51	2,70	2,39
	Raz w miesiącu lub rzadziej	2,46	2,69	2,36
	W ogóle nie uprawiam sportu, nie podejmuję aktywności fizycznej	2,32	2,40	2,29

* Im niższa wartość wskaźnika nadużywania internetu, tym mniejsze zagrożenie uzależnieniem od internetu. Zob. „Zainteresowania i aktywności”, M. Feliksiak w niniejszym tomie

Badanie KBPN 2021

O relacjach międzyludzkich młodych ludzi, m.in. o tym, z kim najchętniej spędzają czas, rozmawiają, na kogo mogą liczyć, pisaliśmy w rozdziale „Dom rodzinny, rodzice i rówieśnicy w opiniach młodego pokolenia Polaków”. Uwzględniając omówione tam dane dotyczące relacji społecznych, można powiedzieć, że uczniowie, który nie potrafili wskazać nikogo z kim chętnie spędzają czas oraz dyskutują,

a przede wszystkim nie wskazali nikogo, na kogo mogą liczyć w trudnych chwilach, są w wyraźnie gorszej kondycji psychicznej niż ogół uczniów. Wskazują na to niskie średnie wartości wskaźnika samopoczucia wśród tych uczniów.

Tabela 27

Uczniowie deklarujący, że <u>nie ma takiej osoby</u> :	Średnia wartość wskaźnika samopoczucia		
	ogół uczniów	chłopcy	dziewczeta
– z którą najchętniej spędzają wolny czas	2,21	2,34	2,07
– z którą najchętniej rozmawiają, dyskutują	2,10	2,34	1,86
– na którą przede wszystkim mogą liczyć w trudnych chwilach	2,05	2,27	1,86

Badanie KBPN 2021

Wyniki badania młodzieży niepokoją: samopoczucie uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych określone na podstawie częstości przeżywania różnych stanów emocjonalnych jest wyraźnie gorsze niż ogółu dorosłych. Wchodzący w dorosłość młodzi ludzie zdecydowanie częściej doświadczają negatywnych, nieprzyjemnych przeżyć, w tym także stanów depresyjnych i myśli samobójczych. Szczególnie często negatywne emocje przeżywają dziewczęta – być może po części wynika to z tego, że lepiej potrafią rozpoznawać swoje stany emocjonalnie i bardziej otwarcie przyznają się do ich odczuwania. Wśród uwarunkowań kondycji psychicznej znajdujemy tak różne czynniki jak: wiara, sposób korzystania z internetu, relacje społeczne czy warunki materialne.

Jonathan Scovil

ŻYCIE SZKOLNE

Stres i poczucie satysfakcji

Z powodu pandemii COVID-19 w ciągu ostatniego roku znaczna część zajęć w polskich szkołach odbywała się zdalnie i ten czynnik mógł wpłynąć na niemal wszystkie poruszone w tym bloku aspekty życia szkolnego – należy o tym pamiętać przy interpretacji przedstawianych tu danych. Mając na uwadze te szczególne okoliczności, powtarzamy co kilka lat zestaw pytań dotyczących panującej w szkole atmosfery, relacji między uczniami a nauczycielami, czy szkolnych problemów, postanowiliśmy uzupełnić pytaniami o doświadczenia nauczania zdalnego, których omówienie wieńczy cały rozdział.

Zacznijmy od uczuć towarzyszących uczniom na co dzień w szkole. W porównaniu z pomiarem z 2018 roku wzrósł wyraźnie odsetek uczniów odczuwających regularnie stres i zdenerwowanie – średnia wskazań na siedmiopunktowej skali wyniosła 4,51, co stanowi najwyższy odnotowany przez nas jak dotąd wynik. Jednocześnie spadł odsetek uczniów mających poczucie bycia w szkole docenianymi – średnia wskazań wyniosła w tym przypadku 3,66, co stanowi wynik niższy od tego z 2018 roku, choć wciąż wyższy niż z roku 2013 (3,41).

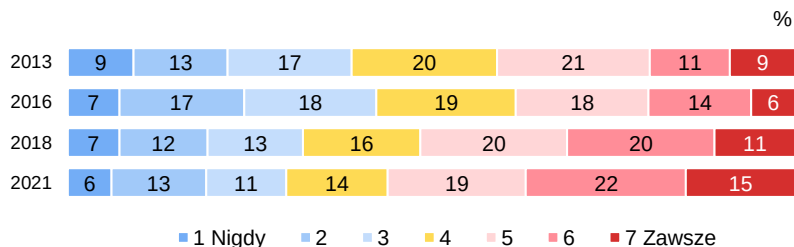
Tabela 28

Jak często w szkole:	Średnie na skali od 1 do 7 (na której 1 oznacza, że taki stan w ogóle nie jest doznawany, a 7 – że jest on permanentny, występuje zawsze)			
	2013	2016	2018	2021
– denerwujesz się, odczuwasz stres	3,9	3,77	4,33	4,51
– czujesz się doceniany, odnosisz sukcesy	3,41	3,91	3,8	3,66

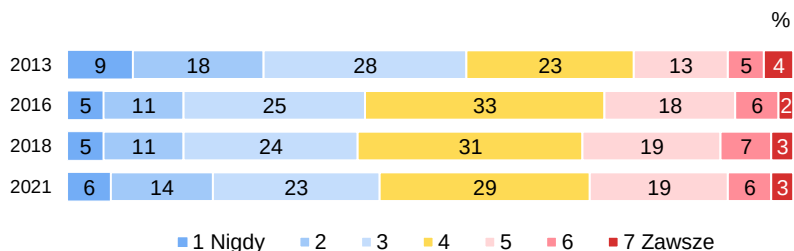
Badania KBPN

Jeśli przyjrzymy się szczegółowemu rozkładowi odpowiedzi, zobaczymy, że już niemal co szósty uczeń deklaruje nieustanne odczuwanie stresu w szkole (15%, wzrost o 4 punkty procentowe względem pomiaru z 2018 roku i o 9 względem pomiaru z 2016 roku). Wyniki dotyczące poczucia bycia docenianym nie uległy wyraźnym zmianom.

Rys. 6. **Jak często w szkole denerwujesz się, odczuwasz stres?**

Jak często w szkole czujesz się doceniany(a), odnosisz sukcesy?

Badania KBPN

Podobnie jak przy poprzednim pomiarze, odnotowujemy zależność między poziomem odczuwanego w szkole stresu a ocenami ucznia – uczniowie szóstkowi odczuwają stres znacząco rzadziej niż dwójkowi. Warto przy tym zwrócić uwagę, że ogólny wzrost poziomu stresu w stosunku do 2018 roku najmniej wyraźnie zaznaczył się właśnie w grupie uczniów dwójkowych. Jeśli chodzi o poczucie odnoszenia sukcesów, to tak jak przy wszystkich poprzednich pomiarach, przodują w tym względzie uczniowie piątkowi, podczas gdy szóstkowi plasują się nieco za nimi – być może wyjątkowa ambicja nie pozwala tym drugim cieszyć się w równym stopniu swoimi szkolnymi osiągnięciami. Najrzadziej doceniani czują się uczniowie dwójkowi.

Tabela 29

Czy uważasz się za ucznia:	Jak często w szkole denerwujesz się, odczuwasz stres?				Jak często w szkole czujesz się doceniany, odnosisz sukcesy?			
	2013	2016	2018	2021	2013	2016	2018	2021
	średnia na skali od 1 (nigdy) do 7 (zawsze)							
– dwójkowego	3,87	4,01	4,58	4,59	2,74	2,99	3,03	2,99
– trójkowego	3,98	3,95	4,28	4,56	3,09	3,46	3,51	3,36
– czwórkowego	4,06	3,94	4,39	4,52	3,73	4,00	3,95	3,79
– piątkowego	3,95	3,63	4,34	4,45	4,30	4,67	4,55	4,32
– szóstkowego	3,29	3,91	3,78	4,18	3,53	4,27	4,31	4,20

Badania KBPN

Zestawienie odpowiedzi dziewcząt i chłopców pokazuje – podobnie jak przy wszystkich poprzednich pomiarach – że to dziewczęta częściej od chłopców odczuwają w szkole stres, a jednocześnie rzadziej mają poczucie, że odnoszą sukcesy. Zwłaszcza średnia wskazań przy pytaniu o odczuwanie stresu osiągnęła wśród dziewcząt alarmująco wysoki poziom – 5,02. Z drugiej strony, można też przypuszczać, że chłopcy mniej chętnie przyznają się do stresu, a chętniej do sukcesów.

Tabela 30

Płeć	Jak często w szkole denerwujesz się, odczuwasz stres?				Jak często w szkole czujesz się doceniany, odnosisz sukcesy?			
	2013	2016	2018	2021	2013	2016	2018	2021
	średnia na skali od 1 (nigdy) do 7 (zawsze)							
Chłopcy	3,39	3,48	3,78	3,88	3,46	3,83	3,93	3,81
Dziewczęta	4,48	4,40	4,81	5,02	3,39	3,69	3,68	3,55

Badania KBPN

Na emocje doświadczane przez uczniów w toku edukacji wpływ może wywierać również typ szkoły, do jakiej uczęszczają. Najwyższy poziom stresu i jednocześnie najniższy poziom zadowolenia ze swoich sukcesów deklarują uczniowie publicznych liceów ogólnokształcących. Podobnie jak w ubiegłych latach, odczuwanie stresu najrzadziej deklarują uczniowie szkół branżowych (zasadniczych szkół zawodowych), a poczucie bycia docenianym jest najczęstsze wśród uczniów prywatnych liceów ogólnokształcących.

Tabela 31

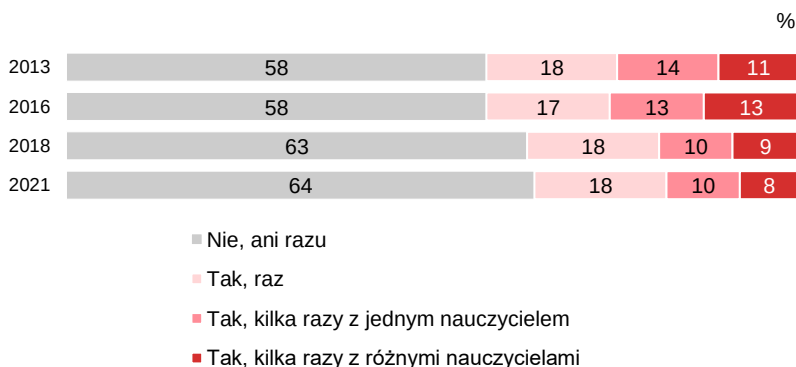
Typ szkoły	Jak często w szkole denerwujesz się, odczuwasz stres?				Jak często w szkole czujesz się doceniany, odnosisz sukcesy?			
	2013	2016	2018	2021	2013	2016	2018	2021
	średnia na skali od 1 (nigdy) do 7 (zawsze)							
Publiczne liceum ogólnokształcące	4,15	4,24	4,72	4,85	3,45	3,76	3,73	3,62
Prywatne liceum ogólnokształcące	3,12	3,63	4,94	3,71	4,23	4,32	4,11	4,15
Technikum	4,24	3,91	4,26	4,54	3,41	3,81	3,79	3,64
Szkoła branżowa (zasadnicza zawodowa)	2,74	3,06	3,02	3,18	3,30	3,69	4,01	3,78
Liceum profilowane, zawodowe lub techniczne	-	4,29	4,64	-	-	3,62	3,85	-

Badania KBPN

Relacje z nauczycielami oraz kolegami i koleżankami

Odsetki uczniów deklarujących wejście w konflikt z którymś ze swoich nauczycieli właściwie nie zmieniły się od 2018 roku. Wciąż dwie trzecie uczniów twierdzi, że w ciągu ostatniego roku szkolnego nie wdało się w ani jeden taki spór (64% wobec 63% w 2018 roku), co piątemu zdarzyło się to raz (18%, bez zmian), co dziesiątemu kilka razy z tym samym nauczycielem (10%, bez zmian), a co dwunastemu kilka razy z różnymi nauczycielami (8%, spadek o 1 punkt procentowy wobec poprzedniego pomiaru).

Rys. 7. **Czy w ciągu tego roku szkolnego zdarzyło Ci się jakieś nieporozumienie, konflikt z którymś z nauczycieli?**

Badania KBPN

Jeśli porównamy rozkłady odpowiedzi ze względu na typ szkoły, jedyne stosunkowo wyraźne zmiany dostrzeżemy w szkołach branżowych (wcześniej zasadniczych szkołach zawodowych) – odsetek uczniów deklarujących brak konfliktów z nauczycielami rośnie tutaj z pomiaru na pomiar i w najnowszym badaniu wzrósł jeszcze o 6 punktów procentowych (z 63% na 69%). Spadł z kolei o 6 punktów odsetek uczniów tych szkół deklarujących wzięcie udziału w kilku konfliktach z różnymi nauczycielami (z 12% na 6%). Ogólnie rzecz biorąc, typ szkoły nie wydaje się jednak znacząco warunkować ilości konfliktów powstających między uczniami a nauczycielami – odsetki wskazań w każdym przypadku utrzymują się na zbliżonym poziomie.

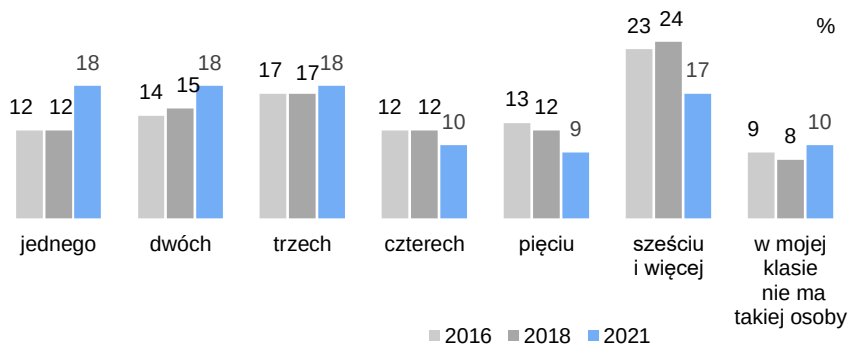
Tabela 32

Czy w ciągu tego roku szkolnego zdarzyło Ci się jakieś nieporozumienie, konflikt z którymś z nauczycieli?	Odpowiedzi uczniów											
	liceów ogólnokształcących				techników				szkół branżowych (zasadniczych szkół zawodowych)			
	'13	'16	'18	'21	'13	'16	'18	'21	'13	'16	'18	'21
	w procentach											
Nie, ani razu	60	62	64	64	59	54	62	64	44	54	63	69
Tak, raz	16	17	20	19	20	17	17	17	17	15	16	16
Tak, kilka razy z jednym nauczycielem	13	10	10	9	13	14	12	12	18	15	9	9
Tak, kilka razy z różnymi nauczycielami	10	10	7	8	8	15	10	7	20	15	12	6

Badania KBPN

Jak wyglądają relacje uczniów z koleżankami i kolegami ze szkoły? W porównaniu do 2018 roku wzrósł nieznacznie odsetek uczniów nieposiadających w szkole żadnych przyjaciół (10% wobec 8% wcześniej), a także odsetki uczniów deklarujących, że mają jednego, dwóch lub trzech bliskich znajomych w klasie. Spadły natomiast odsetki uczniów twierdzących, że mają w klasie czterech, pięciu lub co najmniej sześciu przyjaciół (w tym ostatnim przypadku mamy do czynienia z dość wyraźnym 7-punktowym spadkiem). Spadła również średnia bliskich szkolnych znajomości – obecnie przeciętny uczeń ma ich cztery, podczas gdy przy poprzednich pomiarach średnia utrzymywała się na poziomie pięciu. Odnotowując ten spadek przyjacielskich relacji między uczniami, należy oczywiście pamiętać, że ostatni rok szkolny upłynął pod znakiem edukacji zdalnej, a warunki domowej izolacji niewątpliwie mogły utrudniać podtrzymywanie zażyłych przyjaźni.

Rys. 8. **Ilu kolegów/koleżanek z Twojej klasy zaliczył(a)byś do swoich przyjaciół, najbliższych znajomych?**

Badania KBPN

Rozkłady deklaracji ze względu na typ szkoły pokazują, że tak jak przy poprzednim pomiarze najwięcej bliskich relacji nawiązują między sobą uczniowie szkół branżowych (zasadniczych zawodowych). Najmniej nawiązują ich uczniowie prywatnych liceów ogólnokształcących – również odsetek badanych nieposiadających żadnych bliskich znajomych w klasie jest wśród nich uderzająco wysoki (21%). Należy przy tym zaznaczyć, że udział uczniów z prywatnych liceów był w naszej próbie stosunkowo niewielki (N=34). Poza tym w prywatnych liceach klasy są często mniejsze, co ogranicza pulę potencjalnych przyjaciół.

Tabela 33

Ilu kolegów/koleżanek z Twojej klasy zaliczył(a)byś do swoich przyjaciół, najbliższych znajomych?	Średnia liczba bliskich koleżanek/kolegów	Odsetek odpowiedzi „w mojej klasie nie ma takiej osoby”
Publiczne liceum ogólnokształcące	4	10
Technikum	4	9
Szkoła branżowa (zasadnicza szkoła zawodowa)	5	12
Prywatne liceum ogólnokształcące	3	21

Badanie KBPN 2021

Przemoc w szkole

Uczniów zapytaliśmy także o różne formy przemocy – zarówno fizycznej, jak i psychicznej – jakich zdarza im się doświadczać w szkołach. Odpowiedzi uczniów nie różniły się znacząco od tych z 2018 roku. Podobnie jak przy obu poprzednich pomiarach, najczęściej wskazywaną formą przemocy okazała się przemoc psychiczna, polegająca na wykluczaniu lub odtrąceniu ucznia przez grupę rówieśników. Takiego odrzucenia w ciągu ostatniego roku szkolnego doświadczył więcej niż co czwarty uczeń (26%, wzrost o 2 punkty procentowe względem 2018 roku), z czego 14% wielokrotnie (również wzrost o 2 punkty).

Tabela 34

Czy Tobie osobiście zdarzyło się w ciągu ostatniego roku, że:	Nie, nigdy	Raz	Kilka razy	Wiele razy
	w procentach			
– zostałeś wykluczony, odtrącony przez innych uczniów	74	12	10	4
– otrzymałeś obraźliwego SMS-a lub wiadomość w komunikatorze internetowym od któregoś z uczniów z Twojej szkoły	87	5	6	2
– w szkole ukradziono Ci pieniądze lub jakiś przedmiot	91	6	2	1
– ktoś z uczniów Twojej szkoły opublikował w internecie informacje o Tobie lub zdjęcia/filmy z Twoim udziałem, których nie chciałeś ujawnić	94	4	1	1
– uderzył Cię lub pobił któryś(a)ś z kolegów (koleżanek) z klasy lub uczeń innej klasy	94	4	1	1
– ktoś z uczniów Twojej szkoły zmuszał Cię do fundowania sobie za Twoje pieniądze papierosów, piwa lub innych rzeczy	97	2	0	1
– ktoś z uczniów Twojej szkoły napastował cię w szkole seksualnie (np. próbował Cię dotykać, rozebrać)	97	1	1	1
– ktoś z uczniów twojej szkoły zabrał Ci pieniądze lub przedmiot używając siły lub grożąc jej użyciem	98	1	0	1

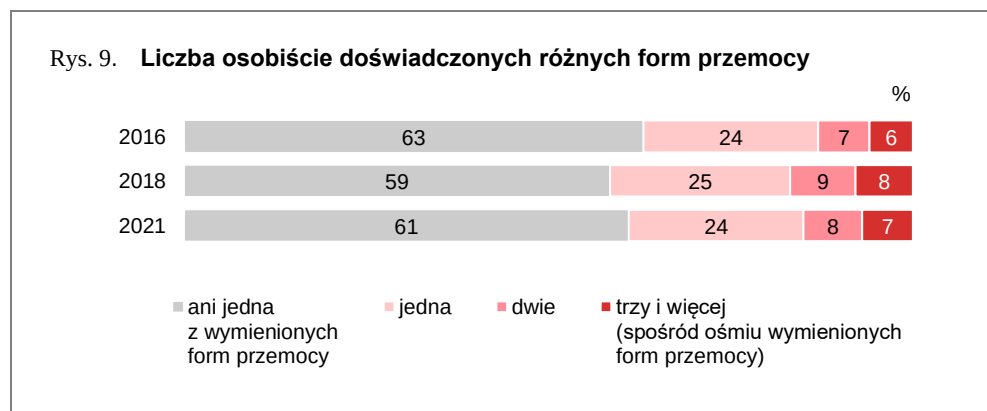
Badanie KBPN 2021

Kolejną formą przemocy, pojawiającą się najczęściej w deklaracjach uczniów, była tzw. cyberprzemoc. 13% uczniów otrzymało w ostatnim roku szkolnym obraźliwego SMS-a lub wiadomość w komunikatorze internetowym od innego ucznia ze szkoły – to wzrost o 3 punkty procentowe w stosunku do pomiaru z 2018 roku. Należy przy tym zaznaczyć, że zmiana może wiązać się z modyfikacją wprowadzoną

do treści pytania – w tym roku zamiast o obraźliwego e-maila pytaliśmy o wiadomość w komunikatorze internetowym, uznając tę formę komunikacji za szerzej przyjętą w epoce smartfonów. 6% uczniów doświadczyło również upokorzenia związanego z publikacją przez innego ucznia ośmieszających lub kompromitujących ich materiałów – tutaj mamy akurat do czynienia z 4-punktowym spadkiem względem 2018 roku. W obliczu tych niejednoznacznych zmian trudno stwierdzić, czy nauczanie zdalne sprzyjało rozwojowi cyberprzemocy w szkołach.

Poza tym mamy właściwie do czynienia z samymi spadkami lub brakami zmian. Prawie co dziesiąty uczeń padł ofiarą kradzieży w ciągu ostatniego roku szkolnego (9%, spadek o 3 punkty względem poprzedniego pomiaru). 6% zostało pobitych (spadek o 1 punkt), od 3% wyludzano pieniądze na piwo, papierosy lub inne rzeczy (spadek o 1 punkt), 3% doświadczyło napastowania seksualnego (tyle samo co w 2018 roku), a 2% zabrano pieniądze lub jakiś przedmiot przy użyciu siły lub grożąc jej użyciem (tyle samo co w 2018 roku). Oczywiście odnosząc się do przypadków przemocy fizycznej w szkołach, należy pamiętać, że nauczanie zdalne w naturalny sposób ograniczało możliwości jej stosowania. Z drugiej strony, wyniki te nie są znacząco różne od tych sprzed pandemii COVID-19.

Jeśli zestawimy ze sobą wszystkie odpowiedzi badanych, okaże się, że 39% uczniów doświadczyło osobiście przynajmniej jednej z form przemocy wymienionych w naszym kwestionariuszu. To o 3 punkty procentowe mniej niż w 2018 roku, ale o 2 punkty więcej niż w 2016 – ogólnie rzecz biorąc, poziom przemocy w szkołach wydaje się utrzymywać na zbliżonym poziomie.

Badania KBPN

Porównanie odpowiedzi uczniów z różnych typów szkół pokazuje, że przypadki wykluczenia lub odtrącenia przez grupę zdarzają się najczęściej w publicznych liceach ogólnokształcących (takie doświadczenia miało 29% uczniów tych szkół), a najrzadziej w szkołach branżowych (17%). Z drugiej strony w tych ostatnich nieco częstsze niż w innych placówkach są przypadki kradzieży (doświadczyło ich 13% spośród ich uczniów) lub pobicia (11%). Pozostałe formy przemocy występują we wszystkich typach szkół z porównywalną częstotliwością.

Tabela 35

Czy Tobie osobiście zdarzyło się w ciągu ostatniego roku, że:		Odpowiedzi uczniów		
		publicznych liceów ogólnokształcących	techników	szkół branżowych (zasadniczych szkół zawodowych)
		w procentach		
– zostałeś wykluczony, odtrącony przez innych uczniów	Nie, nigdy	71	76	83
	Raz	14	11	7
	Kilka razy	11	9	7
	Wiele razy	4	4	3
– uderzył Cię lub pobił który(a)s z kolegów (koleżanek) z klasy lub uczeń innej klasy	Nie, nigdy	94	95	89
	Raz	3	3	8
	Kilka razy	2	1	2
	Wiele razy	1	1	1
– ktoś z uczniów Twojej szkoły zmuszał Cię do fundowania sobie za Twoje pieniądze papierosów, piwa lub innych rzeczy	Nie, nigdy	98	96	97
	Raz	1	2	1
	Kilka razy	0	1	1
	Wiele razy	1	1	1
– w szkole ukradziono Ci pieniądze lub jakiś przedmiot	Nie, nigdy	92	91	87
	Raz	6	7	10
	Kilka razy	1	2	3
	Wiele razy	1	0	0
– ktoś z uczniów Twojej szkoły zabrał Ci pieniądze lub przedmiot używając siły lub grożąc jej użyciem	Nie, nigdy	98	98	97
	Raz	1	1	3
	Kilka razy	0	1	0
	Wiele razy	1	0	0
– otrzymałeś obraźliwego SMS-a lub wiadomość w komunikatorze internetowym od któregoś z uczniów z Twojej szkoły	Nie, nigdy	86	87	86
	Raz	6	5	7
	Kilka razy	6	6	5
	Wiele razy	2	2	2

Tabela cd.

Czy Tobie osobiście zdarzyło się w ciągu ostatniego roku, że:		Odpowiedzi uczniów		
		publicznych liceów ogólnokształcących	techników	szkół branżowych (zasadniczych szkół zawodowych)
		w procentach		
– ktoś z uczniów Twojej szkoły opublikował w internecie informacje o Tobie lub zdjęcia /filmy z Twoim udziałem, których nie chciałeś ujawnić	Nie, nigdy	93	94	95
	Raz	4	4	2
	Kilka razy	2	1	3
	Wiele razy	1	1	0
– ktoś z uczniów Twojej szkoły napastował cię w szkole seksualnie (np. próbował Cię dotykać, rozebrać)	Nie, nigdy	97	96	98
	Raz	2	1	1
	Kilka razy	1	1	1
	Wiele razy	0	2	0

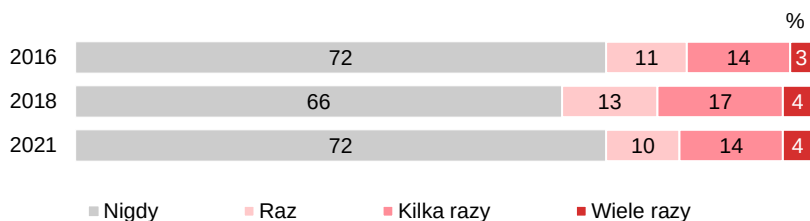
Ze względu na niewielką liczbę uczniów (N=34) nie uwzględniono prywatnego liceum ogólnokształcącego

Badanie KBPN 2021

Przemoc uczniów wobec nauczycieli

Przemoc w szkołach może dotyczyć nie tylko uczniów, ale i nauczycieli, a internet pozwala stosować ją anonimowo. Wydawałoby się, że edukacja zdalna i wielogodzinny kontakt przez internet mogą sprzyjać częstszemu występowaniu przypadków cyberprzemocy względem nauczycieli, jednak w porównaniu z poprzednim pomiarem mamy do czynienia raczej ze spadkiem. Odsetek badanych deklarujących, że w ich szkołach uczniowie zamieszczali w internecie zdjęcia lub filmy kompromitujące ich nauczycieli, wyniósł 28%, czyli o 6 punktów procentowych mniej niż w 2018 roku. Tym samym odsetek spadł do poziomu odnotowanego przy jeszcze wcześniejszym pomiarze, w 2016 roku.

Rys. 10. **Czy w Twojej szkole zdarzyło się, że uczniowie zamieścili w internecie bez zgody nauczycieli zdjęcia lub filmy kompromitujące nauczycieli, ośmieszające ich lub przedstawiające ich w złym świetle?**

Badania KBPN

Podobnie jak w ubiegłych latach, problem cyberprzemocy względem nauczycieli okazuje się najbardziej rozpowszechniony w publicznych liceach ogólnokształcących – prawie co trzeci ich uczeń (32%) deklaruje, że w jego szkole doszło do takiego zajścia przynajmniej raz w ciągu ostatniego roku szkolnego. Przy tym należy zauważyć, że i tak jest to najlepszy wynik jak dotąd – w 2016 roku odsetek ten wynosił 37%, a w roku 2018 aż 44%. W najmniejszym stopniu problem ten zdaje się dotyczyć prywatnych liceów ogólnokształcących (6% badanych z tej grupy deklaruje, że w ich szkołach dochodziło do cyberprzemocy względem nauczycieli), choć znów należy pamiętać o niskiej liczbie uczęszczających do nich uczniów w naszej próbie.

Tabela 36

Czy w Twojej szkole zdarzyło się, że uczniowie zamieścili w internecie bez zgody nauczycieli zdjęcia lub filmy kompromitujące nauczycieli, ośmieszające ich lub przedstawiające ich w złym świetle?	Odpowiedzi uczniów											
	publicznych liceów ogólnokształcących			techników			szkół branżowych (zasadniczych szkół zawodowych)			prywatnych liceów ogólnokształcących		
	2016	2018	2021	2016	2018	2021	2016	2018	2021	2016	2018	2021
	w procentach											
Nigdy	63	56	68	75	71	76	88	86	75	89	74	94
Raz	14	16	11	10	12	8	8	7	13	0	5	0
Kilka razy	20	23	16	11	15	13	3	3	7	11	16	6
Wiele razy	3	5	5	4	3	3	1	3	5	0	5	0

Badania KBPN

Konsumpcja substancji psychoaktywnych na terenie szkoły

Już po raz ósmy zapytaliśmy polskich uczniów o problem spożywania substancji psychoaktywnych na terenie szkoły. Powtarzane od ponad dwudziestu lat pytania pozwalają na identyfikację pewnych długofalowych tendencji. Oczywiście analizując wyniki z 2021 roku, nie należy zapominać, że znaczną część ostatniego roku szkolnego uczniowie spędzili w swoich domach. Wydaje się jednak, że te szczególne warunki nie oddziaływały znacząco na postrzeganą skalę konsumpcji substancji psychoaktywnych na terenie szkół – obecne wyniki różnią się najwyżej o parę punktów procentowych w stosunku do poprzedniego pomiaru i nie zawsze są niższe.

Największą zmianę odnotowaliśmy w przypadku narkotyków – o ich zażywaniu na terenie szkoły donosiło 29% uczniów wobec 32% przy poprzednim pomiarze. To najniższy z odnotowywanych przez nas od 1998 roku wyników. Jeszcze w 2003 roku o podobnych przypadkach informowało ponad dwa razy więcej uczniów (64%). Od tamtej pory postrzegana konsumpcja narkotyków w szkołach stopniowo spada i obecny wynik wpisuje się w tę tendencję. Tak jak przy wszystkich poprzednich pomiarach, narkotyki pozostają najmniej rozpowszechnioną w szkołach używką.

O 2 punkty wzrósł za to odsetek uczniów deklarujących, że na terenie ich szkół spożywa się alkohol – obecnie wynosi on 45% (w 2018 roku wynosił 43%). To wciąż znacznie niższy wynik niż przy naszych pierwszych pomiarach – w 1998 roku odsetek ten wynosił 71%, a w 2003 roku – 73%. Tak jak przy wszystkich poprzednich badaniach, alkohol stanowi drugą najbardziej rozpowszechnioną w szkołach substancję psychoaktywną.

Choć wciąż zdecydowana większość uczniów deklaruje, że w ich szkołach pali się papierosy, mamy tu do czynienia z 2-punktowym spadkiem w stosunku do poprzedniego pomiaru (obecnie odsetek wynosi 82% wobec 84% w 2018 roku). Podobnie jak w przypadku pozostałych używek, ich postrzegana konsumpcja wyraźnie spadła w stosunku do naszych pierwszych pomiarów – w 1998 roku obecność papierosów w szkołach zgłaszali niemal wszyscy uczniowie (96%). Od tamtej pory dostrzegamy powolną tendencję spadkową – przy każdym kolejnym pomiarze odsetek jest o parę punktów procentowych niższy. Tym niemniej, papierosy niezmiennie pozostają najpopularniejszą używką w polskich szkołach.

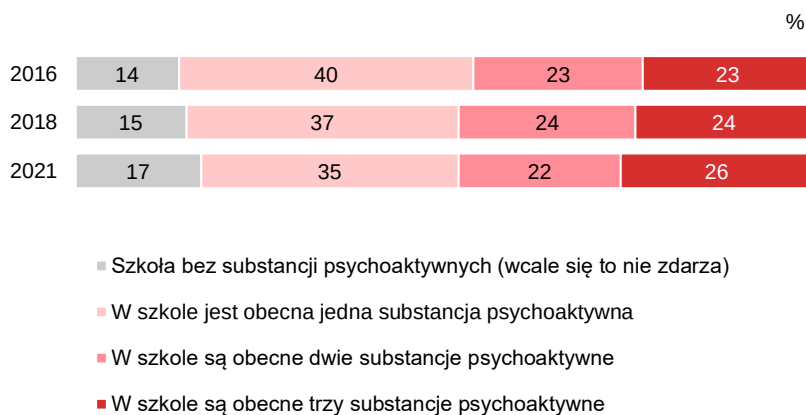
Tabela 37

Czy w Twojej szkole zdarzają się przypadki		1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018	2021
		w procentach							
– zażywania narkotyków przez uczniów na terenie szkoły	bardzo często	5	10	4	4	4	4	4	4
	dosyć często	15	20	8	8	8	7	6	6
	dosyć rzadko	35	34	31	32	21	23	22	19
	w ogóle	45	36	57	55	66	65	67	71
– picia alkoholu przez uczniów na terenie szkoły	bardzo często	7	10	6	4	4	3	4	5
	dosyć często	16	18	10	10	9	6	6	8
	dosyć rzadko	48	45	43	48	37	27	33	32
	w ogóle	28	26	41	38	50	65	57	55
– palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły	bardzo często	62	66	53	51	42	43	40	41
	dosyć często	25	20	28	26	28	25	26	25
	dosyć rzadko	9	9	12	12	16	17	18	16
	w ogóle	4	5	6	10	14	15	17	18

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Ogólnie rzecz biorąc, liczba typów substancji psychoaktywnych obecnych w szkołach pozostaje względnie stabilna. Przy tym od 2016 roku można zaobserwować powolny wzrost liczby szkół, w których używki – wedle deklaracji uczniów – w ogóle się nie pojawiają. Obecnie odsetek takich szkół wynosi 17%, w 2018 roku wynosił 15%, a w 2016 – 14%. Z drugiej strony w podobnym tempie rośnie odsetek szkół, w których obecne są wszystkie trzy typy używek, o które pytamy – obecnie wynosi on 26%, w 2018 wynosił 24%, a w 2016 roku – 23%. Czas pokaże, czy te niewyraźne trendy się utrzymają.

Rys. 11. **Czy w Twojej szkole zdarzają się przypadki: zażywania narkotyków, picia alkoholu lub palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły?**

Badania KBPN

Rozkłady odpowiedzi ze względu na typ szkoły sugerują, że najmniej używek pojawia się w prywatnych liceach ogólnokształcących – aż 65% ich uczniów twierdzi, że w ich szkołach w ogóle nie zdarzają się przypadki przyjmowania substancji psychoaktywnych. Choć prywatne licea prowadziły pod tym względem już przy poprzednim pomiarze, należy pamiętać o niskiej liczbie ich uczniów w próbie i podchodzić do tych wyników z pewną ostrożnością. Wedle deklaracji uczniów najmniej szkół wolnych od narkotyków jest wśród techników (12%), natomiast najwięcej szkół, w których pojawiają się wszystkie trzy typy używek, jest w szkołach branżowych (30%).

Tabela 38

Czy w Twojej szkole zdarzają się przypadki: zażywania narkotyków, picia alkoholu lub palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły?	Odpowiedzi uczniów			
	publicznych liceów ogólnokształcących	techników	szkół branżowych (zasadniczych szkół zawodowych)	prywatnych liceów ogólnokształcących
	w procentach			
Szkoła bez substancji psychoaktywnych (wcale się to nie zdarza)	18	12	18	65
W szkole jest obecna jedna substancja psychoaktywna	35	36	36	15
W szkole są obecne dwie substancje psychoaktywne	24	24	16	3
W szkole są obecne trzy substancje psychoaktywne	23	28	30	17

Badanie KBPN 2021

Jak pokazują poniższe, szczegółowe zestawienia, według deklaracji uczniów narkotyki najczęściej pojawiają się w szkołach branżowych (ich obecność na terenie placówki zgłosiło 38% ich uczniów), a najrzadziej w liceach ogólnokształcących (26%). Z kolei alkohol okazuje się najbardziej rozpowszechniony w technikach (49%), a najmniej w szkołach branżowych (37%). Wreszcie palenie papierosów jest najbardziej powszechne w technikach (87%), a najmniej w liceach (80%).

Zmiany, które zaszły w tych wynikach w stosunku do poprzedniego pomiaru, utrzymują się zwykle na poziomie kilku punktów procentowych. Do wyjątków należy poziom spożycia alkoholu w szkołach branżowych, który spadł o całe 11 punktów procentowych (z 48% w 2018 roku do 37% w 2021 roku). Przy tym za zmianę tę odpowiada w przeważającej mierze odsetek odpowiedzi „dosyć rzadko” – odsetek odpowiedzi „bardzo często” lub „dosyć często” utrzymuje się na zbliżonym poziomie (19% wobec 18% w 2018 roku). Konsumpcja alkoholu wzrosła za to o 6 punktów w liceach ogólnokształcących, choć zmiana dokonała się również głównie w odsetku odpowiedzi „dosyć rzadko”.

Tabela 39

Czy w Twojej szkole zdarzają się przypadki:	Odpowiedzi uczniów liceów ogólnokształcących							
	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018	2021
	w procentach							
zażywania narkotyków przez uczniów na terenie szkoły								
Bardzo często lub dosyć często	14	24	6	7	9	6	7	8
Dosyć rzadko	41	37	28	28	21	19	21	18
W ogóle	45	39	65	64	70	75	72	74
picia alkoholu przez uczniów na terenie szkoły								
Bardzo często lub dosyć często	18	21	11	9	10	5	9	10
Dosyć rzadko	53	50	42	49	40	25	30	35
W ogóle	29	29	47	41	50	70	61	55
palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły								
Bardzo często lub dosyć często	79	86	75	72	66	59	63	61
Dosyć rzadko	14	8	17	16	17	25	21	19
W ogóle	7	6	7	12	17	16	16	20

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Tabela 40

Czy w Twojej szkole zdarzają się przypadki:	Odpowiedzi uczniów techników							
	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018	2021
	w procentach							
zażywania narkotyków przez uczniów na terenie szkoły								
Bardzo często lub dosyć często	26	33	15	12	11	14	10	10
Dosyć rzadko	47	34	35	36	20	27	24	21
W ogóle	26	32	50	52	68	59	66	69
picia alkoholu przez uczniów na terenie szkoły								
Bardzo często lub dosyć często	25	27	19	17	14	9	10	14
Dosyć rzadko	51	50	48	50	35	29	36	35
W ogóle	24	22	32	33	51	62	55	51
palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły								
Bardzo często lub dosyć często	93	87	87	81	76	77	68	74
Dosyć rzadko	5	9	9	9	15	11	16	13
W ogóle	2	4	4	10	9	12	17	13

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Tabela 41

Czy w Twojej szkole zdarzają się przypadki:	Odpowiedzi uczniów szkół branżowych (zasadniczych szkół zawodowych)							
	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018	2021
	w procentach							
zażywania narkotyków przez uczniów na terenie szkoły								
Bardzo często lub dosyć często	22	34	20	24	27	19	20	19
Dosyć rzadko	28	31	30	33	23	26	21	19
W ogóle	49	35	50	42	50	55	59	62
picia alkoholu przez uczniów na terenie szkoły								
Bardzo często lub dosyć często	32	36	25	18	20	16	18	19
Dosyć rzadko	40	33	38	41	28	25	30	18
W ogóle	27	30	35	40	52	58	52	63
palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły								
Bardzo często lub dosyć często	90	83	83	80	67	68	67	70
Dosyć rzadko	7	8	8	8	15	12	14	12
W ogóle	3	7	7	11	18	20	19	18

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Edukacja zdalna

W bloku pytań poświęconych życiu szkolnemu nie mogliśmy w tym roku pominąć kwestii edukacji zdalnej. Z powodu pandemii COVID-19 uczniowie z całej Polski spędzili znaczną część ostatniego roku szkolnego w swoich domach, uczestnicząc w lekcjach prowadzonych za pośrednictwem internetu. Postanowiliśmy zapytać ich, czy natrafiali przy tej okazji na jakieś praktyczne trudności. Większość z nich (65%) wymieniła w tym kontekście problemy z łączem internetowym, które utrudniały im uczestnictwo w zajęciach. Inne, rzadziej wskazywane trudności, odnosiły się już do konieczności współdzielenia komputera z innymi domownikami (19%), braku odpowiedniej przestrzeni do nauki (15%), trudności w obsłudze komputera czy programów komputerowych (11%), a także braku komputera w domu (6%). Warto przy tym zaznaczyć, że 29% uczniów zadeklarowało, że nie natrafiło na żadne z wymienionych w naszym kwestionariuszu trudności.

Rys. 12. **Czy podczas edukacji zdalnej natrafił(a)ś na któreś z następujących trudności?**

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź
Badanie KBPN 2021

Narażenie na powyższe trudności jest w znacznej mierze zależne od warunków materialnych, w jakich przyszło uczniowi żyć. Wśród uczniów oceniających sytuację materialną swojej rodziny jako złą wyraźnie częściej występowały problemy związane z brakiem komputera w domu (22% wobec 4% wśród oceniających sytuację swojej rodziny jako dobrą), koniecznością współdzielenia komputera z innymi domownikami (28% wobec 17%), słabym łączem internetowym (77% wobec 63%), a także brakiem odpowiedniej przestrzeni do nauki (35% wobec 12%).

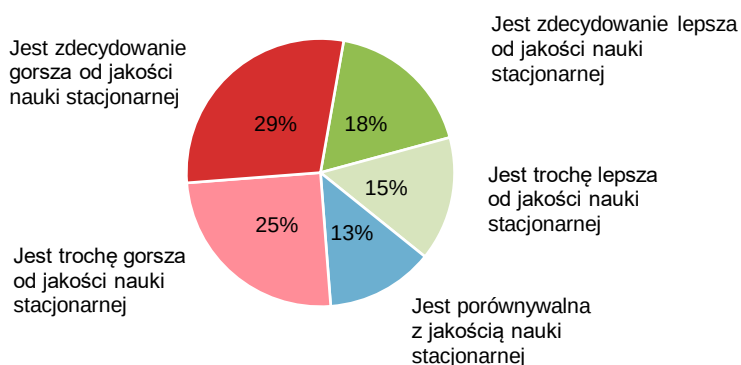
Istotną rolę odgrywało tutaj również miejsce zamieszkania ucznia. Uczniowie żyjący na wsi byli wyraźnie częściej narażeni na konieczność współdzielenia komputera z innymi domownikami (21% wobec 15% wśród uczniów z miast liczących co najmniej 100 000 mieszkańców), a także problemy z łączem internetowym (70% wobec 58%). Z drugiej strony to uczniowie z większych miejscowości mieli nieco częściej problemy ze znalezieniem odpowiedniej przestrzeni do nauki (17% wśród uczniów z największych miast wobec 14% wśród uczniów ze wsi).

Tabela 42

Trudności napotykane podczas nauki zdalnej	Miejsce zamieszkania			Ocena warunków materialnych życia rodziny		
	wieś	miasta poniżej 100 000	miasta od 100 000	złe	średnie	dobrze
Brak komputera w domu	7	5	7	22	9	4
Konieczność współdzielenia komputera z innymi domownikami	21	18	15	28	23	17
Trudności w obsłudze komputera, programów komputerowych	10	12	12	10	13	11
Problemy z łączem internetowym	70	64	58	77	69	63
Brak odpowiedniego miejsca, przestrzeni do nauki	14	16	17	35	24	12
Żadne z powyższych trudności nie wystąpiły	23	30	34	17	23	31

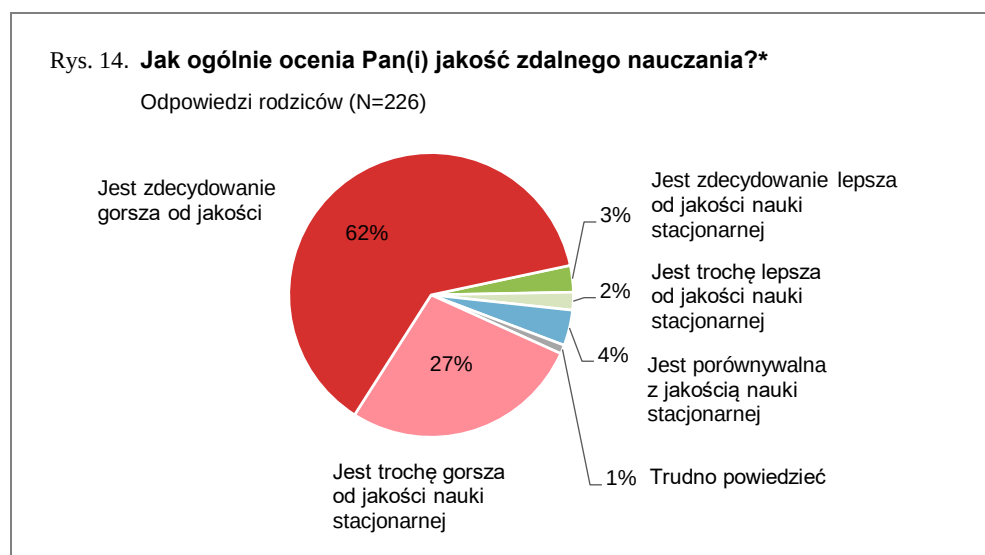
Badanie KBPN 2021

Nieco ponad połowa uczniów (54%) uznała, że jakość zdalnego nauczania jest gorsza od jakości nauki stacjonarnej. Przy tym co trzeci uczeń (33%) miał przeciwne zdanie, a 13% uważało, że jakość nauki zdalnej i stacjonarnej jest porównywalna.

Rys. 13. **Jak ogólnie oceniasz jakość zdalnego nauczania?**

Badanie KBPN

Warto zestawić te dane z odpowiedziami na analogiczne pytanie, które postawiliśmy w styczniu tego samego roku rodzicom dzieci uczestniczących w nauczaniu zdalnym⁴. Opinie rodziców na temat edukacji zdalnej były znacznie bardziej zgodne – aż 89% uważało ją za gorszą od edukacji stacjonarnej (62% za zdecydowanie gorszą). Zaledwie 5% z nich uznawało ją za lepszą, a 4% za porównywalną z nauczaniem odbywającym się na terenie szkoły⁵. W świetle tych danych należy stwierdzić, że uczniowie oceniają mimo wszystko edukację zdalną znacznie lepiej od rodziców, choć i wśród nich przeważają głosy krytyczne.

* Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (styczeń 2021)

Jeśli porównamy ze sobą odpowiedzi badanych z różnych typów szkół, okaże się, że najlepiej edukację zdalną oceniali uczniowie szkół branżowych, którzy uczestniczą przecież w swoich szkołach w wielu zajęciach praktycznych – mimo to nieco ponad połowa z nich (53%) wypowiedziała się o nauczaniu przez internet pozytywnie, wobec 31% w technikach, 30% w publicznych liceach ogólnokształcących i zaledwie 18% w liceach prywatnych. Można przypuszczać, że część obowiązujących w szkołach branżowych zajęć praktycznych była po prostu odwołana, a uczniowie cieszyli się wolnym czasem.

⁴ Należy zaznaczyć, że byli to również rodzice uczniów szkół podstawowych. Wszystkich łączyło to, że ich dzieci uczyły się zdalnie niedługo przed przeprowadzeniem badania.

⁵ Zob. komunikat CBOS „Edukacja zdalna – doświadczenia i oceny”, luty 2021 (oprac. M. Omyła-Rudzka).

Tabela 43

Jak ogólnie oceniasz jakość zdalnego nauczania?	Odpowiedzi uczniów			
	publicznych liceów ogólnokształcących	techników	szkół branżowych (zasadniczych szkół zawodowych)	prywatnych liceów ogólnokształcących
	w procentach			
Jest zdecydowanie lepsza od jakości nauki stacjonarnej	17	17	28	12
Jest trochę lepsza od jakości nauki stacjonarnej	13	14	25	6
Jest porównywalna z jakością nauki stacjonarnej	13	13	12	9
Jest trochę gorsza od jakości nauki stacjonarnej	26	27	17	23
Jest zdecydowanie gorsza od jakości nauki stacjonarnej	31	29	18	50

Badanie KBPN 2021

Badanych uczniów zapytaliśmy również o to, czy mierzyli się z jakimiś problemami, mogącymi stanowić konsekwencję przejścia na nauczanie zdalne. Spośród zawartych w kwestionariuszu odpowiedzi niemal połowa uczniów wskazała na trudności z nauką i przyswajaniem wiedzy (48%), brak lub ograniczenie kontaktów z rówieśnikami (47%), a także zbyt dużą ilość czasu spędzaną przy komputerze oraz w internecie (46%). W dalszej kolejności wskazywano na zahamowanie postępów czy wręcz regres w nauce (40%), obniżenie nastroju i rozdrażnienie (34%), brak lub zbyt mało aktywności fizycznej (30%), niezdrowe nawyki żywieniowe (17%), a także pogorszenie relacji w rodzinie (7%). Tylko 14% nie dostrzegало żadnych z wymienionych w kwestionariuszu problemów wynikłych z przejścia na nauczanie zdalne. 3% wskazało na problemy spoza kwestionariusza, takie jak poważniejsze problemy psychiczne, brak motywacji do nauki, problemy z organizacją czasu, złą komunikację z nauczycielem czy problemy fizyczne związane z przesiadywaniem przed komputerem – pogorszenie wzroku lub bóle kręgosłupa.

Rys. 15. **Czy dostrzega(a)ś któreś z następujących problemów wynikających z nauki zdalnej i niechodzenia do szkoły?**

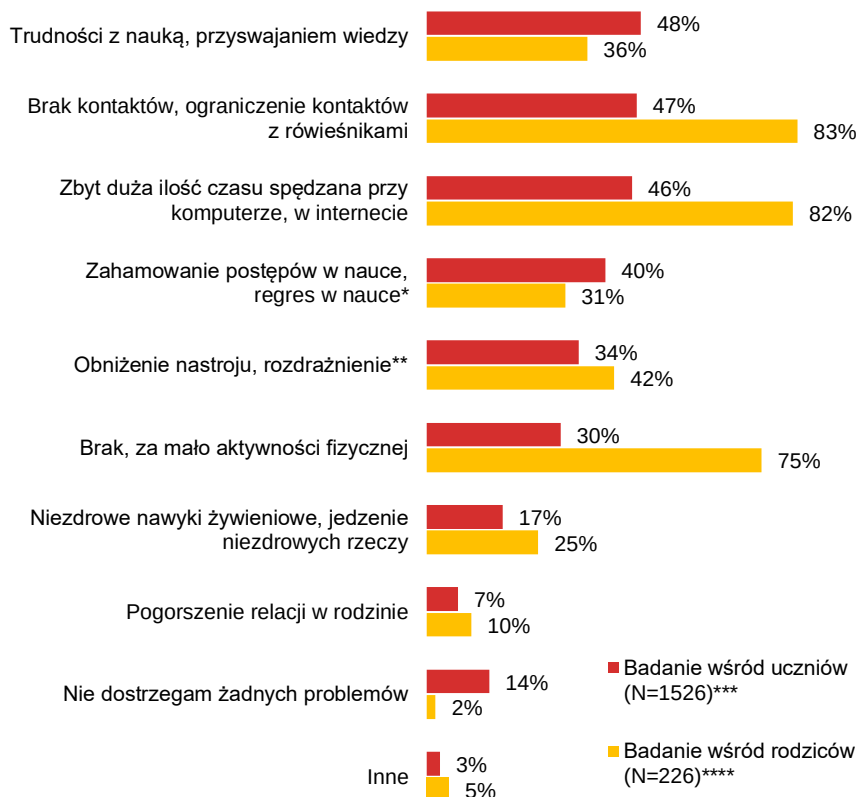

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź
Badanie KBPN

Warto znów zestawić te dane z odpowiedziami na analogiczne pytanie, które zadaliśmy w styczniu tego samego roku rodzicom dzieci uczestniczących w nauczaniu zdalnym. Zestawienie pokazuje ponownie, że rodzice byli znacznie bardziej krytyczni od i tak całkiem krytycznych uczniów. Na większość z wymienionych problemów wskazywali częściej od nich – nieraz znacznie częściej. Największa różnica dotyczy wskazań na problem ograniczonej aktywności fizycznej uczniów – odsetek badanych, którzy wybrali tę odpowiedź był o całe 45 punktów procentowych wyższy wśród rodziców niż wśród uczniów (75% wobec 30%). Bardzo wysokie różnice odnotowujemy też we wskazaniach na problem braku kontaktów z rówieśnikami (83% wśród rodziców wobec 47% wśród uczniów, różnica 36 punktów) oraz zbyt dużej ilości czasu spędzanego przy komputerze i w internecie (82% wobec 46%, również 36 punktów różnicy). W obu grupach te dwa problemy znalazły się w pierwszej trójce najczęstszych wskazań. Z kolei problemami, na które uczniowie wskazywali wyraźnie częściej niż rodzice – a których być może rodzice nie byli w pełni świadomi – były trudności z nauką i przyswajaniem wiedzy (48% wśród

uczniów wobec 36% wśród rodziców), a także zahamowanie postępów lub regres w nauce (40% wśród uczniów wobec 31% wśród rodziców).

Rys. 16. **Zestawienie odpowiedzi uczniów i rodziców na pytanie o występowanie wymienionych problemów wynikających z nauki zdalnej**

* W badaniu wśród rodziców odpowiedź brzmiała: „Zahamowanie rozwoju, regres w rozwoju, utrata wcześniej nabytych umiejętności”

** W badaniu wśród rodziców odpowiedź brzmiała: „Obniżenie nastroju, rozdrażnienie, zachowania agresywne, wybuchy złości u dzieci”

*** Badanie KPNB 2021

**** Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (styczeń 2021)

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź

Na koniec zapytaliśmy uczniów również o pozytywne konsekwencje nauki zdalnej. Spośród dostępnych w kwestionariuszu odpowiedzi ponad połowa uczniów wskazała na większą ilość wolnego czasu (78%), a także zmniejszony poziom stresu związanego z nauką (69%). Rzadziej wskazywano na mniejsze ryzyko zarażenia

(40%), więcej czasu spędzanego z rodziną (39%), łatwiejsze przyswajanie wiedzy (18%), a także na rozwój kompetencji informatycznych (12%). Zaledwie 4% nie dostrzegało żadnych pozytywnych konsekwencji nauki zdalnej, a 5% wymieniało korzyści nieuwzględnione w kwestionariuszu, takie jak możliwość dłuższego snu, brak problemów z dojazdem do szkoły, niższe wymagania nauczycieli czy większa swoboda w organizacji swojego czasu i możliwość skupienia się na ważnych dla siebie przedmiotach lub na rozwoju swoich pasji.

Rys. 17. **Czy dostrzega(a)ś któreś z następujących pozytywnych konsekwencji nauki zdalnej i niechodzenia do szkoły?**

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź
Badanie KBPN

Naszą kafeterię oparliśmy na odpowiedziach udzielonych na pytanie otwarte o zalety edukacji zdalnej, zawarte w przytaczanym już styczniowym badaniu, ale zarówno odmienna forma zadawania pytania, jak i niska liczebność rodziców dostrzegających jakiegokolwiek plusy tej formy nauczania (N=62) sprawiają, że porównanie odpowiedzi uczniów i rodziców nie ma w tym przypadku większego sensu.

Rafał Boguszewski

ASPIRACJE, DĄŻENIA I PLANY ŻYCIOWE MŁODZIEŻY

W roku 2021, podobnie jak we wcześniejszych pomiarach, badani uczniowie odpowiadali między innymi na pytania o swoje cele i dążenia życiowe, o plany na najbliższą przyszłość oraz o subiektywną ocenę własnych szans na rynku pracy. Powtarzalność zastosowanych wskaźników (nierzadko od początku lat 90. XX wieku) pozwala nam na monitorowanie długookresowych zmian zachodzących w zakresie aspiracji, dążeń i planów życiowych młodych Polaków.

Cele i dążenia życiowe

W każdym z dziewięciu dotychczasowych badań dotyczących młodzieży – z lat 1994–2021 – respondenci, posługując się tą samą kafeterią odpowiedzi, wybierali trzy najważniejsze dla siebie cele życiowe. Od lat dominują te same dążenia, które stawia przed sobą polska młodzież, jednak zmienia się ich hierarchia.

Zgodnie z aktualnymi deklaracjami, lista podstawowych celów życiowych młodych ludzi kształtuje się następująco: najważniejsza, podobnie jak w latach 2016 i 2018, jest miłość i przyjaźń (57% wskazań). Wartość ta tym razem nie ma sobie równych – wskazywana jest zdecydowanie częściej niż pozostałe. W dalszej kolejności (ze znacznie niższymi odsetkami wskazań) młodzież stawia na zawodowy i materialny wymiar swojej egzystencji. Niemal dwie piąte badanych (38%) jako cel wyznacza sobie zdobycie ciekawej pracy – zgodnej z zainteresowaniami, a ponad jedna trzecia aspiruje do osiągnięcia wysokiej pozycji zawodowej oraz materialnej (po 35% wskazań). Dopiero piątą pozycję w hierarchii celów życiowych młodzieży kończącej edukację na poziomie średnim zajmuje w 2021 roku udane życie rodzinne i posiadanie dzieci (33% wskazań). Nie bez znaczenia jest także chęć prowadzenia spokojnej egzystencji – bez kłopotów i konfliktów (28% wskazań).

Rys. 18. **Ludzie mają w życiu różne cele i dążenia. Które z poniższych celów są najważniejsze dla Ciebie?**

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać trzy cele
 Badanie KBPN 2021

Znacznie mniejszej grupie młodzieży szczególnie zależy na życiu barwnym, pełnym rozrywek, bogatym pod względem towarzyskim (19%), satysfakcji w wymiarze seksualnym (11%), osiągnięciu sukcesu w dziedzinie nauki lub sztuki (10%) czy też na niezależności w pracy (9%). Jeszcze mniej młodych ludzi przywiązuje wagę do tego, by być użytecznym dla innych (7%) czy żyć zgodnie z zasadami religijnymi (4%). Tradycyjnie tylko nieliczni wskazują na takie cele, jak zdobycie władzy politycznej oraz możliwość podejmowania ważnych decyzji w sferze gospodarczej (po 1% wskazań).

W porównaniu z poprzednimi pomiarami aktualna hierarchia celów życiowych młodzieży dość znacząco się zmieniła. Obecnie zdecydowanie rzadziej niż jeszcze w 2018 roku młodzi wymieniają w tym kontekście udane życie rodzinne wraz z posiadaniem dzieci (spadek o 9 punktów procentowych). Jednocześnie w tym samym czasie istotnie wzrosło (o 5 punktów procentowych) znaczenie przypisywane miłości i przyjaźni. Wraz ze spadkiem roli rodziny w hierarchii życiowych dążeń młodzieży nieznacznie awansowały także kwestie zawodowe i materialne.

Patrząc natomiast z dłuższej perspektywy (nierzadko od połowy lat 90. XX wieku), można dostrzec istotny spadek znaczenia w życiu młodzieży takich wartości jak rodzina, religia oraz pomaganie innym – na rzecz miłości i przyjaźni oraz majątku czy też kariery zawodowej.

Dążenia i cele życiowe młodzieży niezmiennie dość znacząco różnią się w zależności od płci respondentów. Dziewczęta zdecydowanie częściej niż chłopcy podkreślają w tym względzie wagę miłości i przyjaźni (różnica 13 punktów procentowych), kariery zawodowej (różnica 7 punktów), ciekawej pracy, zgodnej z posiadanymi zainteresowaniami (różnica 5 punktów) oraz sukcesów w dziedzinie nauki lub sztuki (różnica 5 punktów). Z kolei aspiracje chłopców znacznie częściej niż dziewcząt ukierunkowane są na zdobycie majątku i osiągnięcie wysokiego statusu finansowego (różnica 11 punktów). Ponadto chłopcom nieco częściej niż dziewczętom zależy na satysfakcjonującym życiu seksualnym (różnica 4 punktów), rozrywkach (różnica 3 punktów), ale także na byciu użytecznym dla innych (różnica 3 punktów).

Tabela 44

Ludzie mają w życiu różne cele i dążenia. Które z poniższych celów są najważniejsze dla Ciebie?	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018	2021
	w procentach									
Miłość, przyjaźń	39	41	35	46	55	50	49	48	52	57
Ciekawa praca, zgodna z Twoimi zainteresowaniami	52	43	42	43	40	39	41	40	40	38
Osiągnięcie wysokiej pozycji zawodowej, zrobienie kariery	19	28	33	34	33	34	35	34	33	35
Zdobycie majątku, osiągnięcie wysokiej pozycji materialnej	25	26	27	24	26	30	29	28	33	35
Udane życie rodzinne, dzieci	48	50	57	50	54	49	48	42	42	33
Spokojne życie bez kłopotów, konfliktów	34	30	31	26	28	29	28	27	29	28
Życie barwne, pełne rozrywek, bogate życie towarzyskie	17	16	19	21	15	17	15	17	16	19
Udane życie seksualne	9	9	10	9	9	12	12	11	10	11
Osiągnięcie sukcesu w dziedzinie nauki lub sztuki	7	9	7	11	8	7	9	9	10	10
Niezależność w pracy	10	10	6	6	6	5	7	7	7	9
Bycie użytecznym dla innych, „życie dla innych”	15	13	11	9	8	9	10	12	10	7
Życie zgodne z zasadami religijnymi	10	10	10	7	8	6	6	6	5	4
Zdobycie władzy politycznej – możliwość wywierania wpływu na życie społeczne i polityczne kraju	1	1	1	2	1	2	2	2	2	1
Możliwość podejmowania ważnych decyzji w sferze gospodarczej	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1
Inne	1	2	1	1	0	1	1	1	1	1

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać trzy cele

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Rys. 19. **Ludzie mają w życiu różne cele i dążenia. Które z poniższych celów są najważniejsze dla Ciebie?**

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać trzy cele
Badanie KBPN 2021

Cele i dążenia stawiane przez młodzież w pewnym stopniu różnią się także w zależności od typu szkoły, do jakiej badani uczniowie uczęszczają. Przedstawiciele szkół branżowych, istotnie częściej niż uczniowie pozostałych typów szkół, wśród najważniejszych celów wymieniają udane życie rodzinne i posiadanie dzieci. Z kolei uczniowie technik częściej niż pozostali stawiają na karierę zawodową, natomiast licealiści częściej niż reszta kładą nacisk na sukcesy naukowe. Wysoka pozycja materialna ma większe znaczenie dla uczniów liceów i technik niż dla przedstawicieli szkół branżowych.

Tabela 45

Ludzie mają w życiu różne cele i dążenia. Które z poniższych celów są najważniejsze dla Ciebie?	Odpowiedzi uczniów*		
	publicznych liceów ogólnokształcących	techników	szkół branżowych (zasadniczych szkół zawodowych)
	w procentach		
Osiągnięcie sukcesu w dziedzinie nauki lub sztuki	13	8	9
Osiągnięcie wysokiej pozycji zawodowej, zrobienie kariery	32	39	34
Zdobycie majątku, osiągnięcie wysokiej pozycji materialnej	36	35	30
Bycie użytecznym dla innych, „życie dla innych”	7	7	7
Życie barwne, pełne rozrywek, bogate życie towarzyskie	20	17	16
Miłość, przyjaźń	57	58	54
Udane życie seksualne	10	11	13
Udane życie rodzinne, dzieci	30	34	45
Zdobycie władzy politycznej – możliwość wywierania wpływu na życie społeczne i polityczne kraju	2	1	1
Możliwość podejmowania ważnych decyzji w sferze gospodarczej	1	1	1
Życie zgodne z zasadami religijnymi	4	3	1
Niezależność w pracy	10	9	5
Ciekawa praca zgodna z Twoimi zainteresowaniami	39	39	29
Spokojne życie bez kłopotów, konfliktów	27	29	32
Inne	1	1	1

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać trzy cele

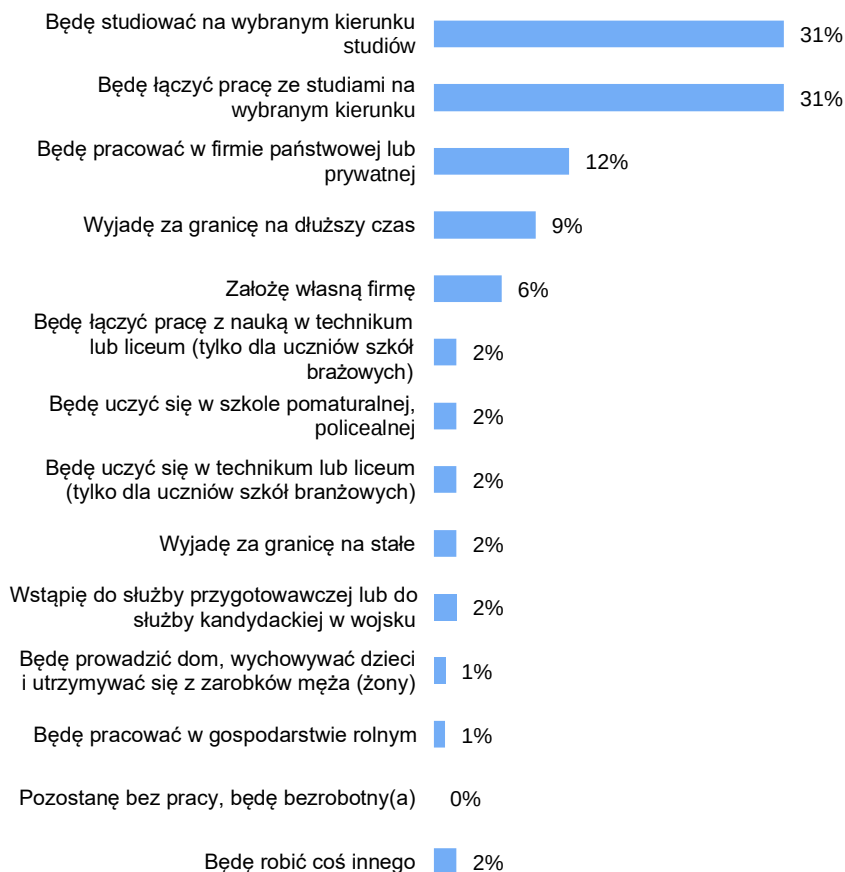
Badanie KBPN 2021

* Ze względu na niewielką liczebność w zestawieniu pominięto uczniów prywatnych liceów ogólnokształcących

Ukończenie szkoły ponadpodstawowej i co dalej?

Młodzież po ukończeniu szkoły ponadpodstawowej/ponadgimnazjalnej niezmienne w większości nie zamierza rezygnować z dalszej edukacji – łącznie 68% uczniów planuje kontynuować naukę. Niemal dwie trzecie (62%) zamierza podjąć studia na wybranym kierunku, przy czym połowa z nich (31% ogółu ankietowanych) zamierza łączyć studiowanie z pracą. Z kolei co szesnasty badany (łącznie 6%) planuje edukację w szkole pomaturalnej – policealnej (2%) lub – w przypadku uczniów szkół zasadniczych – w liceum bądź technikum (dotyczy 4% ogółu badanych, w tym 2% zamierza jednocześnie pracować).

Rys. 20. **W przyszłym roku kończysz szkołę, przed Tobą pytanie: co dalej? Jak sądzisz, co będziesz robił(a) po ukończeniu szkoły, do której uczęszczasz?**

Badanie KBPN 2021

Znaczącą grupę stanowią też ci uczniowie, którzy zamierzają zakończyć edukację na poziomie ponadpodstawowym i podjąć pracę zarobkową w Polsce – w firmie państwowej lub prywatnej (12%) bądź w gospodarstwie rolnym (1%) albo rozpocząć własną działalność gospodarczą (6%). Niezmiennie relatywnie duży odsetek młodzieży wkraczającej w dorosłość (łącznie 11%) po ukończeniu szkoły ponadpodstawowej planuje wyjazd za granicę – na stałe (2%) lub na dłuższy czas (9%). Nieliczni chcą po zakończeniu edukacji rozpocząć karierę wojskową (2%) lub zajmować się domem i dziećmi, pozostając na utrzymaniu partnera/partnerki (1% wskazań).

Aktualne deklaracje dotyczące planów młodzieży na najbliższą przyszłość w zasadzie prawie nie różnią się od tych składanych w 2018 roku. Patrząc natomiast z dłuższej perspektywy, widoczny jest spadek zainteresowania kontynuacją nauki wśród uczniów kończących edukację w zasadniczych szkołach zawodowych (aktualnie szkołach branżowych) oraz malejąca skłonność przyszłych maturzystów do kontynuacji edukacji w szkołach policealnych i pomaturalnych.

Plany na najbliższą przyszłość w znacznym stopniu różnicuje typ szkoły, do jakiej uczęszczają badani. Uczniowie publicznych liceów ogólnokształcących tradycyjnie w zdecydowanej większości (81%), aczkolwiek nieco rzadziej niż w 2018 roku (spadek o 5 punktów procentowych), deklarują, że będą kontynuować naukę na wybranym przez siebie kierunku studiów, przy czym znaczna część z tej grupy (35% ogółu) zamierza jednocześnie studiować i pracować. Zamiar podjęcia studiów deklaruje również ponad połowa uczniów techników (56%), z tym że w tej grupie większość (35% ogółu) liczy na możliwość pogodzenia nauki na wyższej uczelni z pracą zarobkową. Z kolei wśród uczniów szkół branżowych jedynie nieco ponad jedna czwarta planuje dalszą naukę w technikum lub liceum (29%, spadek o 9 punktów procentowych) i raczej zamierza łączyć ją z pracą (17% ogółu). Również odsetek tych, którzy po ukończeniu szkoły planują podjęcie pracy zarobkowej bez kontynuowania nauki lub założenie własnej działalności gospodarczej, jest zdecydowanie wyższy w grupie przyszłych absolwentów szkół branżowych niż wśród pozostałych uczniów (łącznie 43% wskazań, co stanowi wzrost o 9 punktów procentowych w stosunku do 2018 roku; dla porównania w liceach jest to aktualnie zaledwie 7%, a w technikach 24%). Uczniowie szkół branżowych także relatywnie często po ukończeniu szkoły rozważają krótszą lub dłuższą emigrację (20% deklaracji; podczas gdy w liceach jest to 6%, a w technikach 13%).

Tabela 46

W przyszłym roku kończysz szkołę, przed Tobą problem: co dalej? Jak sądzisz, co będziesz robił(a) po ukończeniu szkoły, do której uczęszczasz?	1992	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018	2021
	w procentach										
Będę łączyć pracę ze studiami na wybranym kierunku	–	–	–	–	–	–	–	33	27	32	31
Będę studiować na wybranym kierunku studiów	27	27	32	49	59	59	48	26	30	31	31
Będę pracować w firmie państwowej lub prywatnej*	13	11	11	4	4	9	11	9	10	11	12
Wyjadę za granicę na stałe lub na dłuższy czas	8	6	3	3	7	6	11	15	11	9	9
Założę własną firmę	2	2	2	2	2	3	5	3	6	5	6
Będę łączyć pracę z nauką w technikum lub liceum (tylko dla uczniów szkół branżowych)	7	10	15	17	8	6	8	4	6	4	2
Będę uczyć się w szkole pomaturalnej, policealnej	10	11	14	9	9	8	6	4	2	2	2
Wstąpię do służby przygotowawczej lub do służby kandydackiej w wojsku**	6	4	5	3	5	1	2	2	2	1	2
Będę się uczyć w technikum lub liceum (tylko dla uczniów szkół branżowych)	7	14	11	10	5	3	3	1	2	1	2
Będę pracować w gospodarstwie rolnym	2	2	1	1	0	1	1	1	2	1	1
Będę prowadzić dom, wychowywać dzieci i utrzymywać się z zarobków męża (żony)	1	2	1	1	0	0	1	1	0,3	1	1
Pozostanę bez pracy, będę bezrobotny(a)	10	5	2	1	1	0	1	0	0,3	0,2	0,3
Będę robić coś innego	5	4	2	2	1	2	4	2	1	1	2

*W latach 1992–2013 kategoria ta była podzielona na trzy niezależne: 1) Będę pracować w zakładzie państwowym; 2) Będę pracować w zakładzie, firmie prywatnej polskiej; 3) Będę pracować w zakładzie, firmie z kapitałem zagranicznym

** W latach 1992–2010 odpowiedź brzmiała: „Będę odbywać służbę wojskową”

Badania statutowe CBOS: 1992, 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Tabela 47

W przyszłym roku kończysz szkołę, przed Tobą pytanie: co dalej? Jak sądzisz, co będziesz robił(a) po ukończeniu szkoły, do której uczęszczasz?	Odpowiedzi uczniów*		
	publicznych liceów ogólnokształcących	techników	szkół branżowych (zasadniczych szkół zawodowych)
	w procentach		
Będę studiować na wybranym kierunku studiów	46	21	1
Będę łączyć pracę ze studiami na wybranym kierunku	35	35	2
Będę pracować w firmie państwowej lub prywatnej	4	17	29
Wyjadę za granicę na dłuższy czas	4	12	19
Będę uczyć się w szkole pomaturalnej, policealnej	3	2	1
Założę własną firmę	3	6	12
Wyjadę za granicę na stałe	2	1	1
Będę robić coś innego	2	2	1
Wstąpię do służby przygotowawczej lub do służby kandydackiej w wojsku	1	2	2
Będę pracować w gospodarstwie rolnym	0	1	2
Będę prowadzić dom, wychowywać dzieci i utrzymywać się z zarobków męża (żony)	0	1	2
Pozostanę bez pracy, będę bezrobotny(a)	0	1	0
Będę uczyć się w technikum lub liceum (tylko dla uczniów szkół branżowych)	–	–	12
Będę łączyć pracę z nauką w technikum lub liceum (tylko dla uczniów szkół branżowych)	–	–	17

*Ze względu na niewielką liczebność w zestawieniu pominięto uczniów prywatnych liceów ogólnokształcących

Badanie KBPN 2021

Ocena rynku pracy i własnych szans na nim

Czynniki decydujące o znalezieniu pracy

Uczniowie zapytani o to, co – ich zdaniem – decyduje, że po ukończeniu szkoły można znaleźć pracę, podobnie jak w 2018 roku, w większości (59% wskazań, wzrost o 3 punkty procentowe) stwierdzili, że jest to inteligencja i zdolności. Aktualnie odpowiedź ta wymieniana jest zdecydowanie częściej niż pozostałe. W dalszej kolejności, ze zdecydowanie mniejszą liczbą wskazań, znalazły się niemal *ex aequo* takie czynniki jak: kompetencje w zakresie znajomości języków obcych (44% wskazań), posiadanie odpowiednich znajomości i układów (41%) oraz rodzaj

zdobytego zawodu (39%). Nieco mniejsze znaczenie przypisywane jest z kolei odwadze i przedsiębiorczości (33%). Tradycyjnie zdecydowanie niżej w hierarchii czynników, które – według badanych uczniów – decydują o znalezieniu pracy, znalazły się takie cechy jak: szczęście, przypadek (15% wskazań), spryt, cwaniactwo (12%), wielkość zamieszkiwanej miejscowości (9%), region zamieszkania (7%), a także urok osobisty (5%).

Rys. 21. **Co, Twoim zdaniem, decyduje o tym, że po ukończeniu szkoły można znaleźć pracę?**

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wskazać kilka różnych czynników
Badanie KBPN 2021

Wprawdzie ranking czynników, które – według badanej młodzieży – decydują o znalezieniu pracy po ukończeniu szkoły, pozostaje w miarę stabilny, to w ostatnich latach dają się zauważyć niewielkie zmiany, które są jeszcze bardziej wyraźne, jeśli spojrzymy na nie z dłuższej perspektywy. Od pomiaru z 2018 roku wyraźnie ubyło opinii, że czynnikiem warunkującym możliwość znalezienia pracy jest rodzaj wyuczonego zawodu (spadek o 8 punktów procentowych), z kolei nieco wzrosło przekonanie, że do znalezienia pracy niezbędne są: inteligencja i zdolności (wzrost o 3 punkty procentowe) oraz spryt i cwaniactwo (wzrost o 3 punkty procentowe).

Patrząc natomiast z perspektywy ostatnich ośmiu lat, a więc od czasu dynamicznego spadku bezrobocia w Polsce, można zaobserwować systematyczny wzrost przekonania młodych ludzi, że ich kariera zawodowa w dużej mierze zależy od nich samych, a więc od posiadanej inteligencji i zdolności czy też od własnej przedsiębiorczości i odwagi. Spada z kolei znaczenie przypisywane znajomościom i układom, które jeszcze w latach 2010–2013 postrzegane były jako kluczowa determinanta zatrudnienia. W ostatnich latach w miarę systematycznie ubywa też głosów, że kariera zawodowa podyktowana jest znajomością języków obcych (co prawdopodobnie wynika z faktu, że coraz więcej osób takie kompetencje posiada) oraz warunkuje ją rodzaj zawodu, jaki się zdobyło. Może to z kolei wynikać z coraz większych możliwości szybkiego przekwalifikowania się czy też nabycia dodatkowych kompetencji, jak również z dynamicznie zmieniającej się sytuacji na rynku pracy, która sprawia, że pracodawcy coraz bardziej doceniają kompetencje miękkie oraz gotowość i predyspozycje do nabywania nowych kwalifikacji, niż umiejętności wyuczone na etapie zdobywania wykształcenia.

Tabela 48

Co, Twoim zdaniem, decyduje o tym, że po ukończeniu szkoły można znaleźć pracę?	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018	2021
	w procentach									
Inteligencja, zdolności	39	40	48	45	46	43	39	52	56	59
Znajomości, układy	42	41	40	55	40	50	60	48	40	41
Znajomość języków obcych	56	62	62	65	60	48	41	48	45	44
Rodzaj zawodu, jaki się zdobyło	53	54	54	40	52	49	46	45	47	39
Odwaga, przedsiębiorczość	24	27	24	23	28	22	22	25	32	33
Szczęście, przypadek	16	15	11	13	13	15	20	14	13	15
Spryt, cwaniactwo	11	8	7	8	8	8	9	11	9	12
Region, województwo, w którym się mieszka	12	14	13	11	9	9	10	10	8	7
Wielkość miejscowości, w której się mieszka	9	10	10	9	10	12	10	7	8	9
Wdzięk, urok osobisty	7	6	5	6	7	5	6	4	5	5
Coś innego	1	1	1	2	1	2	1	1	1	1

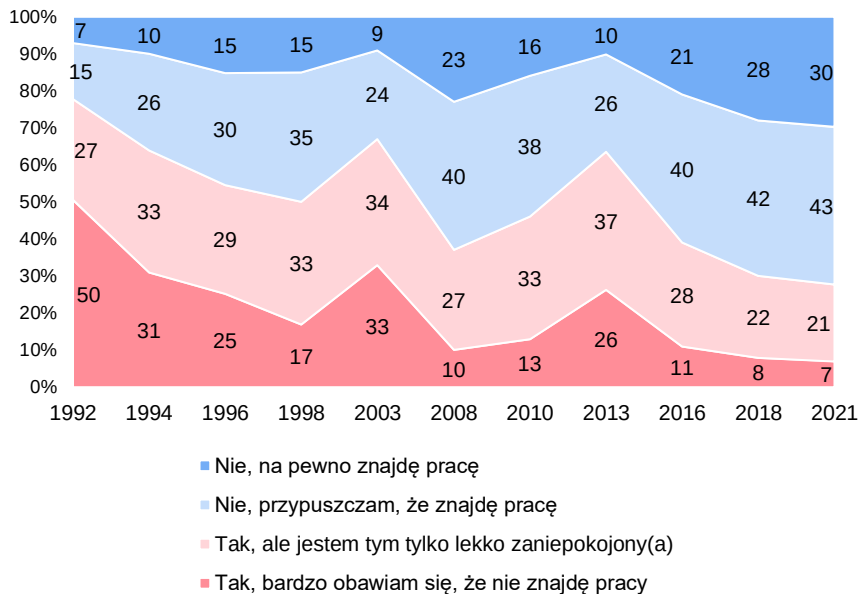
Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wskazać kilka różnych czynników
 Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Poczucie zagrożenia bezrobociem

Zmieniająca się sytuacja na rynku pracy (w kierunku rynku pracownika) i towarzyszący jej spadek rejestrowanego bezrobocia sprawiają, że ewoluują też obawy młodych ludzi co do możliwości znalezienia pracy. Ich poziom zmienia się wprost proporcjonalnie do skali bezrobocia rejestrowanego w kraju, a to oznacza, że największe obawy związane z możliwością znalezienia pracy po szkole młodzież wyrażała na początku lat 90. W ciągu dekady stopniowo stawały się one coraz rzadsze, jednak w 2003 roku nastroje ponownie bardzo się pogorszyły. Wraz ze wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej bezrobocie zaczęło spadać, co przełożyło się na opinie młodzieży na temat ich szans na rynku pracy. Kolejny pomiar – z 2008 roku – przyniósł ogromną poprawę nastrojów. Jednak w następnych latach – na skutek światowego kryzysu gospodarczego oraz, w konsekwencji, wzrostu stopy bezrobocia (również w Polsce) – wzrosło także poczucie zagrożenia bezrobociem wśród młodych. Kolejne sondaże potwierdzały stopniowe pogorszenie nastrojów wśród młodzieży, aż do roku 2013. Potem, wraz ze spadkiem stopy bezrobocia, poczucie zagrożenia brakiem pracy znowu zaczęło spadać i obecnie jest ono najniższe w historii badań, podobnie jak najniższy (obok notowanego w 2019 roku) jest poziom bezrobocia w Polsce po 1989 roku.

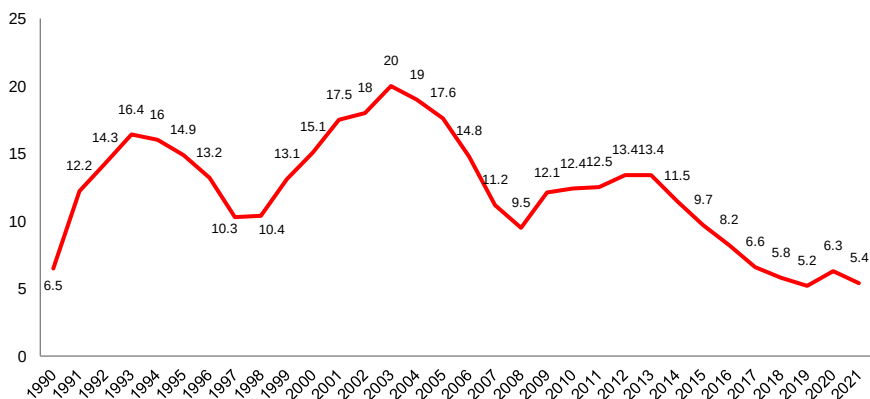
W porównaniu z sytuacją z 2018 roku odsetek młodych ludzi, którzy twierdzą, że obawiają się bezrobocia, zmniejszył się o 2 punkty procentowe (z 30% do 28%), z kolei z 70% do 73% przybyło respondentów, którzy sądzą, że znajdą pracę, w tym z 28% do 30% zwiększył się odsetek tych, którzy nie mają co do tego żadnych wątpliwości. Brak pomiaru w 2020 roku, kiedy z związku z rozwojem pandemii i zamykaniem gospodarki poziom bezrobocia w Polsce nieznacznie wzrósł, nie pozwolił nam zaobserwować reakcji młodzieży na tę sytuację. Można natomiast przypuszczać, że w tym czasie obawy młodych związane z bezrobociem też nieznacznie wzrosły, natomiast gospodarcze wychodzenie z pandemicznego kryzysu sprawia, że w szerszej perspektywie trend związany ze spadkiem tych obaw pozostaje w miarę stabilny.

Rys. 22. Czy Ty osobiście czujesz się zagrożony(a) bezrobociem?

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Rys. 23. Stopa rejestrowanego bezrobocia (%)

Źródło: dane GUS – notowania na grudzień danego roku

Poczucie zagrożenia bezrobociem a miejsce zamieszkania, płeć i typ szkoły

Niezależnie od wielkości miejscowości zamieszkania, młodzi ludzie w większości są przekonani o dostępności zatrudnienia, przy czym nieco częściej przekonanie to wyrażane jest przez osoby mieszkające w dużych miastach (od 100 000 mieszkańców) niż w mniejszych miejscowościach.

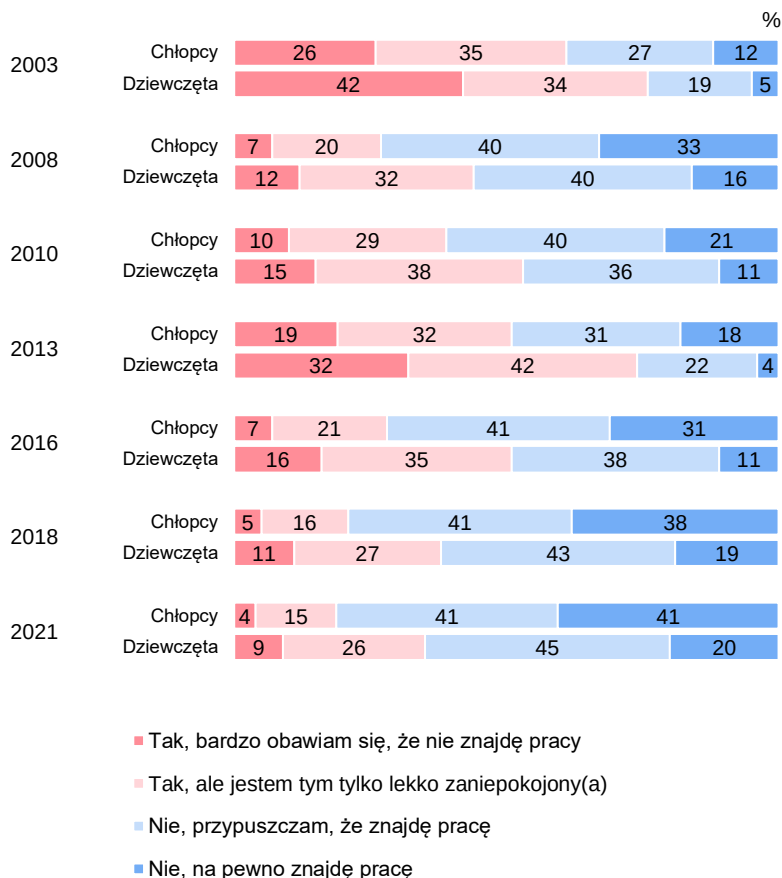
Tabela 49

Czy Ty osobiście czujesz się zagrożony(a) bezrobociem?	Odpowiedzi respondentów mieszkających				
	na wsi	w miastach poniżej 20 000 mieszkańców	w miastach od 20 000 do 99 999 mieszkańców	w miastach od 100 000 do 499 999 mieszkańców	w miastach od 500 000 mieszkańców
	w procentach				
Tak, bardzo obawiam się, że nie znajdę pracy	7	9	7	5	4
Tak, ale jestem tym tylko lekko zaniepokojony	20	20	24	22	20
Nie, przypuszczam, że znajdę pracę	45	40	40	43	46
Nie, na pewno znajdę pracę	29	31	29	31	31

Badanie KBPN 2021

Poczucie zagrożenia bezrobociem niezmiennie różnicuje płeć respondentów. Wprawdzie zarówno wśród dziewcząt, jak i chłopców przeważa przekonanie o dostępności zatrudnienia, jednak w przypadku chłopców wyrażane jest ono znacznie częściej niż wśród dziewcząt. Zgodnie z wynikami aktualnego pomiaru uczennice dwukrotnie częściej niż uczniowie wyrażają duże obawy w tej kwestii (9% wobec 4%), wyraźnie częściej mówią też o „lekkim zaniepokojeniu” (26% wobec 15%). Są przy tym dwukrotnie rzadziej niż chłopcy przekonane, że na pewno znajdą pracę (20% wskazań wobec 41% wśród chłopców).

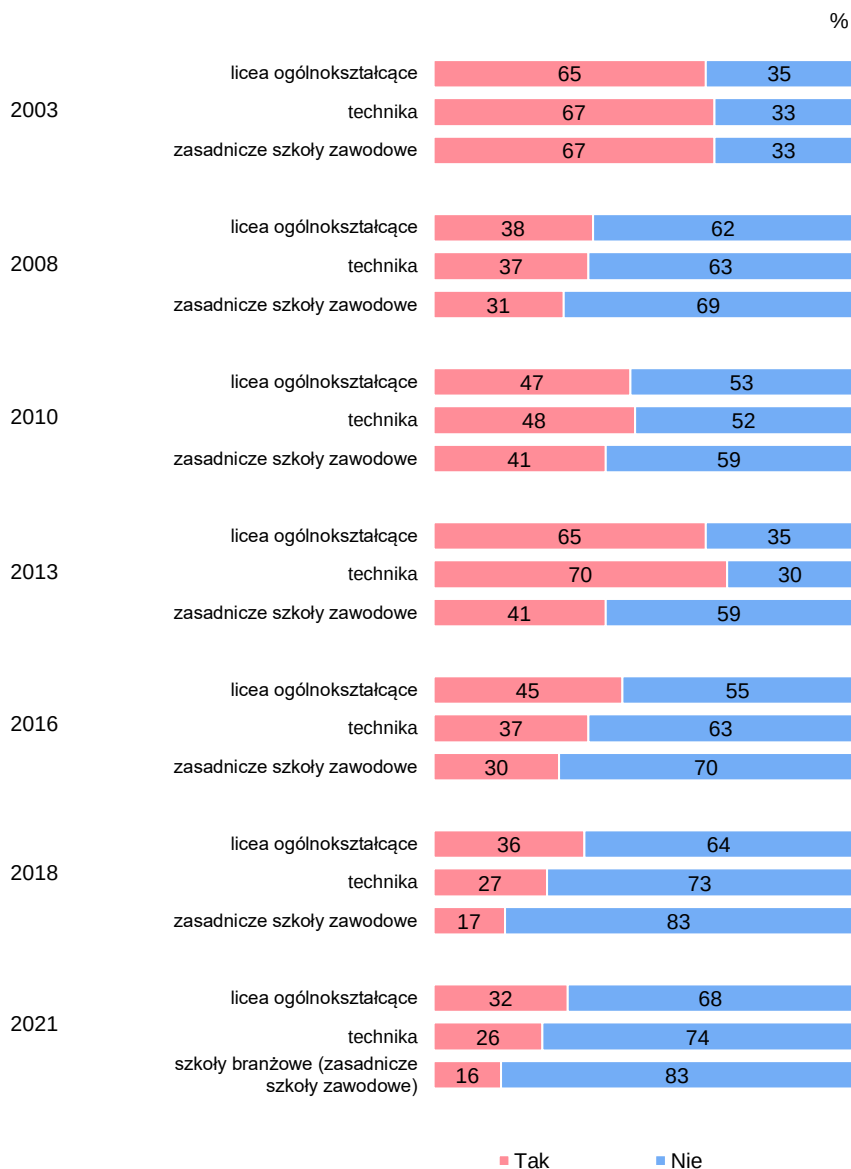
Rys. 24. **Czy Ty osobiście czujesz się zagrożony(a) bezrobociem?**

Badania KBPN

W postrzeganiu własnych perspektyw na rynku pracy nie bez znaczenia pozostaje także typ szkoły. Jest to również w miarę stała zależność (obserwowana od 2008 roku), zgodnie z którą poczucie pewności zatrudnienia najczęściej towarzyszy młodzieży uczęszczającej do szkół zawodowych (obecnie określanych branżowymi). Zdecydowana większość badanych z tej grupy (83%) nie czuje się zagrożona bezrobociem, w tym aż 48% (wzrost od ostatniego pomiaru o 18 punktów procentowych) jest przekonanych, że na pewno znajdzie pracę. Uczniowie techników, a tym bardziej publicznych liceów ogólnokształcących, wyraźnie mniej optymistycznie postrzegają swoje szanse na rynku pracy. Mniejsze lub większe obawy w tym zakresie wyraża co czwarty uczeń technikum (26%) oraz co trzeci licealista (32%), podczas gdy w szkołach branżowych odsetek ten wynosi zaledwie 16%.

Rys. 25. **Czy Ty osobiście czujesz się zagrożony(a) bezrobociem?**

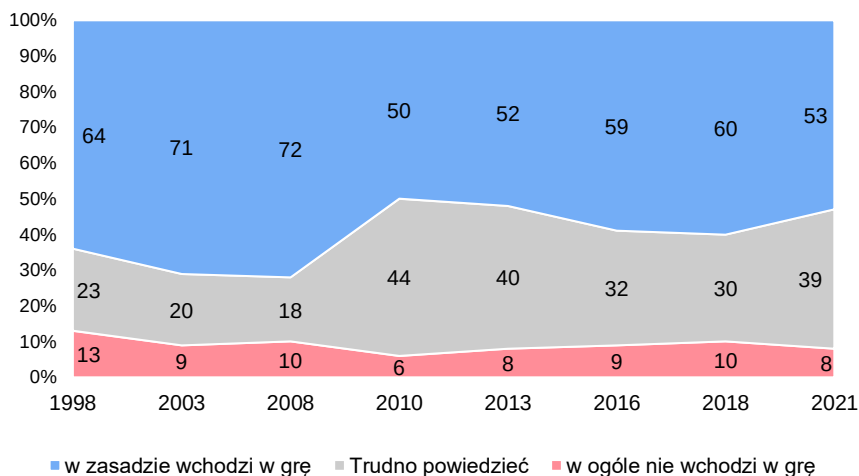

Badania KBPN

Przedsiębiorczość

W pytaniu o plany na najbliższą przyszłość jedynie co szesnasty uczeń (6%) wskazał na chęć założenia własnej firmy. Badając jednak szerzej potencjał przedsiębiorczości wśród młodzieży, spytaliśmy dodatkowo o gotowość podjęcia próby prowadzenia własnej firmy w bliżej nieokreślonej przyszłości (niekoniecznie tuż po ukończeniu szkoły). Ponad połowa badanych (53%) nie wykluczyła takiej ewentualności, a jedynie co dwunasty ankietowany (8%) stwierdził, że w ogóle jej nie rozważa. Dwie piąte uczniów (39%) nie potrafiło jednoznacznie ocenić, czy kiedykolwiek byłoby w stanie podjąć ryzyko poprowadzenia własnego biznesu.

Rys. 26. **Jak myślisz, czy założenie przez Ciebie w przyszłości własnego biznesu:**

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

W porównaniu z dwoma poprzednimi pomiarami (z 2016 i 2018 roku), w ostatnim czasie istotnie zmniejszyła się deklarowana skłonność młodych do założenia własnej działalności gospodarczej (z 60% w 2018 roku do 53% obecnie), przy jednoczesnym wzroście odsetka tych, którzy nie mają sprecyzowanej opinii w tej kwestii (wzrost z 30% do 39%). Oznacza to, że aktualne opinie są niemal identyczne jak wyrażane przez młodzież w 2013 roku i jednocześnie jedne z najbardziej zachowawczych w historii naszych badań. Można przypuszczać, że nie bez wpływu na tę zmianę pozostała sytuacja pandemiczna, która w ostatnim czasie utrudniła prowadzenie działalności wielu przedsiębiorcom.

Prowadzenie własnej działalności gospodarczej w przyszłości znacznie częściej rozważają chłopcy niż dziewczęta (58% wobec 49%), co jednak nie oznacza, że definitywnie odrzucają one taką ewentualność. Tylko co jedenasta (9%, o 2 punkty procentowe więcej niż w przypadku chłopców) twierdzi, że w jej przypadku prowadzenie w przyszłości własnego biznesu w ogóle nie wchodzi w grę.

Tabela 50

Jak myślisz, czy założenie przez Ciebie w przyszłości własnego biznesu:	Odpowiedzi	
	chłopców	dziewcząt
	w procentach	
– w ogóle nie wchodzi w grę	7	9
– w zasadzie wchodzi w grę	58	49
Trudno powiedzieć	35	42

Badanie KBPN 2021

Sklonność do prowadzenia własnej działalności gospodarczej w pewnym stopniu zależy też od typu szkoły, do której uczęszcza młodzież. Założenie w przyszłości własnego biznesu tradycyjnie najczęściej rozważają uczniowie techników (58%), a w drugiej kolejności maturzyści z liceów ogólnokształcących (51%). Najrzadziej w roli przedsiębiorców widzą się uczniowie kończący szkoły branżowe (44%), co wynika prawdopodobnie z tego, że rzadziej niż pozostali dotychczas w ogóle rozważali taką ewentualność, o czym świadczy fakt, że blisko połowa z nich (45%) pytana o skłonność do prowadzenia własnej firmy w przyszłości wskazała na odpowiedź „trudno powiedzieć”.

Tabela 51

Jak myślisz, czy założenie przez Ciebie w przyszłości własnego biznesu:	Odpowiedzi uczniów*		
	publicznych liceów ogólnokształcących	techników	szkół branżowych (zasadniczych szkół zawodowych)
	w procentach		
– w ogóle nie wchodzi w grę	9	7	11
– w zasadzie wchodzi w grę	51	58	44
Trudno powiedzieć	40	35	45

Badanie KBPN 2021

* Ze względu na niewielką liczebność w zestawieniu pominięto uczniów prywatnych liceów ogólnokształcących

Długa historia badań młodzieży pozwala obserwować zmiany zachodzące w różnych wymiarach życia młodych ludzi, które nierzadko nie są widoczne z pomiaru na pomiar. Patrząc z perspektywy lat 90. XX wieku można dostrzec chociażby znaczący spadek znaczenia w życiu młodzieży takich wartości jak rodzina, religia czy też pomaganie innym – na rzecz miłości i przyjaźni, majątku oraz kariery zawodowej. W porównaniu tylko z ostatnim pomiarem (z 2018 roku) zauważalny jest spadek znaczenia przypisywanego przez młodych rodzinie i dzieciom (spadek z drugiej na piątą pozycję w hierarchii) oraz wyraźne umocnienie się na pierwszym miejscu miłości i przyjaźni.

Po ukończeniu szkoły ponadpodstawowej/ponadgimnazjalnej tradycyjnie już większość uczniów zamierza kontynuować naukę. Niemal dwie trzecie planuje podjąć studia na wybranym kierunku (62%), z czego połowa (31% ogółu) chciałaby połączyć studiowanie z pracą. Plany na najbliższą przyszłość w znacznej mierze – co nie dziwi – zdeterminowane są typem kończącej szkoły. Studiowanie rozpatrują głównie licealiści, łączenie studiów i pracy – uczniowie techników, natomiast respondenci kończący szkoły branżowe znacznie częściej niż pozostali myślą o zakończeniu edukacji i rozpoczęciu pracy zarobkowej – czy to w Polsce czy za granicą.

Jeżeli chodzi o postrzeganie krajowego rynku pracy i ocenę swoich szans na nim – opinie młodych zmieniają się dość dynamicznie – wraz z obiektywną sytuacją gospodarczą. Spadek rejestrowanego bezrobocia powoduje umacnianie się przekonania młodzieży o możliwości znalezienia pracy i jednocześnie coraz rzadsze wyrażanie opinii, że zdobycie zatrudnienia determinują posiadane układy i znajomości – na rzecz dowartościowania w tym kontekście własnej inteligencji i zdolności. W latach 2013–2021 o ponad połowę (z 63% do 28%) zmniejszył się odsetek uczniów, którzy obawiają się, że nie znajdą pracy, i jednocześnie podwoiła się (z 36% do 73%) liczba tych, którzy przypuszczają, że zostaną zatrudnieni lub wręcz mają co do tego pewność. Oznacza to, że aktualna ocena rynku pracy z perspektywy przyszłych pracowników jest najbardziej korzystna od początku naszych badań, przy czym nieco mniej optymistycznie oceniają ją dziewczęta niż chłopcy, a uczniowie liceów są nieco bardziej zaniepokojeni ewentualnym bezrobociem niż osoby kończące technika, czy – tym bardziej – uczniowie szkół branżowych, którzy w zdecydowanej większości nie przewidują problemów ze znalezieniem pracy, w tym niemal połowa jest pewna swojego zatrudniania.

Co jednak istotne, pomimo rosnącego braku obaw o swoją sytuację na rynku pracy, w ostatnim czasie znacząco spadła skłonność młodzieży do otworzenia własnej działalności gospodarczej w przyszłości. Jest ona aktualnie jedną z najniższych w historii naszych badań. Nie można wykluczyć, że zmiana ta jest spowodowana wpływem pandemii, która utrudniła prowadzenie biznesów wielu przedsiębiorcom, co młodzież mogła wziąć pod uwagę, odpowiadając na pytanie o gotowość do prowadzenia własnej firmy.

Barbara Badora

MŁODZIEŻ O POLITYCE I DEMOKRACJI

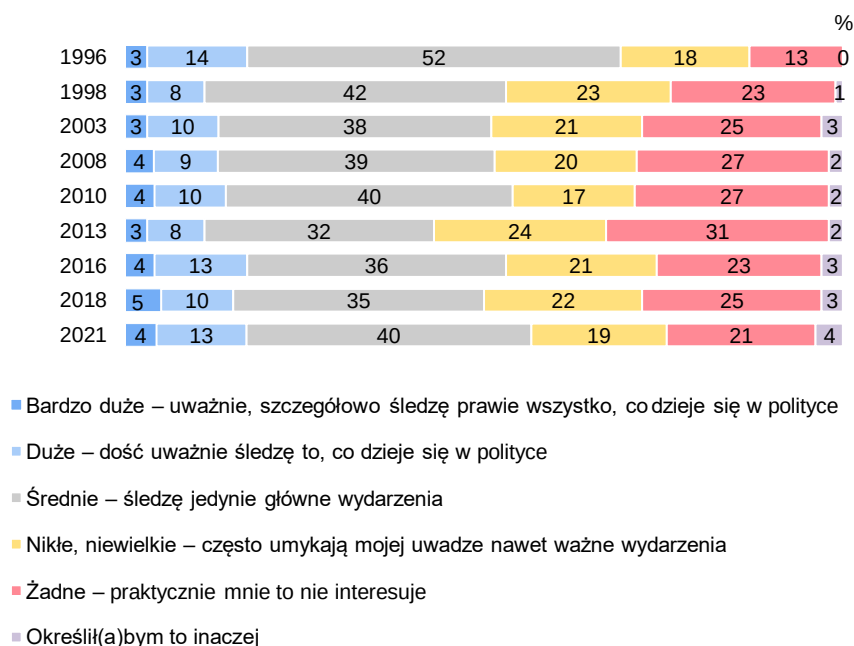
Zainteresowanie polityką

Deklarowane zainteresowanie polityką w październiku 2021 roku było najwyższe z notowanych w badaniach uczniów kończących szkoły ponadpodstawowe/ponadgimnazjalne od 1998 roku. Większe było tylko w 1996 roku. Tak jak w poprzednich pomiarach, najwięcej młodych ludzi kończących edukację w szkołach ponadpodstawowych określiło swoje zainteresowanie polityką jako średnie – śledzą jedynie najważniejsze wydarzenia polityczne (40%, od 2018 roku wzrost o 5 punktów procentowych). Niezmiennie w zdecydowanej mniejszości są uczniowie twierdzący, że uważnie obserwują scenę polityczną (17%, o 2 punkty więcej niż w 2018 roku), z czego zdecydowaną mniejszość (4%) stanowią osoby bardzo zainteresowane tymi kwestiami. Można też powiedzieć, iż od roku 1996 udział grupy uczniów deklarujących bardzo duże zainteresowanie polityką, uważnie, szczególnie śledzących prawie wszystko, co się dzieje w tym obszarze, jest stabilny (zmiany nie są istotne statystycznie).

Nieco więcej niż co piąty (21%) badany zadeklarował, że polityka praktycznie go nie interesuje. Grupa ta jednak od 2018 roku znacząco się zmniejszyła (spadek o 4 punkty procentowe) i jest najniższa w okresie od 1998 roku. Mniej uczniów niż poprzednio deklaruje także nikłe, na tyle niewielkie zainteresowanie polityką, że często umykają ich uwadze nawet ważne wydarzenia (19%, od 2018 roku spadek o 3 punkty procentowe).

Najwyższy spośród dotąd notowanych poziom zainteresowania polityką wśród młodzieży zarejestrowaliśmy w roku 1996 i choć generalnie w roku 2021 jest on niższy, to badanych deklarujących bardzo duże i duże zainteresowanie jest tyle samo co w roku 1996 (17%).

Rys. 27. **Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?**

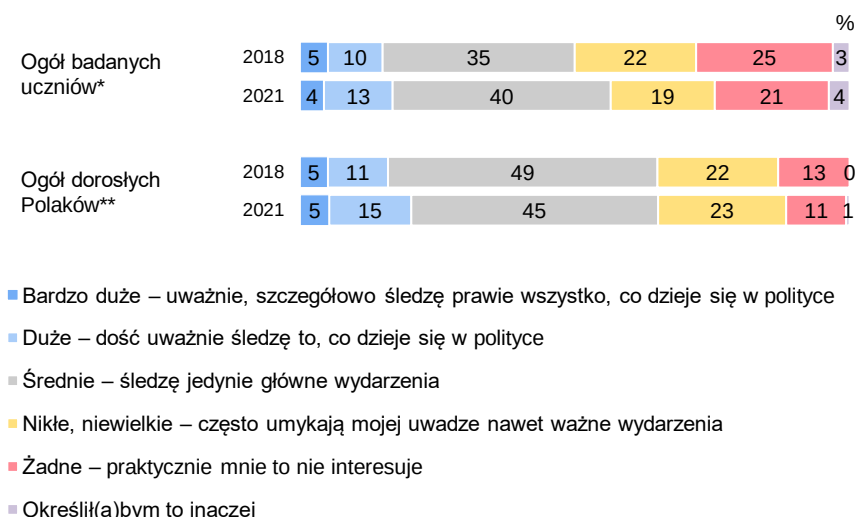
Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Zainteresowanie polityką młodzieży kończącej szkoły ponadpodstawowe/ponadgimnazjalne nigdy nie było powszechne i generalnie mniejsze niż deklarowane przez ogół dorosłych Polaków. W 2021 roku, mimo wyraźnego wzrostu deklarowanego zainteresowania młodzieży tym obszarem życia społecznego, nadal widać znaczące różnice w stosunku do deklaracji badanych z próby reprezentatywnej dla ogółu ludności Polski w wieku 18+. Warto jednak dodać, iż w porównaniu z rokiem 2018 minimalnie zwiększyło się też deklarowane zainteresowanie polityką wśród ogółu dorosłych Polaków, ale zmiana wśród uczniów jest bardziej wyraźna.

Co ciekawe, w kolejnych badaniach duże i bardzo duże zainteresowanie polityką uczniowie deklarują z częstością zbliżoną do ogółu dorosłych Polaków. Jednocześnie uczniowie znacznie rzadziej niż ogół dorosłych mówią o średnim zainteresowaniu sprawami polityki, ograniczającym się jedynie do śledzenia

głównych wydarzeń (w 2021 roku: 40% wobec 45%), natomiast znacznie większy odsetek uczniów niż ogółu dorosłych twierdzi, że w ogóle nie interesuje się polityką (w 2021 roku: 21% wobec 11%).

Rys. 28. **Zainteresowanie polityką: uczniowie na tle ogółu dorosłych Polaków**

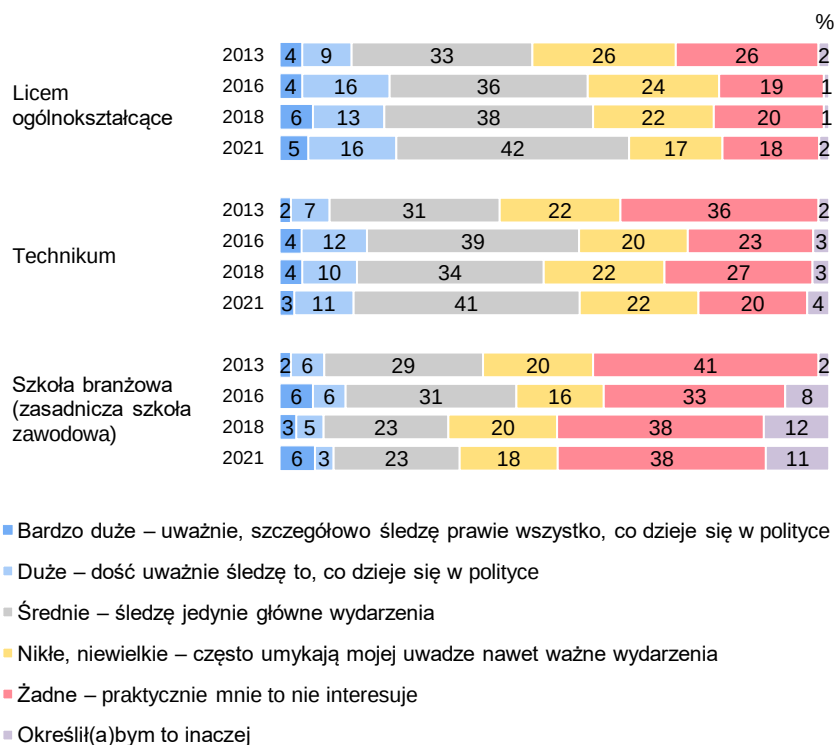
* Badania KBPN

** Badania CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (październik 2018, październik 2021)

Analizy wielozmiennowe⁶ potwierdzają wnioski z poprzednich badań, iż najważniejszą zmienną różnicującą poziom zainteresowania polityką jest typ szkoły, do jakiej uczęszczają badani. Największe zainteresowanie polityką deklarują badani uczęszczający do liceów ogólnokształcących, nieco mniejsze jest zainteresowanie tymi sprawami wśród uczniów techników, a najmniej zainteresowanych i najwięcej deklarujących zupełny brak zainteresowania sprawami polityki notujemy wśród uczniów szkół branżowych. Za stwierdzony w ostatnim badaniu ogólny wzrost deklarowanego zainteresowania polityką odpowiadają przede wszystkim uczniowie liceów ogólnokształcących i techników, przy czym w porównaniu z 2018 rokiem bardziej znaczące zmiany deklaracji odnotowaliśmy wśród uczniów techników (w tej grupie aż o 7 punktów procentowych spadł odsetek w ogóle niezainteresowanych polityką).

⁶ Wykorzystano moduł IBM SPSS Decision Trees.

Rys. 29. **Zainteresowanie polityką a typ szkoły**

Badania KBPN

Ponadto przeprowadzone analizy wskazują na związek deklarowanego poziomu zainteresowania polityką uczniów szkół ponadpodstawowych z wykształceniem ich rodziców. Generalnie im wyższy poziom wykształcenia rodziców, tym rzadziej uczniowie deklarują brak zainteresowania polityką, a częściej twierdzą, że jest ono duże lub bardzo duże.

Tabela 52

Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?	Wykształcenie matki			
	podstawowe/ gimnazjalne	zasadnicze zawodowe	średnie	wyższe
	w procentach			
Bardzo duże – uważnie, szczegółowo śledzę prawie wszystko, co dzieje się w polityce	4	2	4	6
Duże – dość uważnie śledzę to, co dzieje się w polityce	8	10	11	18
Średnie – śledzę jedynie główne wydarzenia	34	38	42	41
Nikłe, niewielkie – często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia	24	22	19	15
Żadne – praktycznie mnie to nie interesuje	26	23	20	18
Inna odpowiedź	5	5	3	3

Badanie KBPN 2021

Tabela 53

Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?	Wykształcenie ojca			
	podstawowe/ gimnazjalne	zasadnicze zawodowe	średnie	wyższe
	w procentach			
Bardzo duże – uważnie, szczegółowo śledzę prawie wszystko, co dzieje się w polityce	3	5	3	6
Duże – dość uważnie śledzę to, co dzieje się w polityce	5	11	14	16
Średnie – śledzę jedynie główne wydarzenia	41	36	42	42
Nikłe, niewielkie – często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia	18	22	18	16
Żadne – praktycznie mnie to nie interesuje	25	22	21	17
Inna odpowiedź	7	4	3	2

Badanie KBPN 2021

O tym, że zainteresowanie polityką jest elementem szerszego potencjału kulturowego, świadczy też związek deklaracji na ten temat ze szkolnymi osiągnięciami. Uczniowie uzyskujący lepsze oceny częściej interesują się polityką niż ich słabsi rówieśnicy.

Tabela 54

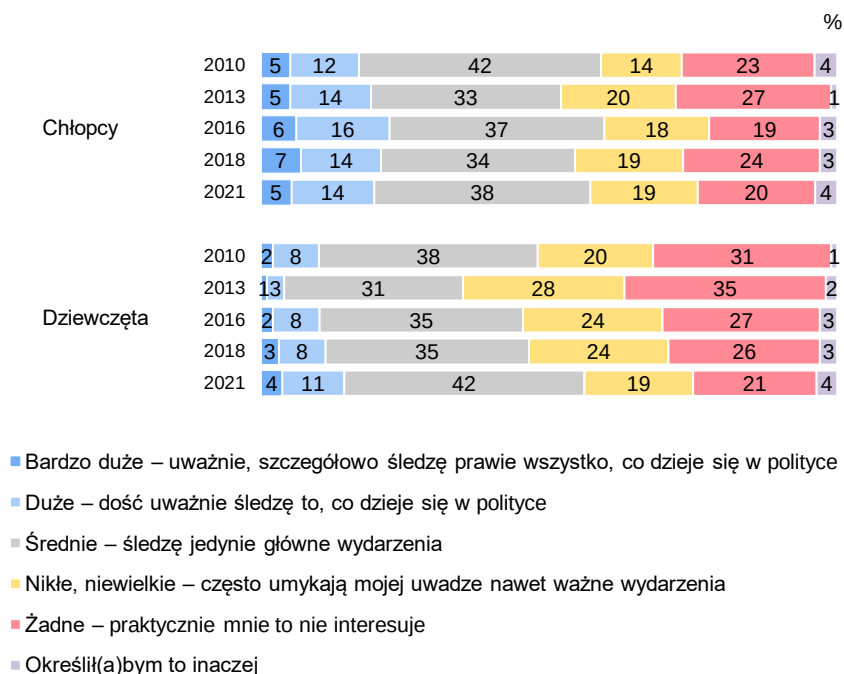
Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?	Za jakiego ucznia się uważasz		
	dwójkowego/ trójkowego	czwórkowego	piątkowego/ szóstkowego
	w procentach		
Bardzo duże – uważnie, szczegółowo śledzę prawie wszystko, co dzieje się w polityce	3	4	7
Duże – dość uważnie śledzę to, co dzieje się w polityce	10	15	14
Średnie – śledzę jedynie główne wydarzenia	39	41	37
Nikłe, niewielkie – często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia	20	18	19
Żadne – praktycznie mnie to nie interesuje	23	19	19
Inna odpowiedź	4	3	4

Badanie KBPN 2021

W poprzednich badaniach nieco częściej zainteresowanie polityką deklarowali chłopcy niż dziewczęta. Ta prawidłowość nadal występuje, ale różnice pomiędzy płciami nie są duże. Chłopcy częściej niż dziewczęta deklarują duże zainteresowanie, tzn. dość uważnie śledzą to, co dzieje się w polityce (14% wobec 11%), a dziewczęta częściej niż chłopcy swoje zainteresowanie polityką określają jako średnie, tzn. śledzą jedynie główne wydarzenia (42% wobec 38%). Jednocześnie jednak całkowity brak zainteresowania polityką lub nikłe, niewielkie nią zainteresowanie przez przedstawicieli obu płci jest deklarowane obecnie z podobną częstością. Warto dodać, iż po znaczącym spadku w 2013 roku w kolejnych badaniach od 2016 roku notujemy systematyczny wzrost zainteresowania polityką wśród dziewcząt i to one w dużej mierze odpowiadają też za stwierdzony w ostatnim badaniu wzrost wśród ogółu badanych. Co prawda, wśród chłopców również zmniejszył się odsetek deklarujących całkowity brak zainteresowania, ale jednocześnie nie zwiększył się udział zainteresowanych polityką w dużym lub bardzo dużym stopniu, a przybyło tylko średnio zainteresowanych, czyli śledzących jedynie główne wydarzenia.

Nie jest wykluczone, że notowane od 2016 roku zwiększające się zainteresowanie polityką wśród dziewcząt wynika z faktu, iż polityka bardziej zainteresowała się nimi, m.in. prawami reprodukcyjnymi. Tę hipotezę zdają się potwierdzać deklaracje dotyczące udziału w protestach społecznych, które zostały omówione w innej części tego opracowania.

Rys. 30. **Zainteresowanie polityką a płeć uczniów**

Badania KBPN

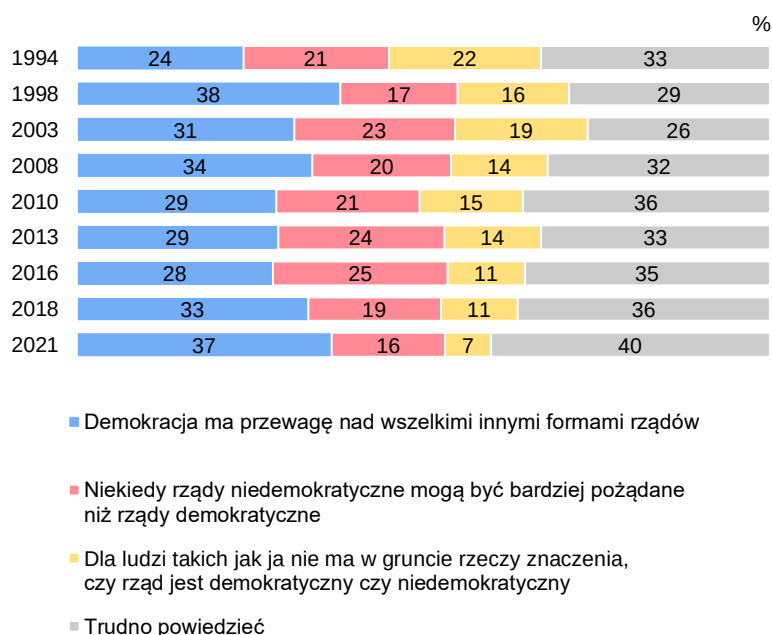
Stosunek do demokracji jako formy rządów

Mimo iż, podobnie jak w poprzednich badaniach, opinie młodzieży na temat demokracji nie są jednoznaczne, a dwie piąte (40%) badanych nie potrafi zająć stanowiska w tej kwestii, to największa grupa respondentów (37%) uważa ustrój demokratyczny za najlepszą formę sprawowania władzy. Ponadto w porównaniu z 2018 rokiem zwolenników demokracji przybyło (wzrost o 4 punkty procentowe). Warto podkreślić, iż tylko w roku 1998 nieznacznie więcej uczniów kończących szkoły ponadpodstawowe jednoznacznie opowiedziało się za demokratycznym sprawowaniem rządów, natomiast w pozostałych badaniach zadeklarowanych zwolenników demokracji było mniej. Jednocześnie w ostatnim badaniu odnotowaliśmy najniższy z dotąd rejestrowanych poziom poparcia dla rozwiązań niedemokratycznych (16%), wyrażający się w wyborze stwierdzenia, że niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne (wcześniej zbliżony odsetek badanych popierał je tylko w roku 1998, a w pozostałych badaniach

był wyraźnie wyższy). Odsetek tych, którzy uważają, że demokracja jest najdoskonalszą formą sprawowania władzy, w ostatnich latach zwiększył się po raz drugi (już w 2018 roku nastąpił wzrost o 5 punktów procentowych w stosunku do roku 2016), ponownie spadło także jednocześnie poparcie dla rozwiązań niedemokratycznych (w 2018 roku w stosunku do roku 2016 nastąpił spadek o 6 punktów).

Najmniejszy w historii naszych badań odsetek uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych/ponadgimnazjalnych uznał za najbliższe swoim przekonaniom stwierdzenie: „Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny” (7%, od 2018 roku spadek o 4 punkty procentowe), a jednocześnie najwięcej uczniów (40%, od 2018 roku wzrost o 4 punkty procentowe) uchyliło się od zajęcia jednoznacznego stanowiska w tej kwestii. Można zatem mówić o spadku alienacji politycznej młodych ludzi, ale nie idzie za tym zwiększenie się odsetka jednoznacznie opowiadających się za demokracją, bądź uznających, że niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż demokratyczne.

Rys. 31. **Które spośród stwierdzeń jest najbliższe Twoim przekonaniom?**

Badania statutowe CBOS: 1994, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Stosunek do demokracji najbardziej różnicuje zainteresowanie polityką. Im większe deklarowane zainteresowanie polityką, tym generalnie bardziej sprecyzowane poglądy, jeżeli chodzi o preferowany ustrój państwa. Co ciekawe, mimo iż we wszystkich wyróżnionych grupach największy odsetek za najbliższe swoim przekonaniom wybiera stwierdzenie, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów, to akceptacja rozwiązań niedemokratycznych jest tym częstsza, im większe jest deklarowane zainteresowanie polityką. W szczególności wśród nielicznych badanych deklarujących bardzo duże zainteresowanie sprawami polityki 43% uważa, że demokracja ma przewagę nad innymi formami sprawowania władzy, a 35% uznaje, że niekiedy lepsze są rządy niedemokratyczne. Im zainteresowanie polityką mniejsze, tym częściej badani mają trudności z określeniem swojej opinii na temat demokracji, a ponadto wśród deklarujących całkowity brak zainteresowania znaczącą grupę (15%) stanowią przekonani, że dla ludzi takich jak oni nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny.

Tabela 55

Które z poniższych stwierdzeń jest najbliższe Twoim przekonaniom?	Zainteresowanie polityką					
	bardzo duże*	duże	średnie	nikłe	żadne	inna odpowiedź*
	w procentach					
Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	43	49	44	39	19	18
Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	35	29	17	11	9	9
Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	5	2	5	4	15	7
Trudno powiedzieć	17	20	34	46	57	67

* Wyniki należy traktować ostrożnie z powodu małej liczebności badanych określających swoje zainteresowanie polityką jako bardzo duże i określających je inaczej

Badanie KBPN 2021

Tak jak w poprzednich badaniach stosunek do demokracji różnicują też deklarowane poglądy polityczne. Badani identyfikujący się z prawicą częściej niż pozostali ankietowani skłonni są dopuszczać niedemokratyczne formy rządów. W tej grupie opinia o przewadze ustroju demokratycznego jest wyrażana nawet nieznacznie rzadziej niż przekonanie o walorach rozwiązań niedemokratycznych w pewnych sytuacjach (39% do 40%). Jednoznacznie prodemokratycznie nastawiona jest natomiast większość (54%) deklarujących poglądy lewicowe. Zwolennicy tezy,

że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów stanowią też największe grupy wśród identyfikujących się z politycznym centrum oraz badanych niepotrafiących określić swoich poglądów na osi lewica–centrum–prawica (odpowiednio 36% i 29%).

Tabela 56

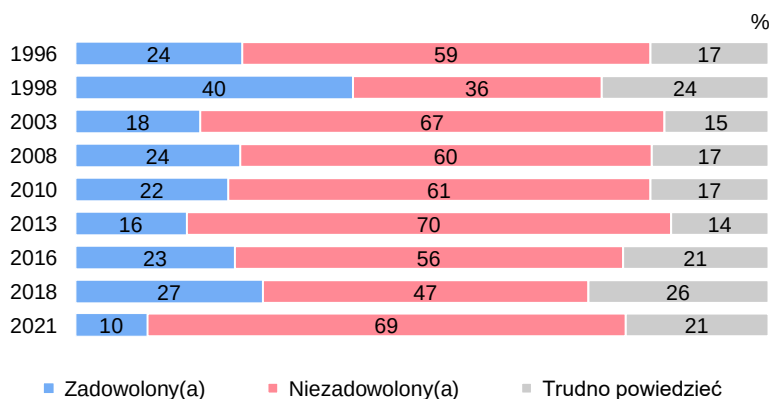
Które z poniższych stwierdzeń jest najbliższe Twoim przekonaniom?	Deklarowane poglądy polityczne			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	trudno powiedzieć
	w procentach			
Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	54	36	39	29
Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	14	19	40	12
Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	4	4	5	9
Trudno powiedzieć	28	40	16	51

Badanie KBPN 2021

Ocena funkcjonowania demokracji w Polsce

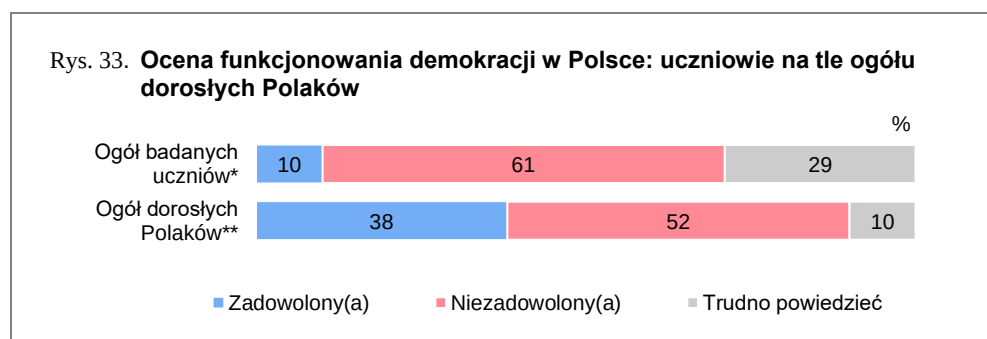
Ponad dwie trzecie (69%) ankietowanych przedstawicieli młodego pokolenia wyraziła krytycyzm wobec funkcjonowania demokracji w Polsce. Zadowolony ze sposobu funkcjonowania demokracji w naszym kraju jest natomiast jedynie co dziesiąty (10%). Nieco ponad jedna piąta (21%) nie ma w tej sprawie zdania.

Rys. 32. **Czy, ogólnie rzecz biorąc, jesteś zadowolony(a) czy niezadowolony(a) ze sposobu funkcjonowania demokracji w naszym kraju?**

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

W historii dotychczasowych pomiarów jeszcze nigdy poziom zadowolenia młodych ludzi z funkcjonowania demokracji w Polsce nie był tak niski, a jedynie w roku 2013 nieznacznie wyższy odsetek badanych wyrażał niezadowolenie. W 2021 roku, w porównaniu z rokiem 2018, o 17 punktów procentowych ubyło zadowolonych, a o 22 punkty przybyło niezadowolonych ze sposobu funkcjonowania demokracji w naszym kraju. Zmniejszył się natomiast odsetek uchylających się od zajęcia jednoznacznego stanowiska w tej kwestii (spadek o 5 punktów procentowych). Należy dodać, iż wyraźne pogorszenie odbioru polskiej demokracji nastąpiło po notowanej w latach 2016 i 2018 systematycznej poprawie. Warto też zaznaczyć, iż w historii tych badań jedynie w roku 1998 uczniowie ostatnich klas szkół ponadpodstawowych częściej byli skłonni wystawiać funkcjonowaniu demokracji w Polsce dobre niż krytyczne noty. Postrzeganie demokracji w Polsce przez badanych uczniów jest znacznie bardziej krytyczne niż wśród ogółu dorosłych Polaków.

* Badanie KBPN 2021

** Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (kwiecień 2021)

Oceny funkcjonowania demokracji w Polsce znacząco różnicują deklarowane przez badanych poglądy polityczne. Mimo iż we wszystkich wyróżnionych grupach większość stanowią niezadowoleni, to najczęściej skłonni do krytyki w kwestii realizacji w praktyce założeń ustroju demokratycznego w Polsce są uczniowie identyfikujący się z lewicą (86%) i jednocześnie najrzadziej wyrażają oni opinię, że demokracja w kraju działa we właściwy sposób (6%). Im bliżej prawego końca osi lewica–centrum–prawica badani lokują swoje poglądy, tym mniej krytycznie oceniają funkcjonowanie demokracji w naszym kraju, jednak nawet wśród uczniów o poglądach prawicowych zadowolenie wyraża jedynie co czwarty (25%).

Tabela 57

Czy, ogólnie rzecz biorąc, jesteś zadowolony(a) czy niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w naszym kraju?	Deklarowane poglądy polityczne			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Zadowolony(a)	6	10	25	9
Niezadowolony(a)	86	72	62	62
Trudno powiedzieć	8	18	13	28

Badanie KBPN 2021

Oceny funkcjonowania demokracji w Polsce wiążą się także z poziomem zainteresowania polityką, przy czym różnicuje ono przede wszystkim odsetek odpowiedzi „trudno powiedzieć” – im mniejsze zainteresowanie, tym generalnie rzecz biorąc więcej uchylających się od jednoznacznej odpowiedzi. Mimo iż, biorąc pod uwagę jedynie badanych zadowolonych i niezadowolonych ze sposobu funkcjonowania demokracji w naszym kraju, można zauważyć, że we wszystkich wyróżnionych grupach ich proporcje są zbliżone, to najczęściej zadowolenie z tego, jak funkcjonuje w Polsce demokracja, wyrażają nieliczni badani bardzo zainteresowani polityką, tzn. twierdzący, że uważnie, szczegółowo śledzą prawie wszystko, co się w niej dzieje (17%). Najwięcej niezadowolonych jest wśród tych, którzy swoje zainteresowanie polityką określają jako duże, czyli dość uważnie śledzą to, co się dzieje w polityce (82%).

Tabela 58

Czy, ogólnie rzecz biorąc, jesteś zadowolony(a) czy niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w naszym kraju?	Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?					
	Bardzo duże*	Duże	Średnie	Nikłe	Żadne	Inna odpowiedź*
	w procentach					
Zadowolony(a)	17	12	11	9	8	9
Niezadowolony(a)	74	82	73	70	57	37
Trudno powiedzieć	9	6	15	21	36	54

* Wyniki należy traktować ostrożnie z powodu małej liczebności badanych określających swoje zainteresowanie polityką jako bardzo duże i określających je inaczej

Badanie KBPN 2021

Oceny funkcjonowania demokracji w Polsce wiążą się także ze stosunkiem badanych do niej, przy czym najwięcej zadowolonych ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w naszym kraju jest w grupie uważających, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów (14%). Najwięcej niezadowolonych

jest natomiast w grupie przekonanych, że niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne (80%).

Tabela 59

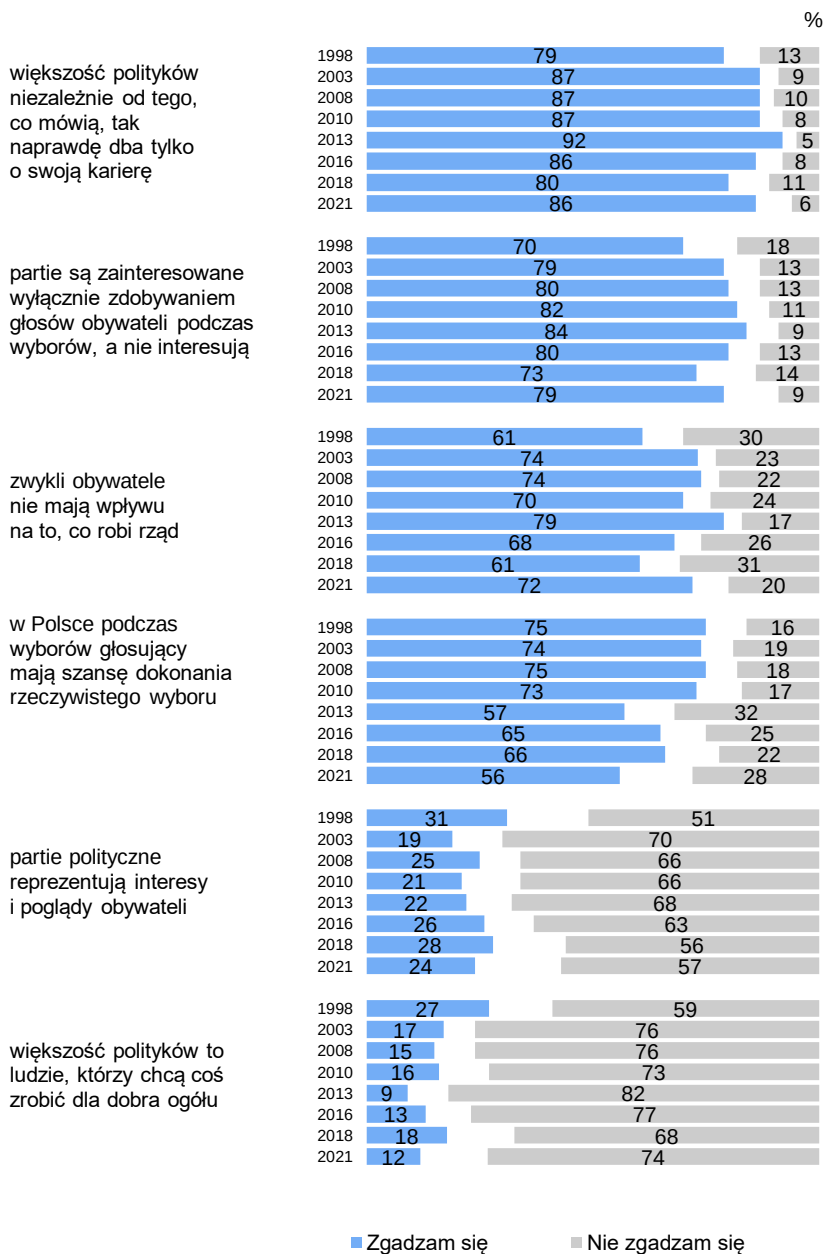
Czy, ogólnie rzecz biorąc, jesteś zadowolony(a) czy niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w naszym kraju?	Które z poniższych stwierdzeń jest najbliższe Twoim przekonaniom?			
	Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Zadowolony(a)	14	10	8	8
Niezadowolony(a)	76	80	60	60
Trudno powiedzieć	10	10	32	33

Badanie KBPN 2021

Oprócz ogólnej oceny funkcjonowania demokracji w naszym kraju, badani wyrażali także swoje opinie poprzez ustosunkowanie się do sześciu stwierdzeń opisujących konkretne aspekty jej funkcjonowania. Znaczące pogorszenie opinii młodzieży o polskiej demokracji widoczne jest także w odpowiedziach na te pytania.

W porównaniu z 2018 rokiem wyraźnie (o 6 punktów procentowych) wzrósł odsetek przekonanych, że większość klasy politycznej to ludzie dbający tylko o swoje kariery (86%). Znacznie więcej badanych niż poprzednio nie ma też wątpliwości co do tego, że głównym celem partii politycznych jest jedynie zdobycie głosów w wyborach i nie liczą się one tak naprawdę z potrzebami wyborców (wzrost o 6 punktów procentowych do 79%). Istotnie (o 6 punktów procentowych) wzrósł też odsetek niezgadających się ze twierdzeniem, że większość polityków to ludzie, którzy chcą coś zrobić dla dobra ogółu (do 74%), a zmniejszyła się grupa uznających je za prawdziwe (z 18% do 12%). Znacząco (o 11 punktów procentowych) przybyło także przekonanych, że zwykli obywatele nie mają wpływu na to, co robi rząd (72%), ubyło natomiast odrzucających to stwierdzenie (z 31% do 20%). W porównaniu z poprzednim badaniem istotnie zmniejszyła się grupa przekonanych, że partie polityczne reprezentują interesy i poglądy obywateli (spadek z 28% do 24%), natomiast podobnie jak w 2018 ponad połowa badanych uczniów nie zgadza się z tym stwierdzeniem (wzrost z 56% do 57%). W stosunku do roku 2018 znacząco (o 10 punktów procentowych) zmniejszył się ponadto odsetek przekonanych, że w Polsce podczas wyborów głosujący mają szansę dokonania rzeczywistego wyboru (56%), a przybyło niezgadających się z tym stwierdzeniem (wzrost o 6 punktów procentowych do 28%).

Rys. 34. **Czy zgadzasz się, czy też nie zgadzasz z opinią, że:**

Pominięto odpowiedzi „Trudno powiedzieć”

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

*W latach 2003–2018 stwierdzenie brzmiało: „partie są zainteresowane wyłącznie zdobywaniem głosów obywateli podczas wyborów, a nie interesują się ich opiniami”

Warto zaznaczyć, iż wyniki z roku 2018 prezentowały jeden z najlepszych obrazów funkcjonowania polskiej demokracji w historii realizowanych przez CBOS badań uczniów szkół ponadpodstawowych/ponadgimnazjalnych. W roku 2021 wyraźnie natomiast obniżył się w tej grupie społecznej poziom legitymizacji systemu politycznego w Polsce. Wyraża się to zarówno w pogłębieniu się negatywnego wizerunku polityków i partii politycznej, zwiększeniu odsetka przekonanych, że zwykli obywatele nie mają wpływu na działania rządu, a także spadku odsetka przekonanych, że w Polsce podczas wyborów głosujący mają szansę dokonania rzeczywistego wyboru.

W celu syntetycznego przedstawienia poglądów młodych ludzi na temat funkcjonowania demokracji w Polsce omówione powyżej kwestie zostały przedstawione w postaci zbiorczego wskaźnika. Odpowiedzi ankietowanych na pytania dotyczące różnych wymiarów funkcjonowania demokracji zostały zrekodowane na wartości od -0,5 (w przypadku opinii zdecydowanie negatywnej) do 0,5 (w przypadku opinii zdecydowanie pozytywnej), odpowiednio -0,25 i 0,25 w przypadku odpowiedzi umiarkowanych i 0 w przypadku braku opinii w danej sprawie, a następnie zsumowane. W ten sposób powstał indeks przyjmujący wartości z zakresu od -3 (zdecydowana krytyka działania demokracji w Polsce we wszystkich omawianych wymiarach) do 3 (zdecydowanie pozytywna opinia we wszystkich wymiarach).

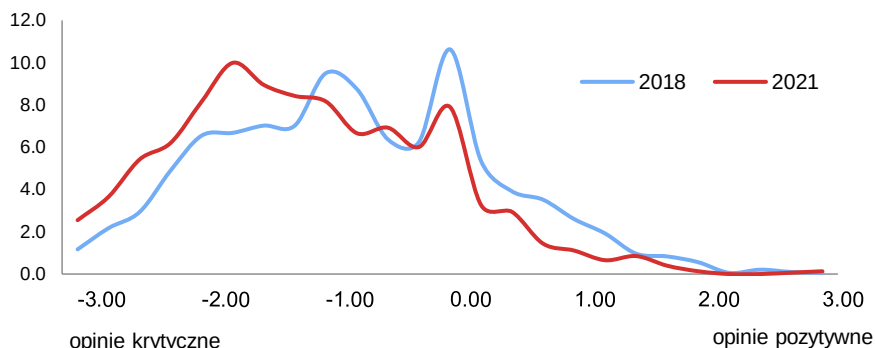
Również ta syntetyczna miara wyraźnie pokazuje pogorszenie ocen funkcjonowania demokracji w naszym kraju. W szczególności widać to w spadku wartości miar tendencji centralnej jego rozkładu w porównaniu z rokiem 2018. Jednocześnie, gdyby uszeregować badanych rosnąco pod względem wartości wskaźnika, a następnie podzielić na cztery równe liczebnie grupy, okazałoby się, że ponad trzy czwarte respondentów ma generalnie negatywny obraz funkcjonowania demokracji w kraju.

Tabela 60

Opinie na temat działania demokracji w Polsce (wartość indeksu)			
		2018	2021
Średnia		-0,77	-1,13
Mediana		-0,75	-1,25
Dominanta		0,00	-1,75
Percentyle	25	-1,50	-2,00
	50	-0,75	-1,25
	75	0,00	-0,50

Badania KBPN

Rys. 35. **Opinie na temat działania demokracji w Polsce (wartość indeksu)**

Badania KBPN

Tak jak poprzednio wartości indeksu zostały następnie zagregowane w trzy kategorie – źle oceniających funkcjonowanie demokracji w kraju (wartości ujemne), wyrażających opinie neutralne (wartość indeksu równa 0) i deklarujących pozytywne opinie na ten temat (wartości dodatnie). Ogólnie rzecz biorąc, u ponad czterech piątych badanych (81%) opinie negatywne na temat funkcjonowania demokracji w Polsce przeważają nad pozytywnymi. To grupa większa o 12 punktów procentowych niż w 2018 roku. Zaledwie 11% uczniów dostrzega więcej pozytywów niż wad i jest ich o 9 punktów procentowych mniej niż poprzednio. W porównaniu z 2018 rokiem minimalnie zmniejszyła się też grupa deklarujących w tej sprawie neutralne lub ambiwalentne stanowisko (spadek z 11% do 8%).

Z wielozmiennowych analiz statystycznych wynika, że nastawienie uczniów różnicuje przede wszystkim typ szkoły, do której uczęszczają. Najbardziej krytycznie funkcjonowanie polskiej demokracji A.D. 2021 widzą uczniowie techników. Wśród uczniów techników najbardziej też od 2018 roku pogorszył się odbiór funkcjonowania polskiej demokracji. Nieco lepiej wypada ona w oczach uczniów liceów ogólnokształcących, a zdecydowanie najlepiej odbierają ją uczniowie szkół branżowych, przy czym nawet w tej grupie przeważają opinie negatywne.

Istotne znaczenie ma także deklarowane zainteresowanie polityką oraz poglądy polityczne. Większe zainteresowanie polityką sprzyja bardziej krytycznemu postrzeganiu uwzględnionych w analizowanym wskaźniku aspektów funkcjonowania polskiej demokracji. Im bardziej na lewo na osi lewica–centrum–prawica badani lokują swoje poglądy, tym bardziej krytycznie postrzegają to, jak działa demokracja w naszym kraju.

Mniejsze znaczenie mają zmienne demograficzne, ale tak jak poprzednio sposób realizacji ustroju demokratycznego w Polsce lepiej niż mieszkańcy miast postrzegają uczniowie mieszkający na wsi. Bardziej krytyczne są dziewczęta niż chłopcy, a ponadto w porównaniu z 2018 rokiem odbiór funkcjonowania demokracji w Polsce w większym stopniu pogorszył się właśnie wśród dziewcząt.

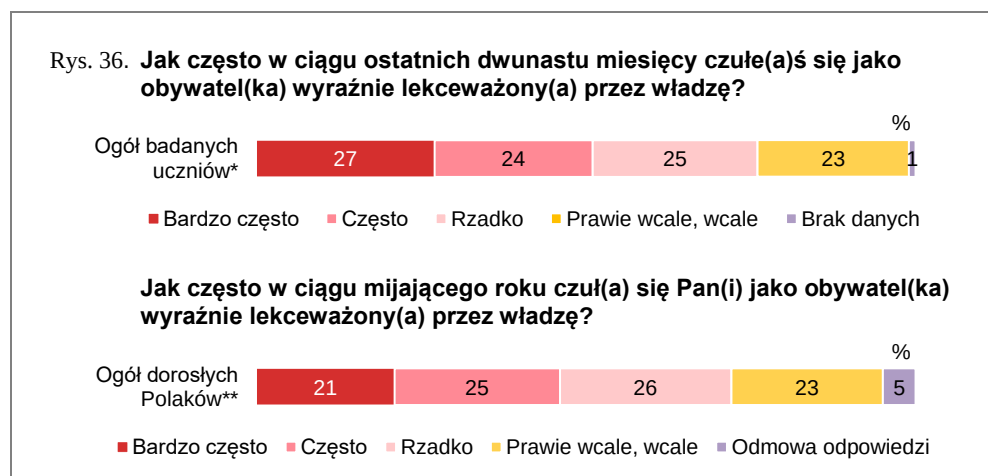
Tabela 61

		Opinie na temat działania demokracji w Polsce					
		negatywne		neutralne		pozytywne	
		2018	2021	2018	2021	2018	2021
		w procentach					
Ogółem		69	81	11	8	20	11
Typ szkoły	liceum ogólnokształcące	74	82	7	7	19	12
	technikum	71	86	11	6	18	8
	szkoła branżowa (zasadnicza szkoła zawodowa)	51	64	20	18	29	18
Poglądy polityczne	lewica	77	90	9	3	13	7
	centrum	72	80	6	8	22	12
	prawica	60	78	7	7	33	15
	trudno powiedzieć	70	78	11	10	18	12
Zainteresowanie polityką	duże i bardzo duże	66	86	10	6	25	9
	średnie	70	85	9	5	21	11
	nikłe żadne	73	78	10	10	17	12
	inna odpowiedź	38	51	34	32	28	18
Płeć	chłopcy	70	78	11	10	19	12
	dziewczęta	69	84	11	6	21	10
Miejsce zamieszkania	wieś	66	78	10	10	23	12
	miasto do 19 999 mieszk.	68	83	16	7	17	9
	miasto 20 000 – 99 999 mieszk.	73	85	10	6	18	9
	miasto 100 000 – 499 999 mieszk.	74	82	10	7	17	11
	miasto 500 000 i więcej mieszk.	70	84	9	5	21	11

Badania KBPN

W 2021 roku do wcześniej stosowanych wskaźników dodaliśmy pytanie o poczucie bycia lekceważonym przez władzę. Identyczne pytanie zadawane jest pod koniec każdego roku w statutowych badaniach CBOS realizowanych na próbach reprezentatywnych dla ogółu dorosłych Polaków.

Rozkłady odpowiedzi młodzieży z ostatnich klas szkół ponadpodstawowych i ogółu dorosłych Polaków są do siebie – ogólnie rzecz biorąc – zbliżone, choć znacznie większy odsetek uczniów deklaruje, iż bardzo często zdarzało się im w ciągu dwunastu miesięcy poprzedzających badanie czuć, że są jako obywatele lekceważeni przez władze (27% wobec 21% wśród ogółu dorosłych Polaków).

* Badanie KBPN 2021

** Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (grudzień 2021)

Poczucie bycia wyraźnie lekceważonym przez władzę silnie wiąże się z deklarowanym zainteresowaniem polityką. W ciągu ostatnich dwunastu miesięcy poprzedzających moment badania bardzo często lekceważeni przez władzę czuli się w większości uczniowie deklarujący bardzo duże i duże zainteresowanie polityką (odpowiednio 60% i 52%). Co najmniej często poczucie lekceważenia przez władzę towarzyszyło także większości (58%) badanych średnio zainteresowanych polityką, którzy śledzą jedynie główne wydarzenia. Większość badanych niezainteresowanych polityką lub deklarujących tak nikłe nią zainteresowanie, że często ich uwagę umykają nawet ważne wydarzenia, nie miała takich odczuć w ogóle lub pojawiały się one rzadko.

Tabela 62

Jak często w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy czułeś(a) się jako obywatel(ka) wyraźnie lekceważony(a) przez władzę?	Zainteresowanie polityką					
	bardzo duże*	duże	średnie	nikłe	żadne	inna odpowiedź*
	w procentach					
Bardzo często	60	52	29	13	16	18
Często	8	20	29	25	18	19
Rzadko	12	16	25	34	27	14
Prawie wcale, wcale	18	10	16	28	38	46
Brak danych	2	1	0	0	1	4

* Wyniki należy traktować ostrożnie z powodu małej liczebności badanych określających swoje zainteresowanie polityką jako bardzo duże i określających je inaczej

Badanie KBPN 2021

Deklaracje w tym względzie różnicują też poglądy polityczne. Najczęściej czuli się jako obywatele wyraźnie lekceważeni przez władzę uczniowie deklarujący poglądy lewicowe – 49% z nich czuło się tak w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy poprzedzających badanie bardzo często, a 26% często. Poczucie bycia lekceważonym co najmniej często towarzyszyło też większości (56%) badanych identyfikujących się z politycznym centrum i niemal połowie (48%) deklarujących poglądy prawicowe. Najrzadziej poczucie wyraźnego lekceważenia mieli natomiast młodzi ludzie niepotrafiący określić swoich poglądów politycznych na osi lewica–centrum–prawica. Można zatem powiedzieć, iż dystans, czy wręcz alienacja od świata polityki, chroni przed poczuciem bycia przez niego lekceważonym.

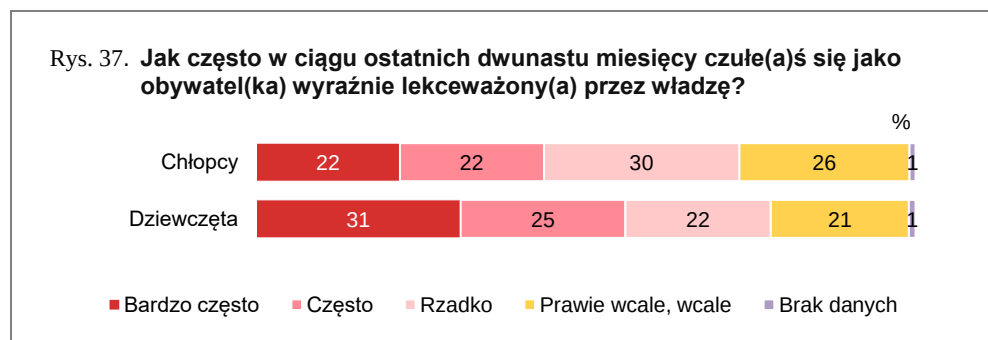
Tabela 63

Jak często w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy czułeś(a) się jako obywatel(ka) wyraźnie lekceważony(a) przez władzę?	Deklarowane poglądy polityczne			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	trudno powiedzieć
	w procentach			
Bardzo często	49	21	25	19
Często	26	35	23	20
Rzadko	14	20	30	31
Prawie wcale, wcale	11	24	20	29
Brak danych	0	0	1	1

Badanie KBPN 2021

Znacznie częściej w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy poprzedzających badanie przez władzę czuły się lekceważone dziewczęta niż chłopcy. O ile wśród dziewcząt większość (56%) stanowią osoby, które czuły się tak co najmniej często, to wśród chłopców jest to 44%, a większość (56%) chłopców deklaruje, że czuli się tak

co najwyżej rzadko. Ponadto warto też podkreślić, iż blisko co trzecia (31%) badana uczennica deklaruje, że bardzo często czuła się w tym okresie jako obywatelka lekceważona przez władzę, a ponad jedna czwarta (26%) chłopców nie odczuwała tego wcale lub prawie wcale.

* Badanie KBPN 2021

Poczucie lekceważenia przez władzę w ciągu dwunastu miesięcy poprzedzających badanie znacznie częściej towarzyszyło uczniom mieszkającym w miastach niż mieszkańcom wsi.

Tabela 64

Jak często w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy czułe(a)ś się jako obywatel(ka) wyraźnie lekceważony(a) przez władzę?	Miejsce zamieszkania				
	wieś	miasto wg liczby mieszkańców			
		do 19 999	20 000 – 99 999	100 000 – 499 999	500 000 i więcej
		w procentach			
Bardzo często	21	30	32	33	30
Często	21	25	25	24	28
Rzadko	29	19	25	21	26
Prawie wcale, wcale	28	26	17	21	16
Brak danych	0	0	1	1	1

Badanie KBPN 2021

Poczucie bycia jako obywatel wyraźnie lekceważonym przez władzę wiąże się z ocenami funkcjonowania demokracji w naszym kraju – im częściej badani je odczuwali, tym bardziej są niezadowoleni z tego, jak działa demokracja w Polsce. W szczególności 89% bardzo często odczuwających w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy poprzedzających badanie lekceważenie ze strony władzy jest niezadowolonych z funkcjonowania demokracji w naszym kraju, przy czym aż 61% to bardzo niezadowoleni.

Tabela 65

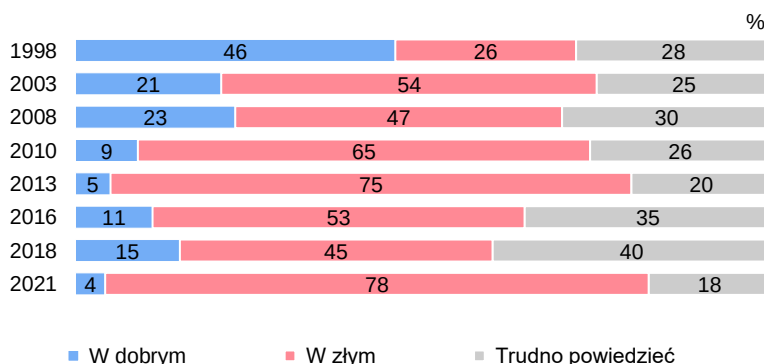
Czy, ogólnie rzecz biorąc, jesteś zadowolony(a) czy niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w naszym kraju?	Jak często w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy czule(a)ś się jako obywatel(ka) wyraźnie lekceważony(a) przez władzę?			
	Bardzo często	Często	Rzadko	Prawie wcale, wcale
	w procentach			
Bardzo zadowolony(a)	1	1	1	1
Raczej zadowolony(a)	3	5	16	13
Raczej niezadowolony(a)	28	46	40	34
Bardzo niezadowolony(a)	61	33	18	15
Trudno powiedzieć	7	14	26	37

Badanie KBPN 2021

Opinie na temat aktualnej sytuacji w kraju

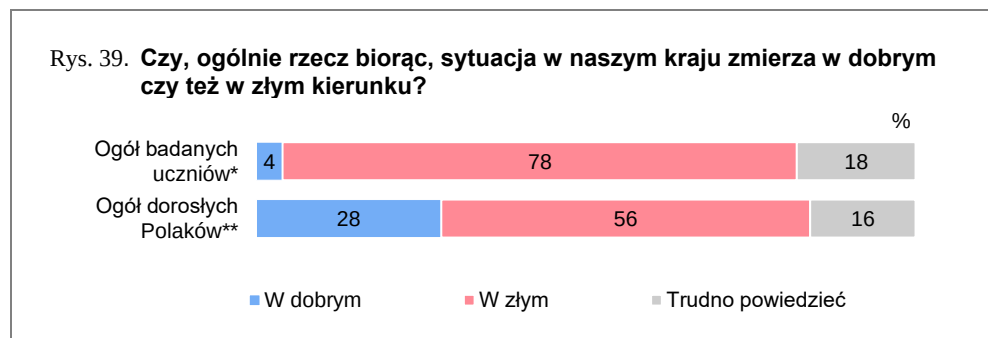
Za wyjątkiem roku 1998 we wszystkich badaniach uczniowie najczęściej twierdzili, iż – ogólnie rzecz biorąc – sytuacja w naszym kraju zmierza w złym kierunku. Tak krytycznych ocen jak w roku 2021 jeszcze jednak w naszych badaniach nie było, a zbliżone opinie odnotowaliśmy jedynie w roku 2013. Krytycyzm wobec kierunku rozwoju sytuacji w Polsce wyraziło ponad trzy czwarte badanych (78%), a zaledwie 4% uznało, że – ogólnie rzecz biorąc – zmierza ona w dobrym kierunku. Niemal co piąty (18%) nie miał zdania w tej sprawie. W porównaniu z rokiem 2018 odsetek ocen negatywnych wzrósł o 33 punkty procentowe, o 11 punktów ubyło ocen pozytywnych, a o 22 punkty mniej badanych uczniów uchyliło się od zajęcia jednoznacznego stanowiska.

Rys. 38. **Czy, ogólnie rzecz biorąc, sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?**

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Młodzież z ostatnich klas szkół ponadpodstawowych jest znacznie bardziej krytyczna w ocenie kierunku rozwoju sytuacji w kraju niż ogół dorosłych Polaków. Warto też zauważyć, iż, o ile w innych pytaniach dotyczących sfery polityki uczniowie znacznie częściej niż ogół dorosłych uchylali się od zajęcia jednoznacznego stanowiska, to w tej kwestii odsetki odpowiedzi „trudno powiedzieć” są zbliżone.

* Badanie KBPN 2021

** Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (październik 2021)

Oceny kierunku rozwoju sytuacji w kraju wiążą się z ocenami funkcjonowania demokracji w Polsce. O ile wśród większości badanych przeważają opinie, że – ogólnie rzecz biorąc – sytuacja w naszym kraju zmierza w złym kierunku, to w grupie bardzo zadowolonych ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w naszym kraju, blisko dwie trzecie (63%) uważa, że zmierza ona w dobrym kierunku. Ponadto im bardziej funkcjonowanie polskiej demokracji jest dla badanych niesatysfakcjonujące, tym częściej wyrażane jest przekonanie, że sytuacja w kraju zmierza w złym kierunku.

Tabela 66

Jak oceniasz, czy ogólnie rzecz biorąc sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?	Czy, ogólnie rzecz biorąc, jesteś zadowolony(a) czy niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w naszym kraju?				
	Bardzo zadowolony(a)	Raczej zadowolony(a)	Raczej niezadowolony(a)	Bardzo niezadowolony(a)	Trudno powiedzieć
	w procentach				
W dobrym	63	13	2	1	7
W złym	25	51	85	96	53
Trudno powiedzieć	13	35	13	4	40

Badanie KBPN 2021

Opinie na temat rozwoju wydarzeń w Polsce są skorelowane z deklarowanymi przez uczniów poglądami politycznymi – im bardziej na lewo sytuują je badani, tym bardziej krytycznie oceniają oni kierunek rozwoju sytuacji w kraju. Mimo iż we wszystkich wyróżnionych grupach wyraźnie dominują oceny negatywne, to wśród sympatyków lewicy aż 94% uważa, że – ogólnie rzecz biorąc – sytuacja w naszym kraju zmierza w złym kierunku, a jedynie 2% ocenia go pozytywnie.

Tabela 67

Jak oceniasz, czy, ogólnie rzecz biorąc, sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?	Deklarowane poglądy polityczne			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	trudno powiedzieć
	w procentach			
W dobrym	2	4	10	4
W złym	94	79	70	72
Trudno powiedzieć	5	17	20	23

Badanie KBPN 2021

Ocena kierunku zmian w kraju wiąże się również z zainteresowaniem polityką. Młodzi ludzie co najmniej średnio się nią interesujący częściej mają wyrobione zdanie (najczęściej krytyczne) na temat bieżącej sytuacji w Polsce. Ponadto najbardziej krytyczni są zainteresowani polityką w stopniu dużym lub średnim, natomiast nieliczni badani deklarujący bardzo duże zainteresowanie wyraźnie częściej niż mniej zainteresowani lub w ogóle niezainteresowani oceniają, że sytuacja w kraju zmierza w dobrym kierunku (11%).

Tabela 68

Jak oceniasz, czy, ogólnie rzecz biorąc, sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?	Zainteresowanie polityką					
	bardzo duże *	duże	średnie	nikłe	żadne	inna odpowiedź *
	w procentach					
W dobrym	11	2	3	4	5	11
W złym	74	90	84	72	69	58
Trudno powiedzieć	15	8	13	24	26	32

* Wyniki należy traktować ostrożnie z powodu małej liczebności badanych określających swoje zainteresowanie polityką jako bardzo duże i określających je inaczej

Badanie KBPN 2021

Opinie w tej kwestii różnicuje także typ szkoły, do której uczęszczają badani, przy czym najbardziej krytyczni są uczniowie ostatnich klas liceów ogólnokształcących, a najmniej ocen negatywnych i najwięcej pozytywnych jest wśród uczniów szkół branżowych.

Tabela 69

Jak oceniasz, czy ogólnie rzecz biorąc sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?	Typ szkoły		
	liceum ogólnokształcące	technikum	szkoła branżowa
	w procentach		
W dobrym	2	4	13
W złym	81	78	65
Trudno powiedzieć	16	18	22

Badanie KBPN 2021

Oceny kierunku rozwoju sytuacji w kraju różnicuje też miejsce zamieszkania badanych uczniów, przy czym mieszkańcy wsi są wyraźnie mniej krytyczni niż mieszkańcy miast.

Tabela 70

Jak oceniasz, czy ogólnie rzecz biorąc sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?	Miejsce zamieszkania				
	wieś	miasto wg liczby mieszkańców			
		do 19 999	20 000 – 99 999	100 000 – 499 999	500 000 i więcej
	w procentach				
W dobrym	6	3	3	3	3
W złym	73	83	82	77	84
Trudno powiedzieć	21	14	14	20	12

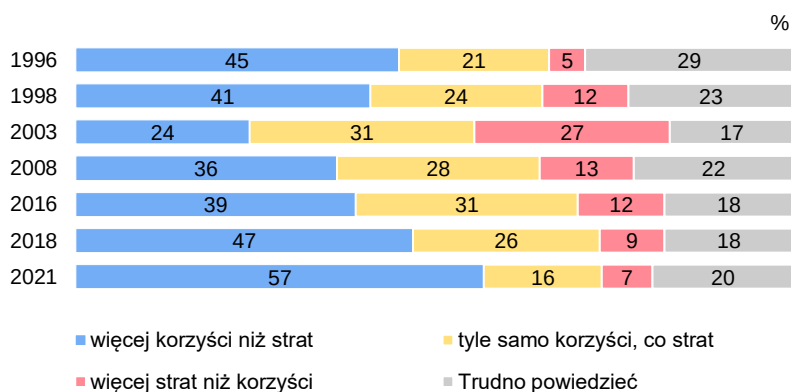
Badanie KBPN 2021

Ocena efektów integracji Polski z Unią Europejską

Stosunek uczniów kończących szkoły ponadpodstawowe/ponadgimnazjalne do integracji Polski z Unią Europejską badany był przez CBOS trzykrotnie przed akcesją (w latach 1996, 1998 oraz 2003) i pomiary te dotyczyły przewidywań młodzieży dotyczących skutków, jakie przyniesie integracja naszemu krajowi. W latach 1996–2003 opinie badanych uczniów na temat ewentualnych skutków przystąpienia Polski do Unii Europejskiej systematycznie się zmieniały – malał odsetek euroentuzjastów, spodziewających się po integracji więcej korzyści niż strat, przy jednocześnie zwiększającej się grupie eurosceptyków, oczekujących raczej

strat niż korzyści dla kraju, oraz rosnącej grupie tych, którzy oceniali, że wejście do UE przyniesie naszemu krajowi tyle samo korzyści, ile strat. W latach 1996 i 1998 młodzież najczęściej uważała, że – ogólnie rzecz biorąc – pełna integracja z UE przyniesie Polsce więcej korzyści niż strat, natomiast w 2003 roku najliczniejsze grupy były zdania, że proces ten przyniesie naszemu krajowi tyle samo korzyści, ile strat lub więcej strat niż korzyści.

Rys. 40. **Czy, ogólnie rzecz biorąc, integracja z Unią Europejską przynosi Polsce:**

W latach 1996–2003 pytanie brzmiało „Czy, ogólnie rzecz biorąc, pełna integracja z Unią Europejską przyniesie Polsce...”

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2016, 2018, 2021

W roku 2008 pytanie po raz pierwszy zostało zadane w sytuacji, gdy Polska była już członkiem Unii Europejskiej, i dotyczyło oceny realnych następstw członkostwa Polski w tej organizacji. Cztery lata po akcesji opinie badanych uczniów o efektach integracji z UE w porównaniu z rokiem 2003 znacząco się poprawiły. Kolejną niewielką poprawę odnotowaliśmy w 2016 roku, kiedy to odsetki ocen pozytywnych i negatywnych zbliżyły się do tych z roku 1998. Dwa lata później, pod koniec 2018 roku, nastąpiła jeszcze jedna znacząca poprawa ocen, w efekcie blisko połowa badanych uważała, że – ogólnie rzecz biorąc – integracja z Unią Europejską przynosi Polsce więcej korzyści niż strat, a odsetek przekonanych, że straty z tego powodu przeważają nad korzyściami, spadł do 9%.

W 2021 roku po raz pierwszy w historii tych badań większość (57%) młodych ludzi uznała, że – ogólnie rzecz biorąc – integracja z Unią Europejską przynosi Polsce więcej korzyści niż strat. Od 2018 roku odsetek przekonanych o tym wzrósł o 10 punktów procentowych. O tyle samo ubyło twierdzących, że członkostwo

Polski w UE przynosi naszemu krajowi tyle samo korzyści, co strat (spadek z 26% do 16%). Nieznacznie mniej badanych niż poprzednio twierdzi, że straty przewyższają korzyści (spadek z 9% do 7%), a więcej (wzrost z 18% do 20%) nie ma w tej kwestii zdania.

Z przeprowadzonych analiz statystycznych wynika, iż postrzeganie skutków członkostwa Polski w Unii Europejskiej jest elementem przekonań politycznych badanych uczniów, o czym świadczy silny związek opinii o bilansie korzyści i strat z odpowiedziami na inne pytania dotyczące obszaru polityki, który przeważa nad związkiem z cechami społeczno-demograficznymi respondentów. W szczególności przejawia się to w zróżnicowaniu opinii w zależności od deklarowanych poglądów politycznych. Najbardziej pozytywne opinie o efektach integracji z Unią Europejską mają uczniowie identyfikujący się z lewicą, z których 79% ocenia, iż przynosi ona Polsce więcej korzyści niż strat. Takiego zdania jest też blisko dwie trzecie (64%) badanych o poglądach centrowych oraz połowa niepotrafiących określić swoich poglądów politycznych na osi lewica–centrum–prawica. Bardziej podzielone są natomiast oceny skutków przynależności naszego kraju do UE wśród uczniów deklarujących poglądy prawicowe, choć także wśród nich największą grupę (37%) stanowią przekonani o przewadze korzyści nad stratami. Należy jednak podkreślić, iż – tak jak w poprzednich badaniach – uczniowie o poglądach prawicowych wyróżniają się na tle pozostałych relatywnie wysokim odsetkiem ocen negatywnych (22%). Liczni wśród nich są także oceniający, że – ogólnie rzecz biorąc – integracja z Unią Europejską przynosi Polsce tyle samo korzyści, co strat (29%). Warto też zauważyć, iż wśród uczniów deklarujących poglądy lewicowe tylko 8% uchyliło się od oceny skutków członkostwa Polski w Unii Europejskiej, natomiast najwięcej problemów z oceną efektów integracji Polski z UE mają badani niepotrafiący określić swoich poglądów politycznych na osi lewica–centrum–prawica (28%).

Tabela 71

Czy Twoim zdaniem, ogólnie rzecz biorąc integracja z Unią Europejską przynosi Polsce:	Deklarowane poglądy polityczne			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	Trudno powiedzieć
	w procentach			
– więcej korzyści niż strat	79	64	37	50
– tyle samo korzyści, co strat	10	19	29	16
– więcej strat niż korzyści	3	3	22	6
Trudno powiedzieć	8	14	12	28

Badanie KBPN 2021

Opinie w tej kwestii wyraźnie różnicuje też stosunek badanych uczniów do demokracji. Najczęściej ze wszystkich ankietowanych opinii, że integracja z UE przynosi Polsce więcej korzyści niż strat, wyrażają uczniowie przekonani, iż demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów (71%). Mimo iż przekonani, że ogólny bilans członkostwa Polski w UE jest dodatni, dominują we wszystkich wyróżnionych grupach, to jednocześnie warto zauważyć, iż najwięcej twierdzących, że integracja z UE przynosi Polsce więcej strat niż korzyści, jest wśród uczniów identyfikujących się ze stwierdzeniem, że niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne oraz prezentujących alienację polityczną wyrażającą się w przekonaniu, iż dla ludzi takich jak respondent nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny (odpowiednio 15% i 13%). W tych dwóch grupach częściej też niż wśród pozostałych badanych bilans przynależności do UE widziany jest jako zrównoważenie korzyści i strat (po 20%). Podobne zróżnicowania obserwowaliśmy także w poprzednim badaniu, ale warto zaważyć, iż – w porównaniu z 2018 rokiem – we wszystkich wyróżnionych grupach przybyło przekonanych, że – ogólnie rzecz biorąc – bilans członkostwa Polski w UE jest dodatni.

Tabela 72

Czy Twoim zdaniem, ogólnie rzecz biorąc integracja z Unią Europejską przynosi Polsce:	Które z poniższych stwierdzeń jest najbliższe Twoim przekonaniom?							
	Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów		Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne		Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny		Trudno powiedzieć	
	2018	2021	2018	2021	2018	2021	2018	2021
	w procentach							
– więcej korzyści niż strat	61	71	43	56	34	46	39	47
– tyle samo korzyści, co strat	23	15	32	20	37	20	22	15
– więcej strat niż korzyści	6	4	16	15	12	13	7	6
Trudno powiedzieć	9	10	9	10	17	22	32	32

Badania KBPN 2018, 2021

Oceny skutków integracji Polski z UE związane są także z typem szkoły, do jakiej uczęszczają badani. Tak jak we wcześniejszych badaniach najwięcej euroentuzjastów można znaleźć wśród uczniów ostatnich klas liceów ogólnokształcących – blisko dwie trzecie z nich (63%) ocenia, że – ogólnie rzecz biorąc – integracja z Unią

Europejską przynosi Polsce więcej korzyści niż strat. Podziela tę opinię także ponad połowa (55%) uczniów techników. Jednocześnie jednak nieco częściej niż ich koledzy z liceów ogólnokształcących skłonni są oni twierdzić, że straty przeważają nad korzyściami (9% wobec 5%). Największy kłopot z oceną skutków integracji mają uczniowie szkół branżowych – blisko co trzeci (31%) nie potrafił tego zrobić. Wśród pozostałych uczniów szkół branżowych co prawda także największą grupę (38%) stanowią oceniający, iż integracja z Unią Europejską przynosi Polsce więcej korzyści niż strat, ale jest ich wyraźnie mniej niż wśród uczniów szkół kończących się maturą, natomiast liczniejsi są w tej grupie uczniowie uważający, że – ogólnie rzecz biorąc – integracja z UE przynosi Polsce więcej strat niż korzyści (13%) oraz dostrzegających tyle samo korzyści, co strat (19%). Warto dodać, iż wśród uczniów wszystkich typów szkół w porównaniu z 2018 rokiem⁷ przybyło pozytywnych ocen skutków integracji.

Tabela 73

Czy Twoim zdaniem, ogólnie rzecz biorąc integracja z Unią Europejską przynosi Polsce:	Typ szkoły		
	liceum ogólnokształcące	technikum	szkoła branżowa
	w procentach		
– więcej korzyści niż strat	63	55	38
– tyle samo korzyści, co strat	17	15	19
– więcej strat niż korzyści	5	9	13
Trudno powiedzieć	16	21	31

Badanie KBPN 2021

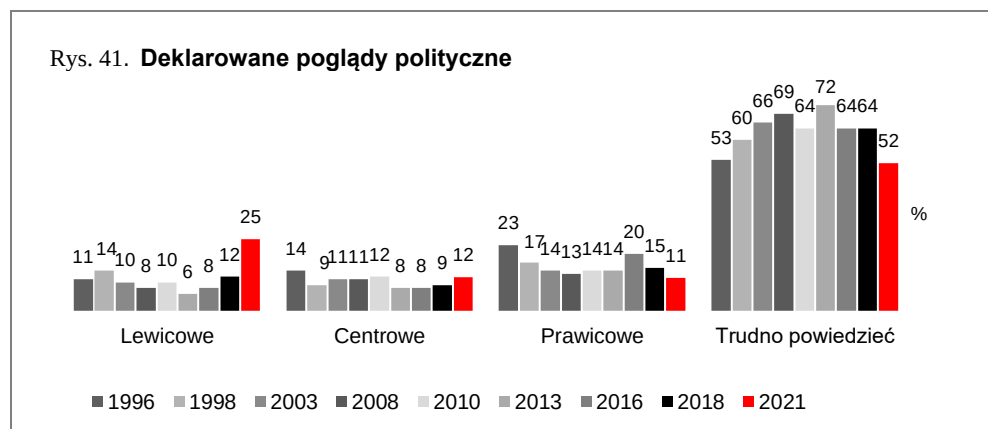
Deklarowane poglądy polityczne

Mimo iż ponad połowa (52%) badanych uczniów nie potrafi określić swoich poglądów politycznych na osi lewica–centrum–prawica, to jest ich mniej niż w poprzednich badaniach. W porównaniu z poprzednim pomiarem zrealizowanym w 2018 roku odsetek ten zmniejszył się aż o 12 punktów procentowych. Obecny poziom odsetka odpowiedzi „trudno powiedzieć” jest nawet minimalnie niższy niż w roku 1996 – dotychczas rekordowym, jeżeli chodzi o odsetek uczniów, którzy potrafili określić swoje poglądy polityczne na osi lewica–centrum–prawica.

Co czwarty (25%) badany uczeń deklaruje poglądy lewicowe. W porównaniu z rokiem 2018 odsetek identyfikujących się z lewicą podwoił się (wzrost o 13 pun-

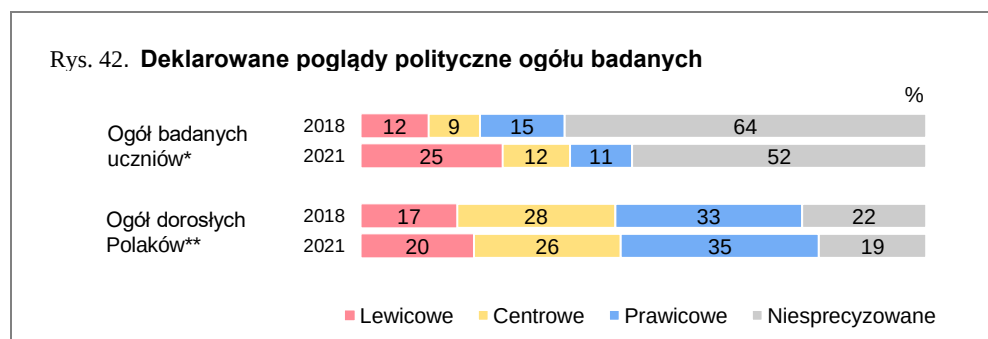
⁷ Zob. M. Grabowska, M. Gwiazda (red.), *Młodzież 2018*, „Opinie i Diagnozy” nr 43, Warszawa 2019.

któw procentowych). Tak wysokiego odsetka badanych deklarujących poglądy lewicowe dotąd nie notowaliśmy. W porównaniu z 2018 przybyło też badanych deklarujących poglądy centrowe (wzrost z 9% do 12%), natomiast znacznie mniej identyfikuje się z prawicą (spadek z 15% do 11%).

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

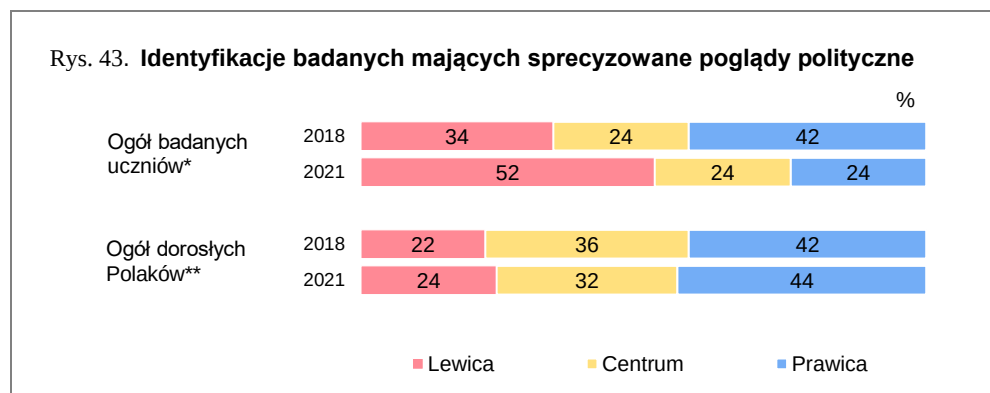
Porównując deklaracje badanych uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych z odpowiedziami ogółu dorosłych Polaków, można zauważyć, iż ci pierwsi nadal znacznie częściej nie potrafią określić swoich poglądów na skali lewica–centrum–prawica (52% wobec 19%). W porównaniu z rokiem 2018 wśród ogółu dorosłych Polaków również przybyło deklarujących poglądy lewicowe, ale w znacznie mniejszym stopniu niż wśród uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych. Ponadto jednocześnie w całej grupie 18+ nieznacznie przybyło też osób o poglądach prawicowych, a ubyło niepotrafiących określić swoich poglądów na osi lewica–centrum–prawica oraz identyfikujących się z politycznym centrum.

* Badania KBPN

** Badania CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (październik 2018, październik 2021)

Ponad połowa (52%) uczniów, którzy potrafią umieścić swoje poglądy polityczne na osi lewica–centrum–prawica, obecnie identyfikuje się z lewicą. Pozostali niemal po równo dzielą się na centrum i prawicę. Wśród ogółu dorosłych Polaków nadal najczęstszą opcją jest natomiast prawica.

* Badania KBPN

** Badania CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (październik 2018, październik 2021)

Analizy wielozmiennowe, potwierdzając wnioski z wcześniejszych badań⁸, wykazały, że umiejętność zidentyfikowania swoich poglądów politycznych na osi lewica–centrum–prawica jest związana przede wszystkim z deklarowanym poziomem zainteresowania polityką. Badani opisujący swoje zainteresowanie polityką jako co najmniej średnie – czyli deklarujący, że śledzą przynajmniej główne wydarzenia – w zdecydowanej większości potrafią swoje poglądy polityczne w taki sposób określić. Wśród respondentów, którzy deklarują nikłe lub żadne zainteresowanie tą tematyką, większość nie potrafi tego zrobić, a ponadto generalnie im mniejsze zainteresowanie polityką, tym rzadsze deklarowanie sprecyzowanych poglądów politycznych. W szczególności, o ile wśród zainteresowanych polityką w dużym lub bardzo dużym stopniu ponad cztery piąte potrafi umiejscowić swoje poglądy na osi lewica–centrum–prawica, to wśród ankietowanych deklarujących, że polityka ich praktycznie nie interesuje, jest w stanie to zrobić tylko co piąty. Badani uczniowie szkół ponadpodstawowych, którzy deklarują co najmniej średnie zainteresowanie polityką, znacznie częściej skłonni są określać swoje poglądy polityczne jako lewicowe niż prawicowe lub centrowe. Warto jednak zauważyć, iż

⁸ Patrz przypis 7.

wraz ze wzrostem deklarowanego zainteresowania polityką rośnie odsetek identyfikujących się z prawicą, choć we wszystkich wyróżnionych grupach stanowią oni wyraźną mniejszość.

Tabela 74

Deklarowane poglądy polityczne	Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?					
	Bardzo duże – uważnie, szczegółowo śledzę prawie wszystko, co dzieje się w polityce*	Duże – dość uważnie śledzę to, co dzieje się w polityce	Średnie – śledzę jedynie główne wydarzenia	Nikłe, niewielkie – często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia	Żadne – praktycznie mnie to nie interesuje	Określił(a)-bym to inaczej*
	procentowanie w kolumnach					
Lewicowe	45	47	31	14	9	9
Centrowe	9	13	14	13	7	11
Prawicowe	27	24	14	5	4	7
Trudno powiedzieć	19	16	42	69	80	73

* Wyniki należy traktować ostrożnie z powodu małej liczebności badanych określających swoje zainteresowanie polityką jako bardzo duże i określających je inaczej

Badanie KBPN 2021

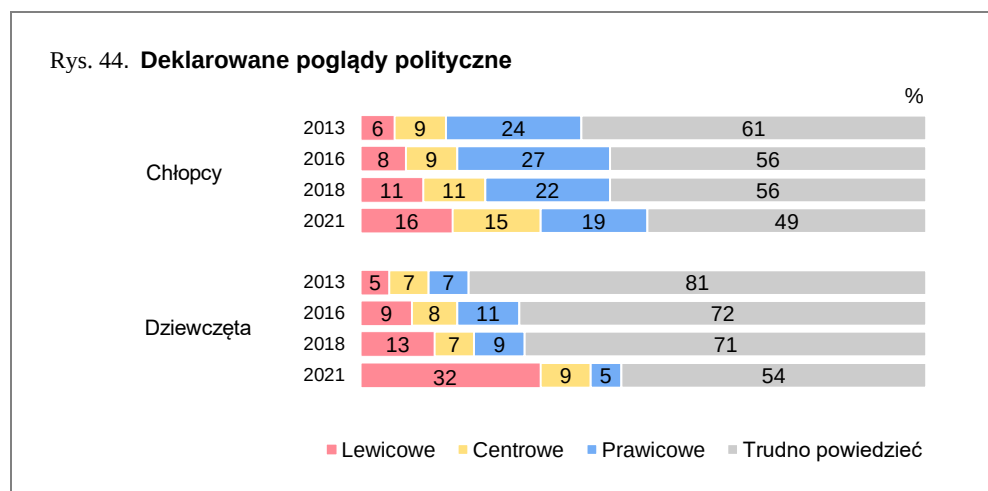
Deklarowane poglądy polityczne wyraźnie wiążą się z deklaracjami dotyczącymi wiary. Skrajne deklaracje dotyczące tej kwestii sprzyjają posiadaniu sprecyzowanych poglądów politycznych, przy czym w grupie deklarujących się jako „głęboko wierzący” najczęstsze są prawicowe poglądy polityczne (29%), a wśród niewierzących wyraźnie dominuje (46%) opcja lewicowa. Poglądy lewicowe najczęściej deklarują jednak wszyscy badani za wyjątkiem głęboko wierzących.

Tabela 75

Deklarowane poglądy polityczne	Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:			
	głęboko wierzącą	wierzącą	niezdecydowaną	niewierzącą
	procentowanie w kolumnach			
Lewicowe	12	15	28	46
Centrowe	11	12	12	11
Prawicowe	29	13	8	8
Trudno powiedzieć	48	60	52	35

Badanie KBPN 2021

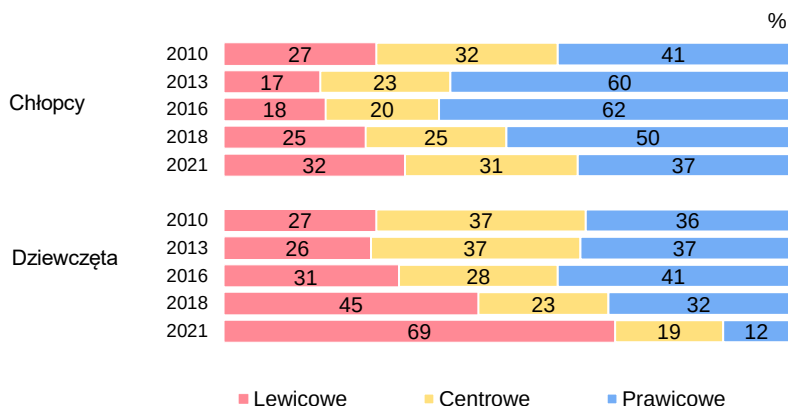
Spośród zmiennych określających usytuowanie badanych uczniów w strukturze społecznej deklaracje dotyczące własnych poglądów politycznych najsilniej różniuje płeć. Tak jak w poprzednich latach, częściej sprecyzowane poglądy polityczne mają chłopcy niż dziewczęta (51% wobec 46%), ale różnica pomiędzy płciami zdecydowanie się zmniejszyła. W porównaniu z rokiem 2018 zarówno wśród chłopców, jak i wśród dziewcząt wzrósł odsetek potrafiących określić swoją orientację polityczną na skali lewica–centrum–prawica, ale w znacznie większym stopniu dotyczy to dziewcząt niż chłopców (odpowiednio wzrost o 17 i 7 punktów procentowych).

Odsetki nie sumują się do 100 z powodu zaokrągleń
Badania KBPN

Podobnie jak w roku 2018 chłopcy potrafiący określić swoje przekonania polityczne najczęściej deklarują sympatie prawicowe (19% ogółu badanych chłopców), a dziewczęta – lewicowe (32% ogółu badanych dziewcząt). W porównaniu z poprzednim badaniem wśród chłopców odsetek identyfikujących się z prawicą zmalał i jest najniższy z notowanych w ostatniej dekadzie. Jednocześnie przybyło uczniów płci męskiej deklarujących poglądy lewicowe i centrowe. Kurczenie się frakcji prawicowej i wzrost identyfikacji z opcją lewicową jest jeszcze bardziej widoczne wśród dziewcząt. W efekcie w ostatnim badaniu ponad dwie trzecie dziewcząt potrafiących określić swoje poglądy polityczne na osi lewica–centrum–prawica deklaruje poglądy lewicowe.

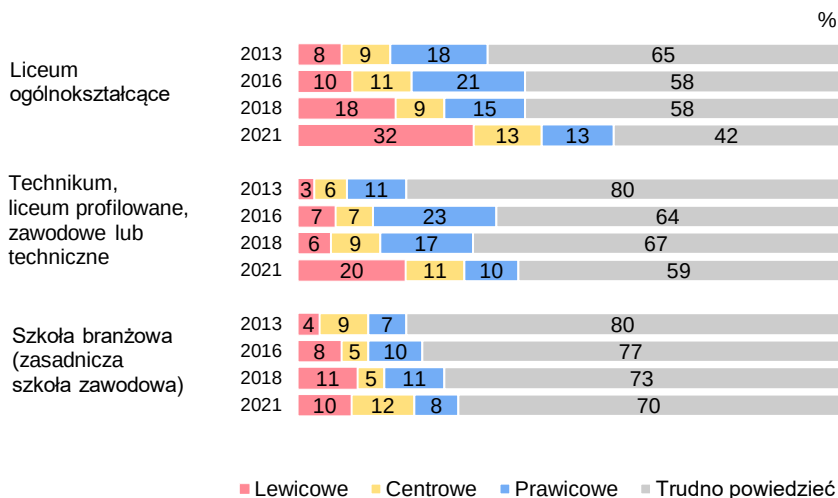
Rys. 45. **Deklarowane poglądy polityczne młodzieży o sprecyzowanych poglądach politycznych**

Badania KBPN

Warto dodać, iż świadomość polityczna, którą można mierzyć umiejętnością odnalezienia się w podziale na lewicę, centrum i prawicę, wiąże się z typem szkoły, do której uczęszczają badani. Tradycyjnie już swoje poglądy polityczne na osi lewica–centrum–prawica częściej niż pozostali potrafią zdefiniować uczniowie liceów ogólnokształcących, a najtrudniej przychodzi to uczniom szkół branżowych (zasadniczych szkół zawodowych). W porównaniu z rokiem 2018 we wszystkich typach szkół przybyło uczniów o sprecyzowanych poglądach politycznych, ale w największym stopniu dotyczy to uczniów szkół kończących się maturą, a w szczególności liceów ogólnokształcących (wzrost o 16 punktów procentowych). Ponadto w szkołach kończących się maturą uczniowie najczęściej deklarują poglądy lewicowe, a w porównaniu z rokiem 2018 opcja lewicowa wybierana jest znacznie częściej. W liceach ogólnokształcących i technikach wzrosła też popularność poglądów centrowych, a ubyło identyfikujących się z prawicą, przy czym odsetek deklarujących poglądy prawicowe najbardziej spadł wśród uczniów techników. W szkołach branżowych najczęściej deklarowane są poglądy centrowe, ale generalnie można powiedzieć, że w ostatnim badaniu żadna z opcji politycznych nie zdobyła wśród ich uczniów wyraźnej przewagi. W porównaniu z 2018 rokiem odsetek uczniów szkół branżowych (zasadniczych zawodowych) identyfikujących się z politycznym centrum wyraźnie wzrósł, a ubyło przede wszystkim zwolenników prawicy.

Rys. 46. **Deklarowane poglądy polityczne a typ szkoły**

Badania KBPN

Tabela 76

Deklarowane poglądy młodzieży o sprecyzowanych przekonaniach politycznych	Odpowiedzi uczniów														
	liceów ogólnokształcących					techników (liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych)					szkół branżowych (zasadniczych szkół zawodowych)				
	'10	'13	'16	'18	'21	'10	'13	'16	'18	'21	'10	'13	'16	'18	'21
	w procentach														
Lewicowe	25	24	24	43	56	25	13	18	20	49	37	19	35	40	33
Centrowe	30	25	27	22	22	38	32	20	28	26	33	44	23	20	39
Prawicowe	45	51	49	35	23	37	55	62	53	25	30	38	42	40	27

Odsetki nie sumują się do 100 z powodu zaokrągleń

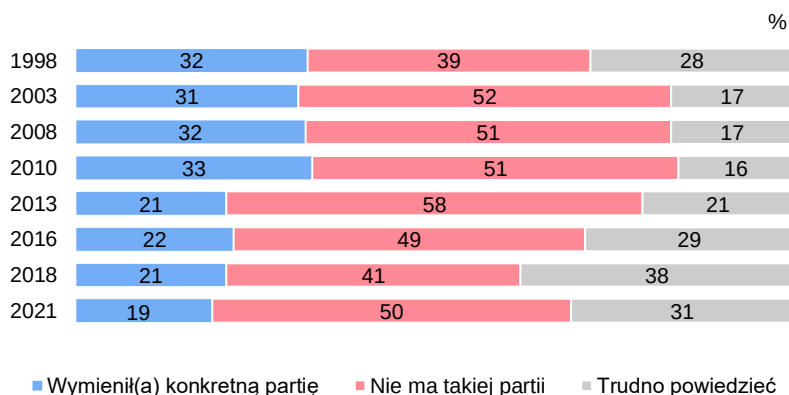
Badania KBPN

Sympatie partyjne

Niespełna jedna piąta (19%) badanych uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych w mniej lub bardziej precyzyjny sposób potrafiła wymienić, która z istniejących w Polsce partii bądź ugrupowań politycznych najbardziej im się podoba. Jest to odsetek najniższy z notowanych od 1998 roku. Połowa (50%) ankietowanych zadeklarowała, że nie ma na polskiej scenie politycznej ugrupowania politycznego, które by im się podobało, natomiast blisko co trzeci (31%) nie potrafił

co prawda wśród istniejących w Polsce partii bądź ugrupowań politycznych wskazać takiego, które mu się podoba, ale nie stwierdził jednoznacznie, że takiej partii lub takiego ugrupowania nie ma. W porównaniu z 2018 rokiem wśród uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych wyraźnie wzrósł poziom odrzucenia polskiej sceny politycznej i w większym stopniu wynika to ze zmniejszenia się odsetka uchylających się od jednoznacznej odpowiedzi (spadek o 7 punktów procentowych) niż ubytku badanych odnajdujących na polskiej scenie politycznej bliskie sobie ugrupowania (spadek o 2 punkty procentowe).

Rys. 47. **Która z istniejących w Polsce partii bądź ugrupowań politycznych najbardziej Ci się podoba?**

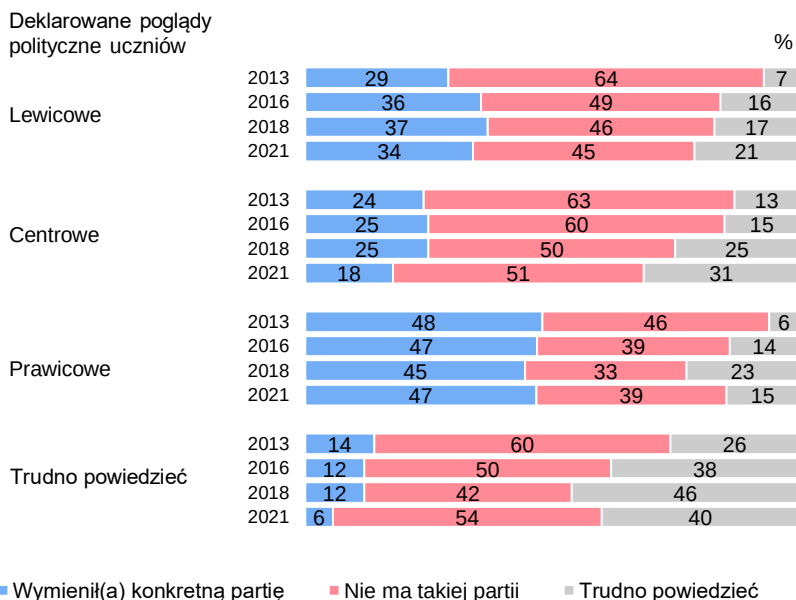
Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Postrzeganie przez uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych oferty dostępnej na polskiej scenie politycznej, tak jak we wcześniejszych badaniach, związane jest przede wszystkim z deklarowanymi poglądami politycznymi. Podobnie jak w poprzednich badaniach wskazanie partii politycznej bliskiej własnym preferencjom najłatwiej przychodzi uczniom deklarującym prawicowe poglądy polityczne, spośród których blisko połowa (47%) potrafi wymienić takie ugrupowanie, a tylko 39% jest przekonanych, że takiego na polskiej scenie politycznej nie ma. Tak jak w dotychczasowych badaniach największy problem z wytypowaniem ulubionej partii politycznej mieli uczniowie niepotrafiący określić swoich poglądów na osi lewica–centrum–prawica. Uczniowie o niesprecyzowanych poglądach politycznych najrzadziej byli w stanie wybrać spośród istniejących partii tę, która im się podoba (6% w tej grupie). Ponadto ponad połowa z nich (54%) twierdziła, że żadna z istniejących w Polsce partii im nie odpowiada, a dwie piąte

(40%) nie wiedziało, czy takie ugrupowanie istnieje. Warto też dodać, iż w porównaniu z poprzednimi badaniami poziom identyfikacji tych badanych z polską sceną polityczną wyraźnie spadł (od roku 2018 o 6 punktów procentowych).

Spośród badanych potrafiących umiejscowić swoje poglądy polityczne na osi lewica–centrum–prawica nadal największy problem ze znalezieniem wśród istniejących ugrupowań politycznych takiego, które mogą obdarzyć sympatią, miały osoby identyfikujące się z politycznym centrum, spośród których tylko 18% potrafiło wymienić jakieś ugrupowanie, a ponad połowa (51%) twierdziła wprost, że nie ma w Polsce takiej partii. Badani o poglądach centrowych bliskie sobie ugrupowania polityczne wymieniali ponadto jeszcze rzadziej niż w poprzednich badaniach (od roku 2018 spadek o 7 punktów procentowych). Nieco rzadziej niż poprzednio bliskie sobie ugrupowanie potrafili wymienić także badani deklarujący poglądy lewicowe (spadek o 3 punkty procentowe), natomiast wśród identyfikujących się z prawicą nieznacznie (o 2 punkty procentowe) przybyło sympatyzujących z jakimś ugrupowaniem politycznym, ale jednocześnie wyraźnie (o 6 punktów procentowych) wzrósł odsetek twierdzących, że w Polsce nie ma partii/ugrupowania, które by im się podobało.

Rys. 48. **Która z istniejących w Polsce partii bądź ugrupowań politycznych najbardziej Ci się podoba?**

Odpowiedzi na pytanie o partię/ugrupowanie polityczne, które najbardziej podoba się respondentowi, wyraźnie różnicuje też deklarowane zainteresowanie polityką – im jest ono większe, tym większy odsetek badanych potrafi taką partię/ugrupowanie wymienić (od 4% w grupie deklarujących całkowity brak zainteresowania do 48% wśród bardzo zainteresowanych).

Tabela 77

Która z istniejących w Polsce partii bądź ugrupowań politycznych najbardziej Ci się podoba?	Zainteresowanie polityką					
	bardzo duże*	duże	średnie	nikłe	żadne	inna odpowiedź*
	w procentach					
Wymienił(a) konkretną partię	48	43	22	9	4	7
Nie ma takiej partii	35	47	50	51	54	42
Trudno powiedzieć	17	11	28	40	42	51

* Wyniki należy traktować ostrożnie z powodu małej liczebności badanych określających swoje zainteresowanie polityką jako bardzo duże i określających je inaczej

Badanie KBPN 2021

W rankingu partii politycznych, które najbardziej podobają się młodym ludziom, pierwsze miejsce zajęła Konfederacja (7%). Warto przypomnieć, iż wśród młodzieży tradycyjnie ponadprzeciętną popularnością cieszyły się kolejne ugrupowania Janusza Korwin-Mikke⁹. Trzech na stu badanych wskazało ogólnie na lewicę lub partie socjalistyczne, bez podawania ich nazw (3%). Na dalszych miejscach znalazły się natomiast wyraźnie tracące popularność wśród młodych największe partie mainstreamowe, czyli Platforma Obywatelska (Koalicja Obywatelska) oraz Prawo i Sprawiedliwość, które wymieniane były przez uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych z taką samą częstością jak nowe partie, czyli Nowa Lewica (lub partie zjednoczone pod tym szyldem) oraz Polska 2050 Szymona Hołowni (po 2%). Co setny wymienił w tym kontekście Lewicę Razem/Razem (1%). Pozostałe partie i ugrupowania wymieniało mniej niż 1% badanych. Były to: Nowoczesna, Zieloni (po 0,2%) oraz Agrounia, Polskie Stronnictwo Ludowe, Libertarianie (po 0,1%). Pojawiły się też głosy, iż badanym podoba się każde ugrupowanie, które nie jest PiS (0,1%).

⁹ Patrz przypis 7.

Rys. 49. **Która z istniejących w Polsce partii bądź ugrupowań politycznych najbardziej Ci się podoba?**

Odsetki nie sumują się do 100 z powodu zaokrągleń
Badanie KBPN 2021

Sympatie partyjne młodych ludzi wiążą się z ich poglądami politycznymi. Przejawia się to zarówno w wyborze partii, które najbardziej podobają się badanym, jak i w częstotliwości ich wymieniania. W najliczniejszej grupie, czyli wśród uczniów, którzy nie potrafili określić swoich poglądów na osi lewica–centrum–prawica, ci, którzy mają jakieś preferencje partyjne, są w zdecydowanej mniejszości, a potrafiący wskazać partię, z którą sympatyzują, najczęściej wymieniali Konfederację (3%).

Badani deklarujący poglądy lewicowe na pytanie o partię lub ugrupowanie polityczne, które najbardziej im się podoba, najczęściej ogólnie pisali o lewicy, partiach lewicowych czy socjalistycznych (11%), a z konkretnych ugrupowań najczęściej wymieniali Nową Lewicę lub partie zjednoczone pod tym szyldem, czyli SLD lub Wiosnę (7%). Co dwudziesty badany wymienił w tym kontekście Lewicę Razem/Razem (5%). Rzadziej uczniowie o poglądach lewicowych wymieniali Platformę Obywatelską/Koalicję Obywatelską (4%), Polskę 2050 Szymona Hołowni (3%) i – co ciekawe – Konfederację (3%). Ostatnie badanie pokazuje, że uczniowie o orientacji lewicowej zaczęli się w większym stopniu identyfikować z działającymi na polskiej scenie partiami jednoznacznie lewicowymi. Warto przypomnieć, iż

w roku 2018 jako najbliższe sobie partie lub ugrupowania polityczne badani o poglądach lewicowych wymieniali Platformę Obywatelską i Nowoczesną (odpowiednio 9% i 6%).

Wśród uczniów deklarujących prawicowe poglądy polityczne największą popularnością cieszy się obecnie Konfederacja, którą wymieniła ponad jedna trzecia (36%) badanych z tej grupy. Na drugim miejscu znalazło się – znacznie rzadziej wymieniane – Prawo i Sprawiedliwość (8%). Te dwa ugrupowania praktycznie zagospodarowują wyobraźnię uczniów utożsamiających się z prawicą, gdyż inne ugrupowania wymieniało mniej niż 1% badanych. Warto dodać, iż w porównaniu z rokiem 2018 w grupie uczniów identyfikujących się z prawicą na popularności znacznie straciło Prawo i Sprawiedliwość, które wtedy z 22% sympatyków było liderem w tej grupie badanych.

Badani o poglądach centrowych, czyli ci, którym najbardziej doskwiera brak ugrupowania reprezentującego ich poglądy, najczęściej jako partie, które najbardziej im się podobają, wymieniali: Platformę Obywatelską/Koalicję Obywatelską (6%), Konfederację (4%), Prawo i Sprawiedliwość (3%) oraz Polskę 2050 Szymona Hołowni (2%).

Tabela 78

Która z istniejących w Polsce partii lub ugrupowań politycznych najbardziej Ci się podoba?	Odpowiedzi uczniów deklarujących poglądy polityczne			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Konfederacja/Konfederacja Wolność i Niepodległość	3	4	36	3
Lewica, partie socjalistyczne – ogólnie	11	1	1	0
Lewica Razem/Razem	5	0	0	0,1
Nowa Lewica (SLD, Wiosna)	7	0	0	0,3
Polska 2050 Szymona Hołowni	3	2	1	1
Prawo i Sprawiedliwość	0,3	3	8	1
Platforma Obywatelska/Koalicja Obywatelska	4	6	1	1
Inne odpowiedzi	2	2	2	0
Odmowa odpowiedzi	0,3	1	0	0,3
Nie wiem	21	31	15	40
Nie ma takiej partii/takiego ugrupowania	45	51	39	54

Odsetki nie sumują się do 100 z powodu zaokrągleń

Badanie KBPN 2021

Uczestnictwo w protestach społecznych

Uczestnictwo w protestach społecznych, takich jak demonstracja, marsz, strajk, blokada, okupacja itp., które miały miejsce w ciągu ostatnich 12 miesięcy przed momentem badania zadeklarowała ponad jedna trzecia (36%) badanych, przy czym większość z nich (19% ogółu respondentów) brała w nich udział więcej niż raz, a co dwudziesty (5%) zadeklarował, że w tym okresie protestował wiele razy. Warto przypomnieć, iż okres 12 miesięcy przed datą badania obejmuje m.in. protesty Strajku Kobiet po wyroku Trybunału Konstytucyjnego o niezgodności z art. 38 w związku z art. 30 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej Art. 4a ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. Nr 17, poz. 78, z 1995 r. Nr 66, poz. 334, z 1996 r. Nr 139, poz. 646, z 1997 r. Nr 141, poz. 943 i Nr 157, poz. 1040, z 1999 r. Nr 5, poz. 32 oraz z 2001 r. Nr 154, poz. 1792).

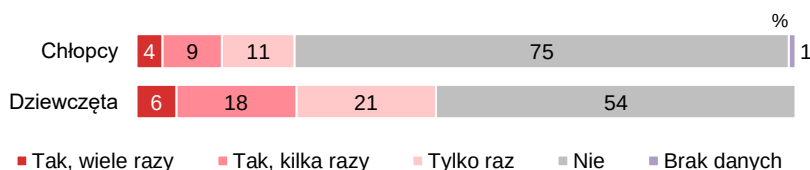
Rys. 50. **Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy uczestniczyłeś(a)ś w proteście społecznym, takim jak demonstracja, marsz, strajk, blokada, okupacja itp.?**

Badanie KBPN 2021

Tezę o wpływie wyroku TK na aktywność protestacyjną młodzieży zdaje się potwierdzać fakt, iż znacznie częściej w protestach społecznych, takich jak demonstracja, marsz, strajk, blokada, okupacja, w ciągu ostatnich 12 miesięcy poprzedzających badanie uczestniczyły dziewczęta niż chłopcy (45% wobec 24%).

Rys. 51. **Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy uczestniczyłeś(a)ś w proteście społecznym, takim jak demonstracja, marsz, strajk, blokada, okupacja itp.?**

Odsetki nie sumują się do 100 z powodu zaokrągleń
Badanie KBPN 2021

Ponadto deklaracje badanych w tym względzie wiążą się też z poglądami politycznymi, wiarą i praktykami religijnymi oraz zainteresowaniem polityką.

W protestach społecznych brała udział przede wszystkim młodzież o poglądach lewicowych – przynajmniej raz ponad trzy piąte z nich (61%), natomiast aż 40% protestowało więcej razy. Najrzadziej natomiast udział w protestach deklarowali badani o poglądach prawicowych (21%), a co ciekawe, nieco bardziej od nich zaangażowani w taką aktywność byli w tym okresie uczniowie niepotrafiący określić swoich poglądów na osi lewica–centrum–prawica.

Tabela 79

Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy uczestniczyłeś(a)ś w proteście społecznym, takim jak demonstracja, marsz, strajk, blokada, okupacja itp.?	Deklarowane poglądy polityczne			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	trudno powiedzieć
	w procentach			
Tak, wiele razy	14	3	4	2
Tak, kilka razy	26	14	4	10
Tylko raz	21	18	13	15
Nie	39	64	79	72
Brak danych	0	1	0	0

Badanie KBPN 2021

Częściej od wierzących protestowali niewierzący i niezdecydowani, a wśród praktykujących obserwujemy zależność: im rzadszy udział w praktykach religijnych, tym częstszy udział w protestach. Częstością udziału w takich protestach zdecydowanie wyróżniają się badani niewierzący – połowa z nich (50%) deklaruje, że w ciągu 12 miesięcy przed momentem badania przynajmniej raz wzięła udział w proteście społecznym, takim jak demonstracja, marsz, strajk, blokada, okupacja itp., z czego większość więcej niż raz, a co dziesiąty niewierzący protestował wielokrotnie. Wśród niezdecydowanych udział w przynajmniej jednym proteście zadeklarowało 42%, natomiast wśród deklarujących się jako osoby wierzące uczestniczący w protestach stanowią wyraźną mniejszość (23% wśród głęboko wierzących i 28% wśród wierzących). Biorąc pod uwagę deklarowaną częstość praktyk religijnych, można natomiast zauważyć, iż w grupie w ogóle niebiorących w nich udziału przynajmniej jednokrotny udział w protestach społecznych zadeklarowało 45%, natomiast wśród praktykujących regularnie co najmniej raz w tygodniu udział uczestników protestów nie przekracza jednej piątej.

Tabela 80

Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy uczestniczyłeś(a)ś w proteście społecznym, takim jak demonstracja, marsz, strajk, blokada, okupacja itp.?	Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:			
	głęboko wierzącą	wierzącą	niezdecydowaną	niewierzącą
	procentowanie w kolumnach			
Tak, wiele razy	2	3	6	10
Tak, kilka razy	5	9	17	23
Tylko raz	16	16	19	17
Nie	76	72	57	50
Brak danych	1	0	1	0

Badanie KBPN 2021

Tabela 81

Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy uczestniczyłeś(a)ś w proteście społecznym, takim jak demonstracja, marsz, strajk, blokada, okupacja itp.?	Udział w praktykach religijnych				
	kilka razy w tygodniu	raz w tygodniu	1–2 razy w miesiącu	kilka razy w roku	w ogóle nie uczestniczy
	procentowanie w kolumnach				
Tak, wiele razy	0	2	3	4	8
Tak, kilka razy	5	7	10	14	18
Tylko raz	12	11	16	19	19
Nie	82	80	72	62	55
Brak danych	1	0	0	0	0

Odsetki nie sumują się do 100 z powodu zaokrągleń

Badanie KBPN 2021

Udziałowi w protestach społecznych, takich jak demonstracja, marsz, strajk, blokada, okupacja itp., sprzyjało też większe deklarowane zainteresowanie polityką, a brak zainteresowania na ogół częściej wiązał się z biernością w tym zakresie.

Tabela 82

Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy uczestniczyłeś(a)ś w proteście społecznym, takim jak demonstracja, marsz, strajk, blokada, okupacja itp.?	Zainteresowanie polityką					
	bardzo duże*	duże	średnie	nikłe	żadne	inna odpowiedź*
	w procentach					
Tak, wiele razy	18	14	5	2	2	2
Tak, kilka razy	11	21	16	11	9	11
Tylko raz	17	21	18	17	13	11
Nie	52	44	61	69	76	77
Brak danych	2	0	0	1	1	0

* Wyniki należy traktować ostrożnie z powodu małej liczebności badanych określających swoje zainteresowanie polityką jako bardzo duże i określających je inaczej

Badanie KBPN 2021

Podsumowując – mimo iż nie pytaliśmy o powód protestów, to zaprezentowane analizy wskazują, iż aktywność młodzieży w dużej mierze spowodował wspomniany wcześniej wyrok TK.

Rafał Boguszewski

RELIGIJNOŚĆ MŁODZIEŻY

Cykliczne badania monitorujące poziom religijności Polaków – mierzonej głównie deklaracjami wiary i częstością praktyk religijnych – od jakiegoś już czasu sugerują powolne odchodzenie od wiary i znacznie szybsze porzucanie praktyk religijnych. Są to zjawiska obserwowane w całym społeczeństwie i we wszystkich kohortach wiekowych, natomiast w najmłodszych grupach respondentów zachodzą one szczególnie intensywnie¹⁰.

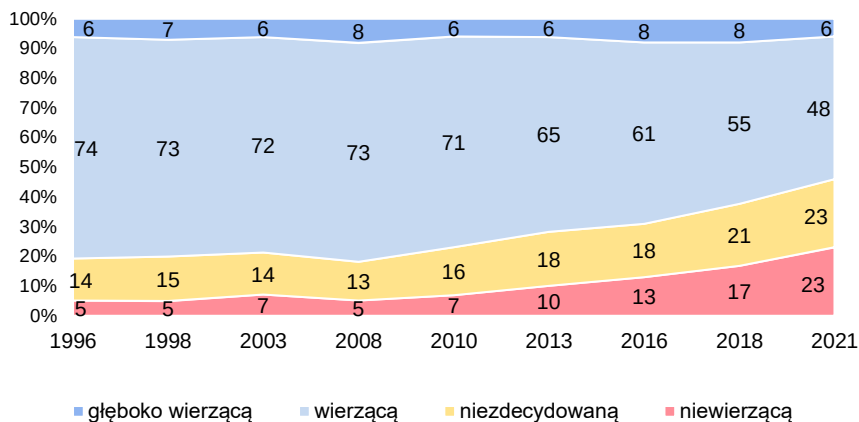
Zjawiska te dały się także zaobserwować w dotychczasowych badaniach uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych/ponadgimnazjalnych. W najnowszej ankiecie, oprócz powtórzenia dotychczasowych wskaźników religijności (celem uzupełnienia trendu), dołączyliśmy także pytania, które miały na celu dowiedzieć się nieco więcej na temat procesu sekularyzacji wśród młodzieży.

Deklaracje wiary i niewiary

Obserwowany od kilkunastu lat trend powolnego spadku wiary wśród uczniów i wzrostu deklaracji braku wiary w najnowszym pomiarze znalazł swoją kontynuację. Już tylko nieco ponad połowa ankietowanych (54%, spadek od 2018 roku o 9 punktów procentowych) określa się mianem wierzących, w tym jedynie co szesnasty (6%, spadek o 2 punkty procentowe) uważa się za głęboko wierzącego. Od ostatniego pomiaru przybyło nieco (z 21% do 23%) niezdecydowanych i jeszcze więcej (z 17% do 23%) niewierzących. Patrząc z perspektywy połowy lat 90., liczba uczniów określających się jako niewierzący wzrosła niemal pięciokrotnie (z 5% do 23%), a odsetek wierzących stopniał o jedną trzecią (z 80% do 54%).

¹⁰ Zob. komunikat CBOS „Religijność młodych na tle ogółu społeczeństwa”, listopad 2021 (oprac. M. Grabowska).

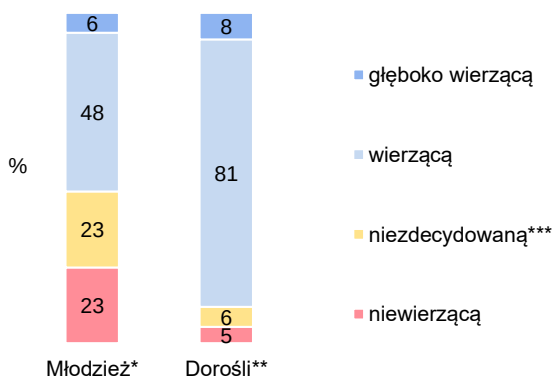
Rys. 52. **Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:**

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

W porównaniu do populacji ogółu dorosłych Polaków odsetek niewierzących wśród uczniów jest niemal pięciokrotnie wyższy (23% wobec 5%). Wyraźna jest też różnica w deklaracjach wiary (89% wśród ogółu Polaków w stosunku do 54% wśród badanych uczniów).

Rys. 53. **Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:**

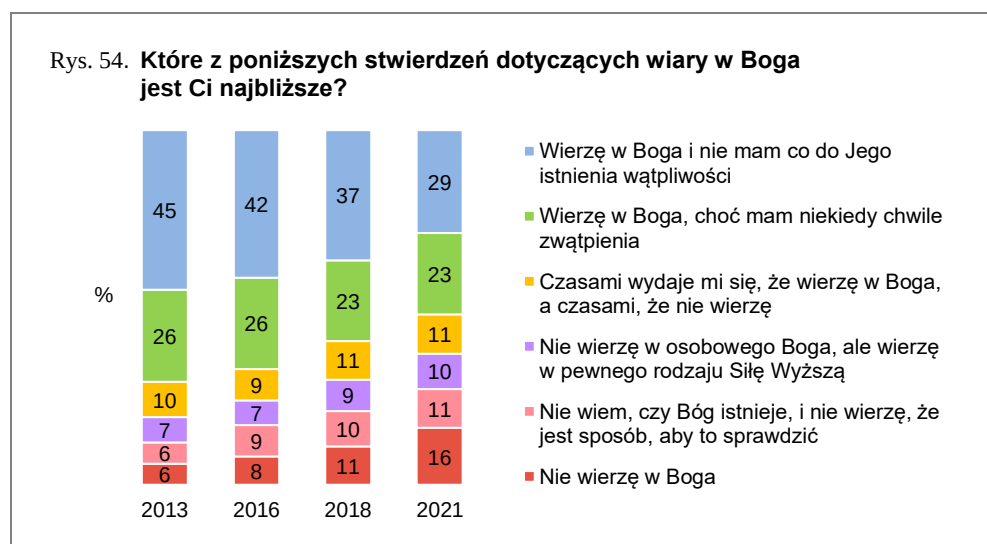
* Badanie KBPN 2021

** Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (październik 2021)

*** W badaniu populacyjnym kategoria odpowiedzi jest sformułowana inaczej

Chcąc pogłębić kwestię jakości i pewności wiary młodych ludzi, podobnie jak w trzech poprzednich pomiarach, zapytaliśmy respondentów dodatkowo o treść ich wiary. Nadal większość badanych (52%) deklaruje, że wierzy w Boga, jednak odsetek ten jest istotnie niższy niż jeszcze trzy lata temu (spadek o 8 punktów procentowych). Dodatkowo, tak jak poprzednio, duża część tej grupy (23% ogółu) miewa wątpliwości co do istnienia Boga. Niezachwianą wiarę deklaruje obecnie jedynie 29% uczniów, co oznacza spadek o 8 punktów w porównaniu z rokiem 2018. Stabilne od ostatniego pomiaru i niemal równoliczne pozostały odsetki uczniów prezentujących postawę ambiwalentną w stosunku do wiary (11%), wiarę w bezosobową siłę wyższą (10%) oraz agnostycyzm (11%). Przybyło z kolei (z 11% do 16%) zdeklarowanych ateistów.

Patrząc z perspektywy ostatnich ośmiu lat, wyraźnie zarysowuje się trend wskazujący na spadek niezachwianej wiary w Boga i jednocześnie wzrost postaw agnostycznych i ateistycznych.

Badania KBPN

Uczniowie, którzy uważają się za osoby głęboko wierzące, w zdecydowanej większości deklarują niezachwianą wiarę w osobowego Boga (78%), natomiast pozostali z tej grupy miewają w tym zakresie wątpliwości (20%) lub tak naprawdę nie wierzą w Boga, a w innego rodzaju Siłę Wyższą (2%). Zdecydowanie więcej wątpliwości co do istnienia Boga mają osoby określające się mianem wierzących. Porównywalny jest wśród nich odsetek tych, którzy są przekonani o istnieniu Boga (47%), jak i tych, którzy rzadziej lub częściej w to powątpiewają (łącznie 48%).

W grupie niezdecydowanych przeważają powątpiewający w istnienie Boga lub mający w tym zakresie mieszane odczucia (łącznie 44%), ale nie brakuje też agnostyków (27%) oraz niewierzących co prawda w osobowego Boga, ale w inną Siłę Wyższą (22%). Co ciekawe, również kategoria osób określających się jako „niewierzące” nie jest jednolita. Wprawdzie większość z nich zaprzecza istnieniu Boga i innej mocy nadprzyrodzonej (66%), jednak niemal jedna piąta (19%) nie stwierdza jednoznacznie o nieistnieniu Boga, ale też twierdzi, że jego istnienie nie jest możliwe do sprawdzenia, a jedna ósma (12%) – choć określa się mianem niewierzących – to *de facto* wierzy, tyle że nie w Boga, a w Siłę Wyższą.

Tabela 83

Które z poniższych stwierdzeń dotyczących wiary w Boga jest Ci najbliższe?	Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:			
	głęboko wierzącą	wierzącą	niezdecydowaną	niewierzącą
	procentowanie w kolumnach			
Wierzę w Boga i nie mam co do Jego istnienia wątpliwości	78	47	4	1
Wierzę w Boga, choć mam niekiedy chwile zwątpienia	20	40	11	1
Czasami wydaje mi się, że wierzę w Boga, a czasami, że nie wierzę	0	8	33	2
Nie wierzę w osobowego Boga, ale wierzę w pewnego rodzaju Siłę Wyższą	2	4	22	12
Nie wiem, czy Bóg istnieje, i nie wierzę, że jest sposób, aby to sprawdzić	0	1	27	19
Nie wierzę w Boga	0	1	3	66

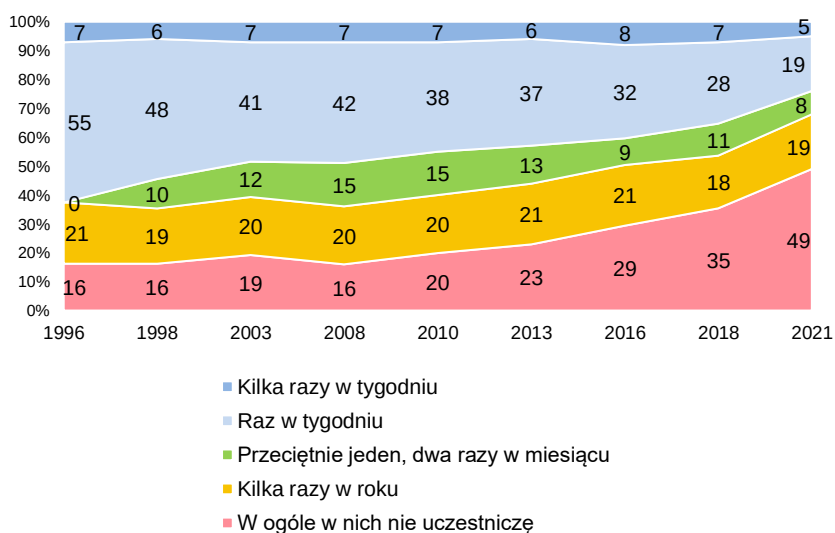
Badanie KBPN 2021

Udział w praktykach religijnych

Poza deklaracjami wiary istotnym wymiarem religijności jest także udział w praktykach religijnych, o który również pytamy uczniów cyklicznie od połowy lat 90. Również w tym zakresie daje się obserwować trend spadkowy. Co więcej, jest on nawet jeszcze bardziej wyraźny niż w przypadku autoidentyfikacji. Aktualnie do regularnych praktyk religijnych (co najmniej raz w tygodniu) przyznaje się niespełna jedna czwarta badanych (24%), co oznacza spadek od ostatniego pomiaru (z 2018 roku) aż o 11 punktów procentowych. Liczba praktykujących nieregularnie (rzadziej niż raz w tygodniu) od 2018 roku niemal się nie zmieniła, natomiast zdecydowanie (z 35% do 49%) przybyło tych, którzy w ogóle nie praktykują. Oznacza to, że od

połowy lat 90. liczba osób niepraktykujących w grupie uczniów kończących edukację na poziomie średnim wzrosła trzykrotnie (z 16% do 49%) i jednocześnie niemal trzykrotnie stopniał w tym czasie odsetek osób biorących udział w praktykach religijnych, takich jak msze, nabożeństwa lub spotkania religijne, co najmniej raz w tygodniu (z 62% do 24%). Spadek udziału w praktykach religijnych odnotowany w ostatnich latach jest jednym z najbardziej radykalnych w historii naszych badań, co bez wątpienia podyktowane jest m.in. pandemią COVID-19 i towarzyszącymi jej obostrzeniami, które na różnych etapach, w mniejszym lub większym zakresie, utrudniały dostęp do instytucjonalnych praktyk religijnych. Pytanie, czy i jaka część uczniów powróci do praktyk po ustąpieniu zagrożenia, pozostaje otwarte i odpowiedzą na nie wyniki kolejnych badań.

Rys. 55. **Czy bierzesz udział w praktykach religijnych, takich jak msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?**

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Porównując dane dotyczące uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych z wynikami reprezentatywnymi dla populacji ogółu dorosłych Polaków zebranymi w podobnym okresie, daje się zauważyć, że odsetek osób w ogóle niepraktykujących religijnie wśród uczniów jest ponad dwukrotnie wyższy niż w próbie ogólnopolskiej (49% wobec 20%), z kolei regularnie praktykujących jest wśród badanych uczniów niemal dwukrotnie mniej niż przeciętnie w całej Polsce (24% wobec 41%).

Rys. 56. **Czy bierzesz udział w praktykach religijnych, takich jak msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?**

* Badanie KBPN 2021

** Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (październik 2021)

Wiara i praktyki

Uczniowie określający się jako głęboko wierzący zazwyczaj regularnie biorą udział w praktykach religijnych (74%), aczkolwiek nie brakuje wśród nich również takich, którzy praktykują wyłącznie okazjonalnie lub nie praktykują w ogóle (po 12%). Znacznie mniejsza skłonność do praktyk religijnych występuje w grupie osób określających się mianem wierzących. Regularnie praktykuje tylko jedna trzecia z nich (33%), zbliżona część (36%) uczęszcza na msze, nabożeństwa i inne praktyki religijne rzadziej niż raz w tygodniu, a tylko nieco mniejszy odsetek (30%) w ogóle nie praktykuje religijnie. Zupełny brak udziału w tradycyjnych instytucjonalnych praktykach religijnych deklaruje większość młodych niezdecydowanych co do swojej wiary (59%) oraz niemal dziewięciu na dziesięciu niewierzących (89%).

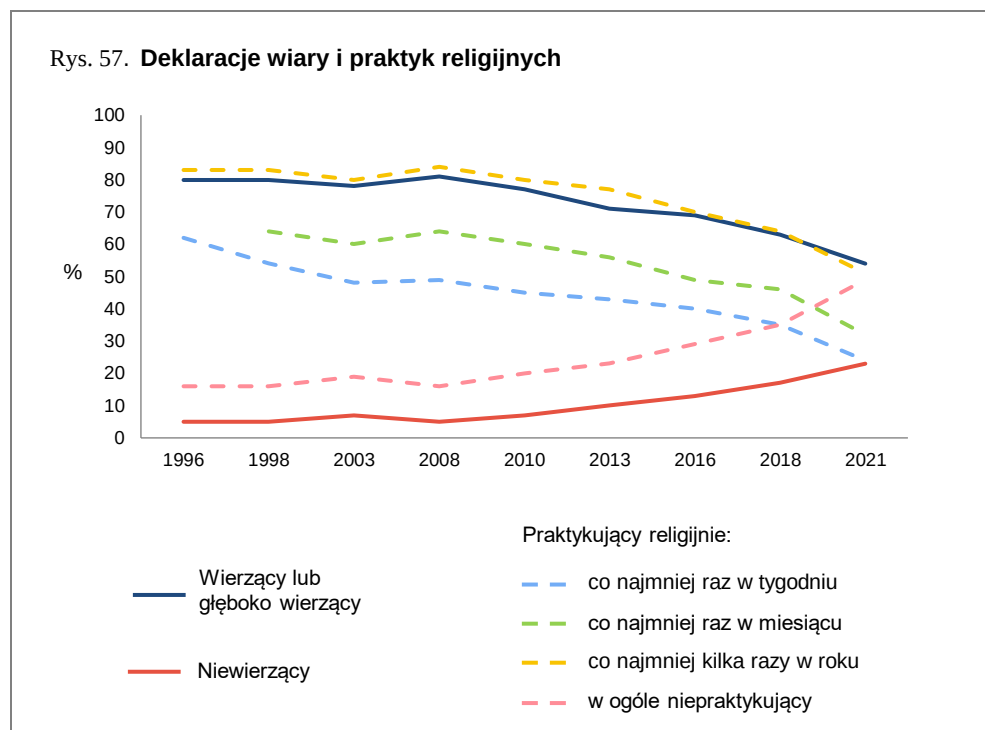
Wprawdzie deklaracje wiary i praktyk religijnych nie pokrywają się ze sobą w pełni, na co wskazują wyniki wszystkich dotychczasowych badań, w których odsetek wierzących zawsze był istotnie wyższy niż regularnie praktykujących, jednakże pozostają w istotnej zależności statystycznej i podlegają tym samym trendom. Oznacza to, że spadkowi częstości praktyk religijnych towarzyszy spadek deklaracji wiary. Daje się jednak zaobserwować, że – zwłaszcza w ostatnich latach – dynamika spadku praktyk religijnych jest nieco większa niż deklaracji wiary, co sugeruje, że porzucanie praktyk nie zawsze związane jest z procesem ateizacji

i częściowo towarzyszy mu prywatyzacja wiary, której publiczne wyznawanie jest traktowane jako opcjonalne.

Tabela 84

Czy bierzesz udział w praktykach religijnych, takich jak msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?	Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:			
	głęboko wierzącą	wierzącą	niezdecydowaną	niewierzącą
	procentowanie w kolumnach			
Tak, kilka razy w tygodniu	37	4	1	1
Tak, raz w tygodniu	37	29	9	2
Tak, przeciętnie jeden, dwa razy w miesiącu	3	12	6	1
Tak, kilka razy w roku	12	24	25	7
W ogóle w nich nie uczestniczę	12	30	59	89

* Badanie KBPN 2021

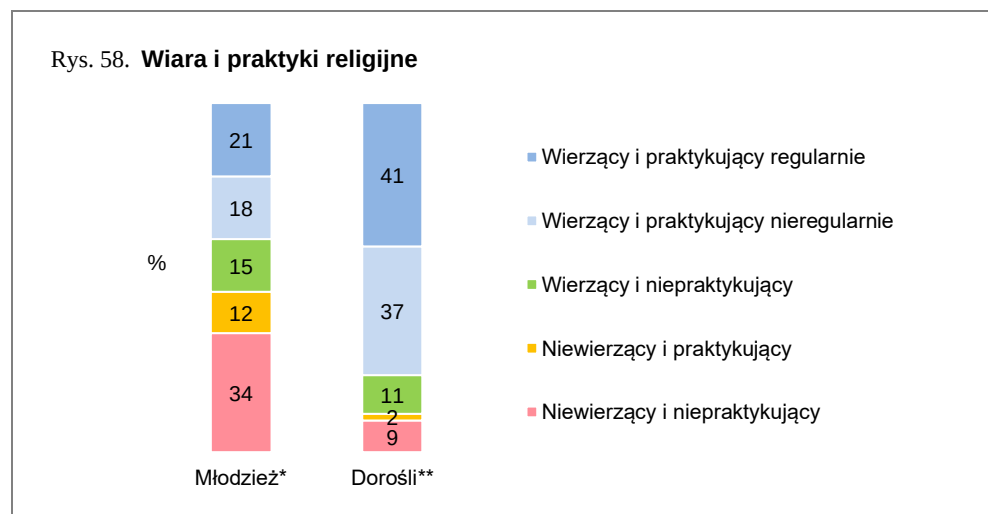

W kategorii „co najmniej raz w tygodniu” połączono odpowiedzi „kilka razy w tygodniu” i „raz w tygodniu”; w kategorii „co najmniej raz w miesiącu” połączono odpowiedzi „kilka razy w tygodniu”, „raz w tygodniu” i „przeciętnie jeden, dwa razy w miesiącu”; w kategorii „co najmniej kilka razy w roku” połączono odpowiedzi „kilka razy w tygodniu”, „raz w tygodniu”, „przeciętnie jeden, dwa razy w miesiącu” i „kilka razy w roku”

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Podobne trendy dają się obserwować w całej populacji dorosłych Polaków, jednakże tam ich dynamika jest istotnie mniejsza. Połączenie obu omawianych wymiarów religijności (deklaracji wiary i praktyk) pozwala stwierdzić, że w przypadku badanej młodzieży odsetek wierzących i regularnie praktykujących religijnie jest dwukrotnie mniejszy niż w całym społeczeństwie (21% wobec 41%), dwukrotnie mniejszą proporcję w grupie młodzieży stanowią także wierzący i praktykujący nieregularnie (18% w stosunku do 37% w całej populacji). Za to odsetek niewierzących i niepraktykujących religijnie jest wśród uczniów niemal czterokrotnie wyższy niż wśród ogółu dorosłych Polaków (34% wobec 9%). Co ciekawe, wśród uczniów dużo wyższy niż w całym społeczeństwie jest także odsetek praktykujących pomimo braku wiary (12% wobec 2%), co w wielu przypadkach jest na tym etapie jeszcze konsekwencją realizowania woli rodziców.

Pomimo znaczących różnic w proporcjach poszczególnych grup respondentów wyróżnionych ze względu na wiarę i praktyki religijne, zarówno wśród młodzieży, jak i dorosłych, siła zależności pomiędzy omawianymi wskaźnikami religijności jest niemal identyczna (V Kramera = 0,374 wśród młodzieży i 0,375 wśród ogółu dorosłych). Oznacza to, że wiara i praktyki w podobnym zakresie warunkują się wzajemnie. Jest to zależność istotna statystycznie, aczkolwiek o umiarkowanej sile.

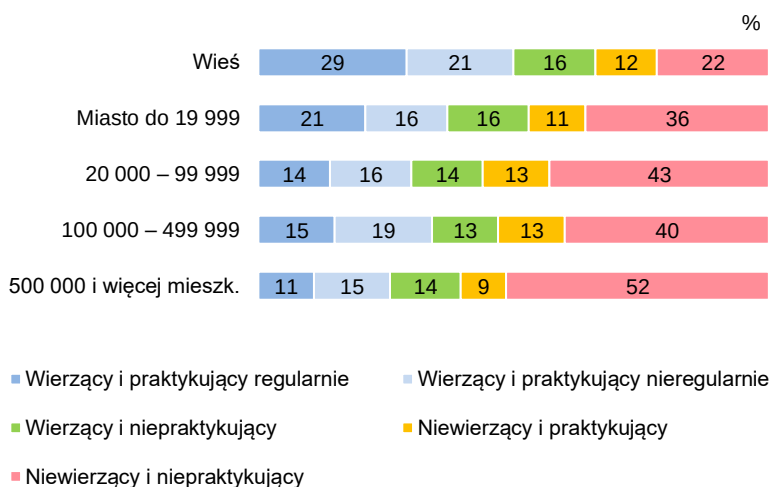
* Badanie KBPN 2021

** Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (październik 2021)

Spoleczno-demograficzne zróżnicowania religijności

Religijność młodych ludzi wyrażana w deklaracjach wiary i praktyk różnicowana jest ze względu na niektóre cechy społeczno-demograficzne, aczkolwiek – co istotne – nie wszystkie dotychczasowe zróżnicowania pozostają aktualne. Dla przykładu, dotąd dziewczęta zwykle cechowały się wyższą deklarowaną religijnością niż chłopcy, natomiast w aktualnym pomiarze płeć w zasadzie nie różnicuje deklaracji wiary i praktyk. Najbardziej znaczącą zmienną w tym zakresie pozostaje miejsce zamieszkania. Im większa miejscowość, tym większy odsetek osób określających się jako niewierzące i niepraktykujące. O ile na wsi stanowią one nieco ponad jedną piątą wszystkich badanych (22%), o tyle w największych miastach jest to ponad połowa respondentów (52%). Z kolei im mniejsza miejscowość, tym wyższy odsetek wierzących i regularnie praktykujących. Jego wartość rośnie od zaledwie 11% w największych aglomeracjach do 29% na wsiach.

Rys. 59. **Wiara i praktyki religijne wg miejsca zamieszkania**

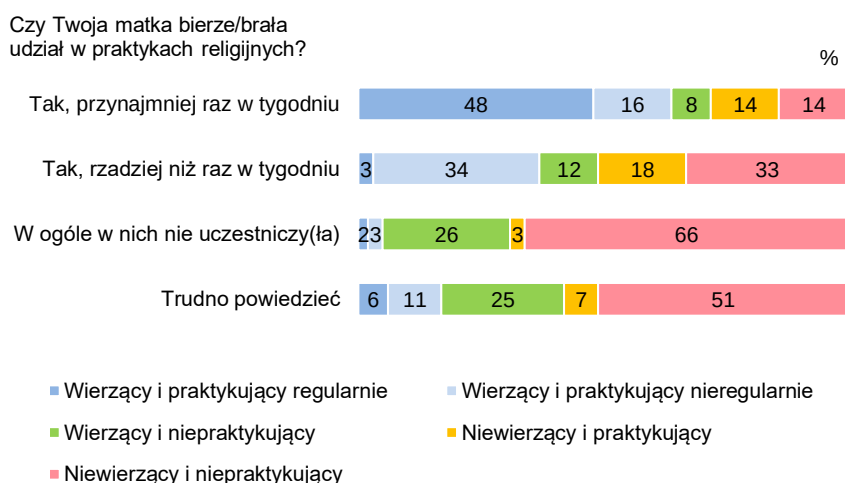

Badanie KBPN 2021

Inne cechy, które różnicują religijność młodych ludzi, to m.in. poglądy polityczne (wyższej religijności sprzyjają poglądy prawicowe), wykształcenie rodziców (nie wierzą i nie praktykują najczęściej ci, których rodzice legitymują się dyplomem wyższej uczelni) oraz sytuacja rodzinna (brak praktyk i wiary częściej cechuje tych, którzy mieszkają z jednym rodzicem niż tych, którzy wychowują się w pełnej rodzinie).

Istotną zmienną różnicującą religijność młodych ludzi stanowią także tradycje religijne wyniesione z domu. Okazuje się, że w przypadku uczniów, których matki praktykują lub praktykowały religijnie przynajmniej raz w tygodniu, zdecydowana większość (78%) również praktykuje, z czego 48% robi to – podobnie jak ich matki – regularnie. Natomiast tam, gdzie matki nie praktykują lub nie praktykowały religijnie, brak praktyk religijnych u dzieci jest niemal powszechny (92%), w tym większość (66%) dodatkowo deklaruje brak wiary.

Rys. 60. **Wiara i praktyki religijne a praktyki religijne matki**

Badanie KBPN 2021

Przyczyny odchodzenia od praktyk religijnych

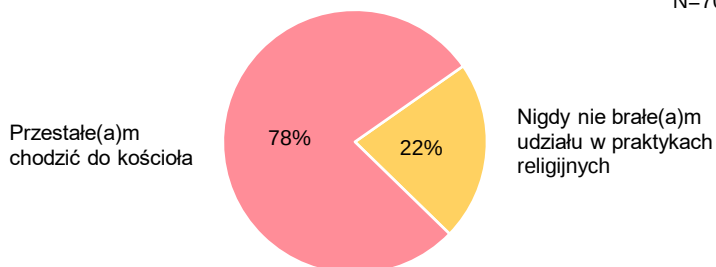
Notowany od lat systematyczny spadek zaangażowania religijnego młodzieży skłonił nas do zgłębienia tego wątku w ostatnim pomiarze. Osoby określające się jako niepraktykujące religijnie zostały zapytane o to, na jakim etapie swojego życia przestały praktykować oraz co je skłoniło do podjęcia takiej decyzji.

Zdecydowana większość uczniów, którzy aktualnie nie praktykują religijnie (78%), wcześniej chodziła do kościoła. Jedynie nieco ponad jedną piątą niepraktykujących (22%) stanowią ci, którzy nigdy nie uczestniczyli w mszach i nabożeństwach odbywających się w kościołach. Przeciętny wiek, w jakim młodzież zaprzestawała praktyk religijnych, wyniósł 14 lat. Ponad połowa (57%) zakończyła

swoją przygodę z instytucjonalnym Kościołem pomiędzy 14 a 16 rokiem życia, a więc z reguły było to w momencie przejścia ze szkoły podstawowej lub gimnazjum do szkoły średniej. Co dziesiąty badany (10%) przestał praktykować w okresie do 10 roku życia, co piąty (20%) mając 11–13 lat, a co ósmy (13%) będąc w wieku 17–19 lat.

Rys. 61. **Jeśli obecnie nie bierzesz udziału w praktykach religijnych – czy nigdy nie brałe(a)ś w nich udziału, czy też w jakimś wieku przestałeś praktykować, chodzić do kościoła?**

N=709

Badanie KBPN 2021

Przyczyny odstąpienia od praktyk religijnych wymieniane przez tych, którzy porzucili chodzenie do kościoła na różnych etapach swojego życia, są dość mocno zróżnicowane, aczkolwiek można je podzielić na pięć ogólnych grup. Pierwszą – relatywnie najliczniejszą (40% wskazań) – stanowią krytyczne głosy pod adresem Kościoła. Wśród nich pojawia się ogólna krytyka tej instytucji (22% wskazań), deklaracje wiary w Boga bez wiary w Kościół (4%), jak również konkretne zarzuty pod adresem Kościoła, takie jak pedofilia i inne patologie (6%), osobiste negatywne doświadczenia z udziałem osób duchownych lub katechetów (4%), postrzeganie Kościoła jako wykluczającego i nietolerancyjnego (4%), zarzucanie Kościołowi zaangażowania politycznego (4%) oraz materializmu (2%).

Drugim, bardzo często przytaczanym argumentem, jest brak wiary (33% wskazań), w tym ogólne deklarowanie ateizmu (18% wskazań), jak również wskazywanie na proces odchodzenia od wiary (14%). Trzecia grupa przyczyn odnosi się do braku potrzeby praktykowania i wyrażania przekonania, że praktyki nie mają sensu (13% wskazań), braku czasu na nie (5%), jak również zniechęcenia do udziału w mszach i nabożeństwach (6%) i znudzenia nimi (4%).

Tabela 85

Jeśli wcześniej brała(a)ś udział w praktykach religijnych, a obecnie tego nie robisz – dlaczego zrezygnowała(a)ś?	
Negatywny stosunek do Kościoła i religijności instytucjonalnej	40%
Krytycyzm wobec Kościoła i jego nauczania, zniechęcenie do Kościoła – ogólnie	22%
Dostrzeganie patologii w Kościele, brak zaufania do duchownych, krytykowanie konkretnych zjawisk i zachowań (np. pedofilii) – ogółem	6%
Zniechęcenie wskutek zachowania konkretnych księży lub katechetów – na podstawie osobistych doświadczeń	4%
Oddzielenie wiary od praktyk (wierzę w Boga, nie wierzę w Kościół, jestem wierzący(a) i niepraktykujący)	4%
Postrzeganie Kościoła jako wykluczającego, nietolerancyjnego, narzucającego swoją naukę i poglądy	4%
Krytyka powiązań Kościoła z polityką, politykami, rządzącymi	4%
Piętnowanie materializmu Kościoła, zarabiania i nastawienia na zysk	2%
Brak wiary	33%
Jestem ateistą, agnostykiem, nie wierzę	18%
Utraciła(a)m wiarę, zwątpiła(a)m w Boga, zacząłem myśleć racjonalnie, samodzielnie, zmieniły się moje poglądy	14%
Brak potrzeby, czasu i chęci	27%
Brak potrzeby i przekonania do praktyk (nie są potrzebne w życiu, udział w praktykach nic nie wnosi, strata czasu)	13%
Brak czasu	6%
Brak chęci, lenistwo	6%
Znudzenie udziałem w praktykach (nie są ciekawe, źle się czuję w kościele)	4%
Uwolnienie od przymusu i tradycji	6%
Wcześniejsze uczestnictwo w praktykach wynikało z przymusu, presji rodziny, środowiska	5%
Uczestnictwo w praktykach wynikało wyłącznie z tradycji lub chęci przystąpienia do bierzmowania lub innych sakramentów	1%
Inne odpowiedzi	7%
Konwersja religijna	2%
Sprawy osobiste, rodzinne, doświadczenia życiowe, zdrowie	1%
Ograniczenia związane z koronawirusem, obawa przed zakażeniem	1%
Brak konkretnego powodu	1%
Inna odpowiedź	1%
Trudno powiedzieć	1%

Wartości nie sumują się do 100%, gdyż respondenci mogli wskazać więcej niż jedną przyczynę
 Badanie KBPN 2021

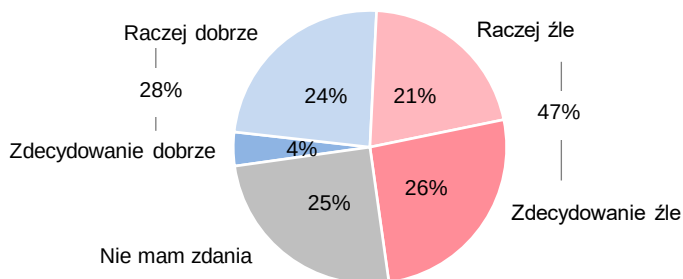
Czwartą grupę przyczyn rezygnacji z praktyk stanowi dojście do wniosku, że były one efektem zewnętrznego przymusu ze strony rodziny lub innego środowiska oraz bezrefleksyjnie przestrzeganej tradycji i przyzwyczajenia (łącznie 5%) lub wynikały wyłącznie z chęci przystąpienia do bierzmowania lub innych sakramentów (1%). W ostatniej grupie znalazły się inne – mniej powszechnie wymieniane – przyczyny odstąpienia od publicznego praktykowania religii, a wśród nich między innymi konwersja religijna (2%), sprawy osobiste, czy też utrudnienia związane z przeciwdziałaniem pandemii (po 1%).

Stosunek do Kościoła katolickiego

W związku z tym, że krytyczny stosunek do Kościoła stanowi jedną z głównych przyczyn odchodzenia młodych od religijności, pojawia się pytanie, jak działalność tej instytucji uczniowie oceniają obecnie. Czynniki ten może bowiem wskazywać na rokowania dotyczące dalszych przemian religijności wśród młodzieży.

Jedynie nieco ponad jedna czwarta uczniów (28%) pozytywnie ocenia działalność Kościoła rzymskokatolickiego, w tym tylko nieliczni (4%) są z tej działalności zdecydowanie zadowoleni. Blisko połowa (47%) pozostaje krytyczna wobec działań Kościoła, z czego większość (26% ogółu) swoją ocenę określa jako zdecydowanie negatywną. Co czwarty badany (25%) nie potrafi jednoznacznie ocenić działań podejmowanych przez Kościół katolicki.

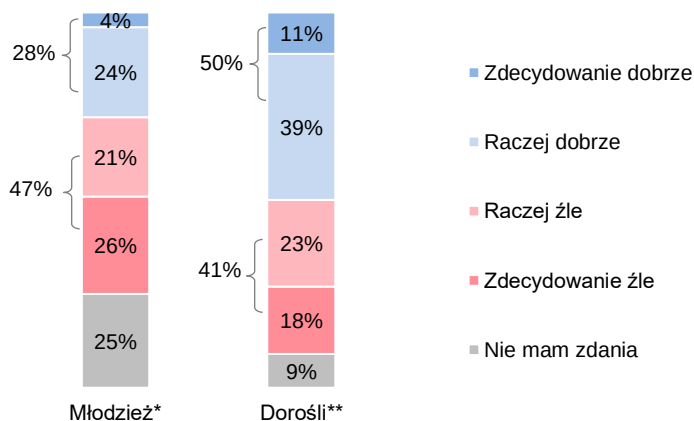
Rys. 62. **Jak, ogólnie rzecz biorąc, oceniasz działalność Kościoła rzymskokatolickiego?**

Badanie KBPN 2021

Uczniowie, zdecydowanie częściej niż ogół Polaków, nie podejmują się jednoznacznej oceny działalności Kościoła (25% wobec 9%), natomiast ci, którzy mają wyrobioną opinię w tej kwestii, zdecydowanie rzadziej niż ogół Polaków określają ją jako pozytywną (28% wobec 50%), a częściej jako negatywną (47% wobec 41%).

Rys. 63. **Jak, ogólnie rzecz biorąc, oceniasz działalność Kościoła rzymskokatolickiego?**

* Badanie KBPN 2021

** Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (październik 2021)

Stosunek uczniów do instytucji Kościoła katolickiego w największym stopniu zróżnicowany jest poziomem ich religijności mierzonej deklaracjami wiary i uczestnictwem w praktykach religijnych – najbardziej krytyczne są osoby niewierzące (70% opinii negatywnych) i niepraktykujące religijnie (60%), a ponadto deklarujące lewicowe poglądy polityczne (78%), mieszkające w największych miastach (63%) oraz mające matkę i/lub ojca z wyższym wykształceniem (odpowiednio 57% i 56%).

Z drugiej strony, przyjęty stosunek wobec Kościoła w znacznej mierze warunkuje uczestniczenie w kościelnych obrzędach religijnych. Osoby, które pozytywnie oceniają tę instytucję, w większości (74%) regularnie praktykują religijnie, podczas gdy ci, którzy są wobec niej krytyczni, najczęściej albo w ogóle nie praktykują (30%) albo pojawiają się w kościele najwyżej kilka razy w roku (24%).

Tabela 86

Czy bierzesz udział w praktykach religijnych, takich jak msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?	Jak, ogólnie rzecz biorąc, oceniasz działalność Kościoła rzymskokatolickiego?		
	Dobrze	Źle	Nie mam zdania
	procentowanie w kolumnach		
Tak, kilka razy w tygodniu	37	4	1
Tak, raz w tygodniu	37	29	9
Tak, przeciętnie jeden, dwa razy w miesiącu	3	12	6
Tak, kilka razy w roku	12	24	25
W ogóle w nich nie uczestniczę	12	30	59

* Badanie KBPN 2021

Notowany od lat trend odchodzenia młodzieży od wiary i praktyk religijnych znajduje swoją kontynuację w aktualnym pomiarze. Co więcej, spadek udziału w praktykach religijnych odnotowany od poprzedniego badania jest jednym z najbardziej radykalnych w historii naszych badań i następuje wyraźnie szybciej niż w populacji ogółu Polaków. Łącznie od połowy lat 90. liczba osób niepraktykujących w grupie uczniów kończących edukację na poziomie średnim wzrosła już trzykrotnie (z 16% do 49%) i jednocześnie niemal trzykrotnie zmniejszył się w tym czasie odsetek osób regularnie (przynajmniej raz w tygodniu) biorących udział w mszach, nabożeństwach lub spotkaniach religijnych (z 62% do 24%). Wprawdzie mniejszy niż jeszcze w 2018 roku udział w praktykach religijnych może być częściowo podyktowany pandemią COVID-19 i towarzyszącymi jej obawami przed zakażeniem, jak również obostrzeniami, które formalnie ograniczały możliwość dostępu do instytucjonalnych praktyk religijnych, jednak raczej nie jest to kluczowy czynnik. Uczniowie swoje odchodzenie od praktyk rzadko argumentują sytuacją pandemiczną, a raczej porzucaniem wiary i – przede wszystkim – krytycznym stosunkiem wobec instytucji Kościoła. Argumenty te mogą zatem sugerować, że proces sekularyzacji w grupie osób wchodzących w dorosłość będzie się raczej pogłębiał, a na pewno nie należy oczekiwać znaczącego odwrótu od niego w sytuacji ustąpienia zagrożenia związanego z pandemią. Niewątpliwie ważna i niezwykle interesująca będzie kontynuacja badań w tym temacie.

Magdalena Gwiazda

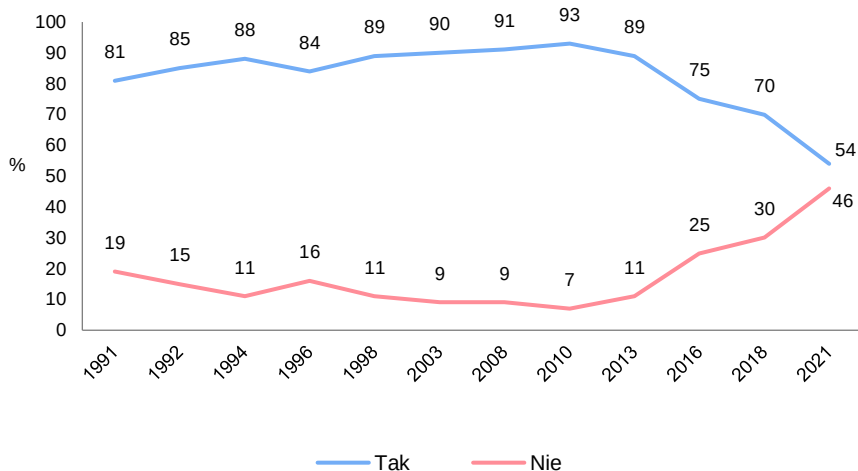
RELIGIA W SZKOLE – UCZESTNICTWO I OCENA

Udział w lekcjach religii

Istotnym uzupełnieniem diagnozy religijności młodych Polaków jest analiza ich uczestnictwa w lekcjach religii. CBOS bada tę kwestię od 30 lat. Pierwszy pomiar w kształcie zachowanym do dziś miał miejsce w roku szkolnym 1990/1991, kiedy weszła w życie instrukcja Ministra Edukacji Narodowej z 30 sierpnia 1990 roku o wprowadzeniu nauczania religii do szkół.

Jak wynikało z deklaracji badanych uzyskanych w 1991 roku, w okresie, kiedy katecheza odbywała się jeszcze w punktach katechetycznych przy parafiach, uczestniczyło w niej ok. 92% ówczesnych uczniów. W pierwszym roku szkolnym po wprowadzeniu religii do szkół frekwencja na tych lekcjach znacząco się zmniejszyła – do 81%. W kolejnych latach notowaliśmy jednak tendencję wzrostową (z wyjątkiem 1996 roku), aż do roku 2010, w którym odsetek deklarujących udział w lekcjach religii osiągnął rekordowe 93%. Wyniki uzyskane trzy lata później (2013 rok) były już symptomem odwrócenia trendu – po raz pierwszy od 12 lat odsetek młodych ludzi uczestniczących w szkolnych lekcjach religii spadł wówczas w stosunku do poprzedniego pomiaru (o 4 punkty procentowe). Na przestrzeni ostatnich lat tendencja spadkowa utrwaliła się – notowane w kolejnych pomiarach odsetki deklaracji uczestnictwa w lekcjach religii każdorazowo opisywane były jako najniższe w historii naszych pomiarów (75% w 2016 i 70% w 2018 roku). Ostatnio tempo zmian przyspieszyło – w 2021 roku w szkolnej katechezie uczestniczyło 54% ogółu badanych uczniów, co oznacza spadek aż o 16 punktów procentowych w ciągu trzech lat dzielących aktualny pomiar od poprzedniego.

Rys. 64. **Czy uczęszczasz na lekcje religii w szkole?**

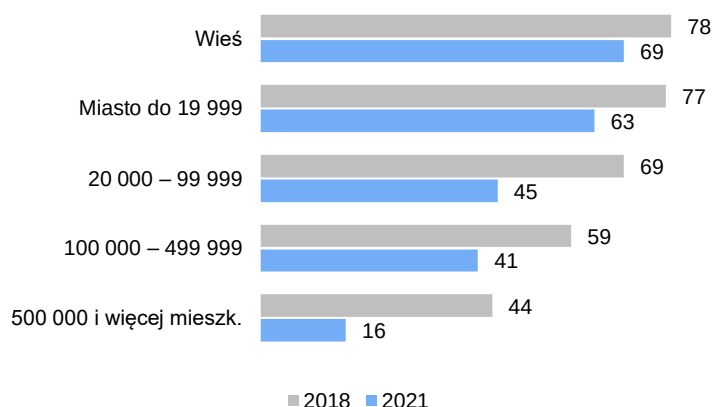
Badania statutowe CBOS: 1991, 1992, 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Analiza danych wskazuje, że udział w lekcjach religii nie jest prostą konsekwencją przynależności do określonej wspólnoty wyznaniowej, ale warunkowany bywa zarówno czynnikami religijnymi, jak społecznymi i środowiskowymi.

Deklarowany poziom uczestnictwa w lekcjach religii najsilniej różnicuje miejsce zamieszkania. Odsetek uczestniczących w szkolnej katechezie jest odwrotnie proporcjonalny do wielkości miejscowości – od 69% wśród młodzieży mieszkającej na wsiach do 16% w grupie mieszkańców największych miast.

W stosunku do danych z 2018 roku we wszystkich kategoriach miejscowości zauważalny jest znaczący spadek odsetka deklaracji udziału w szkolnej katechezie; największy ubytek notujemy wśród młodych mieszkańców największych miast, gdzie frekwencja spadła aż o 28 punktów procentowych w porównaniu z deklaracjami z roku 2018. Niemal równie dużemu ograniczeniu uległ udział w lekcjach religii w miastach średniej wielkości (spadek 24 punkty procentowe). Spadki w pozostałych kategoriach miejscowości zawierają się pomiędzy 9 (wieś) a 18 (duże miasta) punktów procentowych.

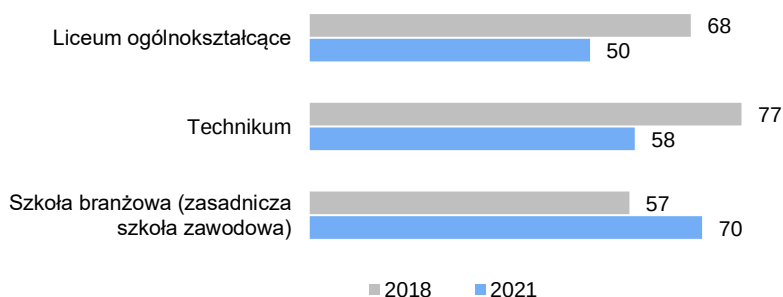
Rys. 65. **Odsetki uczniów deklarujących udział w lekcjach religii w szkole wg miejsca zamieszkania**

Badania KBPN

Najwyższą frekwencję na lekcjach religii notujemy w szkołach branżowych (70%), najniższą zaś – w liceach ogólnokształcących (50%); wśród uczniów techników odsetek ten wynosi 58%. O ile w przypadku liceów ogólnokształcących i techników notujemy znaczący spadek frekwencji w stosunku do 2018 roku, (odpowiednio o 18 i 19 punktów procentowych), o tyle w szkołach branżowych mamy do czynienia ze wzrostem odsetka uczestników szkolnej katechezy (o 13 punktów procentowych).

Rys. 66. **Odsetki uczniów deklarujących udział w lekcjach religii w szkole**

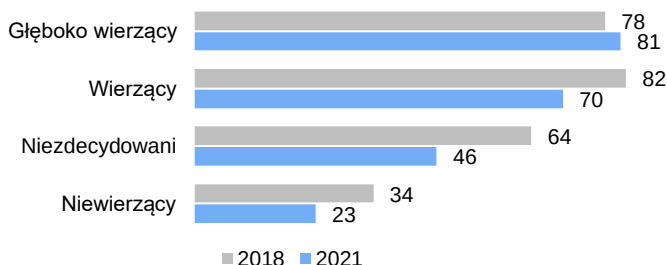

Badania KBPN

Mogłoby się wydawać, że w lekcjach religii uczestniczyć powinny osoby definiujące się jako wierzące i praktykujące. Oczywiście tej nie potwierdzają jednak dane: w szkolnej katechezie nie biorą udziału znaczące odsetki młodych ludzi identyfikujących się z wiarą (głęboko wierzący i wierzący), a uczestniczą w niej relatywnie duże grupy uczniów niewierzących i niepraktykujących. Generalnie, uczestnictwu w lekcjach religii w szkole w większym stopniu wydaje się sprzyjać regularny udział w praktykach religijnych niż deklarowana wiara.

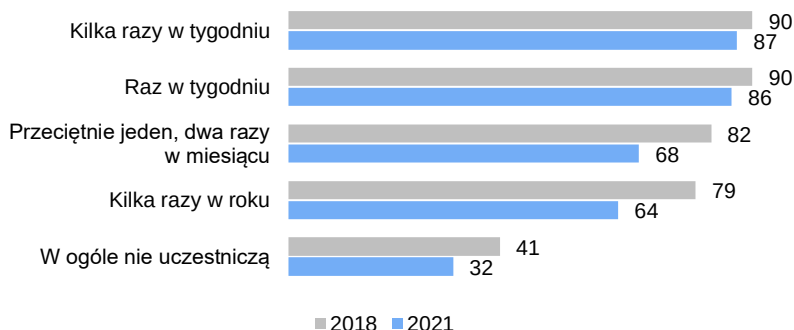
W porównaniu z danymi z 2018 roku obserwujemy spadek odsetków deklaracji udziału w szkolnej katechezie w niemal wszystkich grupach wyodrębnionych na podstawie deklaracji wiary i częstości praktyk religijnych. Wyjątek stanowią osoby definiujące się jako głęboko wierzące, wśród których notujemy niewielki wzrost odsetka uczestniczących w lekcjach religii.

Rys. 67. **Odsetki uczniów deklarujących udział w lekcjach religii w szkole w zależności od deklarowanej wiary**

Badania KBPN

Rys. 68. **Odsetki uczniów deklarujących udział w lekcjach religii w szkole w zależności od deklarowanego udziału w praktykach religijnych**

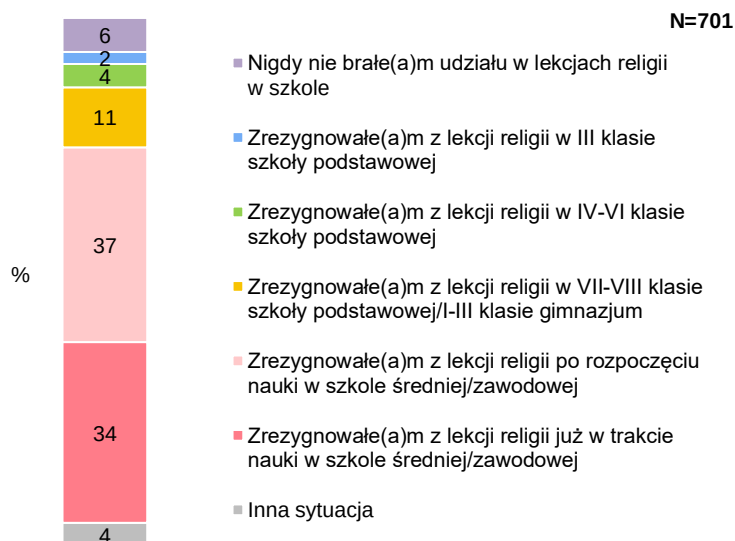

Badania KBPN

Spośród czynników o charakterze rodzinnym istotne znaczenie dla udziału bądź rezygnacji ze szkolnych lekcji religii ma wykształcenie rodziców i mieszkanie wspólnie z rodzicami: uczestnictwu sprzyja zamieszkiwanie z obojgiem rodziców, a rezygnacji – wyższe wykształcenie matki i ojca.

Deklaracje badanych wskazują, że w kontekście uczestnictwa w szkolnych lekcjach religii cezurą jest rozpoczęcie nauki w szkole ponadpodstawowej/ponadgimnazjalnej. Zdecydowana większość ogółu uczniów nieuczestniczących obecnie w szkolnej katechezie zrezygnowała z niej na tym etapie nauczania, przy czym w przypadku uczniów liceów jest to najczęściej moment rozpoczęcia tego etapu nauki (42%), natomiast uczniowie techników i szkół branżowych (zawodowych) najczęściej rezygnowali z religii w trakcie nauki w tych szkołach (odpowiednio 38% i 35%).

Rys. 69. **Jeśli obecnie nie bierzesz udziału w lekcjach religii w szkole – czy nigdy nie brałeś w nich udziału, czy też zrezygnowałeś z nich w którymś momencie?**

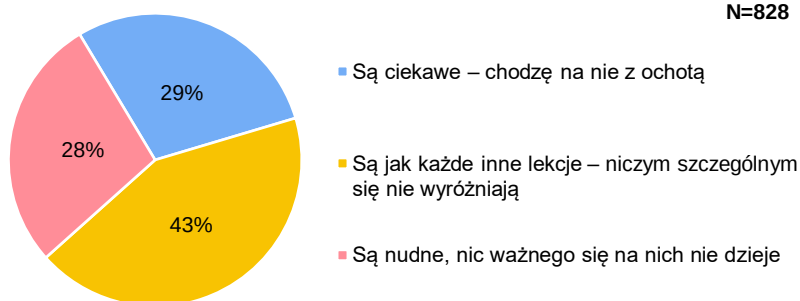
Badanie KBPN 2021

Czynnikiem różnicującym jest w tym kontekście także wielkość miejscowości – w porównaniu z innymi uczniowie z największych miast znacząco częściej deklarują rezygnację ze szkolnej katechezy już na poziomie szkoły podstawowej.

Ocena lekcji religii i preferencje dotyczące miejsca ich przeprowadzania

Szkolne lekcje religii oceniane są przez większość uczestników krytycznie – wśród ogółu uczestniczących w nich uczniów przeważa opinia, że są jak każde inne lekcje – niczym szczególnym się nie wyróżniają (43%). Przeciwną opinię („lekcje religii są ciekawe i chodzę na nie z ochotą”) podziela 29% uczestników, podobnie liczna (28%) jest grupa tych, w których ocenie lekcje religii są nudne i nic ważnego się na nich nie dzieje.

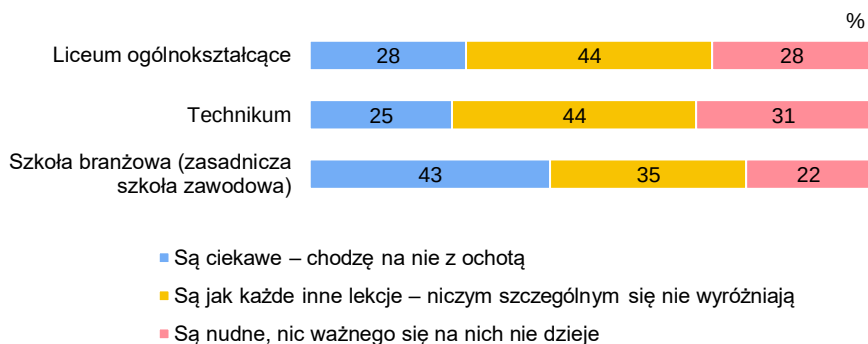
Rys. 70. **Jeśli uczęszczasz na lekcje religii w szkole, jak je oceniasz?**

Badanie KBPN 2021

Najlepszą ocenę wystawiają lekcjom religii uczestniczący w nich uczniowie szkół branżowych (zasadniczych zawodowych), wśród których ponad dwie piąte (43%) uważa je za ciekawe. Odsetki ocen pozytywnych w liceach ogólnokształcących i technikach są zdecydowanie niższe (odpowiednio 28% i 25%), przeważają tu opinie o niewyróżnianiu się katechezy na tle innych lekcji.

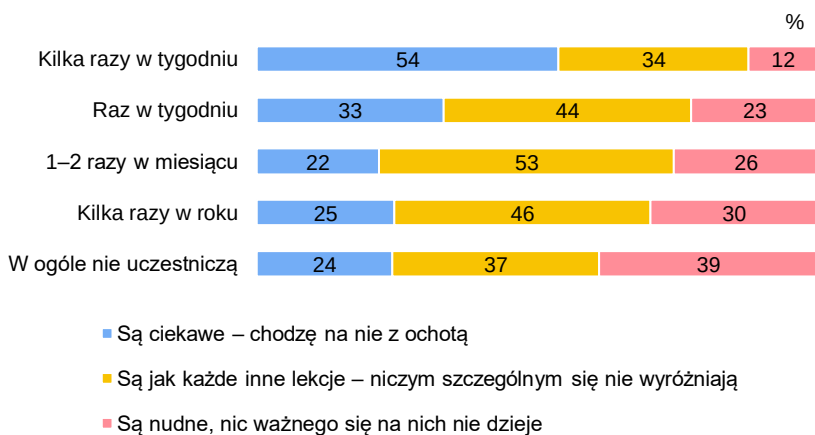
Rys. 71. Ocena lekcji religii w poszczególnych typach szkół

Badanie KBPN 2021

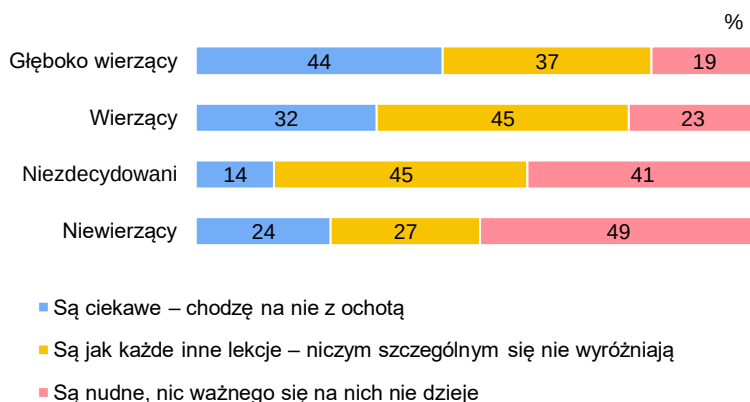
Ocena szkolnych lekcji religii powiązana jest z częstością praktyk religijnych i deklarowaną wiarą. Szkolna katecheza jest oceniana jako ciekawa przede wszystkim przez uczniów ponadprzeciętnie często praktykujących i deklarujących głęboką wiarę.

Rys. 72. Ocena lekcji religii w zależności od deklarowanej częstości praktyk religijnych

Badanie KBPN 2021

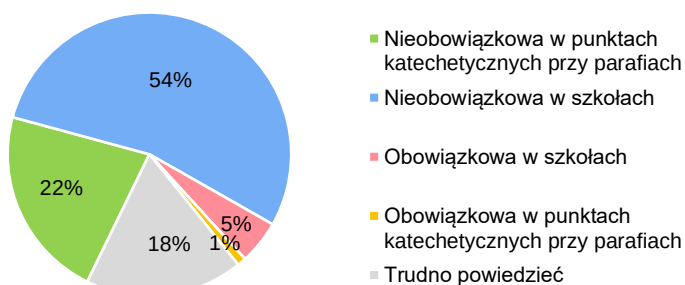
Rys. 73. **Ocena lekcji religii w zależności od deklarowanej wiary**

Badanie KBPN 2021

Większość (54%) ogółu badanych za najlepszą formę nauczania religii uważa nieobowiązkowe lekcje prowadzone w szkole. Inne opcje mają znacząco mniej zwolenników: za wyjściem religii ze szkół i prowadzeniem nieobowiązkowego jej nauczania w punktach katechetycznych przy parafiach opowiada się 22% młodych ludzi, tylko 5% poparłoby natomiast rozwiązanie niejako z przeciwnego bieguna – podniesienie religii do rangi szkolnego przedmiotu obowiązkowego.

Rys. 74. **Jaka forma nauczania religii byłaby, Twoim zdaniem, najlepsza?**

Badanie KBPN 2021

W stosunku do 2018 roku odsetek zwolenników nieobowiązkowego nauczania religii w szkołach pozostał praktycznie bez zmian, wzrosło natomiast nieco poparcie młodzieży dla wyprowadzenia katechezy ze szkół (17% w 2018 roku); ze zdecydowanie mniejszym poparciem spotyka się obecnie propozycja nauczania religii w formule szkolnego przedmiotu obowiązkowego (14% w 2018 roku).

Preferencje dotyczące formy i miejsca nauczania religii modyfikowane są w największym stopniu przez deklarowane poglądy polityczne, udział w praktykach religijnych i wiarę. Zwolennikami nadania lekcjom religii statusu szkolnego przedmiotu obowiązkowego częściej w porównaniu z innymi są osoby deklarujące się jako głęboko wierzące i regularnie praktykujące. Przeciwnie stanowisko – poparcie dla wyjścia religii ze szkół – bliskie jest zwłaszcza młodym ludziom o lewicowych poglądach politycznych, niepraktykującym i niewierzącym.

Spośród zmiennych społeczno-demograficznych największe znaczenie ma w tym kontekście miejsce zamieszkania i wykształcenie rodziców. Przeniesienie religii do sal katechetycznych w większym niż przeciętnie stopniu akceptuje młodzież z dużych miast, mająca oboje rodziców z wyższym wykształceniem, natomiast młodzi mieszkańcy wsi, których ojcowie zakończyli edukację na poziomie podstawowym, to grupa, z której rekrutuje się najwięcej zwolenników obowiązkowego nauczania religii w szkole.

Obecnie obowiązujące rozwiązanie – religia jako szkolny przedmiot nieobowiązkowy – uznawane jest jako optymalne przez większość zarówno uczestniczących, jak i nieuczestniczących w niej osób (odpowiednio 54% i 55%). Różnice między tymi grupami zarysowują się w odniesieniu do innych proponowanych rozwiązań. Niebiorący obecnie udziału w lekcjach religii dwukrotnie częściej niż uczestniczący w nich optują za przeniesieniem religii do sal katechetycznych (odpowiednio 31% i 15%), natomiast wśród aktualnych uczestników szkolnej katechezy większą akceptację znajduje opcja nadania religii statusu szkolnego przedmiotu obowiązkowego (9% wobec 1% wśród nieuczestniczących).

Ilona Kawalec

STOSUNEK DO ABORCJI

Wydaje się, że temat postaw wobec przerywania ciąży wszedł na stałe do tematyki naszych badań nad młodzieżą. Aborcja jest jednym z frontów toczonej od kilkudziesięciu lat w naszym kraju „wojny kulturowej”, faktem społecznym, który dzieli polskie społeczeństwo w sporze między wartościami liberalnymi i tradycyjnymi. Problematyka aborcji, jak mało która w kraju, wywołuje taki poziom emocji, że znalazły one swój wyraz na ulicach, w bodaj największych od lat 80. XX wieku demonstracjach zwanych „czarnymi marszami” lub „czarnymi protestami”. Z badań CBOS wynika, że spośród cech społeczno-demograficznych kluczowe znaczenie dla udziału w tych protestach miały wiek i płeć. Na ulice wyszli przede wszystkim ludzie młodzi¹¹. Jednocześnie na przestrzeni kilkudziesięciu lat stale następowały jakieś zmiany prawa aborcyjnego, które stopniowo ograniczały możliwość legalnego przerywania ciąży. Wprowadzając do naszych badań nad młodzieżą temat aborcji, chcieliśmy zaobserwować, jak na tle epoki przełomów kulturowych zmieniają się postawy młodzieży – ludzi, których wybory światopoglądowe będą dominowały w naszym społeczeństwie w przyszłości.

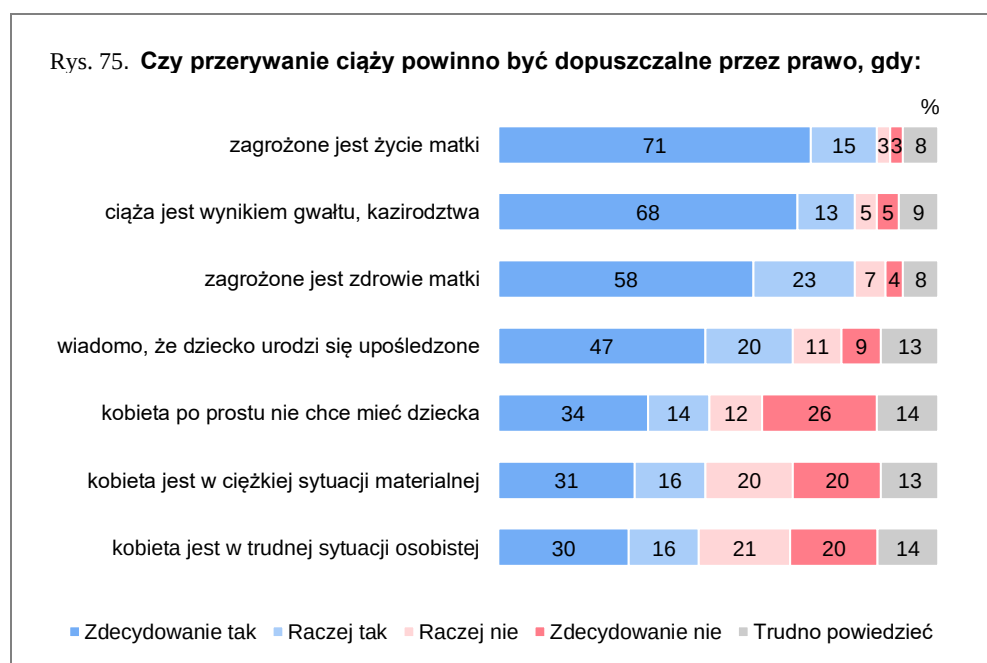
Kiedy można przerwać ciążę?

Badając młodzież w 2021 roku, podobnie jak w latach ubiegłych, ocenie respondentów poddaliśmy siedem sytuacji, które mogą stanowić powód do przerywania ciąży – trzy mogące stanowić przesłankę do legalnej aborcji oraz cztery, które

¹¹ Zob. komunikat CBOS „O dopuszczalności przerywania ciąży i protestach po wyroku Trybunału Konstytucyjnego”, grudzień 2020 (oprac. M. Feliksiak, B. Roguska).

w świetle obecnie obowiązującego prawa są niedopuszczalne, jednak silnie obecne w publicznej debacie.

Młodzi Polacy niemal powszechnie akceptują takie powody przerywania ciąży jak zagrożenie życia i zdrowia matki oraz ciąża pochodząca z gwałtu lub kazirodztwa. Wskazaniem do aborcji może być przede wszystkim zagrożenie, jakie ciąża stwarza dla życia kobiety – 86% badanych uznało, że w takich okolicznościach przerwanie ciąży powinno być dopuszczalne przez prawo, przy czym 71% poparło ten pogląd w sposób zdecydowany. Przeciwną opinię wyraziło tylko 6% respondentów (w sposób zdecydowany jedynie 3%). Większość młodych ludzi – 81%, a w sposób zdecydowany 68% – opowiada się za prawnym usankcjonowaniem jako przesłanki do aborcji sytuacji, gdy ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego – gwałtu bądź kazirodztwa. Identyczna (81%) jest skala poparcia legalnej dopuszczalności przerywania ciąży zagrażającej zdrowiu matki, choć w tym przypadku „siła” akceptacji jest nieco słabsza (58% badanych wyraża poparcie w sposób zdecydowany).

Badanie KBPN 2021

Pozostałe, obecnie nielegalne, powody przerywania ciąży nie są już tak powszechnie akceptowane, ale wyniki badań wskazują, że w przypadku upośledzenia płodu jest to w dalszym ciągu większość badanych (łącznie 67%), zaś

w przypadku tzw. społecznych wskazań do aborcji (ciężka sytuacja materialna lub osobista kobiety) – blisko połowa młodzieży (łącznie odpowiednio 47% i 46%).

Zwróćmy jeszcze uwagę na przypadek aborcji potocznie zwanej „aborcją na życzenie” (kobieta po prostu nie chce mieć dziecka). Przerwanie ciąży w sytuacji, kiedy nie ma żadnych medycznych ani społecznie ważkich ku temu powodów, akceptuje w mniejszym lub większym stopniu niemal połowa badanych uczniów (48%).

Opinie uczniów szkół średnich o warunkach dopuszczalności aborcji są przede wszystkim silnie związane z poziomem ich religijności. Jako przeciwnicy przerywania ciąży z jakiegokolwiek powodu w największym stopniu deklarują się osoby wierzące (zwłaszcza głęboko wierzące) i regularnie, co najmniej raz w tygodniu, uczestniczące w praktykach religijnych. Na akceptację bądź brak akceptacji warunków aborcji mają ponadto wpływ takie cechy społeczno-demograficzne jak miejsce zamieszkania, typ szkoły, wykształcenie rodziców i płeć.

Ogólnie możemy powiedzieć, że liberalnemu stosunkowi do aborcji wśród młodzieży szkół średnich sprzyjają:

- mieszkanie w mieście, zwłaszcza liczącym co najmniej 500 000 mieszkańców;
- bycie uczniem liceum ogólnokształcącego lub technikum;
- posiadanie rodziców z wyższym wykształceniem.

Relatywnie najwięcej przeciwników aborcji występuje zaś wśród:

- mieszkańców wsi i małych miasteczek;
- uczniów szkół branżowych (zasadniczych zawodowych);
- osób posiadających rodziców z wykształceniem zasadniczym zawodowym.

Dziewczęta są w kwestii przerywania ciąży bardziej liberalne niż chłopcy.

Stosunek do aborcji – zmiany w czasie

Pytanie o stosunek do przerywania ciąży zadawaliśmy w naszych badaniach młodzieży kilkukrotnie. Po raz pierwszy pytalśmy o to w roku 1998, po kilku latach od wprowadzenia ustawy ograniczającej legalną aborcję do trzech sytuacji:

- gdy ciąża stanowi zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety;
- gdy badania lub inne przesłanki medyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu;
- gdy zachodzi uzasadnione podejrzenie, że ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego (gwałtu lub kazirodztwa).

Ustawa ta, zwana „kompromisową”, weszła w życie 7 stycznia 1993 roku w okresie rządu Hanny Suchockiej.

Po dłuższej przerwie zadaliśmy pytanie o stosunek do aborcji ponownie. Zrobiliśmy to dwukrotnie, w roku 2016 i 2018, ponieważ w latach tych podejmowano próby zmiany dotychczasowej ustawy zarówno w kierunku jej zaostrzenia, jak i złagodzenia. Do prac w komisjach sejmowych trafił projekt autorstwa Ordo Iuris ograniczający warunki przerywania ciąży, pojawił się także, ostatecznie odrzucony przez posłów, projekt obywatelski postulujący liberalizację przepisów w tym zakresie. Za każdym razem temat aborcji wywoływał duże społeczne emocje. Jak wspomnieliśmy na początku, przy próbach zaostrzenia prawa aborcyjnego dochodziło do wielotysięcznych ulicznych protestów zwanych „czarnymi marszami” lub „czarnymi protestami”.

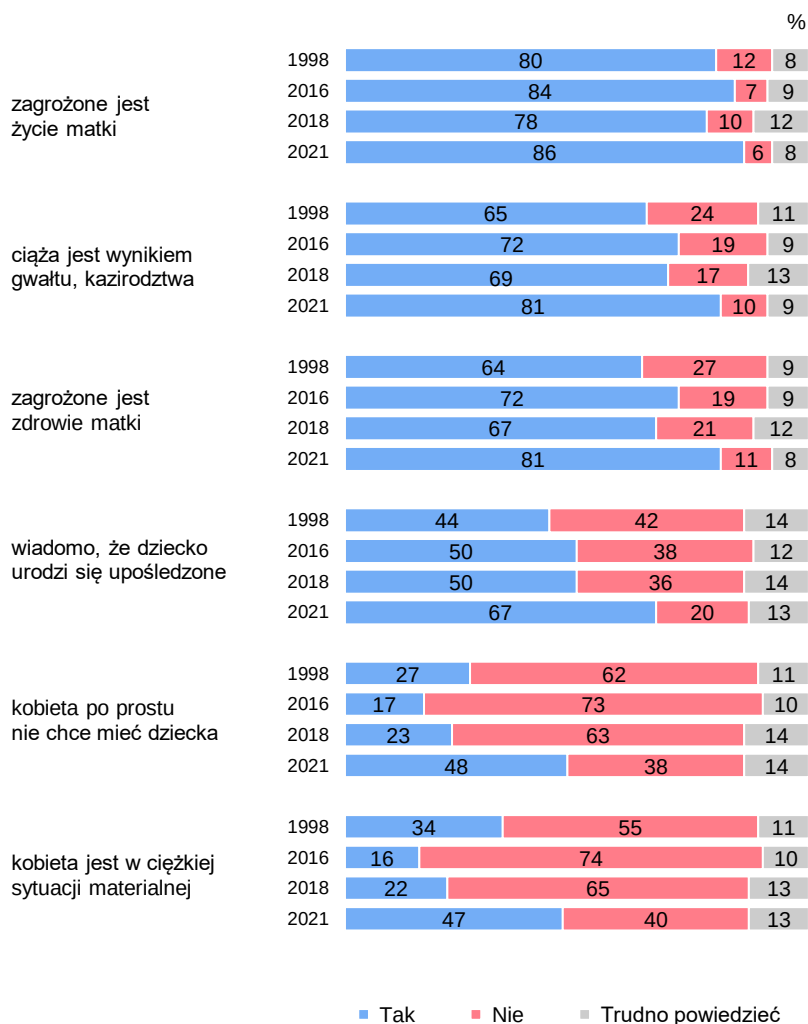
Kolejna zmiana prawa aborcyjnego nastąpiła w 2020 roku. Jesienią tego roku Trybunał Konstytucyjny orzekł, że przepis zezwalający na przerywanie ciąży, gdy badania prenatalne lub inne przesłanki medyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu, jest sprzeczny z ustawą zasadniczą. Wyrok TK wszedł w życie 27 stycznia 2021 roku i stał się obowiązującym w Polsce prawem. Obecnie aborcja jest legalna wyłącznie, gdy ciąża stanowi zagrożenie dla życia i zdrowia kobiety lub gdy zachodzi uzasadnione podejrzenie, że jest skutkiem czynu zabronionego. Automatycznie przepis, który umożliwiał aborcję z powodu nieodwracalnych i śmiertelnych wad płodu, przestał obowiązywać.

Jeśli porównamy wyniki trzech pierwszych pomiarów (1998, 2016, 2018), możemy stwierdzić, że opinie młodych ludzi o warunkach dopuszczalności aborcji na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat były dosyć stabilne. W raporcie z 2018 roku pisaliśmy ostrożnie, że wstrzymujemy się od wniosku, czy zmiany obserwowane w tym czasie (tj. od 1998 do 2018 roku) to początek jakiegoś trendu, czy są to jedynie wahania wynikające z pewnej niewielkiej zmienności wyników, będącej efektem błędów prób losowych stosowanych w naszych badaniach. Wówczas pisaliśmy przede wszystkim o stabilności opinii na temat przerywania ciąży i akceptacji istniejącego od ponad dwudziestu lat tzw. „kompromisu aborcyjnego”. Ostatni pomiar dokonany w drugiej połowie 2021 roku jest już jednak świadectwem idących zmian pokoleniowych w podejściu do aborcji.

Po pierwsze, ogólny wniosek płynący z naszych badań jest taki, że od 2018 roku wśród młodzieży szkół średnich wzrósł odsetek akceptujących aborcję z każdego powodu, zarówno z przesłanek dopuszczalnych przez prawo, jak i tych przez

prawo wykluczonych. Można powiedzieć, że obecnie poglądy młodzieży w kwestii przerywania ciąży są wyraźnie bardziej liberalne niż jeszcze trzy lata temu.

Rys. 76. **Czy przerywanie ciąży powinno być dopuszczalne przez prawo, gdy:**

Ze względu na to, że w 1998 roku skala odpowiedzi była dwustopniowa, aktualne dane zostały zagregowane do dwóch kategorii: „Tak” i „Nie”

Badanie CBOS: 1998, badania KBPN: 2016, 2018, 2021

Po drugie, ostatnie zmiany legislacyjne w ustawie o dopuszczalności przerywania ciąży nie spotkały się wśród ludzi młodych ze zrozumieniem. Pod koniec stycznia 2021 roku przestał obowiązywać przepis umożliwiający aborcję z powodu nieodwracalnych i śmiertelnych wad płodu. W badaniu przeprowadzonym już po tym wydarzeniu odsetek osób dopuszczających aborcję w takich okolicznościach (wiadomo, że dziecko urodzi się upośledzone) wzrósł o 17 punktów procentowych w stosunku do roku 2018 i o 23 punkty procentowe w stosunku do roku 1998. Nie możemy zatem powiedzieć, że nowe przepisy aborcyjne zyskały poparcie młodzieży, stało się nawet odwrotnie – ich opinie poszły w kierunku przeciwnym niż intencje legislatorów.

Po trzecie, w ostatnim czasie najbardziej wzrosło przyzwolenie na aborcję z przesłanek nieakceptowanych obecnie przez prawo (kobieta po prostu nie chce mieć dziecka, kobieta jest w ciężkiej sytuacji materialnej). Dwadzieścia lat temu młodzież wydawała się akceptować tzw. „kompromis aborcyjny”, w tej chwili przestaje on być normatywnym punktem odniesienia:

- kobieta jest w ciężkiej sytuacji materialnej – wzrost przyzwolenia na aborcję o 25 punktów procentowych w stosunku do 2018 roku;
- kobieta po prostu nie chce mieć dziecka – wzrost przyzwolenia na aborcję o 25 punktów procentowych w stosunku do 2018 roku.

Po czwarte, odsetek młodych ludzi akceptujących aborcję w wymiarach dopuszczalnych przez prawo (zagrożone jest życie i zdrowie matki, ciąża jest wynikiem gwałtu i/lub kazirodztwa) zbliżył się do tak wysokiego poziomu (przy jednoczesnym spadku odsetka jej przeciwników), że w perspektywie najbliższej przyszłości nie należy spodziewać się już istotnych zmian w tym względzie (efekt sufitowy/podłogowy). Obserwacja zmian opinii w społeczeństwie uczy, że żadne zjawiska społeczne nie osiągają ani 100-procentowego poparcia, ani 100-procentowego sprzeciwu. Zmianom ulegać mogą natomiast opinie dotyczące aborcji z powodów obecnie „wyjętych spod prawa”.

Stosunek do aborcji – zmiany pokoleniowe

Na koniec chcielibyśmy przedstawić stosunek do aborcji młodzieży ze szkół średnich na tle stosunku do aborcji ogółu polskiego społeczeństwa. Jest to nieco inna perspektywa pisania o zmianach w czasie niż ta przedstawiona w poprzednim podrozdziale, gdzie charakteryzowaliśmy ewolucję opinii młodzieży na temat aborcji na przestrzeni ostatnich lat (odnosiliśmy się do zmian w przeszłości). Dzięki porównaniu opinii młodzieży z opinią ogółu Polaków możemy wnioskować o tym,

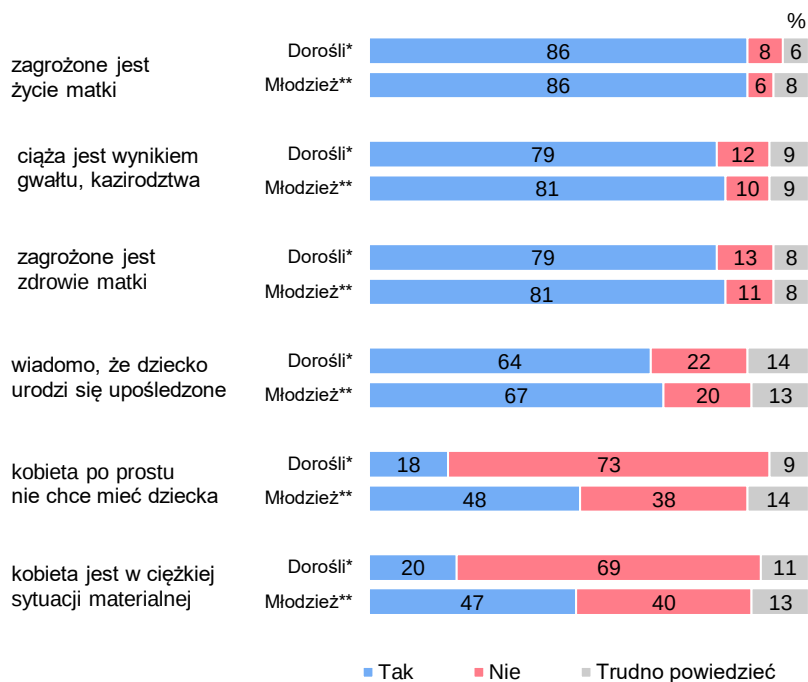
jak zmienia się opinie polskiego społeczeństwa w przyszłości, o ile zmiany będą postępowały zgodnie z zarysowującym się obecnie trendem, czyli w kierunku coraz większej liberalizacji. Wyniki badania uczniów szkół średnich porównamy z wynikami badania reprezentatywnego dla ogółu dorosłych Polaków. Oba pomiary wykonane zostały w odstępie około jednego roku, co jest okolicznością utrudniającą (ale niewykluczającą) porównanie. Decydujemy się na nie, ponieważ wyniki badań ogólnopolskich charakteryzowały się w ciągu ostatnich lat dużą stabilnością¹². Zakładamy zatem, że w ciągu ostatniego roku również nie uległy zasadniczym zmianom, może poza jednym wyjątkiem, a mianowicie aborcją ze względu na nieodwracalne i śmiertelne wady płodu. Być może ostatecznie zmiany legislacyjne miały wpływ na odsetek zwolenników i przeciwników przerywania ciąży ze względu na tę przesłankę, ale o tym dowiemy się dopiero po wykonaniu kolejnego pomiaru ogólnopolskiego.

Z zestawienia wyników badania opinii młodzieży i dorosłych Polaków o dopuszczalności przerywania ciąży wynika, że są one bardzo podobne w przypadku czterech przesłanek oraz bardzo różne w przypadku dwóch pozostałych. W zasadzie nie notujemy istotnych statystycznie różnic w wynikach między młodzieżą a dorosłymi, kiedy mowa o aborcji w sytuacji zagrożenia zdrowia i życia matki, ciąży będącej wynikiem gwałtu i/lub kazirodztwa oraz kiedy dziecko urodzi się upośledzone.

Fundamentalne różnice występują natomiast w przypadku tych przesłanek aborcyjnych, które potocznie nazywane bywają „aborcją na życzenie”. Wśród uczniów szkół średnich odsetek akceptujących taką sytuację jest znacznie większy niż wśród dorosłych Polaków. I tak, przerwanie ciąży z powodu ciężkiej sytuacji materialnej powinno być dopuszczalne według 47% badanej młodzieży i tylko 20% dorosłych. Przerywanie ciąży w sytuacji, gdy kobieta po prostu nie chce mieć dziecka, akceptuje 48% młodych ludzi i 18% dorosłych. Rozbieżności te z dużym stopniem prawdopodobieństwa wyznaczają kierunek zmian poglądów polskiego społeczeństwa na temat dopuszczalności aborcji w przyszłości. Pokazują również, co czeka obecne rozwiązania legislacyjne, kiedy młode pokolenia uzyskają pełnię decyzyjności politycznej (np. zastąpią na stanowiskach obecnych pomysłodawców zmian prawa aborcyjnego).

¹² Patrz przypis 11.

Rys. 77. **Czy przerywanie ciąży powinno być dopuszczalne przez prawo, gdy:**

* Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (listopad 2020)

** Badanie KBPN 2021

Ilona Kawalec

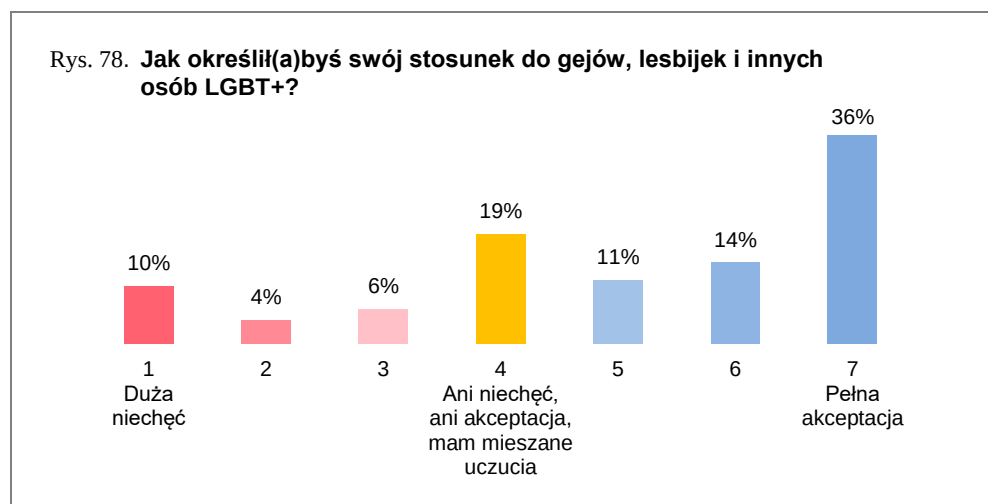
STOSUNEK DO OSÓB LGBT+

W naszych badaniach nad młodzieżą szkół średnich temat stosunku do osób LGBT+ pojawia się po raz pierwszy. Postanowiliśmy go wprowadzić, ponieważ zaistnienie tej zbiorowości w przestrzeni publicznej, głównie w związku z kwestią jej praw na tle praw heteronormatywnej części społeczeństwa, jest ważnym nurtem zmian kulturowych w Polsce. Problematyka LGBT+ głośno i regularnie pojawia się w debacie publicznej – Kościół katolicki wyraża obawy przed jej negatywnym wpływem na społeczeństwo (tzw. ideologia gender), weszła ona jako ważny wątek do kampanii przed ostatnimi wyborami parlamentarnymi i prezydenckimi, stała się także przedmiotem zainteresowania samorządowców (przypomnijmy efekty tych deliberacji w postaci uchwał sprzeciwiających się szerzeniu „ideologii LGBT”). Powstaje pytanie, co na temat mniejszości seksualnych sądzą ludzie młodzi, których światopogląd za kilkanaście lat wejdzie do tzw. mainstreamu?

Akceptacja osób LGBT+

Badanych uczniów poprosiliśmy o określenie swojego stosunku do gejów i lesbijek na 7-punktowej skali, na której 1 oznaczało dużą niechęć, a 7 pełną akceptację. Na rozkładzie procentowym widać, że wśród badanej młodzieży postawa akceptacji wobec osób LGBT+ jest postawą przeważającą nad postawą niechęci – wyraziło ją łącznie, choć w różnym stopniu natężenia, 61% badanych. Podkreślimy, że skrajny koniec z tej strony skali („pełna akceptacja”) wybrany został przez aż 36% młodych ludzi. Niechęć wobec osób LGBT+ w różnym stopniu zadeklarowało łącznie 20% badanych, przy czym 10% określiło swój stosunek do mniejszości seksualnych skrajnie, jako „dużą niechęć”. Interpretując taki rozkład odpowiedzi, można powiedzieć, że osoby LGBT+ budzą w polskiej młodzieży różne uczucia,

choć tych pozytywnych jest więcej niż negatywnych. Stąd też średnia na skali akceptacji-niechęci wyniosła 5, co oznacza, że przeciętny uczeń szkoły średniej miał do osób LGBT+ stosunek akceptujący, choć dosyć bliski uczuciu ambiwalencji. Widać również, że jeśli ktoś już przekroczy próg ambiwalencji (środek skali), to z dosyć dużym prawdopodobieństwem jego postawa wobec zbiorowości LGBT+ stanie się postawą pełnej akceptacji.

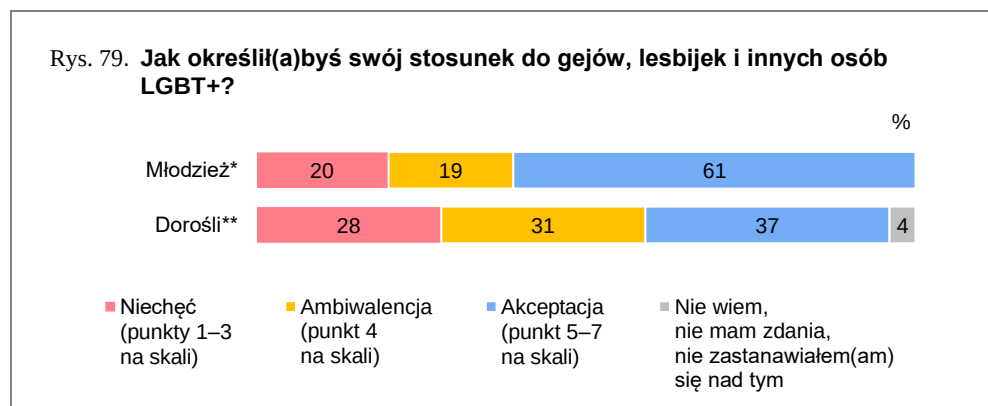
Badanie KBPN 2021

Stosunek do osób LGBT+ silnie determinuje płeć badanych. Znacznie wyższym poziomem akceptacji i znacznie niższym poziomem niechęci wobec mniejszości seksualnych charakteryzują się dziewczęta (odpowiednio 81% i 6%) niż chłopcy (odpowiednio 38% i 37%). Podobnie silne zależności występują między stosunkiem do LGBT+ a poglądami politycznymi i religijnością. Osoby deklarujące poglądy lewicowe są mniejszościom seksualnym znacznie bardziej przychylne (88%) niż osoby o poglądach prawicowych (35%). Osoby niewierzące akceptują gejów i lesbijki na poziomie 74%, zaś głęboko wierzące na poziomie 39%.

Ponieważ do tej pory w naszych badaniach nad młodzieżą nie zadawaliśmy pytań o stosunek do osób LGBT+, nie możemy przedstawić dynamiki zmian tego wskaźnika w czasie. Porównamy natomiast wyniki badania uczniów z wynikami badania przeprowadzonego przez CBOS w zbieżnym czasie, tj. we wrześniu 2021 roku, na ogólnopolskiej próbie reprezentatywnej dla dorosłych mieszkańców

Polski¹³. Porównanie takie ma sens o tyle, że jest znakiem różnicy pokoleniowej, a co za tym idzie, może wskazywać kierunek zmian w przyszłości.

Młodzież szkół średnich charakteryzuje się znacznie wyższym poziomem akceptacji osób nieheteronormatywnych niż dorośli Polacy (61% wobec 37%) i nieco niższym odsetkiem postaw niechętnych (20% wobec 28%). Widać, że postawy młodych Polaków poszły już w stronę akceptacji zbiorowości LGBT+, podczas gdy w przypadku dorosłych Polaków (mimo sporych zmian w ostatnim czasie) pozostają bliżej drugiego końca skali, tj. niechęci i ambiwalencji.

* Badanie KBPN 2021

** Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (wrzesień 2021)

Kontakt z osobami LGBT+ a poziom ich akceptacji

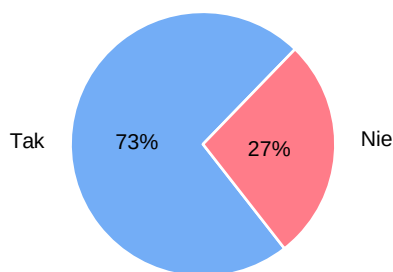
Zapytaliśmy badanych przez nas uczniów, czy znają osobiście jakiegoś geja, lesbiję lub inną osobę LGBT+? Pytanie wydaje się istotne, zaobserwowano bowiem, że wpływ stereotypowych, w większości negatywnych, przekonań na postrzeganie mniejszości (np. seksualnych, rasowych, religijnych itp.) słabnie wraz z osobistą znajomością osób należących do tych mniejszości. Zatem – im więcej osób zna jakichś przedstawicieli świata LGBT+ osobiście, tym więcej będzie ich akceptować. Również z dotychczasowych badań CBOS wynika, że wzrostowi odsetka osób znających osobiście kogoś o orientacji homoseksualnej towarzyszy wyraźna zmiana stosunku do tej grupy¹⁴.

¹³ Zob. komunikat CBOS „Stosunek Polaków do osób homoseksualnych”, październik 2021 (oprac. J. Scovil).

¹⁴ Patrz przypis 13.

Okazuje się, że społeczność LGBT jest silnie obecna w życiu młodych Polaków, nie tylko za sprawą debaty publicznej. Odsetek osób, które odpowiedziały twierdząco na pytanie o znajomość jakiegoś geja, lesbijki lub innej osoby LGBT+, wyniósł 73%, co stanowi blisko trzy czwarte badanych uczniów.

Rys. 80. **Czy znasz osobiście jakiegoś geja, lesbijkę lub inną osobę LGBT+?**

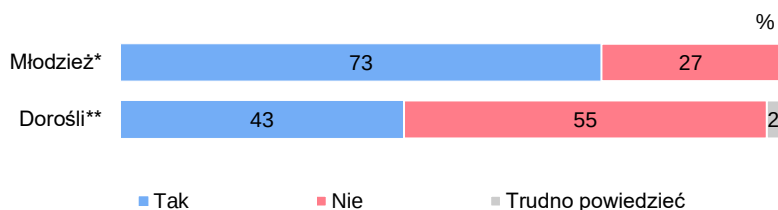
Badanie KBPN 2021

Znajomość z gejem, lesbijką lub inną osobą LGBT+ częściej deklarują:

- uczniowie liceów ogólnokształcących (84%) niż uczniowie techników i szkół branżowych (odpowiednio 67% i 47%);
- mieszkańcy miast – zwłaszcza największych, powyżej 500 000 mieszkańców – (84%) niż mieszkańcy wsi (65%);
- osoby o poglądach lewicowych (89%) niż prawicowych (67%);
- osoby niewierzące (84%) niż wierzące (65%);
- dziewczęta (82%) niż chłopcy (61%).

Porównajmy skalę znajomości osób LGBT+ wśród uczniów szkół średnich i ogółu dorosłych Polaków. Podobnie jak w przypadku stopnia akceptacji zbiorowości LGBT+, odwołamy się tu do wyników cytowanego już badania CBOS przeprowadzonego we wrześniu 2021 roku na ogólnopolskiej próbie reprezentatywnej dla dorosłych mieszkańców Polski.

Rys. 81. **Czy znasz osobiście jakiegoś geja, lesbijkę lub inną osobę LGBT+?**

* Badanie KBPN 2021

** Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (wrzesień 2021)

Od kilkunastu lat w badaniach reprezentatywnych na próbach dorosłych Polaków rośnie odsetek respondentów, którzy znają osobiście kogoś o orientacji homoseksualnej¹⁵. Pod koniec 2021 roku osiągnął on poziom 43%. Mimo tendencji wzrostowej wśród dorosłych, deklarowany stopień znajomości osób LGBT+ wśród uczniów szkół średnich jest znacząco większy (73%).

Niewątpliwie ma to wpływ na większy poziom akceptacji osób LGBT+ wśród młodzieży niż wśród dorosłych, choć i w jednym i w drugim przypadku działa zasada związku między osobistą znajomością i akceptacją. Wśród młodych ludzi znających jakąś osobę LGBT+ odsetek akceptujących osoby o tożsamości innej niż heteronormatywna jest prawie dwukrotnie większy (71%) niż wśród osób nieznających osobiście żadnego przedstawiciela mniejszości LGBT+ (38%). Jednocześnie wśród tych ostatnich odsetek osób usposobionych homofobicznie jest prawie 3-krotnie wyższy (38%) niż wśród tych, którzy znają kogoś nieheteronormatywnego (13%).

Tabela 87

Czy znasz osobiście jakiegoś geja, lesbijkę lub inną osobę LGBT+?	Jak określił(a)byś swój stosunek do gejów, lesbijek i innych osób LGBT+?		
	Niechęć	Ambiwalencja	Akceptacja
	w procentach		
Tak	13	17	71
Nie	38	24	38

Badanie KBPN 2021

¹⁵ Patrz przypis 13.

Ilona Kawalec

STOSUNEK DO ZMIAN KLIMATU

Nasza planeta zмага się z kilkoma problemami o zasięgu globalnym, które zagrażają życiu roślin, zwierząt i ludzi. W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat świadomość ekologiczna społeczeństw, w tym Polaków, z całą pewnością wzrosła, o czym świadczą między innymi wyniki cyklicznych badań CBOS dorosłej populacji kraju. Do tej pory w naszych badaniach nad młodzieżą nie pojawiał się temat stosunku młodych Polaków do ekologii. Postanowiliśmy go jednak wprowadzić ze względu na ważkość tematyki. Skoncentrowaliśmy się na dwóch kwestiach: zmianach klimatu i osiągnięciu neutralności klimatycznej. Podobnie jak w przypadku niektórych innych tematów opinie młodzieży zestawimy z opiniami dorosłych Polaków.

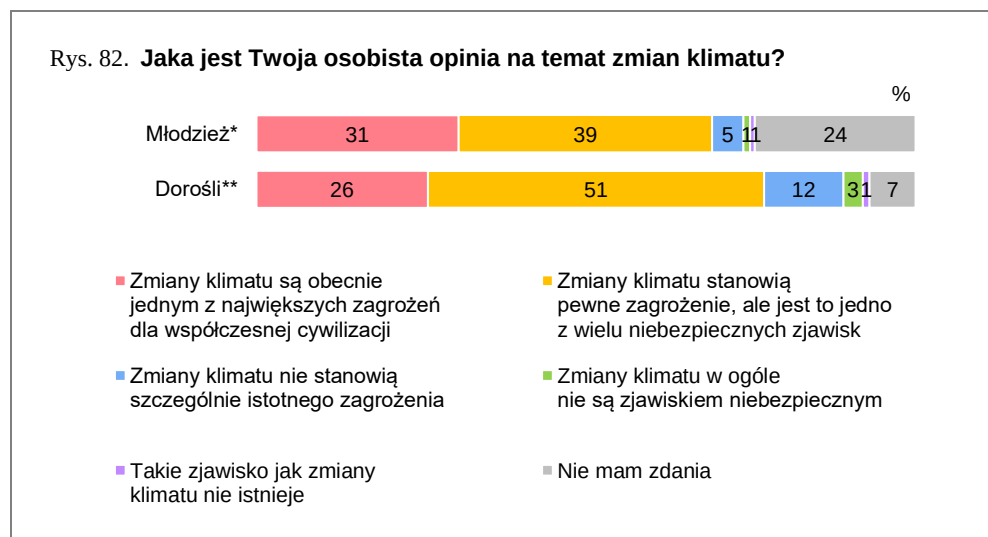
Postrzeganie zmian klimatu

Większość badanych przez nas uczniów szkół średnich (69%) postrzega zmiany klimatu jako zagrożenie, przy czym 31% uważa, że jest to obecnie jedno z największych zagrożeń dla współczesnej cywilizacji, a niemal 40%, że jest to tylko jedno z wielu niebezpiecznych zjawisk. Tylko nieliczni badani kwestionują niebezpieczeństwa związane ze zmianą klimatu lub wręcz negują to zjawisko (łącznie 7%). Zwraca uwagę, że dosyć wysoki odsetek badanych uczniów (24%) w ogóle nie ma zdania w tej kwestii.

Na zmiany klimatu najbardziej uwrażliwieni są uczniowie pochodzący z miast, w najwyższym stopniu pochodzący z miast największych liczących co najmniej 500 000 mieszkańców (80%), nieco mniej zaś uczniowie pochodzący ze wsi (62%). Stosunek do kwestii klimatu ma również związek z typem szkoły, do jakiej uczęszcza respondent. Jako zagrożenie jedno z największych lub co najmniej jedno

z wielu postrzega zmiany klimatu 77% licealistów i tylko 40% uczniów szkół branżowych (zasadniczych szkół zawodowych). Ci ostatni najczęściej nie mają w ogóle zdania w tej sprawie (52%). Istotne znaczenie dla postrzegania zmian klimatycznych ma orientacja polityczna. Uczniowie deklarujący poglądy lewicowe są bardziej uwrażliwieni na zmiany klimatu (88%) niż uczniowie deklarujący poglądy prawicowe (68%).

Pod względem opinii o zmianach klimatu badani przez nas uczniowie szkół średnich nie różnią się zasadniczo od ogółu dorosłych Polaków¹⁶. W jednej i drugiej grupie przeważają osoby, które uważają zmiany klimatu za zjawisko niebezpieczne dla współczesnej cywilizacji (odpowiednio 69% i 77%), zaś osób bagatelizujących problem jest w obu grupach znacznie mniej (odpowiednio 7% i 16%). Zasadnicza różnica między uczniami a dorosłymi Polakami polega na tym, że ci pierwsi prawie cztery razy częściej nie mają zdania w kwestii zmian klimatu niż ci drudzy (odpowiednio 24% i 7%).

* Badanie KBPN 2021

** Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (maj 2021)

¹⁶ Zob. komunikat CBOS „Transformacja energetyczna – oczekiwania i postulaty”, czerwiec 2021 (oprac. B. Roguska).

Neutralność klimatyczna

Zgodnie z założeniami Europejskiego Zielonego Ładu Unia Europejska do 2050 roku ma osiągnąć neutralność klimatyczną. Niemal połowa badanej przez nas młodzieży (47%) uważa, że proces ten w naszym kraju powinien dokonać się szybciej, tzn. jeszcze przed rokiem 2050. Kilkanaście procent uczniów (14%) jest zdania, że neutralność klimatyczna powinna zostać osiągnięta w perspektywie czasowej wyznaczonej przez Unię Europejską, tj. do 2050 roku, a kolejne 12%, że Polska powinna dochodzić do neutralności klimatycznej w swoim tempie, nawet jeśli będzie to oznaczało, że osiągniemy ją później. Podobnie jak w przypadku opinii o zmianach klimatu także w przypadku opinii o tempie osiągania neutralności klimatycznej względnie wysoki odsetek uczniów (26%) nie miał zdania w tej kwestii.

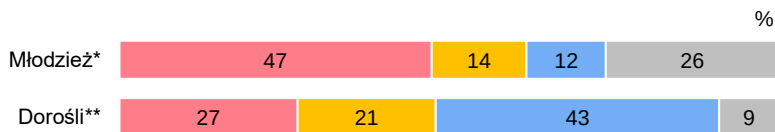
Jak najszybszej neutralności klimatycznej (jeszcze przed rokiem 2050) oczekują:

- częściej uczniowie z miast, zwłaszcza tych największych liczących co najmniej 500 000 mieszkańców (61%) niż uczniowie ze wsi (39%);
- częściej uczniowie liceów ogólnokształcących (56%) niż szkół branżowych (zasadniczych szkół zawodowych – 28%);
- częściej uczniowie deklarujący poglądy lewicowe (69%) niż prawicowe (33%).

Pod względem oceny skali problemu, jakim są dokonujące się na Ziemi zmiany klimatyczne, badani przez nas uczniowie szkół średnich nie odbiegali zasadniczo od ogółu dorosłych Polaków. Dorośli są nieco bardziej świadomi doniosłości problemu, jednak w obu grupach ocieplający się klimat uznany zostały za duże lub nawet największe zagrożenie dla współczesnej cywilizacji. Młodzież i dorośli różnią się natomiast w kwestii, jakie tempo powinny przybrać działania zapobiegające ewolucji klimatu. Największa grupa uczniów chciałaby osiągnięcia przez nasz kraj neutralności klimatycznej jak najszybciej, tj. jeszcze przed rokiem 2050 (47%). Tymczasem nie tak radykalni dorośli wolą odsunąć ten proces w czasie, o czym świadczy wysoki odsetek respondentów przekonanych, że Polska powinna dochodzić do neutralności klimatycznej w swoim tempie (43%)¹⁷, nawet gdybyśmy mieli przekroczyć ustaloną przez Unię Europejską granicę 2050 roku.

¹⁷ Patrz przypis 16.

Rys. 83. **Czy, Twoim zdaniem, Polska powinna dążyć, aby osiągnąć neutralność klimatyczną:**

■ jak najszybciej, jeszcze przed rokiem 2050

■ do roku 2050

■ Polska powinna dochodzić do neutralności klimatycznej w swoim tempie, nawet jeśli będzie to oznaczało, że osiągniemy ją po roku 2050

■ Nie mam zdania

* Badanie KBPN 2021

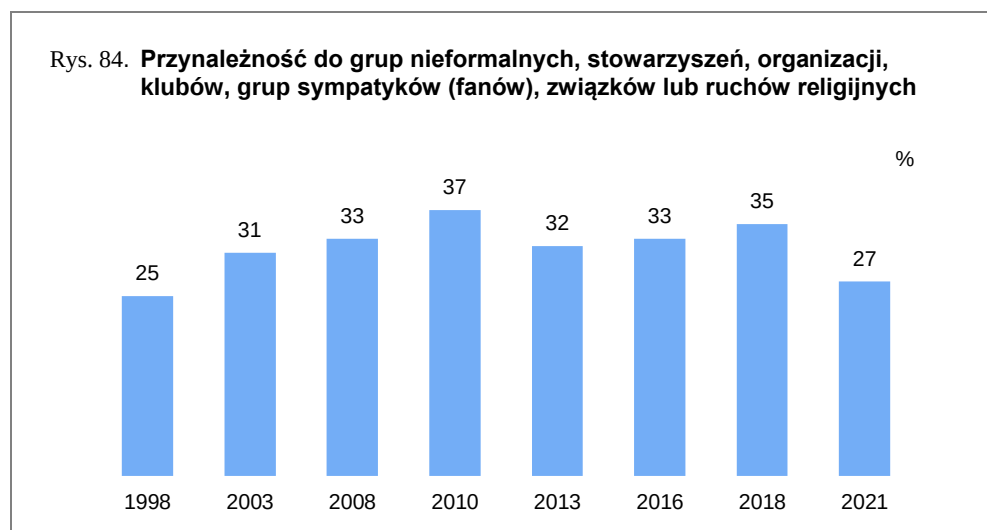
** Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (maj 2021)

Michał Feliksiak, Małgorzata Omyła-Rudzka

ZAINTERESOWANIA I AKTYWNOŚCI

Przynależność do grup, stowarzyszeń i organizacji

Przynależność do grupy nieformalnej, stowarzyszenia, organizacji, klubu, grupy sympatyków lub ruchu religijnego deklaruje ponad jedna czwarta badanych uczniów (27%), czyli mniej niż w dwóch poprzednich dekadach i podobnie, jak pod koniec lat 90 XX wieku. Spadek zaangażowania jest prawdopodobnie uwarunkowany epidemią koronawirusa.

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Czynnikiem, który różnicuje skalę przynależności do grup, stowarzyszeń i organizacji, jest płeć – członkostwo znacznie częściej deklarują chłopcy niż dziewczęta. Ponadto *in plus* wyróżniają się pod tym względem uczniowie zasadniczych szkół branżowych (a *in minus* – uczniowie techników) oraz mieszkańcy największych miast. Nie ma natomiast zasadniczych różnic w tym względzie między uczniami lepszymi a słabszymi.

Tabela 88

Cechy społeczno-demograficzne badanych		Przynależność do stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych
		w procentach
Ogółem		27
Płeć	chłopcy	35
	dziewczęta	19
Typ szkoły	liceum ogólnokształcące	28
	technikum	23
	szkoła branżowa (zasadnicza szkoła zawodowa)	34
Miejsce zamieszkania	wieś	28
	miasto poniżej 20 000 mieszk.	29
	miasto od 20 000 do 99 999 mieszk.	24
	miasto od 100 000 do 499 999 mieszk.	21
	miasto od 500 000 mieszk.	31
Uczniowie	dwójkowi i trójkowi	25
	czwórkowi	26
	piątkowi i szóstkowi	29

Badanie KBPN 2021

Struktura popularności poszczególnych typów grup jest zbliżona do rejestrowanej w ubiegłych latach. Najwięcej uczniów należy do klubów, związków oraz stowarzyszeń sportowych i kibicowskich (14%), których popularność od poprzedniego pomiaru nieco się zmniejszyła. Na drugim miejscu plasują się kluby kulturalne i hobbystyczne (6%), a na trzecim – organizacje i stowarzyszenia związane z działalnością społeczną (4%). Najmniejsza w historii naszych badań jest skala członkostwa w organizacjach i stowarzyszeniach religijnych, które deklaruje trzech na stu ankietowanych (3%). Marginalne, ale stabilne, jest zainteresowanie harcerstwem (2%) i organizacjami o profilu politycznym (1%).

Tabela 89

Przynależność do stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych	2008	2010	2013	2016	2018	2021
	w procentach					
Kluby, związki, stowarzyszenia sportowe, w tym kibicowskie	12	15	15	17	18	14
Organizacje, stowarzyszenia, kluby kulturalne i hobbystyczne	10	10	6	9	8	6
Organizacje, stowarzyszenia, kluby służby publicznej (PCK, Monar, WOPR, OSP itp.)	3	5	7	6	5	4
Organizacje, stowarzyszenia, grupy religijne	8	8	4	5	5	3
Harcerstwo	1	1	2	2	2	2
Organizacje, stowarzyszenia, kluby polityczne	0	1	1	1	1	1
Inne	3	4	2	0	0	1
Nie należę do żadnego	65	61	67	67	65	73

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wymieniać różne grupy i organizacje
Badania KBPN

Można zauważyć, że chłopcy trzykrotnie częściej niż dziewczęta należą do grup związanych ze sportem. W przypadku pozostałych typów grup i organizacji, zaangażowanie chłopców i dziewcząt jest porównywalne.

Tabela 90

Przynależność do stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych	Płeć	
	chłopcy	dziewczęta
	w procentach	
Kluby, związki, stowarzyszenia sportowe, w tym kibicowskie	23	7
Organizacje, stowarzyszenia, kluby kulturalne i hobbystyczne	6	5
Organizacje, stowarzyszenia, grupy religijne	3	3
Organizacje, stowarzyszenia, kluby służby publicznej (PCK, Monar, WOPR, OSP itp.)	3	4
Harcerstwo	1	2
Organizacje, stowarzyszenia, kluby polityczne	2	1
Inne	1	1
Nie należę do żadnego	65	81

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wymieniać różne grupy i organizacje
Badanie KBPN 2021

Stowarzyszenia sportowe i kibicowskie cieszą się większą popularnością wśród uczniów szkół branżowych niż wśród licealistów i ankietowanych z techników. Jest to jednak prawdopodobnie zależność pozorna, a w praktyce wynika to z dość znacznej przewagi liczebnej chłopców nad dziewczętami w szkołach branżowych¹⁸.

Tabela 91

Przynależność do stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych	Typ szkoły		
	liceum ogólnokształcące	technikum	szkoła branżowa (zasadnicza szkoła zawodowa)
	w procentach		
Kluby, związki, stowarzyszenia sportowe, w tym kibicowskie	15	11	21
Organizacje, stowarzyszenia, kluby kulturalne i hobbystyczne	6	6	5
Organizacje, stowarzyszenia, grupy religijne	4	3	2
Organizacje, stowarzyszenia, kluby służby publicznej (PCK, Monar, WOPR, OSP itp.)	4	3	2
Harcerstwo	2	2	2
Organizacje, stowarzyszenia, kluby polityczne	2	1	1
Inne	1	1	2
Nie należę do żadnego	72	77	66

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wymieniać różne grupy i organizacje
Badanie KBPN 2021

Udział w zajęciach pozalekcyjnych

Skala udziału w zajęciach pozalekcyjnych jest nieco mniejsza niż w 2018 roku. Podobnie jak wówczas największą popularnością cieszą się korepetycje z przedmiotów nauczanych w szkole, na które uczęszcza (lub zamierza uczęszczać w bieżącym roku szkolnym) ponad połowa badanych (53%). Dwie piąte (41%) uczestniczy w kursie prawa jazdy. Ubyło nieco uczestniczących w zajęciach z języka obcego (z 38% do 35%) i sportowych (z 36% do 33%), a także w kursach przygotowujących

¹⁸ W przebadanych szkołach branżowych chłopcy stanowią 77% badanych, a w liceach i technikach po 41%.

na studia (z 23% do 20%). Największy spadek frekwencji dotyczy zajęć artystycznych, w których udział deklaruje obecnie 11% badanych (wobec 16% w roku 2018). Minimalnie mniej osób korzysta obecnie z kursów komputerowych (spadek z 7% do 4%).

Tabela 92

Deklarowany udział (lub zamiar udziału w bieżącym roku szkolnym) w zajęciach pozalekcyjnych (organizowanych w szkole albo poza szkołą)	1996*	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018	2021
	w procentach								
Korepetycje z wybranego przedmiotu (wybranych przedmiotów) w zakresie szkoły średniej	-	39	46	54	53	50	51	54	53
Prawo jazdy	26	36	37	51	42	36	41	43	41
Nauka języków obcych	13	28	35	50	43	42	41	38	35
Zajęcia sportowe	34	36	38	31	34	30	41	36	33
Kursy przygotowujące do egzaminów na studia	-	31	38	30	24	21	23	23	20
Zajęcia artystyczne (nauka gry na instrumencie, taniec, plastyka i inne)	8	8	12	15	13	12	17	16	11
Kursy komputerowe	9	16	21	8	8	4	9	7	4
Inne	10	3	5	3	4	1	3	1	1

* W badaniu realizowanym w 1996 roku pytanie nie dotyczyło zamiaru uczestnictwa oraz nie obejmowało kursów i korepetycji

Badanie statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018, 2021

Uczestnictwo w większości rodzajów zajęć pozalekcyjnych częściej deklarują uczniowie liceów ogólnokształcących niż techników i szkół branżowych. Zauważalnie częściej niż przeciętnie deklarują oni udział w korepetycjach z przedmiotów szkolnych, nauce języków obcych, a także – nieco częściej – zajęciach artystycznych i przygotowujących do studiów. Z kolei znacznie rzadziej niż przeciętnie biorą w nich udział badani ze szkół branżowych, którzy wykazują ogólnie mniejsze od pozostałych zainteresowanie zajęciami pozalekcyjnymi, z wyjątkiem kursów prawa jazdy, zajęć sportowych i informatycznych.

Tabela 93

Deklarowany udział (lub zamiar udziału w bieżącym roku szkolnym) w zajęciach pozalekcyjnych (organizowanych w szkole albo poza szkołą)	Typ szkoły		
	liceum ogólnokształcące	technikum	szkoła branżowa (zasadnicza szkoła zawodowa)
	w procentach		
Korepetycje z wybranego przedmiotu (wybranych przedmiotów) w zakresie szkoły średniej	68	47	9
Prawo jazdy	51	24	55
Nauka języków obcych	43	31	11
Zajęcia sportowe	38	26	35
Kursy przygotowujące do egzaminów na studia	25	19	5
Zajęcia artystyczne (nauka gry na instrumencie, taniec, plastyka i inne)	15	8	5
Kursy komputerowe	4	3	8
Inne	2	1	1

Badanie KBPN 2021

Istnieje również związek między samooceną efektywności szkolnej a wyborem zajęć pozaszkolnych. Ogólnie rzecz biorąc, uczniowie czwórkowi i lepsi wykazują nimi większe zainteresowanie niż uczniowie dwójkowi lub trójkowi. Nie dotyczy to jedynie zajęć sportowych, w których skala uczestnictwa jest porównywalna, oraz kursów prawa jazdy, na które w większym stopniu niż pozostali uczęszczają najslabsi uczniowie.

Tabela 94

Deklarowany udział (lub zamiar udziału w bieżącym roku szkolnym) w zajęciach pozalekcyjnych (organizowanych w szkole albo poza szkołą)	Czy uważasz się za ucznia:		
	dwójkowego lub trójkowego	czwórkowego	piątkowego lub szóstkowego
	w procentach		
Korepetycje z wybranego przedmiotu (wybranych przedmiotów) w zakresie szkoły średniej	47	59	52
Prawo jazdy	44	40	38
Zajęcia sportowe	33	34	33
Nauka języków obcych	28	38	44
Kursy przygotowujące do egzaminów na studia	17	22	24
Zajęcia artystyczne (nauka gry na instrumencie, taniec, plastyka i inne)	8	12	15
Kursy komputerowe	3	5	7
Inne	1	1	2

Badanie KBPN 2021

Na wybór zajęć pozalekcyjnych wpływa również płeć badanych. Dziewczęta częściej niż chłopcy korzystają z korepetycji, zajęć z języka obcego i artystycznych, natomiast aktywność chłopców w większym stopniu koncentruje się wokół zajęć sportowych oraz informatycznych.

Tabela 95

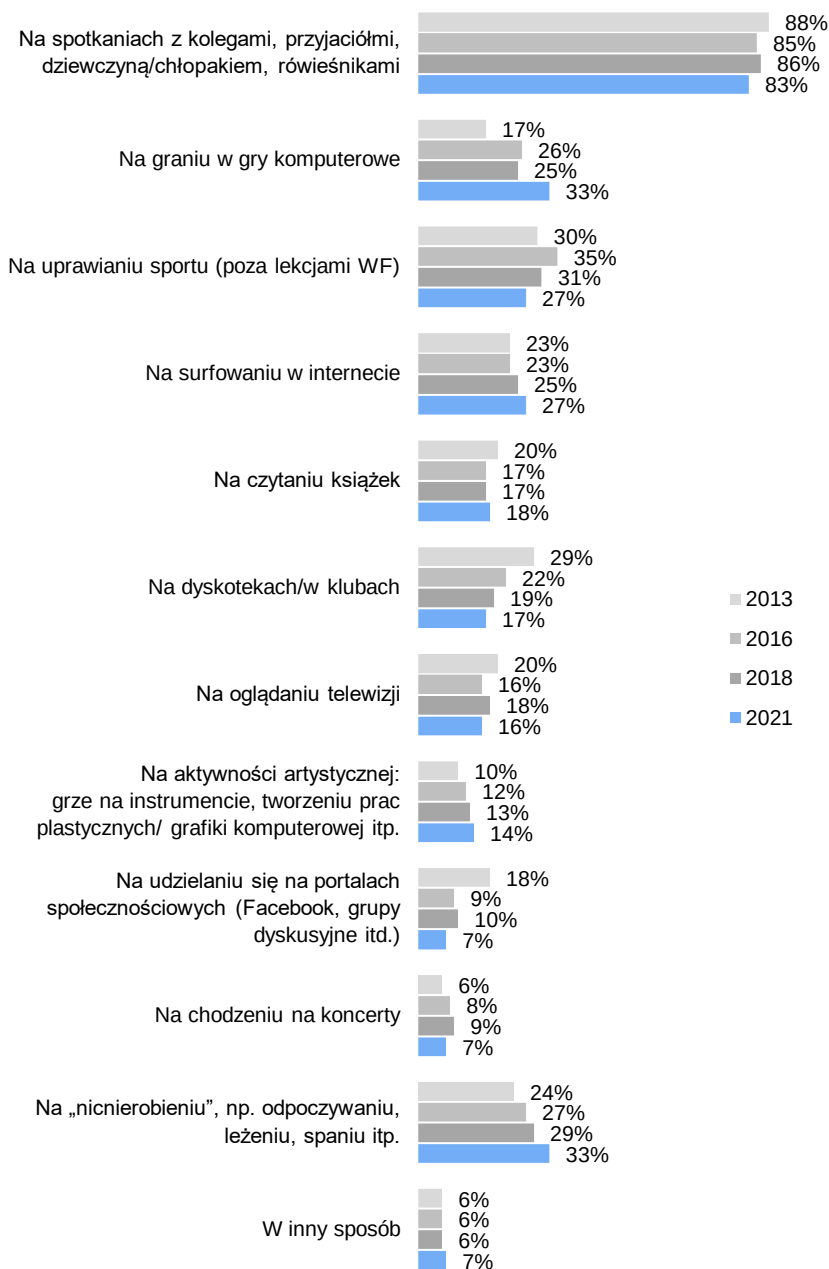
Deklarowany udział (lub zamiar udziału w bieżącym roku szkolnym) w zajęciach pozalekcyjnych (organizowanych w szkole albo poza szkołą)	Płeć	
	chłopcy	dziewczęta
	w procentach	
Korepetycje z wybranego przedmiotu (wybranych przedmiotów) w zakresie szkoły średniej	42	62
Nauka języków obcych	29	40
Prawo jazdy	43	39
Zajęcia sportowe	40	26
Kursy przygotowujące do egzaminów na studia	19	21
Zajęcia artystyczne (nauka gry na instrumencie, taniec, plastyka i inne)	8	14
Kursy komputerowe	8	1
Inne	1	1

Badanie KBPN 2021

Sposoby spędzania czasu wolnego

Wśród preferowanych sposobów spędzania czasu wolnego młodzieży dominują spotkania z przyjaciółmi i znajomymi (83%). Aktywnością tracącą popularność na przestrzeni lat (2013–2021) jest chodzenie do dyskotek i klubów, które wskazuje obecnie 17% badanych. Ponad jedna czwarta ankietowanych (27%) – mniej niż w 2018 roku i najmniej odkąd o to pytamy (czyli od 2013 roku) – najchętniej przeznacza wolny czas na uprawianie sportu. Jedna trzecia uczniów (33%) lubi spędzać czas wolny grając w gry komputerowe, nieco mniej (27%) – przeglądając internet, a siedmiu na stu (7%) – na udzielaniu się w serwisach społecznościowych. Podobny odsetek jak poprzednio, choć ogólnie rzecz biorąc najniższy w historii naszych badań, najchętniej sięga w czasie wolnym po książkę (18%). Zbliżona liczebnie grupa (16%) wybiera oglądanie telewizji. Około jednej siódmej (14%) poświęca czas na aktywności artystyczne, a dwukrotnie mniej (7%) chodzi na koncerty. „Nicnierobienie” – spanie, leżenie, odpoczywanie – stanowi preferowaną formę spędzania czasu wolnego jednej trzeciej młodzieży (33%), a jej popularność jest najwyższa, odkąd tę kwestię badamy.

Rys. 85. **W jaki sposób lubisz najbardziej spędzać czas wolny?**

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wskazać kilka sposobów spędzania czasu wolnego

Badania KBPN

Wśród innych preferowanych aktywności czasu wolnego (łącznie 7%) wymieniano pracę lub naukę (25 badanych), zainteresowania motoryzacyjne (13), spacer i zwiedzanie (7), spotkania w ramach różnych grup, stowarzyszeń i organizacji (10), gotowanie (7), spotkania z rodziną (6), słuchanie muzyki (5), branie narkotyków i picie alkoholu (3), seks (3), wędkarstwo (3), kibicowanie (2) oraz – niesprecyzowane dokładniej – realizowanie własnych zainteresowań i pasji (17 badanych).

Na preferencje co do sposobu spędzania wolnego czasu wpływa płeć badanych. Dziewczeta wyraźnie chętniej niż chłopcy sięgają po książki, a także częściej spędzają wolny czas przed telewizorem i przeglądając internet, jak również na dyskotekach, w klubach i na koncertach. Są też bardziej zainteresowane aktywnościami artystycznymi. Można również zauważyć, że dziewczeta znacznie chętniej niż chłopcy rezygnują z jakiegokolwiek aktywności i mając wolną chwilę – odpoczywają. Zainteresowania chłopców znacznie częściej koncentrują się na graniu w gry komputerowe i uprawianiu sportu.

Tabela 96

W jaki sposób lubisz najbardziej spędzać czas wolny?	Płeć	
	chłopcy	dziewczeta
	w procentach	
Na spotkaniach z kolegami, przyjaciółmi, dziewczyną/chłopakiem, rówieśnikami	82	84
Na graniu w gry komputerowe	56	12
Na uprawianiu sportu (poza lekcjami WF)	36	19
Na surfowaniu w internecie	24	30
Na dyskotekach/w klubach	14	19
Na oglądaniu telewizji	10	20
Na aktywności artystycznej: grze na instrumencie, tworzeniu prac plastycznych/grafiki komputerowej itp.	10	17
Na czytaniu książek	9	25
Na udzielaniu się na portalach społecznościowych (Facebook, grupy dyskusyjne itd.)	6	8
Na chodzeniu na koncerty	3	10
Na „nicnierobieniu”, np. odpoczywaniu, leżeniu, spaniu	25	40
W inny sposób	8	6

Badanie KBPN 2021

Pamiętając o różnych proporcjach uczniów i uczennic w liceach i technikach oraz szkołach branżowych, można zauważyć, że badani z tych ostatnich placówek znacznie częściej od pozostałych wybierają w czasie wolnym gry komputerowe, natomiast rzadziej czytają książki, uczestniczą w aktywnościach artystycznych i chodzą na koncerty. Również rzadziej na tle pozostałych wskazują „nicnierobienie”.

Tabela 97

W jaki sposób lubisz najbardziej spędzać czas wolny?	Typ szkoły		
	liceum ogólnokształcące	technikum	szkoła branżowa (zasadnicza szkoła zawodowa)
	w procentach		
Na spotkaniach z kolegami, przyjaciółmi, dziewczyną/chłopakiem, rówieśnikami	83	83	87
Na uprawianiu sportu (poza lekcjami WF)	29	23	27
Na graniu w gry komputerowe	29	32	41
Na surfowaniu w internecie	27	27	24
Na czytaniu książek	22	17	3
Na aktywności artystycznej: grze na instrumencie, tworzeniu prac plastycznych/grafiki komputerowej itp.	17	13	4
Na dyskotekach/w klubach	16	18	20
Na oglądaniu telewizji	12	18	21
Na chodzeniu na koncerty	8	5	3
Na udzielaniu się na portalach społecznościowych (Facebook, grupy dyskusyjne itd.)	7	8	7
Na „nicnierobieniu”, np. odpoczynaniu, leżeniu, spaniu	33	36	25
W inny sposób	7	7	6

Badanie KBPN 2021

Preferowane sposoby spędzania wolnego czasu zależą w pewnej mierze od wielkości miejscowości zamieszkania respondentów. Ankietowani z największych aglomeracji w większym stopniu od pozostałych koncentrują się na graniu w gry komputerowe, uprawianiu sportu oraz na aktywnościach artystycznych. Te ostatnie, jak również czytanie książek w czasie wolnym, najczęściej wybierają mieszkańcy dużych miast (od 100 000 do 499 999 ludności). Dyskoteki i kluby oraz oglądanie telewizji cieszą się relatywnie większą popularnością na wsi. Badani z najmniejszych miast (poniżej 20 000 ludności) wyraźnie chętniej niż pozostali angażują się

w aktywność w serwisach społecznościowych. Odpoczywanie w czasie wolnym najczęściej preferują ankietowani z miast średniej wielkości (od 20 000 do 99 999 ludności).

Tabela 98

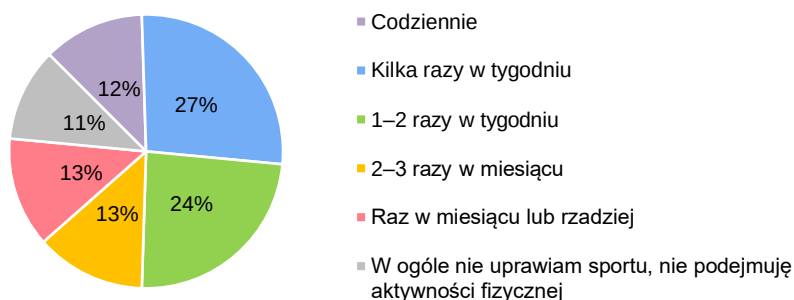
W jaki sposób lubisz najbardziej spędzać czas wolny?	Miejsce zamieszkania				
	wieś	miasto			
		poniżej 20 000	od 20 000 do 99 999	od 100 000 do 499 999	od 500 000 mieszk.
	w procentach				
Na spotkaniach z kolegami, przyjaciółmi, dziewczyną/chłopakiem, rówieśnikami	85	86	84	80	81
Na graniu w gry komputerowe	29	29	33	31	44
Na uprawianiu sportu (poza lekcjami WF)	28	26	20	27	34
Na surfowaniu w internecie	27	28	28	28	22
Na aktywności artystycznej: grze na instrumencie, tworzeniu prac plastycznych/grafiki komputerowej itp.	11	11	14	20	22
Na czytaniu książek	16	13	20	25	18
Na dyskotekach/w klubach	21	18	15	11	14
Na oglądaniu telewizji	18	15	15	16	8
Na udzielaniu się na portalach społecznościowych (Facebook, grupy dyskusyjne itd.)	7	13	8	6	5
Na chodzeniu na koncerty	6	9	6	7	5
Na „nicnierobieniu”, np. odpoczywaniu, leżeniu, spaniu	33	29	38	27	33
W inny sposób	6	6	7	11	6

Badanie KBPN 2021

Aktywność fizyczna młodzieży

Ogromna większość młodych ludzi, poza lekcjami WF, uprawia sport (89%), w tym blisko dwie trzecie (63%) podejmuje aktywność fizyczną regularnie – przynajmniej raz w tygodniu. Pozostali uprawiają sport 2–3 razy w miesiącu (13%) albo jeszcze rzadziej (13%).

Rys. 86. **Jak często uprawiasz jakiś sport bądź podejmujesz aktywność fizyczną – poza lekcjami WF?**

Badanie KBPN 2021

W stosunku do roku 2018, okresu sprzed pandemii, częstość podejmowania aktywności fizycznej przez młodych ludzi praktycznie nie zmieniła się. Wówczas podobnie jak teraz blisko dwie trzecie (63%) uprawiało sport regularnie – przynajmniej raz w tygodniu, a zbliżona grupa osób w ogóle nie uprawiała sportu (9%, o 2 punkty procentowe mniej niż obecnie).

Tabela 99

Jak często uprawiasz jakiś sport bądź podejmujesz aktywność fizyczną – poza lekcjami WF?	2018	2021
	w procentach	
Codziennie	13	12
Kilka razy w tygodniu	25	27
1–2 razy w tygodniu	25	24
2–3 razy w miesiącu	13	13
Raz w miesiącu lub rzadziej	15	13
W ogóle nie uprawiam sportu, nie podejmuję aktywności fizycznej	9	11

Badania KBPN

Aktywność fizyczną wyraźnie częściej podejmują chłopcy niż dziewczęta – regularne uprawianie sportu (przynajmniej raz w tygodniu) deklaruje 72% chłopców i 57% dziewcząt. Częstość podejmowania aktywności fizycznej przez młodych ludzi różnicuje wykształcenie rodziców oraz ocena własnych wyników szkolnych. Generalnie, na regularne uprawianie sportu częściej decydują się dzieci lepiej wykształconych rodziców – z wykształceniem średnim lub wyższym – oraz uczniowie osiągający lepsze wyniki w nauce.

Tabela 100

		Jak często uprawiasz sport bądź podejmujesz aktywność fizyczną – poza lekcjami WF?		
		Regularnie (co najmniej raz w tygodniu)	Sporadycznie (2–3 razy w miesiącu lub rzadziej)	W ogóle nie uprawiam sportu
		w procentach		
Płeć	chłopcy	72	20	8
	dziewczeta	57	30	13
Wykształcenie matki	podstawowe/gimnazjalne	56	29	15
	zasadnicze zawodowe	52	35	13
	średnie	65	24	11
	wyższe	68	24	8
Wykształcenie ojca	podstawowe/gimnazjalne	52	38	10
	zasadnicze zawodowe	58	29	13
	średnie	65	24	11
	wyższe	68	24	8
Za jakiego ucznia się uważasz?	dwójkowego/trójkowego	60	27	12
	czwórkowego	65	26	9
	piątkowego/szóstkowego	67	23	11

Badanie KBPN 2021

Najczęściej uprawianym sportem jest jazda na rowerze (45%), na drugim miejscu sytuują się ćwiczenia samodzielnie wykonywane w domu z własnej inicjatywy (36%). Mniej więcej co czwarty młody człowiek ćwiczy na siłowni (28%), uprawia sporty zespołowe (28%) lub biega (26%). Do mniej popularnych sportów wśród młodzieży zaliczyć należy jazdę na hulajnodze, rolkach, deskorolce (13%), pływanie (12%) oraz taniec (10%). Relatywnie niewielu młodych ludzi w wolnym czasie uprawia sporty i sztuki walki (7%), gra w tenisa, squasha, ping-ponga 5% bądź też uczestniczy w grupowych zajęciach fitness (3%). Część osób wymieniała inne rodzaje podejmowanych aktywności fizycznych, wśród których pojawiły się: spacer, marsze, jazda konna, biathlon, fechtunek oraz kalistenika (w sumie 6%).

Rys. 87. **Jaki uprawiasz sport lub jaką aktywność fizyczną podejmujesz – poza lekcjami WF?**

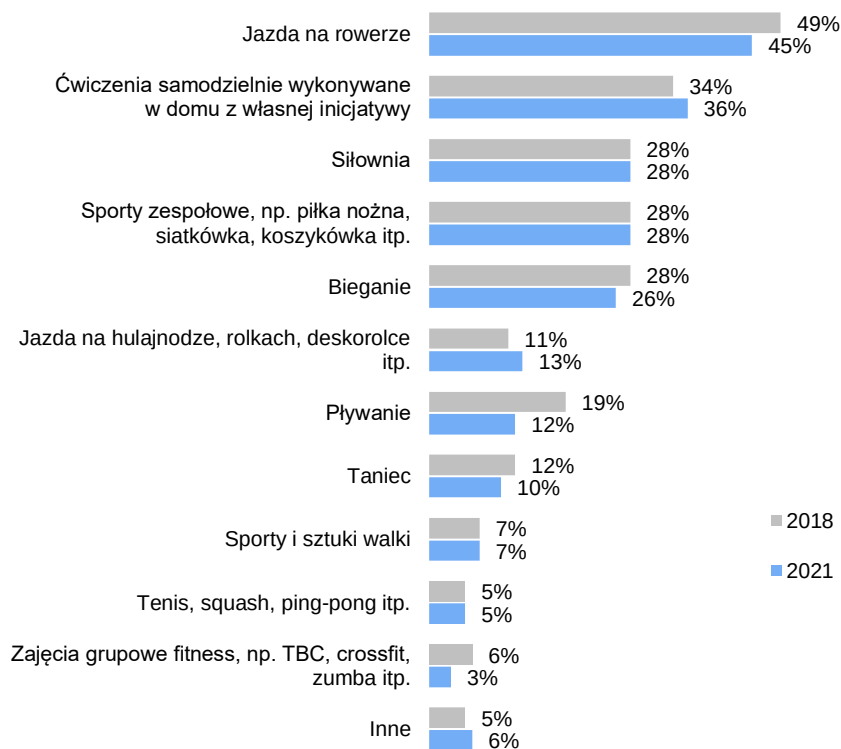
Odpowiedzi osób uprawiających sport poza lekcjami WF (N=1360)

Badanie KBPN 2021

Od ostatniego badania prawie nie zmieniły się preferencje młodych ludzi w zakresie rodzajów podejmowanych aktywności fizycznych. W roku 2018, tak jak obecnie, najpopularniejszym rodzajem aktywności była jazda na rowerze, na drugim miejscu lokowały się ćwiczenia samodzielnie wykonywane w domu z własnej inicjatyw, a na trzecim – *ex aqueo* – siłownia, sporty zespołowe oraz bieganie. Uwagę zwraca jedynie spadek popularności pływalni (z 19% do 12%) oraz zajęć grupowych fitness (z 6% do 3%), który prawdopodobnie wynika z ograniczeń pandemicznych.

Rys. 88. **Jaki uprawiasz sport lub jaką aktywność fizyczną podejmujesz – poza lekcjami WF?**

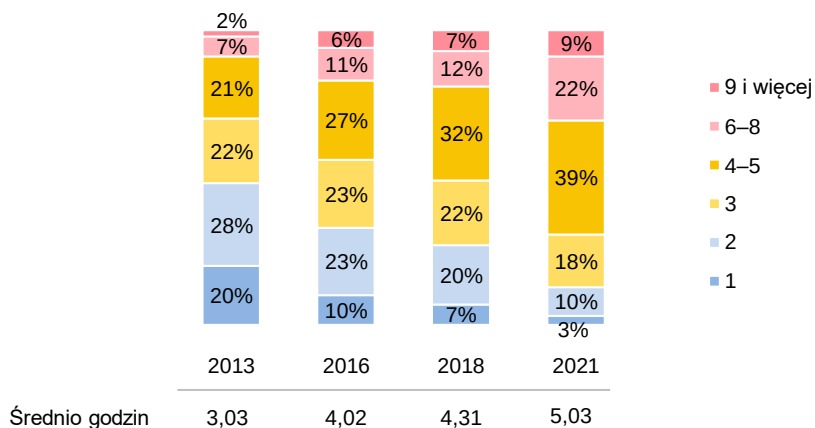

Badania KBPN

Aktywność online

Uczniowie spędzają przeciętnie online pięć godzin na dobę (średnia = 5,03). To ponad czterdzieści minut więcej niż w 2018 roku i najczęściej odkąd o to pytamy. Trzech na stu badanych (3%) korzysta przeważnie z sieci godzinę dziennie, około jednej dziesiątej (10%) – dwie godziny, niespełna jedna piąta (18%) – trzy, a blisko dwie piąte (39%) – od czterech do pięciu. Ta ostatnia grupa w kolejnych pomiarach systematycznie rosła. Od poprzedniej edycji badania niemal podwoił się także odsetek używających internetu od sześciu do ośmiu godzin dziennie (wzrost z 12% do 22%). Niemal jedna dziesiąta (9%) – najczęściej odkąd o to pytamy – jest online dziewięć godzin i więcej.

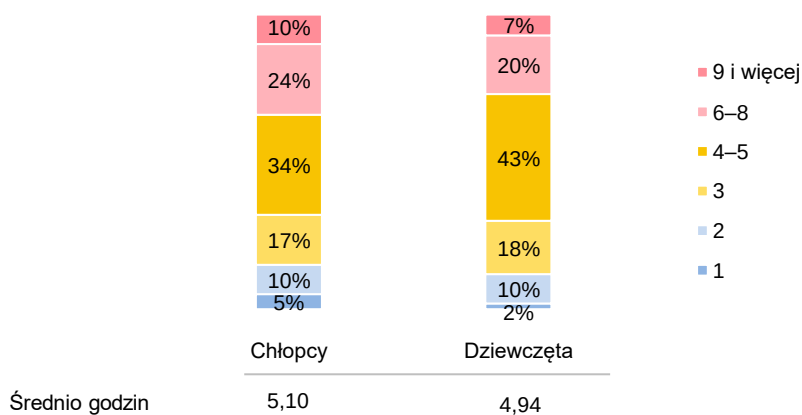
Rys. 89. Ile (przeciętnie) godzin dziennie spędzasz w internecie?

Badania KBPN

Wpływ płci na czas spędzany online jest nieistotny statystycznie. Można jedynie zauważyć, że chłopcy w większej mierze niż dziewczęta używają internetu – 6 i więcej godzin dziennie (34% wobec 27%).

Rys. 90. Ile (przeciętnie) godzin dziennie spędzasz w internecie?

Badanie KBPN 2021

Typ szkoły, do której uczęszczają badani, w zasadzie również nie przekłada się na czas spędzany przez nich w internecie.

Tabela 101

Typ szkoły	Średni czas spędzany w internecie w ciągu dnia w godzinach
Liceum ogólnokształcące	4,99
Technikum	5,07
Szkoła branżowa (zasadnicza szkoła zawodowa)	5,05

Badanie KBPN 2021

Pewne znacznie ma natomiast efektywność szkolna. Najwięcej czasu w sieci spędzają najślabi uczniowie, z kolei najmniej – uczniowie piątkowi i szóstkowi. Nieco poniżej średniego czasu plasują się uczniowie czwórkowi.

Tabela 102

Czy uważasz się za ucznia:	Średni czas spędzany w internecie w ciągu dnia w godzinach
– dwójkowego lub trójkowego	5,39
– czwórkowego	4,86
– piątkowego lub szóstkowego	4,53

Badanie KBPN 2021

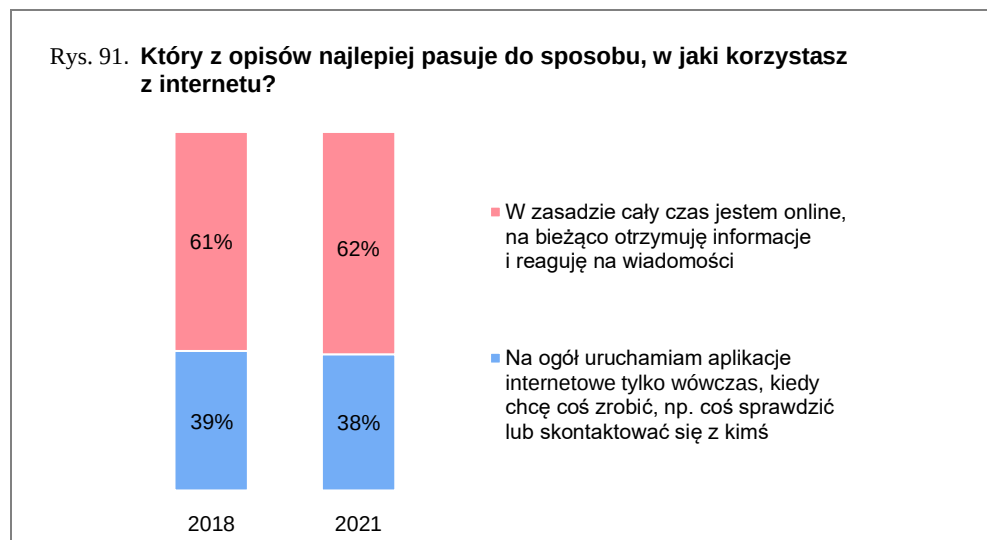
Mniej niż inni na internet w ciągu dnia przeznaczają respondenci mieszkający na wsi, natomiast zauważalnie dłużej niż przeciętna obecnością w sieci wyróżniają się badani mieszkający w największych aglomeracjach.

Tabela 103

Wielkość miejscowości zamieszkania	Średni czas spędzany w internecie w ciągu dnia w godzinach
Wieś	4,87
Miasto poniżej 20 000 mieszk.	5,04
Miasto od 20 000 do 99 999 mieszk.	5,15
Miasto od 100 000 do 499 999 mieszk.	5,17
Miasto od 500 000 mieszk.	5,29

Badanie KBPN 2021

Podobnie jak w 2018 roku ponad sześciu na dziesięciu badanych (62%) deklaruje, że stale są online – na bieżąco otrzymują informacje i mogą na nie reagować, natomiast niemal dwie piąte (38%) uruchamia aplikacje internetowe tylko wówczas, kiedy chce coś zrobić, np. coś sprawdzić lub skontaktować się z kimś. Ten pierwszy styl korzystania z sieci współwystępuje z dłuższym czasem spędzanym w sieci (średnio 5,59 godziny dziennie wobec 4,11 godziny wśród badanych, którzy wchodzą do internetu w sposób celowy).

Badania KBPN

Style korzystania z internetu różnią się przede wszystkim w zależności od płci respondentów oraz ich oceny własnej efektywności szkolnej. Bycie cały czas online jest bardziej charakterystyczne dla dziewcząt niż chłopców oraz dla najsłabszych uczniów. Z kolei najczęściej w konkretnym celu do internetu wchodzi uczniowie piątkowi i szóstkowi. Są pod tym względem najbliżsi ogółowi dorosłych Polaków, wśród których przeważa ten sposób korzystania z internetu¹⁹.

¹⁹ Zob. komunikat CBOS „Korzystanie z internetu”, lipiec 2021 (oprac. M. Feliksiak).

Tabela 104

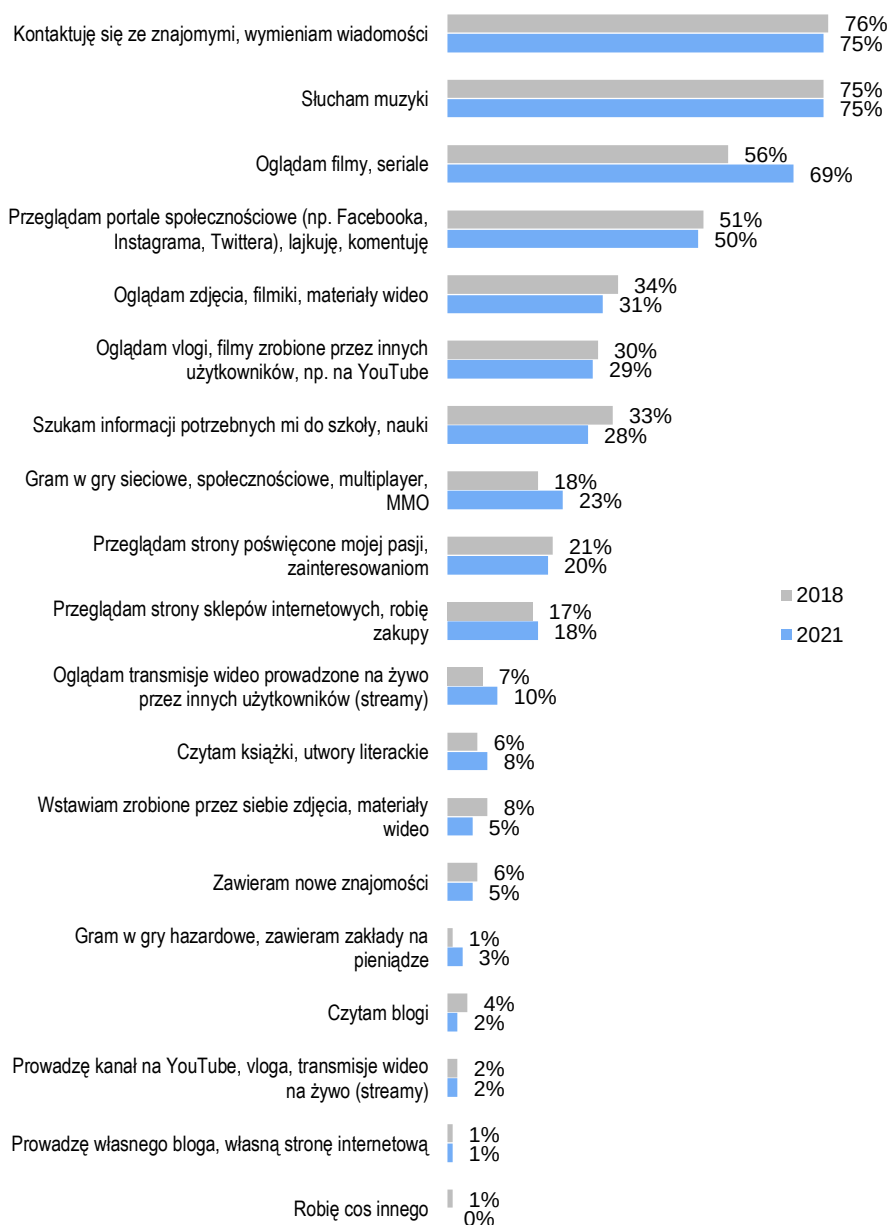
Cechy społeczno-demograficzne badanych		Który z opisów najlepiej pasuje do sposobu, w jaki korzystasz z internetu?	
		W zasadzie cały czas jestem online, ma bieżąco otrzymuję informacje i reaguję na wiadomości	Na ogół uruchamiam aplikacje internetowe tylko wówczas, kiedy chcę coś zrobić, np. coś sprawdzić lub skontaktować się z kimś
		w procentach	
Płeć	chłopcy	58	42
	dziewczęta	66	34
Typ szkoły	liceum ogólnokształcące	64	36
	technikum	62	38
	szkoła branżowa	56	44
Miejsce zamieszkania	wieś	61	39
	miasto poniżej 20 000 mieszk.	63	37
	miasto od 20 000 do 99 999 mieszk.	67	33
	miasto od 100 000 do 499 999 mieszk.	58	42
	miasto od 500 000 mieszk.	62	38
Uczniowie	dwójkowi i trójkowi	68	32
	czwórkowi	62	38
	piątkowi i szóstkowi	52	48

Badanie KBPN 2021

Do najpopularniejszych aktywności online – takich, na które badani przeznaczają najwięcej czasu – należy kontaktowanie się ze znajomymi, wymienianie z nimi wiadomości (75%) i słuchanie muzyki (75%). Ponad dwie trzecie głównie ogląda w sieci seriale (69%). Od 2018 roku grupa ta znacznie się zwiększyła (o 13 punktów procentowych). Niezmiennie połowa badanych (50%) spędza najwięcej czasu na portalach społecznościowych. Około jednej trzeciej (31%) na ogół przegląda w internecie zdjęcia i różne materiały wideo, a trochę mniej (29%) – ogląda vlogi i filmy zrobione przez innych użytkowników, np. w serwisie YouTube. Od poprzedniego pomiaru zmniejszył się nieco odsetek wykorzystujących internet przede wszystkim do zdobywania informacji potrzebnych do szkoły, nauki (z 33% do 28%). Przybyło natomiast badanych grających w wieloosobowe gry sieciowe (wzrost z 18% do 23%). Jedna piąta (20%) będąc online na ogół wchodzi na strony poświęcone swojej pasji i zainteresowaniom, 18% – odwiedza sklepy internetowe

i robi zakupy, a jedna dziesiąta (10%) – ogląda „streamy”, czyli transmisje wideo prowadzone na żywo przez innych użytkowników.

Rys. 92. **Na co przeznaczasz najwięcej czasu będąc w internecie?**

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wskazać kilka aktywności
Badania KBPN

Pozostałe aktywności, preferowane przez mniej niż co dziesiątego respondenta to: czytanie książek i innych utworów literackich (8%), czytanie blogów (2%), zawieranie nowych znajomości (5%) i granie w gry hazardowe (3%). Pięciu na stu badanych (5%) koncentruje się online na zamieszczaniu zrobionych przez siebie zdjęć i filmów, dwóch na stu (2%) – na prowadzeniu kanału na YouTube, vloga i/lub transmisji wideo na żywo, a 1% – na prowadzeniu własnego bloga lub strony internetowej.

Tabela 105

Na co przeznaczasz najwięcej czasu będąc w internecie?	Płeć	
	chłopcy	dziewczeta
	w procentach	
Słucham muzyki	75	75
Kontaktuję się ze znajomymi, wymieniam wiadomości	64	84
Oglądam filmy, seriale	60	77
Przeglądam portale społecznościowe (np. Facebooka, Instagrama, Twittera), lajkuję, komentuję	42	57
Gram w gry sieciowe, społecznościowe, multiplayer, MMO	41	8
Oglądam zdjęcia, filmiki, materiały wideo	35	27
Oglądam vlogi, filmy zrobione przez innych użytkowników, np. na YouTube	30	27
Przeglądam strony poświęcone mojej pasji, zainteresowaniom	25	17
Szukam informacji potrzebnych mi do szkoły, nauki	18	36
Oglądam transmisje wideo prowadzone na żywo przez innych użytkowników (streamy)	17	5
Przeglądam strony sklepów internetowych, robię zakupy	12	23
Gram w gry hazardowe, zawieram zakłady na pieniądze	7	1
Zawieram nowe znajomości	6	5
Czytam książki, utwory literackie	4	11
Wstawiam zrobione przez siebie zdjęcia, materiały wideo	3	6
Prowadzę kanał na YouTube, vloga, transmisje wideo na żywo (streamy)	3	1
Czytam blogi	1	2
Prowadzę własnego bloga, własną stronę internetową	0	1
Robię coś innego	0	0

Badanie KBPN 2021

Sposób spędzania czasu online jest w znacznym stopniu zdeterminowany przez płeć badanych. Internauci częściej niż internautki grają w gry sieciowe i hazardowe (hazard w sieci jest w zasadzie wyłącznie domeną chłopców), oglądają „streamy”, a także zdjęcia i materiały wideo oraz przeglądają strony związane ze swoimi zainteresowaniami. Dziewczeta w wyraźnie większym stopniu niż chłopcy koncentrują się

na kontaktowaniu ze znajomymi, aktywności w portalach społecznościowych, oglądaniu filmów i seriali, odwiedzaniu sklepów internetowych, nauce i czytaniu książek. Ponadto dwukrotnie częściej niż chłopcy deklarują wstawianie do internetu zrobionych przez siebie zdjęć i materiałów wideo.

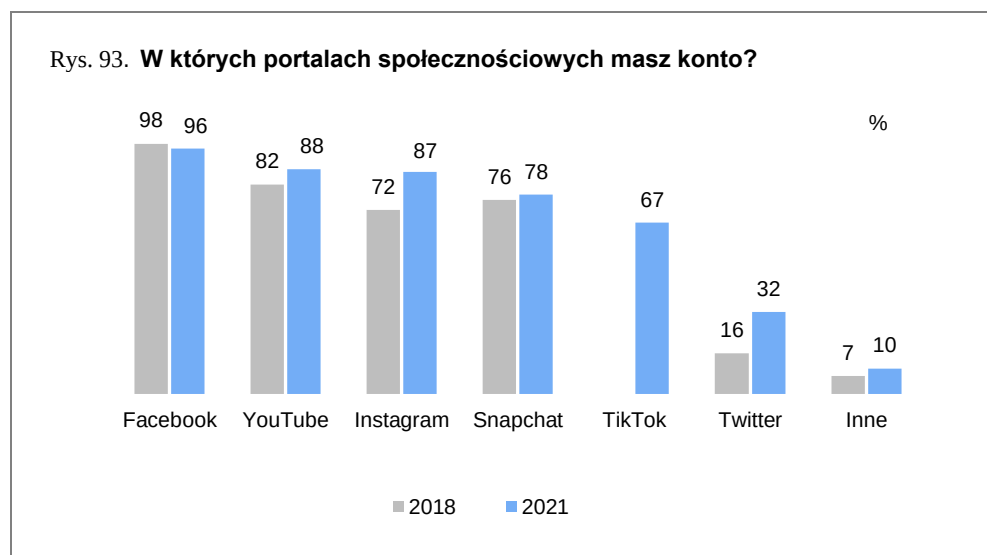
Respondenci ze szkół branżowych w nieco większym stopniu niż inni wykorzystują internet do zawierania nowych znajomości, wstawiania własnych zdjęć i filmów, natomiast zauważalnie rzadziej szukają w nim informacji potrzebnych do szkoły, nauki, czytają książki, jak również wymieniają wiadomości ze znajomymi.

Tabela 106

Na co przeznaczasz najwięcej czasu będąc w internecie?	Typ szkoły		
	liceum ogólnokształcące	technikum	szkoła branżowa (zasadnicza szkoła zawodowa)
Kontaktuję się ze znajomymi, wymieniam wiadomości	78	75	61
Słucham muzyki	76	73	79
Oglądam filmy, seriale	69	70	63
Przeglądam portale społecznościowe (np. Facebooka, Instagrama, Twittera), lajkuję, komentuję	49	53	47
Szukam informacji potrzebnych mi do szkoły, nauki	33	26	9
Oglądam vlogi, filmy zrobione przez innych użytkowników, np. na YouTube	32	27	24
Oglądam zdjęcia, filmiki, materiały wideo	29	32	34
Gram w gry sieciowe, społecznościowe, multiplayer, MMO	21	23	26
Przeglądam strony poświęcone mojej pasji, zainteresowaniom	21	20	17
Przeglądam strony sklepów internetowych, robię zakupy	17	21	11
Oglądam transmisje wideo prowadzone na żywo przez innych użytkowników (streamy)	10	10	14
Czytam książki, utwory literackie	9	7	3
Wstawiam zrobione przez siebie zdjęcia, materiały wideo	5	4	9
Zawieram nowe znajomości	4	6	10
Gram w gry hazardowe, zawieram zakłady na pieniądze	4	3	3
Czytam blogi	2	2	1
Prowadzę kanał na YouTube, vloga, transmisje wideo na żywo (streamy)	2	2	3
Prowadzę własnego bloga, własną stronę internetową	1	1	1
Robię coś innego	1	0	1

Badanie KBPN 2021

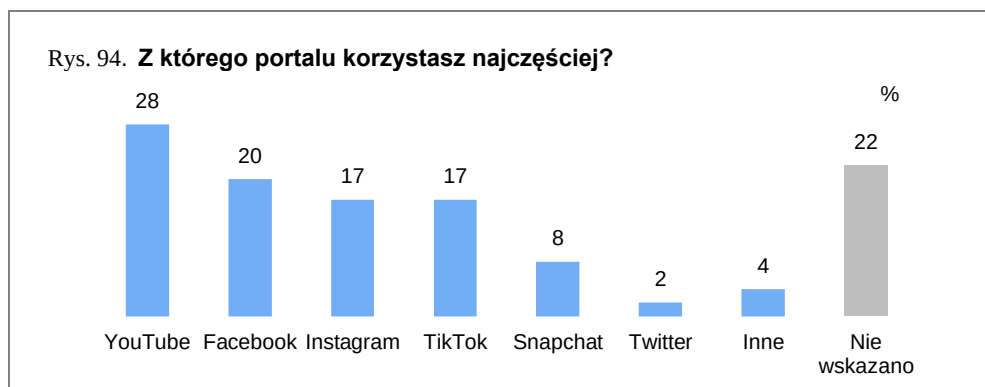
Najpopularniejsze obecnie portale społecznościowe to Facebook – konto ma na nim 96% badanych – YouTube (88%) oraz Instagram (87%). Ponad trzy czwarte badanych ma konto na Snapchacie (78%), a dwie trzecie (67%) – na TikToku. Mniej liczni są użytkownicy Twittera, na którym konto ma co trzeci ankietowany (32%). Od ostatniego badania zauważalnie przybyło użytkowników Instagrama i Twittera (w przypadku którego odsetek mających na nim konto podwoił się), a także – choć w mniejszym stopniu – serwisu YouTube.

Badania KBPN

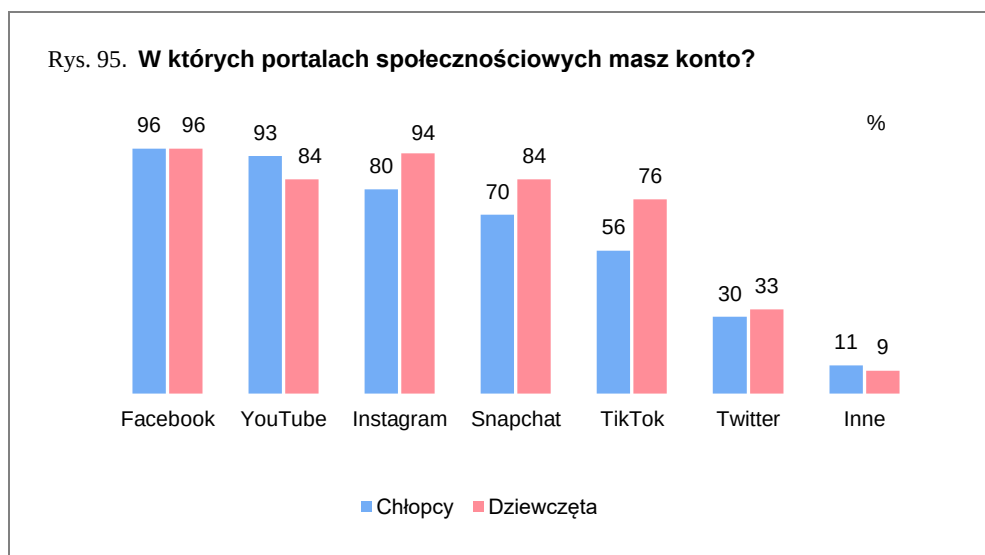
Wśród innych portali społecznościowych najczęściej wymieniano różnego typu aplikacje do komunikacji (48 osób), np. Whatsapp, Messenger, Telegram, Team-speak, Gadu-gadu, portal streamingowy Twitch (33) oraz platformy dyskusyjne – Discord (24) i Reddit (13). Podawano również Pinterest (12), serwisy randkowe (8), np. Tinder, Badoo, a poza tym – sporadycznie – blogowy Tumblr (5), umożliwiający publikowanie tekstów Wattpad (4), jak również serwisy pornograficzne (3), serwisy związane z grami komputerowymi (2) oraz portale ogłoszeniowe lub zakupowe (2).

Z deklaracji wynika, że badani są najbardziej aktywni w serwisie YouTube (28%), a także – choć w mniejszym stopniu – na Facebooku (20%), Instagramie (17%) i TikToku (17%).

Badanie KBPN 2021

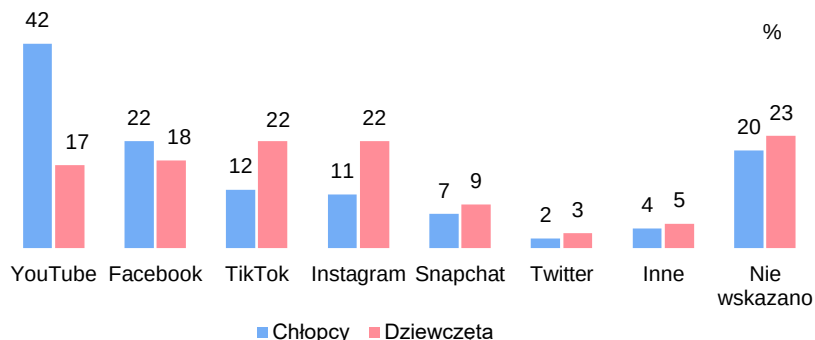
Chłopcy częściej niż dziewczęta posiadają konto w serwisie YouTube. Dziewczęta natomiast w większej mierze są zarejestrowane na Instagramie, Snapchacie i – szczególnie – TikToku.

Badanie KBPN 2021

Powyższe zależności przekładają się również na czas spędzany na poszczególnych portalach. Tak więc chłopcy są znacznie bardziej aktywni w serwisie YouTube, a dziewczęta na Instagramie i TikToku. W przypadku wspomnianego wcześniej Snapchata nie obserwujemy istotnych różnic.

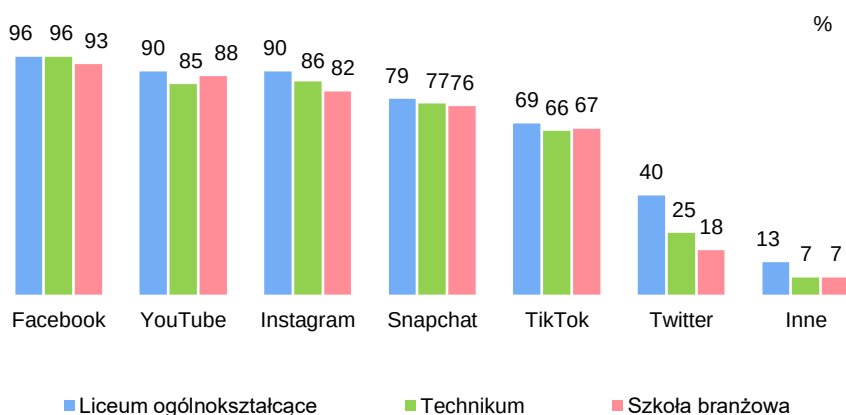
Rys. 96. **Z którego portalu korzystasz najczęściej?**

Badanie KBPN 2021

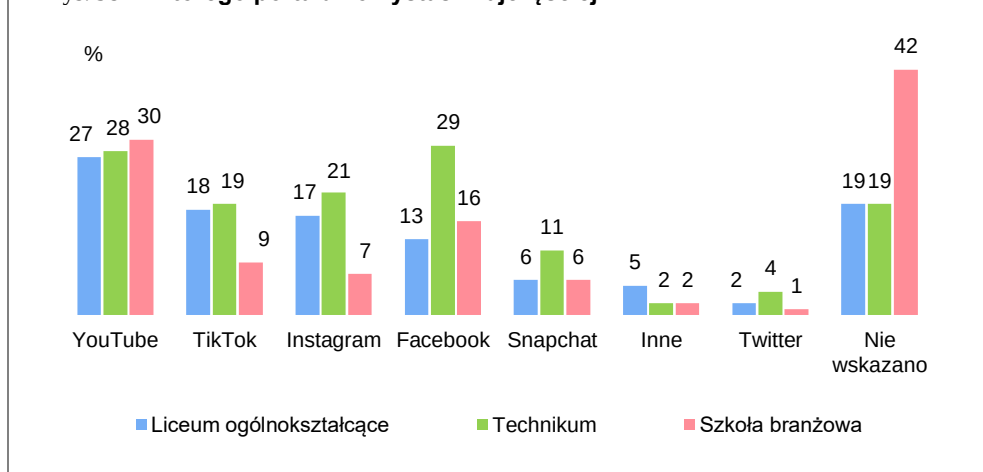
Uczniowie szkół branżowych rzadziej niż pozostali mają konta na Twitterze. Wyróżniają się także mniejszym niż inni zainteresowaniem Instagramem i TikTokiem, co prawdopodobnie bierze się głównie z przewagi chłopców w tego typu szkołach. Portalem pierwszego wyboru najczęściej jest dla nich YouTube, a na drugim miejscu plasuje się Facebook. Uczniowie liceów ogólnokształcących i techników również najwięcej czasu spędzają w serwisie YouTube. W przypadku respondentów z techników zajmuje on pierwsze miejsce *ex aequo* z Facebookiem. Wśród licealistów relatywnie wielu wskazuje również TikTok i Instagram.

Rys. 97. **Na których portalach masz konto?**

Badanie KBPN 2021

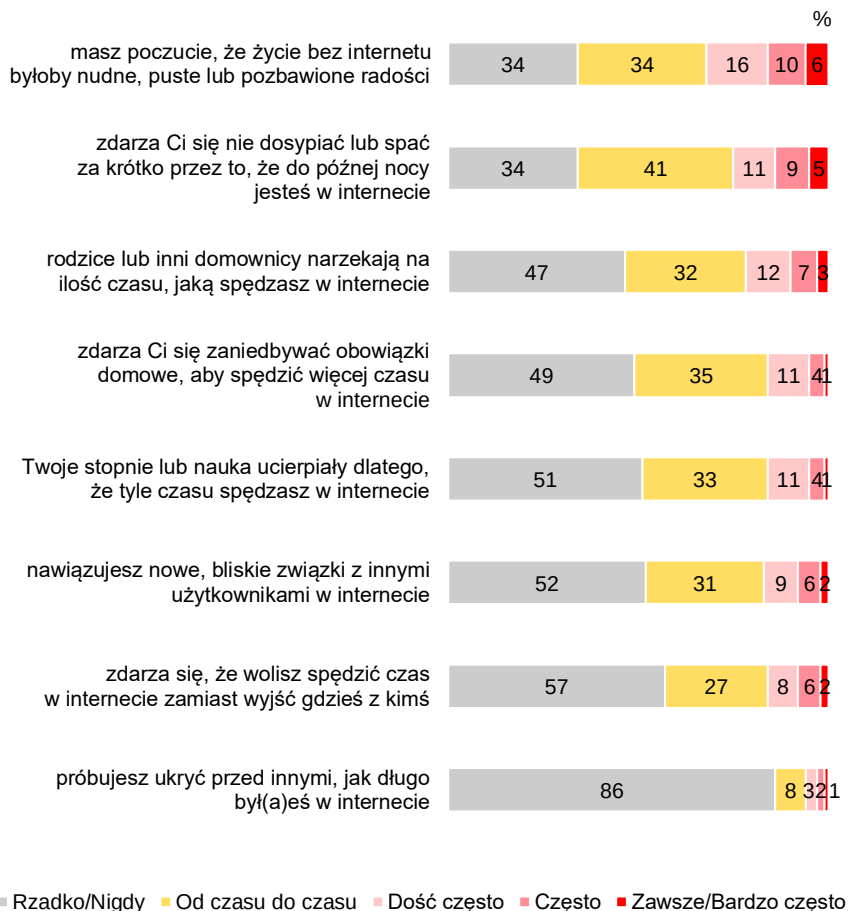
Rys. 98. **Z którego portalu korzystasz najczęściej?**

Badanie KBPN 2021

Uczniom przedstawiono osiem stwierdzeń odnoszących się do sposobu korzystania z internetu i jednocześnie definiujących miejsce, jakie ta aktywność zajmuje w życiu codziennym. Posłużyły one do określenia tego, jak wielu badanych wykazuje symptomy uzależnienia od internetu. Z deklaracji wynika, że dwie trzecie respondentów (66%) miewa poczucie, że bez internetu ich życie byłoby nudne, pozbawione radości i sensu, w tym jedna trzecia (32%) ma takie poczucie co najmniej dość często. Takiemu samemu odsetkowi badanych (66%, w tym 25% – dość często lub częściej) zdarza się nie dosypiać z powodu długiej obecności online. W przypadku ponad połowy (54%, z czego co najmniej dość często – 22%) rodzice lub inni domownicy narzekają na ilość czasu, jaką respondenci spędzają w internecie. Nieznacznie mniejszej grupie (51%, w tym 16% co najmniej dość często) zdarza się z tego względu zaniedbywać obowiązki domowe. Niespełna połowa co najmniej czasami (48%, w tym 17% częściej) nawiązuje online nowe, bliskie relacje z innymi ludźmi, a zbliżona liczebnie grupa (49%, w tym 16% częściej) odnotowuje pogorszenie swojej wydajności szkolnej ze względu na czas spędzany w sieci. W przypadku mniejszej grupy internet zyskuje przewagę pod względem atrakcyjności nad aktywnością towarzyską offline: ponad dwie piąte (43%) przynajmniej od czasu do czasu (w tym 16% – częściej) preferowało spędzać czas w sieci niż wyjść gdzieś ze znajomymi. Na tym tle, stosunkowo nielicznym badanym (14%, w tym 6% – co najmniej dość często) zdarzało się ukrywać przed innymi fakt długiego przebywania online.

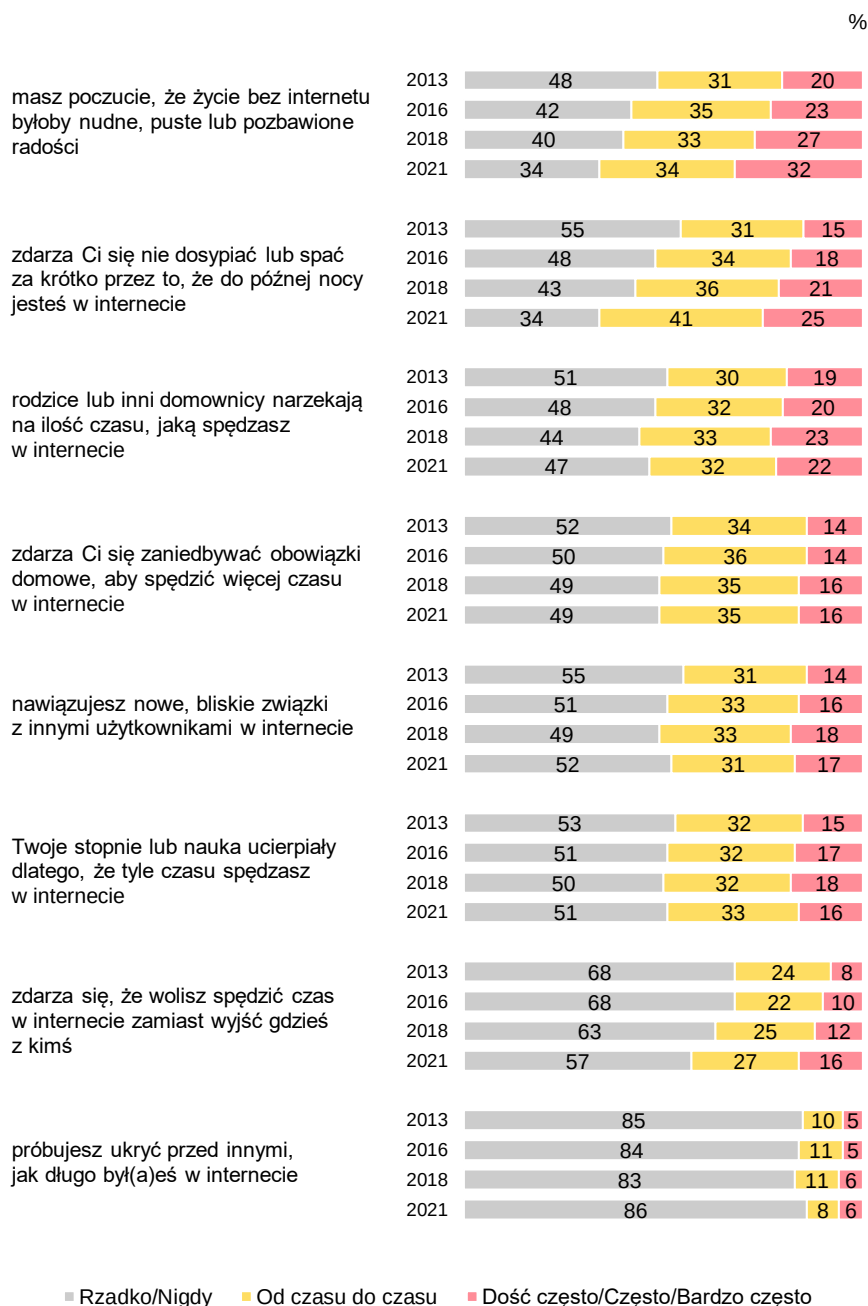
Rys. 99. **Jak często:**

Badanie KBPN 2021

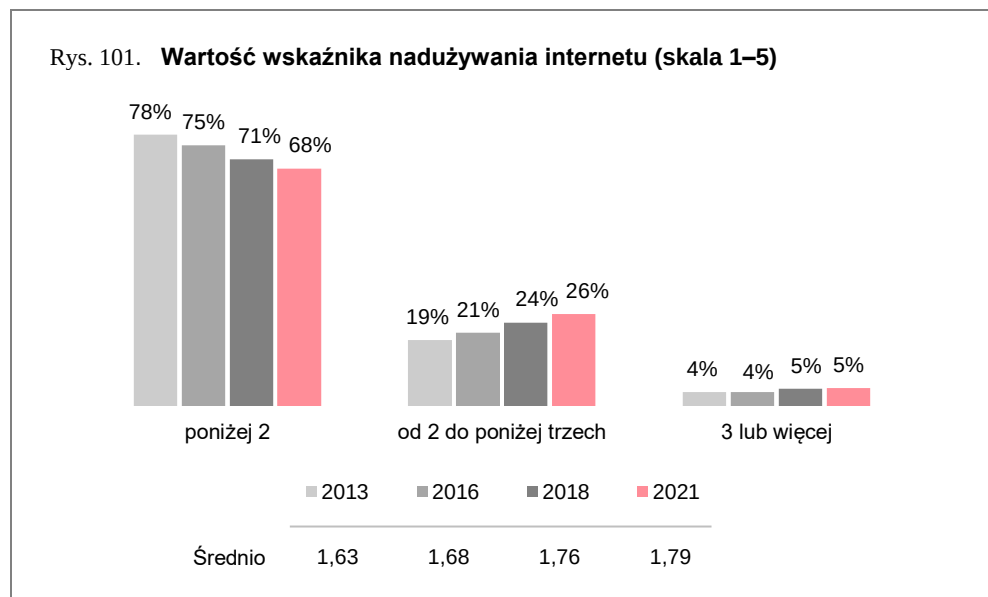
Od poprzedniego badania w 2018 roku obserwujemy wzrost odsetka badanych, którzy deklarują, że zdarza im się nie dosypiać ze względu na czas spędzany w internecie, a także takich, którzy wolą przebywać online zamiast spotkać się ze znajomymi offline. Umocniło się również przeświadczenie, że życie bez internetu byłoby puste i pozbawione radości.

Rys. 100. **Jak często:**

Badania KBPN

W celu syntetycznego ujęcia problemu nadużywania internetu, utworzyliśmy wskaźnik będący średnią arytmetyczną z odpowiedzi badanych na osiem przedstawionych stwierdzeń. Ten syntetyczny indeks uwzględnia wszystkie opisane wyżej aspekty związane z obecnością online łącznie, przyjmując wartości od 1 do 5, czyli od braku symptomów uzależnienia od internetu do ich dużego natężenia. W 2013 roku wartość indeksu wynosiła 1,63, w roku 2016 – 1,68, w 2018 – 1,76, a obecnie – 1,79. W syntetycznym ujęciu zmiany w tym, jak młodzież traktuje internet i jak z niego korzysta, są z badania na badanie niewielkie, jednak stopniowy wzrost wartości tego indeksu wskazuje na nasilanie się ryzyka. Przekładając ten wskaźnik na bardziej zrozumiałe kategorie, można powiedzieć, że ponad dwie trzecie ankietowanych (68%) to zwykli użytkownicy, w odniesieniu do ponad jednej czwartej (26%) można mówić o umiarkowanym poziomie ryzyka nadużywania internetu, natomiast co dwudziesty (5%) przejawia poważniejsze symptomy uzależnienia.

Badania KBPN

Za pomocą wyżej opisanego wskaźnika sprawdziliśmy, które grupy są bardziej narażone na problem uzależnienia od internetu. Czynnikiem, który z oczywistych względów jest silnie powiązany z nadużywaniem internetu, jest czas spędzany online (ρ Spearmana=0,41). Problematiczne zachowania częściej dotyczą badanych, którzy spędzają w sieci co najmniej sześć godzin dziennie, w tym zwłaszcza tych, których obecność online trwa dziewięć godzin lub więcej. Podwyższony poziom

zagrożenia uzależnieniem obserwujemy również wśród uczniów, którzy zadeklarowali, że ich obecność online jest stała (w przeciwieństwie do tych, którzy uruchamiają aplikacje internetowe tylko wówczas, gdy jest tak potrzeba), a także wśród słabszych uczniów (dwójkowych i trójkowych) oraz mieszkających w dużych i największych miastach. Płeć oraz typ szkoły nie odgrywają w tym względzie roli.

Tabela 107

Cechy społeczno-demograficzne badanych		Wartości wskaźnika nadużywania internetu (skala 1–5)			
		poniżej 2	2 do poniżej 3	3 lub więcej	średnia
		w procentach			
Ogółem		69	26	5	1,79
Płeć	chłopcy	67	27	6	1,80
	dziewczęta	70	26	5	1,78
Typ szkoły	liceum ogólnokształcące	66	29	5	1,83
	technikum	72	24	4	1,74
	szkoła branżowa	68	25	7	1,80
Miejsce zamieszkania	wieś	72	24	5	1,76
	miasto poniżej 20 000 mieszk.	67	27	5	1,80
	miasto od 20 000 do 99 999 mieszk.	67	28	5	1,81
	miasto od 100 000 do 499 999 mieszk.	65	28	7	1,86
	miasto od 500 000 mieszk.	64	30	6	1,82
Uczniowie	dwójkowi i trójkowi	63	30	7	1,87
	czwórkowi	72	24	4	1,76
	piątkowi i szóstkowi	74	24	3	1,68
Liczba godzin spędzanych online w ciągu dnia	1	89	9	2	1,44
	2	89	11	1	1,48
	3	83	15	2	1,59
	4–5	73	24	3	1,76
	6–8	47	45	8	2,04
	9 i więcej	45	37	18	2,14
Styl korzystania z internetu	W zasadzie cały czas jestem online, ma bieżąco otrzymuję informacje i reaguję na wiadomości	61	32	7	1,90
	Na ogół uruchamiam aplikacje internetowe tylko wówczas, kiedy chcę coś zrobić, np. coś sprawdzić lub skontaktować się z kimś	81	17	2	1,60

Badanie KBPN 2021

Mimo braku istotnych różnic w ogólnym zagrożeniu uzależnieniem od internetu między płciami, można zauważyć pewne różnice w poszczególnych postawach i zachowaniach. Dziewczęta częściej miewają poczucie, że życie bez internetu byłoby puste i pozbawione radości oraz w nieco większym stopniu zdarza się, że wolą spędzać czas online zamiast wyjść gdzieś ze znajomymi. Z kolei chłopcy częściej deklarują nawiązywanie nowych, bliskich relacji w sieci.

Tabela 108

Jak często:		Płeć	
		chłopcy	dziewczęta
		w procentach	
– masz poczucie, że życie bez internetu byłoby nudne, puste lub pozbawione radości	nigdy	38	31
	czasami	31	36
	często	32	33
– rodzice lub inni domownicy narzekają na ilość czasu, jaką spędzasz w internecie	nigdy	46	47
	czasami	33	31
	często	21	22
– zdarza Ci się nie dosypiać lub spać za krótko przez to, że do późnej nocy jesteś w internecie	nigdy	33	35
	czasami	41	41
	często	26	23
– zdarza Ci się zaniedbywać obowiązki domowe, aby spędzić więcej czasu w internecie	nigdy	49	49
	czasami	35	34
	często	17	17
– Twoje stopnie lub nauka ucierpiały dlatego, że tyle czasu spędzasz w internecie	nigdy	52	51
	czasami	31	34
	często	17	15
– nawiązujesz nowe, bliskie związki z innymi użytkownikami w internecie	nigdy	48	55
	czasami	33	29
	często	19	15
– zdarza się, że wolisz spędzić czas w internecie zamiast wyjść gdzieś z kimś	nigdy	59	55
	czasami	26	28
	często	15	17
– próbujesz ukryć przed innymi, jak długo był(a)ś w internecie	nigdy	86	85
	czasami	7	8
	często	7	6

Badanie KBPN 2021

Uczniowie liceów ogólnokształcących częściej niż pozostali deklarują, że ich bliscy narzekali na czas, jaki spędzają oni w internecie oraz, że obecność online miała negatywny wpływ na ich efektywność szkolną. Respondenci ze szkół branżowych w większym stopniu niż pozostali nawiązywali nowe, bliskie relacje w sieci oraz próbowali ukrywać przed innymi to, jak długo korzystali z internetu.

Tabela 109

Jak często:		Typ szkoły		
		liceum ogólnokształcące	technikum	szkoła branżowa
		w procentach		
– masz poczucie, że życie bez internetu byłoby nudne, puste lub pozbawione radości	nigdy	33	34	36
	czasami	34	36	26
	często	33	30	38
– rodzice lub inni domownicy narzekają na ilość czasu, jaką spędzasz w internecie	nigdy	41	51	56
	czasami	34	30	26
	często	25	19	17
– zdarza Ci się nie dosypiać lub spać za krótko przez to, że do późnej nocy jesteś w internecie	nigdy	33	36	36
	czasami	41	41	42
	często	27	23	22
– zdarza Ci się zaniedbywać obowiązki domowe, aby spędzić więcej czasu w internecie	nigdy	46	52	49
	czasami	36	34	31
	często	18	14	20
– Twoje stopnie lub nauka ucierpiały dlatego, że tyle czasu spędzasz w internecie	nigdy	47	53	62
	czasami	35	32	22
	często	17	14	15
– nawiązujesz nowe, bliskie związki z innymi użytkownikami w internecie	nigdy	54	50	47
	czasami	31	32	31
	często	15	18	21
– zdarza się, że wolisz spędzić czas w internecie zamiast wyjść gdzieś z kimś	nigdy	57	55	60
	czasami	27	28	23
	często	16	16	17
– próbujesz ukryć przed innymi, jak długo był(a)eś w internecie	nigdy	83	90	82
	czasami	9	5	11
	często	7	5	8

Badanie KBPN 2021

Poziom ryzyka nadużywania internetu różni się w zależności od preferowanego przez badanych sposobu spędzania czasu online. Symptomy uzależnienia w większym stopniu niż przeciętnie przejawiają respondenci, którzy zadeklarowali, że będąc online koncentrują się na prowadzeniu kanału na YouTube, vloga lub transmisji wideo na żywo, jak również na oglądaniu takich transmisji, graniu w gry sieciowe typu multiplayer i w gry hazardowe, a także zawieraniu w sieci nowych znajomości.

Tabela 110

Dominująca aktywność online	Wartości wskaźnika nadużywania internetu (skala 1–5)		
	poniżej 2	2 do poniżej 3	3 lub więcej
	w procentach		
Ogółem	69	26	5
Oglądam filmy, seriale	69	27	4
Oglądam zdjęcia, filmiki, materiały wideo	68	27	5
Wstawiam zrobione przez siebie zdjęcia, materiały wideo	61	31	8
Słucham muzyki	69	26	5
Czytam książki, utwory literackie	72	20	8
Kontaktuję się ze znajomymi, wymieniam wiadomości	70	26	4
Zawieram nowe znajomości	66	24	10
Przeglądam portale społecznościowe (np. Facebooka, Instagrama, Twittera), lajkuję, komentuję	67	28	5
Czytam blogi	65	27	8
Oglądam vlogi, filmy zrobione przez innych użytkowników, np. na YouTube	69	27	4
Oglądam transmisje wideo prowadzone na żywo przez innych użytkowników (streamy)	57	33	11
Prowadzę własnego bloga, własną stronę internetową	60	40	0
Prowadzę kanał na YouTube, vloga, transmisje wideo na żywo (streamy)	48	37	15
Przeglądam strony sklepów internetowych, robię zakupy	69	27	4
Gram w gry sieciowe, społecznościowe, multiplayer, MMO	57	35	8
Gram w gry hazardowe, zawieram zakłady na pieniądze	58	34	8
Szukam informacji potrzebnych mi do szkoły, nauki	77	19	4
Przeglądam strony poświęcone mojej pasji, zainteresowaniom	71	24	6

Badanie KBPN 2021

Magdalena Gwiazda

UCZESTNICTWO W GRACH O CHARAKTERZE HAZARDOWYM

Rodzaj podejmowanej gry

W 2021 roku po raz kolejny w obszarze zainteresowania badawczego znalazła się kwestia uczestnictwa młodzieży w grach o charakterze hazardowym. Podobnie jak w poprzednich edycjach badania, w pytaniach uwzględnionych zostało kilka najpopularniejszych na rynku typów gier i zakładów: gry liczbowe (Lotto i inne), automaty typu „jednoręki bandyta” (poza internetem), loterie i inne gry odbywające się poprzez wysyłanie SMS-ów, naziemne zakłady bukmacherskie oraz gry na pieniądze w internecie (bez względu na ich rodzaj).

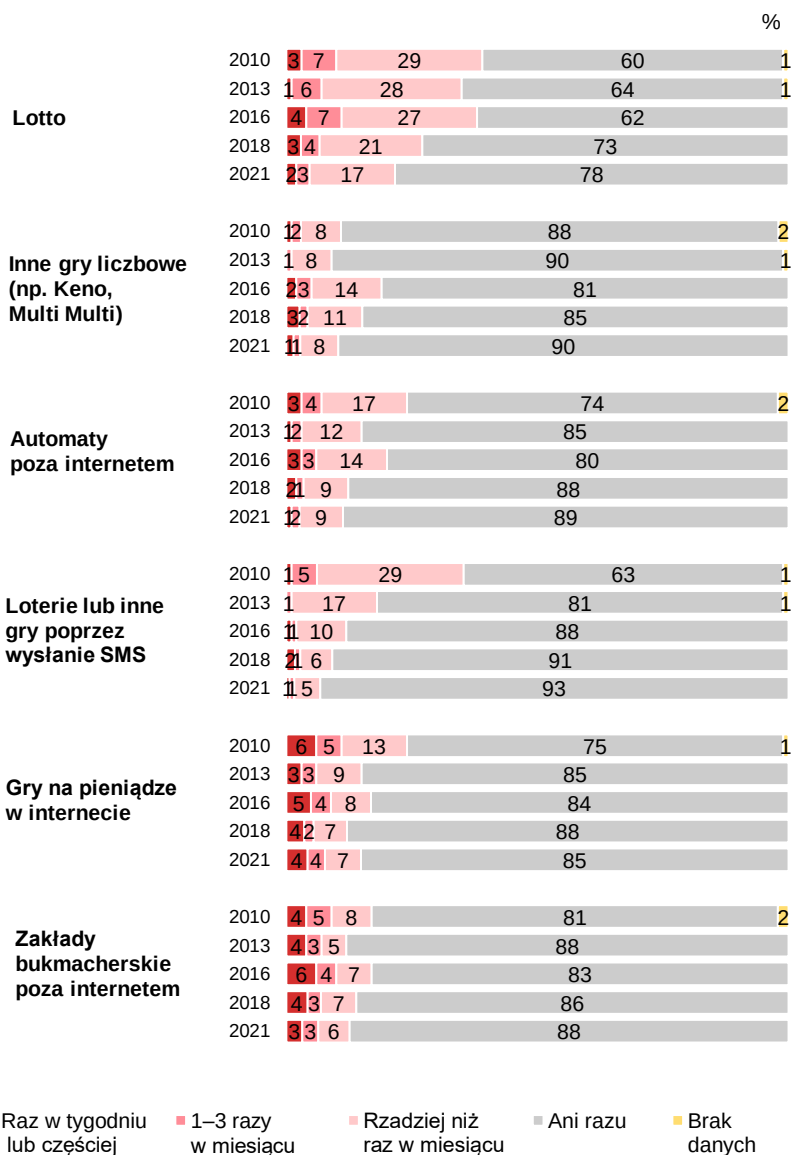
Deklaracje badanych wskazują, że w kontekście zakresu uczestnictwa młodzieży w poszczególnych grach na pieniądze mamy do czynienia z lekkim trendem spadkowym, przy czym dotyczy to zarówno graczy okazjonalnych, jak i grających regularnie. Na tle gier uwzględnionych w badaniu wyjątek stanowią gry na pieniądze w internecie – tylko tu notujemy niewielki wzrost odsetka grających w stosunku do 2018 roku.

Mimo notowanego w kolejnej edycji badania spadku zainteresowania, najpopularniejszą wśród młodzieży grą o charakterze hazardowym niezmiennie pozostaje Lotto, w które mniej lub bardziej regularnie grywa w sumie 22% badanych. Uwagę zwraca jednak fakt, że – pomimo generalnie dość niskiego na tle innych gier poziomu zainteresowania – relatywnie najwyższe odsetki deklaracji regularnej gry (co najmniej raz w tygodniu) notujemy w przypadku „twardego hazardu” – gier na pieniądze w internecie oraz zakładów bukmacherskich.

Generalnie, w stosunku do 2018 roku, odsetek młodych ludzi grających w gry o charakterze hazardowym (niezależnie od deklarowanej częstości) zmalał w 2021

roku o 10 punktów procentowych (z 51% do 41%). Odkąd się to z powodu graczy okazjonalnych, których odsetek zmniejszył się z 44% w 2018 roku do 34% w 2021 roku. Odsetek grających regularnie pozostał bez zmian na poziomie 7%.

Rys. 102. **Deklarowana częstość uczestnictwa w grach lub loteriach w ciągu ostatnich 12 miesięcy**

Dane wskazują, że – podobnie jak w latach ubiegłych – najistotniejszym czynnikiem różnicującym udział młodzieży w grach na pieniądze jest płeć. W hazardzie zdecydowanie chętniej uczestniczą chłopcy niż dziewczęta – ogółem grę podejmuje (niezależnie od częstości) 51% chłopców i 34% dziewcząt, a co najmniej raz w tygodniu gra na pieniądze 12% chłopców i jedynie 3% dziewcząt.

Aktywnościami, w przypadku których różnica pomiędzy płciami jest szczególnie widoczna, są gry na pieniądze w internecie i naziemne zakłady bukmacherskie, zdecydowanie chętniej wybierane przez chłopców niż przez dziewczęta. Przynajmniej od czasu do czasu na pieniądze w internecie gra więcej niż co czwarty chłopak (27%), a zakłady bukmacherskie poza internetem zawiera co piąty (21%); w obu przypadkach tego rodzaju aktywność podejmuje jedynie 5% dziewcząt.

Dane pozwalają sądzić, że wśród czynników skłaniających młodych ludzi do gry na pieniądze istotne znaczenie może mieć negatywna ocena własnych materialnych warunków życia. Osoby oceniające poziom życia swojej rodziny jako zły generalnie uprawiają hazard znacząco częściej niż żyjący – wedle własnej oceny – w dobrych lub średnich warunkach. Preferowane są przez nich gry na pieniądze w internecie – regularnie (przynajmniej raz w tygodniu) podejmuje tego rodzaju aktywność co ósmy młody człowiek spośród negatywnie oceniających poziom życia swojej rodziny (12%).

Deklarowany koszt gry

Wśród ogółu badanych graczy przeciętny deklarowany koszt gry kształtuje się w 2021 roku na poziomie 319 zł, a średnia deklarowana wartość wygranej to 466 zł. Notowanemu spadkowi zainteresowania hazardem nie towarzyszy zatem obniżenie poziomu finansowego gry – przeciwnie, średnio młodzież wydaje na ten cel znacząco więcej niż w 2018 roku, więcej też – wedle własnych deklaracji – wygrywa.

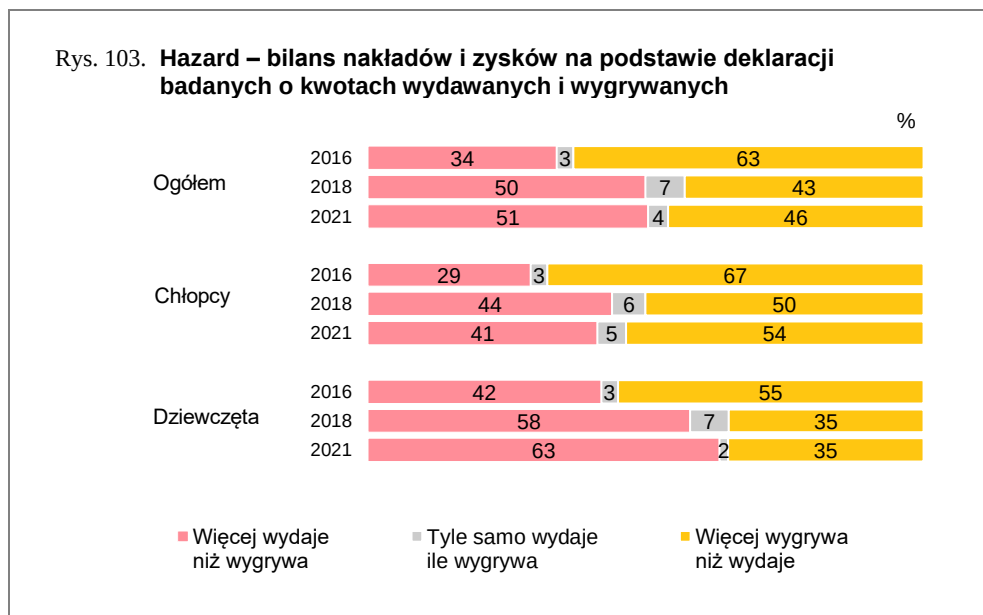
Podobnie jak w latach poprzednich, w porównaniu z dziewczętami grający chłopcy deklarują zarówno większe nakłady na grę, jak i wyższe zyski z hazardu.

Tabela 111

	Kwoty deklarowane przez grających jako nakłady na grę w czasie ostatnich 12 miesięcy	
	2018	2021
	średnia w zł	
Ogół grających	179	319
Chłopcy	263	432
Dziewczęta	68	168
	Kwoty deklarowane przez grających jako wygrane w czasie ostatnich 12 miesięcy	
	2018	2021
	średnia w zł	
Ogół grających	299	466
Chłopcy	433	672
Dziewczęta	124	182

Badania KBPN

W stosunku do 2018 roku nie notujemy istotnych zmian w sposobie postrzegania opłacalności hazardu przez młodych graczy. Wśród ogółu grających opinie na ten temat są podzielone, choć przeważa nieco przekonanie o ujemnym bilansie gry – 51% badanych deklaruje niższą kwotę wygranych niż nakładów na grę, w przypadku 46% proporcje są odwrotne (w 2018 roku odpowiednio: 50% i 43%).

Badania KBPN

Przekonanie o dodatnim bilansie finansowym gry charakteryzuje w większym stopniu chłopców niż dziewczęta, i w stosunku do 2018 roku zależność ta uległa dalszemu wzmocnieniu: grające dziewczęta obecnie częściej niż w 2018 roku deklarują wyższe nakłady niż wygrane, chłopcy natomiast częściej mówią o przewadze wygranych nad wydatkami.

Sposób postrzegania osobistego bilansu finansowego gry jest skorelowany z wiekiem badanych. W trzech badanych rocznikach (18-, 19- i 20-latkowie) przekonanie o „wychodzeniu na plus” jest odwrotnie proporcjonalne do wieku badanych: najczęstsze wśród grających 18-latków (47%), najrzadsze wśród 20-latków (39%).

Zagrożenie uzależnieniem od hazardu

W obecnej edycji badania po raz kolejny zamieszczony został zestaw pytań składających na się na tzw. Kanadyjski Indeks Gier Hazardowych (CPGI)²⁰, którego celem jest pomiar ryzyka uzależnienia od hazardu wśród osób grających w gry na pieniądze. Badani odpowiadali na 9 pytań, a odpowiedziom przypisywane były wartości punktowe, które następnie, po zliczeniu, interpretowano według schematu:

- 0 pkt: brak problemu z hazardem,
- 1–2 pkt: niski poziom ryzyka uzależnienia,
- 3–7 pkt: umiarkowany poziom ryzyka uzależnienia,
- 8–27 pkt: wysoki poziom ryzyka uzależnienia / problem z hazardem.

Pytania testowe

Jak często w ciągu ostatnich 12 miesięcy:

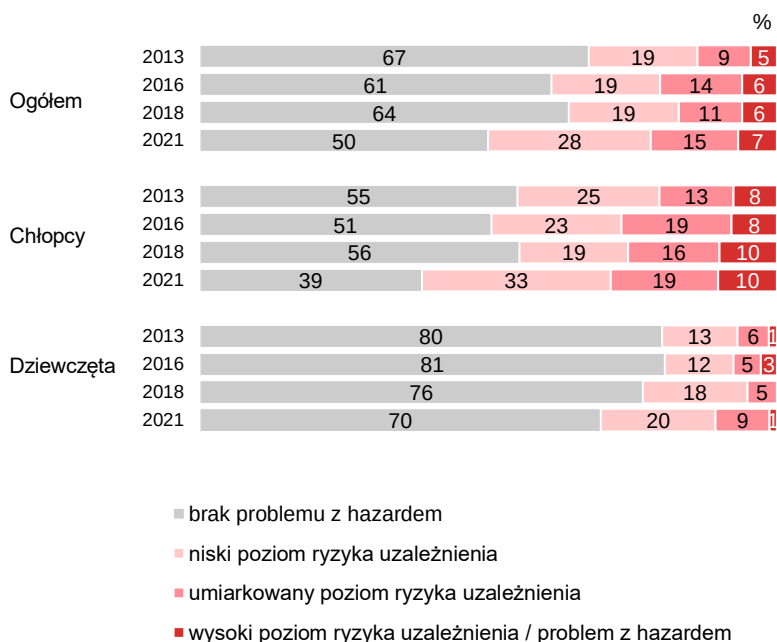
- 1) zdarzało ci się zaryzykować na grę więcej niż mogłeś(a)s sobie na to pozwolić?
- 2) zdarzało się, że musiałeś(a)s zwiększać stawkę, żeby uzyskać taką samą jak poprzednio przyjemność z gry?
- 3) zdarzało się, że wracałeś(a)s do gry innego dnia z myślą, aby się odegrać?
- 4) zdarzało się, że pożyczasz(a)s pieniądze lub sprzedawałeś(a)s coś, aby mieć za co grać?
- 5) miałeś(a)s poczucie, że gra jest dla ciebie problemem?
- 6) odczuwałeś(a)s stres, niepokój lub dolegliwości zdrowotne, których przyczyną mogła być gra?
- 7) ktoś krytykował cię z powodu grania lub zarzucał, że masz problem z grą (bez względu na to, czy, twoim zdaniem, miał rację czy nie)?

²⁰ Wersja testu klinicznego dostosowana do specyfiki badania ilościowego.

- 8) zdarzało się, że twoja gra była przyczyną kłopotów finansowych, twoich lub/i twoich najbliższych?
- 9) miała(a)ś poczucie winy z powodu grania lub w związku z tym, co robiła(a)ś w tym czasie?

Zaobserwowany spadek zainteresowania młodzieży grami na pieniądze nie skutkuje zmniejszeniem zagrożenia uzależnieniem od hazardu, a rosnące nakłady na hazard korespondują z danymi odnoszącymi się do bezpieczeństwa gry. W stosunku do 2018 roku zmniejszyła się znacząco grupa grających bezpiecznie (o 14 punktów procentowych), przy jednoczesnym wzroście odsetka zagrożonych ryzykiem uzależnienia w stopniu umiarkowanym bądź wysokim (łącznie o 5 punktów procentowych). Obecnie wśród ogółu młodych graczy 7% to osoby poważnie zagrożone uzależnieniem od hazardu.

Rys. 104. **Ryzyko uzależnienia od hazardu wśród osób grających na pieniądze**

Podobnie jak w latach poprzednich, zagrożenie uzależnieniem od hazardu to przede wszystkim problem chłopców, a dane wskazują, że ta korelacja z płcią ma charakter postępujący. W stosunku do 2018 roku odsetek chłopców grających bezpiecznie zmniejszył się z 56% do 39%; wprawdzie grupa zdradzających symptomy wysokiego ryzyka uzależnienia pozostaje na stałym poziomie (10%), nastąpił jednak znaczący wzrost odsetka chłopców grających ryzykownie w stopniu umiarkowanym bądź niskim (łącznie o 17 punktów procentowych w stosunku do 2018 roku).

Wśród dziewcząt zdecydowana większość (70%) gra bezpiecznie, należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że obecny pomiar jest drugim z kolei, w którym notujemy wzrost odsetka dziewcząt grających ryzykownie: umiarkowany/wysoki poziom ryzyka uzależnienia dotyczy obecnie 10% grających dziewcząt, co oznacza wzrost o 100% w stosunku do 2018 roku.

Wraz ze wzrostem ryzyka uzależnienia znacząco wzrastają zarówno nakłady na hazard, jak i deklarowana wysokość zysków. Warto zwrócić uwagę na osoby grające obecnie umiarkowanie/nisko ryzykownie – przeważające wśród nich przekonanie o zyskowości hazardu może skłaniać ich w przyszłości do intensyfikowania gry.

Tabela 112

Kwoty deklarowane przez grających jako nakłady na grę/wygrane w czasie ostatnich 12 miesięcy w grupach wyodrębnionych ze względu na szacowane ryzyko uzależnienia od hazardu	Nakłady (średnia)	Wygrane (średnia)
	zł	
Brak problemów z hazardem	73	283
Niski poziom ryzyka uzależnienia	285	575
Umiarkowany poziom ryzyka uzależnienia	571	763
Wysoki poziom ryzyka uzależnienia	2149	984

Badanie KBPN 2021

Tabela 113

Bilans nakładów i zysków na podstawie deklaracji graczy w grupach wyodrębnionych ze względu na szacowane ryzyko uzależnienia od hazardu			
Grupa graczy według szacowanego ryzyka uzależnienia:	Więcej wydaje niż wygrywa	Tyle samo wydaje, ile wygrywa	Więcej wygrywa niż wydaje
	w procentach		
– brak problemu	52	3	45
– niski poziom ryzyka uzależnienia	38	5	57
– umiarkowany poziom ryzyka uzależnienia	43	2	55
– wysoki poziom ryzyka uzależnienia/ problem z hazardem	55	0	45

Badanie KBPN 2021

Młodych ludzi zagrożonych uzależnieniem od hazardu znajdujemy przede wszystkim wśród uczniów szkół branżowych – umiarkowany bądź wysoki poziom ryzyka dotyczy tam w sumie 35% grających uczniów. Symptomy problemowego grania częściej niż przeciętnie zdradzają młodzi gracze mieszkający na wsiach i w najmniejszych miastach (po 24%). Ryzyku uzależnienia od hazardu sprzyja negatywna ocena materialnych warunków życia i mieszkanie bez rodziców.

Artur Malczewski

MŁODZIEŻ A SUBSTANCJE PSYCHOAKTYWNE

Zmiany, jakie dokonały się w Polsce po 1989 roku, spowodowały – oprócz wzrostu gospodarczego – także wzrost dostępności substancji psychoaktywnych. Lata 90. były okresem pojawienia się narkotyków syntetycznych, takich jak amfetamina czy ecstazy. Polska jest jednym z głównych producentów amfetaminy w Europie, dodatkowo od wielu lat produkowana jest tu również metaamfetamina. Wybór narkotyków dostępnych na nielegalnym rynku wciąż się zwiększa, a oprócz tych „tradycyjnych” w 2008 roku dotarły do Polski „dopalacze”. Najnowsze dane wskazują także na rozwój ich produkcji u nas w kraju. W roku 2010 w Europie wykryto ponad 40 nowych substancji psychoaktywnych (NSP), a w Polsce działało w tym czasie ponad 1400 sklepów z „dopalaczami”. W 2015 roku odnotowano rekordową liczbę interwencji medycznych, bo aż 7283 z powodu NSP, co stanowiło trzykrotny wzrost w stosunku do roku 2014. W kolejnych latach (2016–2018) liczba zatruć spadła do około 4300 przypadków, jednak nadal były to duże liczby. Ostatnie dane Głównego Inspektoratu Sanitarnego odnotowały 517 przypadków interwencji medycznych z powodu zatruć nowymi substancjami psychoaktywnymi w 2021 roku.

Badania Fundacji CBOS od prawie 20 lat realizowane są we współpracy z Krajowym Centrum Przeciwdziałania Uzależnieniom (dawnym Krajowym Biurem ds. Przeciwdziałania Narkomanii)²¹. Wyniki pomiarów pozwalają na śledzenie dynamiki zmian zachodzących od ponad dwóch dekad. Umożliwia to przeanali-

²¹ Wcześniejsze raporty z badań Fundacji CBOS zamieszczone są na stronie internetowej (obecna nazwa Centrum Informacji to Dział Badań, Monitorowania oraz Współpracy Międzynarodowej) Krajowego Centrum Przeciwdziałania Uzależnieniom, które współpracuje z Europejskim Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii w Lizbonie: <http://www.cinn.gov.pl/portal?id=166545>

zowanie zjawiska konsumpcji substancji psychoaktywnych, zarówno tych legalnych, jak i nielegalnych, w dłuższej perspektywie. Warto podkreślić, że w 2008 roku po raz pierwszy w Polsce w ramach prezentowanych badań podjęto próbę określenia skali zażywania przez młodzież „dopalaczy”, nazywanych w Europie nowymi substancjami psychoaktywnymi. Tamto badanie było jednym z pierwszych w Europie pomiarów dotyczących tego nowego zjawiska wśród młodzieży. Dzięki ponownym sondażom mamy szansę sprawdzić, na ile skuteczne były podjęte działania, mające na celu ograniczenie popytu i podaży nowych substancji psychoaktywnych w ciągu ostatnich kilkunastu lat. W 2018 roku wprowadzone zostały nowe rozwiązania prawne, które *de facto* zrównały „dopalacze” z narkotykami.

Palenie papierosów

Badania realizowane w latach 1992–2003 wskazywały na stopniowy wzrost odsetka uczniów regularnie palących papierosy (z 23% do 31%), jednak w roku 2008 odnotowaliśmy spadek w tym zakresie (do 22%). Obecnie możemy mówić o lekkim wzroście wartości tego wskaźnika względem poprzedniego badania – w 2021 roku regularne palenie deklarowało 20% badanych. Od 2010 roku odsetek niepalących utrzymuje się na podobnym poziomie – około 60%. Liczba osób palących w wyjątkowych sytuacjach zmniejszyła się od poprzedniego pomiaru z 21% do 19%.

Tabela 114

Czy palisz papierosy?	IV '92	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10	XI '13	XI '16	X '18	X '21
	w procentach										
Tak, regularnie	23	27	25	30	31	22	23	21	21	18	20
Tak, ale tylko w wyjątkowych sytuacjach	18	15	15	17	18	16	17	21	20	21	19
Nie	59	58	60	54	50	62	59	58	59	60	61

Badania statutowe CBOS: 1992, 1994, 1996; badanie IPiN 1999; badania KBPN: 2003–2021

W najnowszym sondażu niepalenie zadeklarowało 61% dziewcząt (tyle samo co w 2018 roku) i podobny odsetek chłopców – 62% (w 2018 roku – 59%). W roku 2021, podobnie jak w 2018, niepalącą młodzież stanowili najczęściej uczniowie liceów ogólnokształcących (64% – publicznych oraz 66% – prywatnych). Najmniejsze odsetki niepalących odnotowano wśród uczniów szkół branżowych – 54% (w 2018 roku – 50%). W badaniu z 2021 roku spośród uczniów uważających sytuację materialną swojej rodziny za dobrą nie paliło 62%, a spośród tych, którzy określili warunki materialne w rodzinie jako złe – 53%. Wśród badanych, których

ojcowie posiadają wykształcenie podstawowe, nie paliło 57%, a w przypadku wyższego wykształcenia ojca odsetek ten wyniósł 65%. Najwięcej niepalących uczniów zarejestrowano u dzieci rodziców z wykształceniem zasadniczym zawodowym – 64%. Biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania, trudno uchwycić wyraźne różnice. Odsetek niepalących był największy na wsi – 63%, a najmniejszy w miastach poniżej 20 000, a także tych liczących 500 000 i więcej mieszkańców (po 58% w obu typach miast). Osoby mieszkające z obojgiem rodziców częściej deklarowały niepalenie (63%) niż osoby mieszkające z jednym rodzicem (52%). Na wskaźniki związane z paleniem papierosów wpływ ma uczestnictwo w praktykach religijnych. Im silniejsze zaangażowanie religijne, tym więcej niepalących, a mniej regularnych palaczy. Wpływ tego czynnika na zachowania młodzieży odnotowano we wszystkich dotychczasowych badaniach. Wśród tych, którzy w ostatnim sondażu deklarowali, że uczestniczą w praktykach religijnych raz w tygodniu, osoby niepalące stanowią 75%, a wśród w ogóle niebiorących w nich udziału – 55%. Najmniej niepalących jest wśród uczniów głęboko wierzących (72%), wśród niewierzących pali 50%. Po papierosy rzadziej sięgają uczniowie otrzymujący bardzo dobre oceny – 23%. Połowa uczniów mających niskie oceny (49%) przyznała się do palenia papierosów.

Picie alkoholu

W badaniu przeprowadzonym w roku 2021, podobnie jak we wcześniejszych pomiarach, napoje alkoholowe okazały się najbardziej rozpowszechnioną substancją psychoaktywną wśród młodzieży szkolnej, po którą sięgano częściej niż po papierosy czy narkotyki.

W ciągu miesiąca poprzedzającego badanie w 2021 roku 66% (74% w 2018 roku) uczniów przynajmniej raz piło piwo, 62% (tak samo jak w roku 2018) – wódkę i inne mocne alkohole, a 37% (43% w 2018 roku) – wino. W porównaniu z poprzednim pomiarem nastąpił spadek wskaźników dotyczących picia piwa oraz wina. Częstość picia wymienionych trzech grup alkoholi w poszczególnych latach ilustruje poniższa tabela.

Tabela 115

Czy w ciągu ostatniego miesiąca pił(a)ś piwo, wino lub wódkę?	IV '92	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10	XI '13	XI '16	X '18	X '21
	w procentach										
Piwo											
Ani razu	47	40	31	25	15	22	24	27	28	23	34
1 raz	8	10	11	13	10	10	9	10	13	11	13
2–3 razy	11	18	18	22	22	23	21	23	23	23	22
4–5 razy	7	10	14	14	15	14	15	16	14	15	12
6 razy i więcej	10	18	23	20	24	25	26	22	21	22	19
Tak, bez podania, ile razy	13	3	2	2	5	3	3	1	0	0	0
Wino											
Ani razu	59	59	67	75	44	67	67	65	59	53	63
1 raz	16	17	14	12	12	13	15	17	17	18	15
2–3 razy	11	15	13	7	10	10	11	12	16	17	15
4–5 razy	3	4	3	3	4	3	3	4	5	5	4
6 razy i więcej	2	4	3	2	4	2	2	2	3	3	3
Tak, bez podania, ile razy	6	1	1	1	2	1	0	0	0	0	0
Wódkę											
Ani razu	69	53	53	54	29	42	37	33	37	37	39
1 raz	10	18	17	17	17	19	20	21	20	20	17
2–3 razy	7	15	16	16	21	20	22	27	26	23	25
4–5 razy	3	7	6	5	7	8	10	12	10	10	11
6 razy i więcej	2	5	6	5	6	6	7	7	7	8	9
Tak, bez podania, ile razy	6	2	1	3	2	1	2	1	0	0	0

Upijanie się

Z najnowszego sondażu wynika, że co najmniej raz w ciągu miesiąca przed badaniem upiło się 43% uczniów (w 2018 roku – 44%). Odsetek badanych, którym zdarzyło się to co najmniej trzykrotnie, wyniósł 13% (tyle samo co w 2018 roku). Do upicia się częściej przyznawali się chłopcy (47%) niż dziewczęta (39%). W roku 2021 upijanie się najczęściej deklarowali uczniowie szkół branżowych (54%). Widoczne jest zróżnicowanie w zależności od statusu ucznia. Upijało się więcej uczniów słabych (dwójkowych i trójkowych – 50%) niż tych z lepszymi ocenami (czwórkowi – 39%, piątkowi i szóstkowi – 31%). W ostatnim badaniu nie stwierdzono związku między wykształceniem rodziców a upijaniem się ich dzieci.

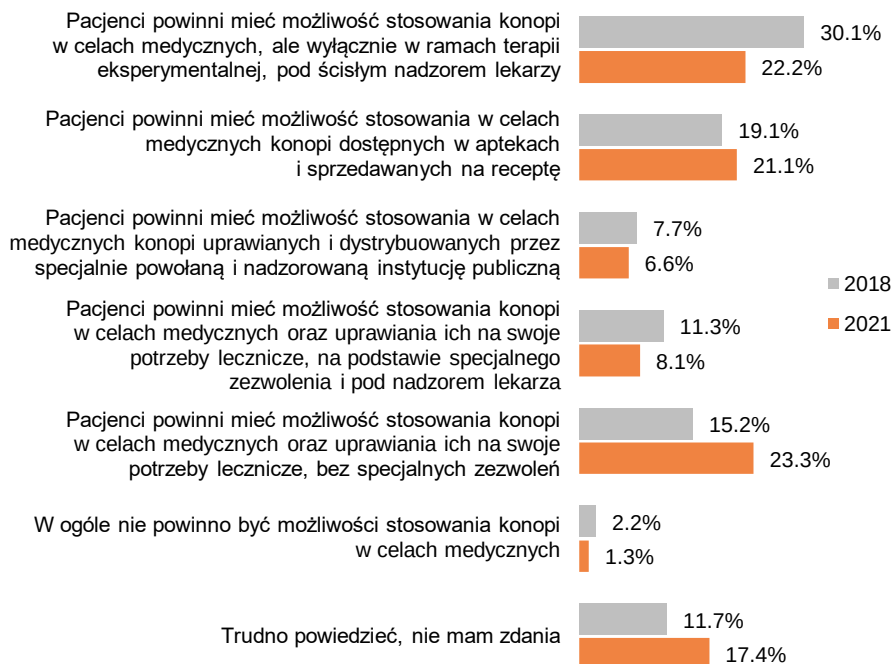
W grupie młodzieży z rodzin uboższych w ciągu miesiąca przed badaniem upiło się 47% uczniów, natomiast wśród badanych deklarujących średnią i dobrą sytuację materialną – 42%. Biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania, największe odsetki odnotowano w miastach liczących powyżej 500 000 mieszkańców – 54%.

Na opisywane zachowania wpływ mają postawy religijne młodzieży. Wśród badanych, którzy uczestniczą w praktykach religijnych raz w tygodniu, w miesiącu poprzedzającym sondaż upiło się 35%, a w grupie osób w ogóle w nich nieuczestniczących – 46%.

Zastosowanie konopi w leczeniu

W ramach najnowszego badania zapytano młodzież o opinię na temat zastosowania konopi w celach leczniczych. Respondenci mieli do wyboru kilka odpowiedzi. Ich rozkłady zostały przedstawione na rysunku. Najwyższy odsetek uczniów (23,3%) odpowiedział, że pacjenci powinni mieć możliwość stosowania konopi w celach medycznych i stosowania ich na swoje potrzeby bez specjalnych zezwoleń. W tym przypadku widać największą zmianę w porównaniu z rokiem 2018. Na drugim miejscu znalazł się pogląd, że pacjenci powinni mieć możliwość stosowania konopi w celach medycznych, ale wyłącznie w ramach terapii eksperymentalnej, pod ścisłym nadzorem lekarzy (22,2%). Warto zwrócić uwagę na wzrost odsetka (z 11,7% do 17,4%) osób, które nie mają zdania w tej kwestii.

Rys. 105. **Opinie na temat stosowania konopi w celach leczniczych**

Badania KBPN: 2018–2021

Dostępność narkotyków

W badaniach ankietowych umieszczono zagadnienia dotyczące oceny dostępności narkotyków. Młodzież pytana była o znajomość miejsc, w których można kupić narkotyki, o oferty kupna, ich sprzedaż w szkołach oraz o to, czy trudno jest, w ich ocenie, zdobyć poszczególne substancje psychoaktywne.

W roku 1994 co piąty respondent (22%) wiedział, od kogo lub gdzie można kupić narkotyki, w 2003 roku była to już niemal połowa (49%). Jednak od tego czasu liczba uczniów mających wiedzę o miejscach oferowania narkotyków zaczęła spadać. W roku 2016 odsetek takich wskazań wyniósł (31%), a liczba respondentów, którzy wiedzieli o kilku takich miejscach lub osobach, była najniższa od 1999 roku. Wyniki ostatniego badania z 2021 roku pokazały dalsze zwiększenie się odsetka osób, które nie mają wiedzy, gdzie można kupić narkotyki – do 53%. Jest to najwyższy odsetek od 1994 roku.

Tabela 116

Czy wiesz, gdzie można kupić narkotyki?	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10	XI '13	XI '16	XI '18	X '21
	w procentach									
Wiem o kilku miejscach, kilku osobach	17	21	37	44	31	30	28	26	25	22
Wiem o jednym miejscu, jednej osobie	5	7	6	5	4	5	5	5	5	6
Nie wiem, ale łatwo mógłbym się dowiedzieć	23	28	24	26	25	27	26	22	30	19
Nie wiem, ani gdzie, ani od kogo	55	44	33	24	40	38	41	47	48	53

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996; badanie IPiN 1999; badania KBPN: 2003–2021

Warto podkreślić, że na odpowiedzi badanych mogą mieć wpływ różne czynniki, np. informacje mediów o działaniach policji przeciwko przestępczości narkotykowej, a zwłaszcza o likwidowaniu miejsc sprzedaży narkotyków. Wskaźnikiem bardziej użytecznym przy opisie rynku narkotykowego pod kątem dostępności nielegalnych substancji psychoaktywnych jest pytanie o propozycje kupna.

Od roku 1994 systematycznie rosła liczba uczniów, którym oferowano narkotyki. Najwyższy poziom osiągnęła ona w 2003 roku, kiedy to blisko połowa badanych (47%) otrzymała takie propozycje. Od tego czasu odsetek respondentów, którym oferowano narkotyki, zaczął się zmniejszać (w 2013 roku wyniósł 32%). Po niewielkim wzroście w 2016 roku (36%) kolejne pomiary z lat 2018 i 2021 pokazały spadki w tym zakresie (odpowiednio: 34% i 32%).

Tabela 117

Czy kiedykolwiek proponowano Ci kupno narkotyków?	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10	XI '13	XI '16	XI '18	X '21
	w procentach									
Tak, często	6	8	12	14	7	6	5	7	7	5
Tak, kilka razy	12	18	24	26	21	18	19	21	18	17
Tak, raz	6	6	9	7	8	9	8	8	9	10
Nie, nigdy	76	68	55	52	64	67	67	64	65	68

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996; badanie IPIŃ 1999; badania KBPN: 2003–2021

Ponadto uczniów, którym oferowano substancje psychoaktywne, zapytano, jakie to były substancje. W ciągu roku poprzedzającego ostatni sondaż najwięcej badanych miało propozycje dotyczące napojów alkoholowych, a zwłaszcza piwa – 82% (w 2018 roku 85%). Warto przypomnieć, że młodzież biorąca udział w badaniu była w zdecydowanej większości pełnoletnia. Spośród substancji nielegalnych najczęściej oferowana była marihuana lub haszysz (35%). W ostatnim pomiarze nie odnotowano wzrostu odsetka osób, którym proponowano używanie substancji psychoaktywnych. Tylko w przypadku kilku substancji spośród 15 odsetki utrzymały się na tym samym poziomie (leki uspokajające i nasenne, kokaina/crack, substancje halucynogenne, poppersy).

Tabela 118

Substancje psychoaktywne	Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy proponowano Ci którąkolwiek z następujących substancji, niezależnie od tego, czy skorzystałeś z tej propozycji czy nie?									
	2010		2013		2016		2018		2021	
	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie
	w procentach									
Piwo	92	8	90	10	88	12	85	14	82	17
Wódka	87	13	86	14	82	18	79	20	76	24
Wino	70	29	75	25	75	25	74	25	71	28
Marihuana, haszysz	34	65	40	60	37	63	37	61	35	65
„Dopalacze”, nowe substancje psychoaktywne	16	84	5	95	3	97	4	95	2	97
Amfetamina	9	90	9	91	7	93	8	91	6	93
Ecstasy	6	94	4	96	5	96	7	92	4	95
Leki uspokajające i nasenne	5	95	5	95	4	96	6	93	6	93
Kokaina	5	95								
Crack	3	97	3	97	4	97	4	94	4	96
Sterydy anaboliczne	4	96	3	97	3	97	3	96	1	98
LSD lub inny środek halucynogeny	4	96								
Grzyby halucynogenne	5	95	5	95	5	95	6	92	6	94
Poppersy	2	97	2	98	2	98	2	97	2	97
Heroina	2	97	2	98	2	99	3	96	2	97
Polska heroina, tzw. kompot	2	98	2	98	1	99	2	97	1	98
Dekstrometorfan	2	98	1	99	2	99	2	97	1	98

Badania KBPN

Od roku 1996 uczniowie pytani byli także o sprzedaż narkotyków w szkole. Do roku 2003 na pytanie, czy na terenie ich szkoły można kupić narkotyki, mniej więcej co trzeci badany odpowiadał przecząco, w 2008 roku – co drugi, a w 2010 – ponad połowa (55%). W ostatnich pomiarach odsetek badanych deklarujących, że na terenie szkoły nie sprzedaje się narkotyków, systematycznie rósł, osiągając w latach 2016 i 2018 roku poziom 60%. Wyniki ostatniego badania pokazują spadek do 57% odsetka ankietowanych, którzy odpowiedzieli negatywnie na pytanie o sprzedaż narkotyków na terenie ich szkoły.

Tabela 119

Czy na terenie Twojej szkoły są sprzedawane narkotyki?	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10	XI '13	XI '16	XI '18	X '21
	w procentach								
Tak	14	27	26	10	9	8	7	7	6
Nie	37	30	37	50	55	58	60	60	57
Trudno powiedzieć	49	43	37	40	35	34	33	33	37

Badanie statutowe CBOS: 1996; badanie IPIŃ 1999; badania KBPN: 2003–2021

Analizując rozkłady odpowiedzi respondentów oceniających zdobycie substancji psychoaktywnych innych niż napoje alkoholowe i papierosy jako niemożliwe, należy odnotować, że w przypadku większości tych substancji odsetki mieściły się w granicach 15%–35% (dane dla ostatniego pomiaru). Liczba badanych określających zdobycie większości substancji psychoaktywnych jako trudne kształtowały się na poziomie 20%–29%. Najłatwiejsza do zdobycia spośród substancji nielegalnych była marihuana (44% badanych oceniało jej zdobycie jako łatwe). Warto zauważyć spadek dostępności „dopalaczy”. Zmniejszył się odsetek osób oceniających dostęp do nich jako łatwy (spadek z 13% w 2018 roku do 7% w 2021 roku).

Tabela 120

Substancje psychoaktywne	Jak sądzisz, gdybyś chciał(a) zdobyć każdą z następujących substancji, jak trudne byłoby to dla Ciebie?											
	2016				2018				2021			
	Nie-możli-we	Trud-ne	Łatwe	Nie-wiem	Nie-możli-we	Trud-ne	Łatwe	Nie-wiem	Nie-możli-we	Trud-ne	Łatwe	Nie-wiem
	w procentach											
Papierosy	3	2	94	2	5	2	88	4	5	2	88	4
Piwo	2	1	95	2	4	1	90	3	4	1	90	4
Wino	2	1	95	2	4	1	90	3	4	1	89	4
Wódka	2	2	94	2	5	1	89	3	5	2	88	4
Leki uspokaja-jące i nasenne	19	22	35	24	24	21	36	20	23	20	32	23
Marihuana, haszysz	13	24	47	16	15	25	44	15	15	23	44	17
Amfetamina	25	31	16	28	27	31	16	24	29	31	13	27
LSD lub inny środek halucynogeny	24	34	13	28	27	32	14	25	27	30	15	27
Sterydy anaboliczne	28	29	12	31	31	30	11	28	34	27	10	28
Ecstasy	28	31	11	30	31	28	14	27	33	26	13	27
Kokaina	29	31	11	29	31	31	11	27	32	28	11	27
Crack												
Heroina	30	31	8	30	32	31	9	27	34	29	8	27
Polska heroina, tzw. kompot	30	30	7	32	33	29	8	29	35	28	7	30
„Dopalacze” (tzw. smarty)	27	29	15	29	31	28	13	27	35	27	7	29
Poppersy	32	28	6	34	34	28	7	31	35	26	7	31
Dekstrometorfan (DXM)	31	30	6	33	33	29	7	30	35	27	7	30

Badania KBPN

Jednym ze wskaźników wykorzystywanych przy badaniu skali używania narkotyków przez młodych ludzi jest wskaźnik obecności tego rodzaju substancji w ich otoczeniu. W roku 2003 po raz pierwszy zapytano uczniów, czy w ich środowisku, wśród znajomych (kolegów, koleżanek), jest ktoś, kto zażywa narkotyki lub środki odurzające. W roku 2013, podobnie jak w 2010, co drugi badany (odpowiednio 54% i 53%) znał taką osobę. W pomiarach z lat 2016 i 2018 po 51% uczniów zadeklarowało, że nie zna osoby zażywającej substancję psychoaktywną. W ostatnim badaniu z 2021 roku odsetek ten zwiększył się do 56% i jest najwyższy, od kiedy pytamy o tę kwestię.

Tabela 121

Czy w Twoim środowisku, wśród Twoich znajomych (kolegów/koleżanek) jest ktoś, kto zażywa narkotyki lub środki odurzające?	XII '03	X '08	XI '10	XI '13	XI '16	XI '18	X '21
	w procentach						
Tak, kilka osób	35	24	25	26	23	23	19
Tak, jedna, dwie osoby	32	28	28	28	27	25	24
Nie, nikt	32	48	47	45	51	51	56

Badania KBPN: 2003–2021

Używanie narkotyków

Uczniowie pytani byli o własne doświadczenia związane z używaniem narkotyków, a następnie, jeśli ich używali, proszeni byli o ich wymienienie. W roku 2008 po raz pierwszy mieli wskazać używane substancje psychoaktywne wymienione w ankiecie, wśród których były również „dopalacze”. Ponadto odpowiadali na pytanie o kontakt z substancjami psychoaktywnymi: w ciągu 30 dni przed badaniem – co jest wskaźnikiem używania bieżącego (ang. *current use*); w ciągu ostatnich 12 miesięcy – jako wskaźnika używania aktualnego (ang. *recent use*); oraz kiedykolwiek w życiu – co jest wskaźnikiem eksperymentowania z narkotykami (ang. *lifetime experience*).

Taki sposób zadawania pytań pozwala na dokładne określenie poziomu powszechności używania narkotyków. Ponadto poprzez zamieszczenie w ankiecie listy substancji zdefiniowany został termin „narkotyki”. Porównanie odpowiedzi na oba pytania stanowi materiał do pogłębionych analiz. W przypadku pytania z listą substancji odsetki uczniów deklarujących zażywanie narkotyków są wyższe niż wtedy, gdy proszono ich o wymienienie jakiegokolwiek narkotyku. Wynika to z faktu, że badani mogli wymienić tylko trzy substancje spośród tych, których używali.

W latach 1992–2003 odsetek uczniów, którzy używali narkotyków w ciągu ostatniego roku, systematycznie rósł (z 5% do 24%). W 2008 roku zmniejszył się do 15%, ale w kolejnych badaniach obserwowaliśmy niewielkie jego wzrosty. Od 2016 roku rozpoczął się trend spadkowy, który potwierdzają ostatnie wyniki – 13% odpowiedzi twierdzących.

Tabela 122

Czy w ciągu ostatniego roku używałeś(aś) narkotyków, środków odurzających?	IV '92	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10	XI '13	XI '16	XI '18	X '21
	w procentach										
Tak	5	10	10	18	24	15	16	18	17	16	13
Nie	95	90	90	82	76	85	84	82	82	83	87

Badania statutowe CBOS: 1992, 1994, 1996; badanie IPiN 1999; badania KBPN: 2003–2021

Rodzaje narkotyków

Pod ogólną nazwą „narkotyki” kryje się wiele substancji o różnorodnym działaniu – od stymulującego do uspokajającego. Począwszy od 2008 roku w kwestionariuszu zamieszczono pytania dotyczące używania przez młodzież poszczególnych narkotyków. Respondenci zostali poproszeni o zaznaczanie właściwej odpowiedzi na pytanie, czy używali wymienionego narkotyku „w ciągu ostatnich 30 dni”, „w ciągu ostatnich 12 miesięcy” lub „kiedykolwiek w życiu”. Osoby, które deklarowały używanie narkotyków „w ciągu ostatnich 30 dni”, były klasyfikowane równocześnie do kategorii używających narkotyków „w ciągu ostatnich 12 miesięcy” i „kiedykolwiek w życiu”. Z tego powodu odsetków odpowiedzi na te pytania nie można sumować. Rozkłady odpowiedzi zaprezentowane są w tabeli poniżej. W badaniu w 2013 roku wprowadzono drobne zmiany, mające na celu uproszczenie narzędzia badawczego – kokainę i crack połączono w jedną grupę, podobnie LSD i grzyby halucynogenne, skracając w ten sposób listę wielu substancji, które wymienione były w ankiecie wypełnianej przez respondentów.

Najczęściej zażywane przez uczniów były marihuana i haszysz. Do przyjmowania ich „kiedykolwiek w życiu” przyznało się w 2021 roku 36% badanych, co oznacza spadek (o 6 punktów procentowych) w stosunku do rekordowego roku 2016. W ciągu 12 miesięcy poprzedzających ostatni pomiar marihuanę lub haszysz zażywał co piąty uczeń (19%, w 2018 roku – 20%), a w ciągu ostatnich 30 dni – co dziesiąty (10%, w 2018 roku – 9%). Zażywanie leków uspokajających i nasennych bez przepisu lekarza kiedykolwiek w życiu zadeklarował co piąty uczeń (20%, w 2018 roku – 22%), w ciągu ostatnich 12 miesięcy – blisko co dziesiąty badany (11%, w 2018 roku – 14%), a w ciągu ostatnich 30 dni – niemal co dwudziesty (5%, 6% w 2018 roku). W przypadku używania leków uspokajających i nasennych bez przepisu lekarza odnotowano spadek używania. Po marihuanie i haszyszu najbardziej rozpowszechnioną nielegalną substancją jest amfetamina. W roku 2021 do eksperymentów z tą substancją przyznało się 6% uczniów. W ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie amfetaminę zażywało 3%, a w ciągu ostatnich 30 dni – 2%. Odsetek badanych, którzy sięgali po ecstasy, wyniósł 4%, w ciągu ostatniego roku – 2%, a w ciągu ostatniego miesiąca – 1%.

Tabela 123. Używanie substancji psychoaktywnych

Nie, nigdy						Tak																	
						Kiedykolwiek w życiu						W ciągu ostatnich 12 miesięcy						W ciągu ostatnich 30 dni					
2008	2010	2013	2016	2018	2021	2008	2010	2013	2016	2018	2021	2008	2010	2013	2016	2018	2021	2008	2010	2013	2016	2018	2021
w procentach																							
Marihuana lub haszysz																							
69,1	63,0	59,3	57,2	61,1	63,0	30,5	35,7	40,2	42,0	37,5	36,2	16,4	18,0	23,0	21,0	20,2	19,4	7,3	7,7	9,0	9,9	9,3	9,8
Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza																							
77,9	78,4	79,6	80,2	76,6	78,4	21,8	19,9	19,7	18,6	22,0	20,4	11,2	9,6	11,0	9,2	13,7	11,0	4,7	3,8	5,1	4,4	6,3	5,4
Amfetamina																							
90,6	91,0	92,1	92,0	92,0	93,0	9,0	6,8	6,9	7,2	5,9	6,0	3,7	3,0	3,4	3,3	3,2	3,1	1,1	1,5	1,7	1,4	1,3	1,7
Ecstasy																							
94,3	94,8	96,7	95,3	94,3	95,2	5,5	3,5	2,6	3,9	4,2	3,8	3,0	1,4	1,4	1,9	1,8	1,8	1,1	0,8	1,0	0,9	1,1	0,9
Substancje wziewne																							
96,8	95,3	96,5	96,5	94,8	95,8	2,9	2,8	2,8	2,8	3,8	3,1	1,0	0,7	0,7	1,2	1,8	0,9	0,6	0,5	0,5	0,8	1,1	0,9
LSD lub inne halucynogenne (od 2013 r. razem z grzybami halucynogennymi)																							
97,5	94,9	95,1	94,9	94,2	95,5	2,3	3,3	4,4	4,3	4,4	3,5	1,3	1,4	1,8	2,2	2,2	1,5	0,5	0,7	1,1	1,1	1,2	0,5
Grzyby halucynogenne																							
96,1	94,7	-	-	-	-	3,6	3,4	-	-	-	-	2,0	1,4	-	-	-	-	1,1	0,6	-	-	-	-
Kokaina (od 2013 r. razem z crackiem)																							
97,5	94,8	96	95,4	94,9	95,7	2,2	2,3	3,5	3,4	3,7	3,4	1,1	0,7	1,9	1,6	2,1	1,6	0,6	0,6	1,1	1,0	1,2	0,7
Crack																							
98,6	95,8	-	-	-	-	1,2	2,3	-	-	-	-	0,5	0,6	-	-	-	-	0,4	0,5	-	-	-	-

Badania KBPN. W zestawieniu nie uwzględniono braków danych

Tabela 123 cd. Używanie substancji psychoaktywnych

Nie, nigdy						Tak																	
						Kiedykolwiek w życiu						W ciągu ostatnich 12 miesięcy						W ciągu ostatnich 30 dni					
2008	2010	2013	2016	2018	2021	2008	2010	2013	2016	2018	2021	2008	2010	2013	2016	2018	2021	2008	2010	2013	2016	2018	2021
w procentach																							
Relevin																							
99,1	96,7	98,5	97,1	97,0	98,0	0,8	1,4	1,0	1,7	1,6	1,6	0,4	0,4	0,4	0,7	1,1	0,6	0,3	0,3	0,2	0,6	0,9	0,4
Heroina																							
98,5	96,3	97,9	96,9	96,8	97,8	1,3	1,9	1,6	1,9	1,8	1,2	0,6	0,8	1,0	0,7	1,2	0,5	0,1	0,5	0,7	0,7	1,0	0,4
Leki przeciwkaszlowe lub na przeziębienie przyjmowane w celu odurzania się																							
96,5	93,6	95,3	94,3	95,0	94,3	3,2	4,7	4,2	4,9	3,8	4,7	1,9	2,2	2,1	1,9	1,7	2,0	0,9	1,1	1,0	1,2	1,1	1,0
„Dopalacze” („legal highs”)																							
96,4	86,8	94,3	95,6	96,0	97,4	3,5	11,4	5,2	3,6	2,6	1,6	2,6	7,2	2,0	1,1	1,5	0,3	1,5	1,1	1,0	0,7	0,7	0,3
Dekstrometorfan (DXM)																							
98,8	97,0	98,1	97,0	96,8	96,8	1,0	1,3	1,4	1,8	1,6	1,5	0,6	0,4	0,8	0,8	0,9	0,5	0,5	0,2	0,1	0,6	0,5	0,2
Sterydy anaboliczne																							
96,4	95,2	97,1	95,7	96,3	96,3	3,4	2,9	2,2	2,9	2,2	1,3	1,9	0,9	1,2	1,5	1,3	0,6	0,7	0,5	0,7	1,3	0,9	0,3
Mefedron																							
-	-	-	-	-	94,6	-	-	-	-	-	4,4	-	-	-	-	-	2,1	-	-	-	-	-	1,4

Badania KBPN. W zestawieniu nie uwzględniono braków danych

Uczniowie pytani byli również o to, ile razy zażywali wymienione w ankiecie substancje. Najczęściej przyjmowanymi narkotykami były marihuana lub haszysz. Raz lub dwa razy w życiu używało ich 11% uczniów, 3–9 razy – 12% badanych, 10–39 razy – 6%, a więcej niż 40 razy – 6%. Wskaźniki częstości używania marihuany i haszyszu są podobne jak w roku 2018. Odsetek osób, które zadeklaro-
wały, że nie używały tych dwóch substancji zwiększył się z 61% do 64%.

Tabela 124

Substancje psychoaktywne	Ile razy (jeśli w ogóle) zdarzyło Ci się używać kiedykolwiek, któregośkolwiek z podanych niżej środków?									
	Nie używa- ł(a)m		1–2 razy		3–9 razy		10–39 razy		40 razy lub więcej	
	2018	2021	2018	2021	2018	2021	2018	2021	2018	2021
	w procentach									
Marihuana, haszysz	60,8	63,8	11,8	11,0	13,0	11,5	6,8	6,2	5,7	6,2
Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	80,4	81,8	9,9	8,2	4,2	4,4	2,4	2,9	1,2	1,1
Amfetamina	92,7	94,2	2,2	1,4	1,5	1,2	0,8	0,5	0,8	1,1
LSD lub grzyby halucynogenne i inne halucynogeny	95,2	95,7	1,4	1,3	0,8	0,9	0,3	0,4	0,4	0,3
Kokaina, crack	95,5	96,0	1,0	1,3	0,8	0,7	0,3	0,5	0,4	0,4
Leki przeciwkaszlowe przyjmowane w celu odurzenia się	95,2	94,6	3,5	2,1	0,9	1,2	0,1	0,3	0,2	0,4
Substancje chemiczne (np. klej, aerozol) używane w celu odurzenia się	96,0	96,3	0,9	0,8	0,7	0,5	0,2	0,5	0,4	0,3

Badanie KBPN

„Dopalacze” czyli nowe substancje psychoaktywne

W przypadku „dopalaczy” odnotowujemy spadek używania tych substancji. Odsetek badanych, którzy z nimi eksperymentowali, wyniósł 2,6%. W ciągu ostatniego roku oraz miesiąca poprzedzającego badanie „dopalaczy” używało po 0,3% uczniów. Są to najniższe wskaźniki od początku prowadzenia naszych badań – to jest od roku 2008.

W 2021 roku do bloku pytań o poszczególne substancje psychoaktywne po raz pierwszy dodano pytanie o mefedron, który jest nową substancją psychoaktywną o działaniu stymulującym, zdelegalizowaną w 2010 roku. Do używania kiedykolwiek w życiu mefedronu przyznało się 4,4%, w ciągu ostatniego roku przed badaniem 2,1%, a w ciągu ostatnich 30 dni – 1,4%. O „dopalaczach” słyszało 62% badanych w 2021 roku (64% w roku 2018). Kolejną kwestią poruszoną w badaniu było kupowanie „dopalaczy”. Według najnowszego badania 1,1% (1,3% w 2018 roku) respondentów kupowało je w sklepach stacjonarnych. Z polskiego sklepu internetowego korzystało 2,3% (1,4% w 2018 roku) uczniów, a ze sklepu zagranicznego – 2,2% (1,4% w 2018 w roku). Podobny odsetek badanych korzystał z ukrytych giełd internetowych, tzw. kryptomarketów – 2,3% (1,8% w roku 2018).